

15, 496.

We. 7268.

sidr0017958

Biblioteka Jagiellońska

Ad. Bernd. We 7268

001362807

Is sum Fidelem Habes!

RERVM MOSCO
VITICARVM COMMEN-
tarij, Sigismundo Libe-
ro authore.

3783
3783

R V S S I Æ breuissima descriptio, & de reli-
gione eorum varia inserta sunt.

Chorographia totius imperij Moscici, & vici-
norum quorundam mentio.

H. Sebaste. 1657
for A. 1657.

ANTVERPIÆ,
In adibus Ioannis Steelfij.
M. D. L V I I.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo.

SERENISSIMO
PRINCIPI ET DOMINO,

DOMINO FERDINANDO, ROMANO-
rum, Hungariae & Bohemiae, &c. Regi, Infanti Hi-
spaniarum, Archiduci Austriae, Duci Burgun-
diae & Vuirtembergae, & multarum pro-
uinciarum Duci, Marchioni, Co-
miti, & Domino, Domino
meo clementissimo.

ROMANOS olim fuerunt legatis,
quos ad lōginquas ac incognitas
nationes miserant, id etiā negotij
dedisse, vt mores, instituta, totā-
que viuendi rationē eius gentis,
apud quā legationis nomine ver-
fabantur, diligēter literis cōsigna-
rēt. quod adeō deinceps solēne fuit, vt renūciata le-
gatiōe, cōmentarij eiusmodi in aedē Saturni, ad istū
tuēdā posteritatē reponerētur. Quod institutū si fu-
isset à nostris, vel paulo superioris memorię hoibus
obseruatū, fortasse plus lucis ī historia, certē minus
vanitatis haberemus. Ego verō, qui ab ineūte aeta-
te externorū hoīum consuetudine domi forisq; de-
lectabar, libenter tuli meam operā in legationibus,
non solum ab auo Maieſtatis vestrae, D. MAXIME
LIANO, Principe prudentissimo, verū etiam à
Magistate vestra requiri: cuius iussu non semel Sep-
tentriones perlustraui, præcipuē verō iterū Mosco-
uiam, vnā cum dignitatis & itineris comite, tū Cę-
sareo oratore, LEONARDO Comite à Nugarola
accessi: quæ regio inter eas quæ initijs sacrosancti
baptismatis tinctæ sunt, moribus, institutis, religio-
ne, ac disciplina militari à nobis non mediocriter

PRAEFATIO.

differt. Licet itaq; voluntate & mandato diui MA-
XIMILIANI, orator, Daniam, Hungariam, Polo-
niamq; accessissem, post obitum autē Iuā Maieſta-
tis, patrio nomine ad potentissimum & inuictissi-
mum D. CAROLVM V. Rom. Imperatorem, ger-
manū fratrem Maieſtatis vestrae, per Italiam, Galliā,
terra maritq; vsq; Hispanias profectus: iussu deinde
Maieſtatis vestrae, denuō Hungariae & Poloniae re-
ges, postremō verō cū NICOLA O Comite à Sal-
mis, & c. ipsum Solymanū Turcarū principē adij-
sem, multaq; aliās nō solum obiter, sed etiam accu-
ratē inſpexissem, quae dubio procul cōmemoratiōe
ac luce dignissima fuissent: nolui tamē in illo meo
ocio, quod à publicis cōsilijs succiditur, quicquam
istarū rerū in literas referre, quōd partim prius fuif-
sent illa ab alijs luculētē ac diligenter tractata, partī
in oculis ac quotidiano conspectu Europae posita.
Res verō Moscouiticas multo interiores, ac cogniti-
oni istius aetatis nō ita obuias, praetuli, easq; descri-
bere aggressus sum, maximē duabus rebus fretus,
perquirēdi scilicet diligētia, ac linguae Slauonicae pe-
ritia, quae magnū mihi adiumentū ad hoc quaecū-
q; scripti genus attulerūt. Et quamuis de Moscouia
plures, pleriq; tamen alieno relatu scripserūt: ex an-
tiquioribus, Nicolaus Cusanus: nostra aetate, Pau-
lus Iouius (quē summā eruditionis ac incredibilis
in me studij causa nomino) eleganter sanē, & ma-
gna cum fide (vsus enim est interprete locupletissi-
mo:) Ioannes Fabri, & Antonius Bied, cū tabulas,
tum cōmentarios reliquerint: nōnulli etiam nō ex
professo, sed dū proximas regiones describunt, ex
quorū numero est Olaus Gothus in Suetiā descri-
ptione, Matthaeus Mechouita, Albertus Campēsis
& Munsterus attigerint, me tamē illi quidē minimē
à scribēdi proposito deterruerūt: tū quōd earū rerū
oculatus fuerim testis, tum quōd nōnulla ex fide di-
gnis

PRAEFATIO.

gnis relatiōib. coram praesens hauseri, deniq; quōd
diu multūq; ijs de rebus cū plurib. ex quauis occasi-
one differuerim. quo factū est, vt copiosius fufiusq;
(ablit verbis iuidia) nonnūquā ea explicare necesse
habueri, quae ab alijs quasi per transennam proposi-
ta verius quā explicata sint. Accedit ad hoc, quōd
ab alijs ne tacta quidem scribo, quae à nullo nisi ora-
tore cognosci potuerunt. Hanc verō, cogitationē
meā ac studium, Maieſtas vestra confirmauit, meq;
vt inchoatum opus aliquando absoluerē, cohorta-
ta est, & vtrō erā currenti calcar (vt dicitur) addit:
à quo tamen legationes, aliq; Maieſtatis vestrae ne-
gotia saepissimē auocarūt, quo minus hactenus pre-
stare, quod instituerā, potui. Nūc verō, dum ad in-
terceptū negotiū quoquo modo interdum quoti-
dianis Austriaci fisci negotijs respirans redeo, Maie-
ſtatis vestrae pareo, minus vereor in illius emūctif-
simae aetatis acumine parū equos lectores, qui maio-
rē dictionis florē fortasse desiderabunt. Satis enim
fit, & me reipsa (verbis enim paria facere nō possū)
voluntatē vtcunq; in strēudē posteritatis ostēdere:
ac Maieſtatis vestrae iussis, quib. mihi aequē nihil an-
tiquū est, parēre voluisse. Nuncupo itaq; Maieſtati
vestrae hos de Moscouia cōmentarios, à me veritatis
inuestigandae, ac in lucem proferēdē longē maiore,
quā dicēdi studio scriptos: meq; in clientelā Maie-
ſtatis vestrae, in cuius iā officijs cōsenui, suppliciter
dedico ac cōmēdo: oroq; Maieſtas vestra dignetur
ipsum librum ea clementia ac benignitate cōplecti,
qua authorem semper complexa est. Viennae Au-
striae, prima Martij. M. D. XLIX.

Eiusdē Maieſtatis vestrae

fidelis Cōsiliarius Camerarius,
& Praefectus fisci Austriaci,
Sigismundus Liber Baro
in Herbersta 77, Neyperg
& Guetttenhag.

FERDINANDVS DEI GRATIA

Princeps & infans Hispaniarum, Archidux Austria, Dux
Burgundie, &c. Imperialis locū tenēs generalis, &c.

NOBILI, ET FIDELIBVS NOBIS
dilectis, Leonardo Comiti de Nugarolis, Sacrae Caesareae
& Catholicae Maiest. &c. ac Sigismundo de Herber-
stein, Equiti aurato, Consiliarijs & oratori-
bus nostris ad Serenissimum Prin-
cipem Moscovitarum.

NOBILIS, & fideles dilecti: Cum nuper apud nos
substitissent Lubingae Moscovitici oratores à Caesare
reuersi, per Consiliariū nostrum Doctorem Ioannem
Fabrum sciscitati sumus, de fide & religione ac cere-
monijs gentis. Quae omnia idem Consiliarius noster
vt ab eis acceperat, in libellū postea digessit. Quem ea potissimum
ratione hisce adiunctū mittimus, vt lectus à vobis suggerat, refri-
cetq; memoriam, si quid eorum vel videritis, vel obseruaueritis,
quod protinus vestro oculato testimonio, vel obseruatione possit pro-
bati. Itaq; iniungimus vobis, vt diligenter tam rationem fidei, quā
ceremonias etiam, ad eum modum inquiratis, per occasionem. quā
ipsi ad industriam & ingenium vestrum assumetis, vt certius de
omnibus sic informati, huius gentis religionem & ritum assequa-
mur, quem & in sacris & prophanis rebus soleant obseruare. Quod
si quodpiā exēplar Missale, vel ceremoniarum alius liber, vnde de
prebendi facile possit sacrorum eorundem operatio circa Eucharis-
tiam, & alia, commodē in manus vestras inciderint, vobis gratum
erit, vt comparentur: qui cupimus scire ad anuūsim, vbi conueni-
ant, vel discrepent, in articulis fidei, ac ceremonijs. Erit nobis hec
inquisitio, & labor omnis vester, periuicundus neq; vobis diffici-
lis: quem vt omni studio prosequi velitis, nostra est bene-
grata voluntas. Datum Augusti, die prima men-
sis Februarij: Anno Domini.

M. D. XXVI.

Ferdinandus S.

Ad mandatum serenissimi Domini Principis
Archiducis proprium,

Iacob. Spiegl, &c.

AD LECTOREM.

MOSCOVIAM mihi descripturo, quae
Rusiae caput est, suamq; ditionē per
Scythiam longē lateq; extendit, perne-
cessarium erit, cādidē Lector, multas
in hoc opere Septentrionis partes at-
tingere, quae non solum praefcis, sed etiam nostrae
aetatis authoribus non satis cognitae fuerunt: quo-
fiet, vt nonnunquam ab eorum scriptis dissentire
cogar. Ne cui tamen vel suspecta, vel arrogans vide-
atur mea, in hac re sententia, equidē fateor me nō
semel, sed iterum, dum diui MAXIMILIANI Im-
peratoris, ac eius nepotis Rom. Regis Dñi FERDI-
NANDI legatiōibus fungerer, Moscovia, tanquā
in se praesenti (vt dici solet) vidisse ac perlustrasse:
maiorē tamē partem ex eius loci hominibus, tū
peritis, tum fide dignis cognouisse: nec vnus alte-
riusue relatu fuisse contentum, sed multorum cō-
stantibus sententijs fretum, ac etiam Slauonicā lin-
guā (quae cum Rhutenica & Moscovitica eadē est)
cognitione beneficioq; adiutum, haec non solā vt
auritum, sed etiam oculatum testē, non fucato ora-
tionis genere, sed aperto & facili perscripisse, ac po-
steritatis memoriā prodidisse.

Ceterū, quemadmodum quaelibet natio suū
quendā pronuciandi morem habet: ita & Rhute-
ni facere, literasq; suas variē connexas, coniunctas-
ue, nobis inuisitata quadā ratione proferre solent:
aded vt, qui eorum pronuciationem non singula-
ri diligentia obseruauerit, is neque sciscitari quic-
quam commodē, neque cognoscere certi aliquid
ab illis poterit. Equidem in Rusiae descriptione,
cum Rhutenicis vocabulis in rerum, locorum, ac
fluuiorum appellatione non temerē vsus sim, vo-
lui iam inde ab initio literarum quarundam cog-
nicio-

nexionem ac vim paucis ostēdere: qua animaduer-
sa, Lector pleraque facilius cognoscere, & aliquan-
do plura fortasse inquirere poterit.

Basilii, etsi Rutheni per Vu consonantē scribāt
& proferāt, cū tamē apud nos inoleuerit per B scri-
bi & proferri, nō videbatur mihi per Vu scribēdū.

C aspirationi prapōsita, non per Ci, vel schi, vt
pleræq; nationes solēt, sed per Khi, Germanorum
quodammodo more, est exprimenda: vt in dictiōe
Chiovuia, Chan, Chlinovua, Chlopigrod, &c.

Prepōsita verò Z duplę, sonori⁹ aliquāto proferē-
da: vt Czeremisse, Czernigo, Czilma, Czūkas &c.

G Rhuteni, præter aliorum Slauorum morem,
per h aspirationem, Bohemico propemodum mo-
re proferunt. vt cum Iugra, Vuolga scribunt: Iu-
hra, Vuolha pronunciant.

I litera vt plurimum vim consonantis obtinet;
ut in Iausa, Iaroslavu, Iamma, Ieropolchus, &c.

Th ferē per ph proferunt: ita Theodorum, ipsi
Pheodorum, seu Feodorum appellant.

V quando vim consonantis habet, eiusdem loco
Vu literā, quam Germani per duplex b, sc. **W** expri-
munt, posui: vt in Vuolodimeria, Vuorothin, Vue-
drasch, Vuifma, Vuladislaus. Eadē verò in medio
vel fine dictiōnis posita, vim seu sonum obtinet li-
terę Græcæ phi, quę est nobis ph, vt Ozako vu, Ro-
sto vu, Afo vu, Ovuka. Diligenter igitur obseruabit
Lector huius literę vim, ne vna & eadem dictiōne
deprauatē prolata, diuersas res interrogasse, intel-
lexissēue videatur.

Præterea in Rhutenorū Annalibus, origine, re-
busq; gestis vertendis, nō eo, quò nos, sed quo ipsi
vtuntur, annorum numero vsi sumus: ne, dum ab
ipsorum scriptis discreparemus, correctores verius
quàm fidi interpretes videremur.

RERVM MOSCOVITICA
rum commentarij, Sigismundo
Libero Barone in Herber-
stein, Neuperg & Gue-
tenhag, autore.

VSSIA vnde nomen habeat, va-
riæ extant opiniones. Sūt enim
qui eam à quodam Russo, fratre
seu nepote Lech, principe Polo-
norum, perinde ac si ipse Rhute-
norum princeps fuisset, nomē ac
cepisse volūt. Alij autem à quodam vetustissimo
oppido, Russo dicto, non longē à Nowogardia
magna. Quidam verò à fusco eius gentis colore.
Plerique nomine mutato, à Roxolania Rusiam
cognominatam esse putant. Verū eorum qui
halce asserunt opiniones, tanquam vero haud cō-
sonas, Mosci refutant, asserentes Rosseiam anti-
quitus appellatam, quasi gentem dispersam, seu
disseminatā: id quod nomen ipsum indicat. Ros-
seia etenim, Rhutenorum lingua, disseminatio,
seu dispersio interpretatur. quod verum esse, va-
rij populi incolis etiamnum permixti, & diuer-
sæ prouinciæ Rusiæ passim intermixtę ac inter-
iacentes, apertē testantur. Notum est autem hi-
storias sacras legentibus, disseminationis voca-
bulo-

bulo etiam Prophetas uti, cum de dispersione populorum loquuntur. Nec tamen desunt, qui Ruforum nomen ex Græca, atque adeo ex Chaldaica origine, non multum dissimili ratione trahat. à fluxu nimirum, qui Græcis est ῥῆς, vel à quadam quasi guttulata dispersione, quæ Aramæis dicitur Resiffaia, siue Resfaia: quo modo Galli & Vmbri à fluctibus, imbris & inundationibus, hoc est, à Gall & Gallim, item ab Vmber, Hebræis sunt appellati, quasi dicas fluctuantes seu procellosos populos, vel scaturiginum gentem. Sed vnde tandem Russia nomen acceperit, certe populi omnes qui lingua Slauonica vtuntur, ritum ac fidem Christi Græcorum more sequuntur, gentiliter Rusi, Latine Rhuteni appellati, ad tantam multitudinem excreuerunt, ut omnes intermedias gentes aut expulerint, aut in suum viuendi morem pertraxerint: adeo ut omnes nunc vno & communi vocabulo Rhuteni dicantur.

Slauonica porro lingua, quæ hodierno die corrupto non nihil vocabulo Slauonica appellatur, latissime patet: ut qua Dalmatæ, Bosnenses, Chroati, Istrij, longoque secundum mare Adriaticum tractu Forumulij vsque, Carni, quos Veneti Charfos appellant, item Carniolani, Carinthij, ad Drauum fluuium vsque: Stirij verò infra Gretzium, secundum Mueram Danubium tenus, indeque Mysij, Seruij, Bulgari, alijque Constantinopolim vsque habitantes: Bohemi præterea, Lucacij, Silesij, Morauj, Vagique fluuij in regno Hun-

Hungariæ accolæ: Poloni item, & Rhuteni latissime imperantes, & Circasi Quinquemontani ad Pontum, denique per Germaniam ultra Albim in septentrionem Vuandalorum reliquæ sparsim habitantes vtuntur. Hi etsi omnes se Slauos esse fatentur, Germani tamen à solis Vuandalis denominatione sumpta, omnes Slauonica lingua vtentes, Vuenden, Vuinden, & Vuindisch, promiscue appellant.

Cæterum Russia montes Sarmaticos haud longe à Cracouia attingit: & secundum fluuium Tyram, quem incolæ Nistrum vocant, ad Pontum Euxinum atque Borysthenem vsque fluuium proten debatur: sed ante aliquot annos Albâ, quæ aliàs Moncastro appellatur, quæque ad ostia Tyræ sita, sub ditione Vualachi Moldauiensis erat, Thurca occupauit. Præterea rex Thauriciæ Borysthenem transgressus, lateque omnia vastans, duo ibi castra exædificauit, quorum alterum Oczakow nomine, non longe ab ostijs Borysthenis situm, nunc Thurca pariter occupat: vbi solitudines hodie sunt inter vtriusque fluuij ostia. Porro ascendendo iuxta Borysthenem, deuenitur ad oppidum Circas, occidentem versus situm: atque inde ad vetustissimam ciuitatem Chiowiam, quondam Russiae metropolim: vbi trajecto Borysthene, est prouincia Sewera, adhuc habitata: ex qua recta in orientem procedenti occurrunt Tanais fontes. Longo deinde secundum Tanaim, ad confluxum scilicet Occæ & Rha fluuiorum, itinere emenso, trãseundo

do denique Rha longissimo tractu in mare usque Septentrionale, post inde redeundo, circa populos regi Swetiae subditos, & ipsam Finlandiam, sinumque Liwonicum, atque per Liwoniam, Samogithiam, Masowiam denique & Poloniam usque reuertendo, Sarmaticis tandem montibus terminatur, duabus duntaxat prouincijs, Lithwania scilicet & Samogithia interiectis: quæ duæ prouinciæ licet Rhutenis intermixtæ sint, ac proprio idiomate rituque Romano utantur, earum tamen incolæ ex bona parte sunt Rhuteni.

Principum qui nunc Rusiæ imperant, primus est Magnus dux Moscowiæ, qui maiorem eius partem obtinet: secundus, magnus dux Lithwaniæ: tertius est rex Poloniæ, qui nunc & Poloniæ & Lithwaniæ præest.

De origine autem gentis, nihil habent præter annales infra scriptos: gentem scilicet hanc Slaunicam esse ex natione Iaphet, atque olim confedissee ad Danubium, ubi nunc Hungaria est & Bulgaria, & tum Norci appellatam: tandem dispalatam, & per terras dispersam, nomina à locis accepisse, utpote Morawi à fluuio: alij Ozechi, hoc est Bohemi: item Ghorwati, Bieli, Serbli, id est Seruij, Chorontani dicti, qui ad Danubium confederant, à Vualachis expulsi, venientes ad Istulam, nomen Lechorum à quodam Lecho Polonorum principe, à quo Poloni etiam num Lechi vocantur, acceperunt. Alij Lithwani,

ni, Masouienfes, Pomerani: alij sedentes per Boristhenem, ubi nunc Chiowia est, Poleni dicuntur: alij Drewliani, in nemoribus habitantes: alij inter Dwinam & Peti, dicti Dregowici: alij Poleutzani, ad fluuium Poltæ, qui influit Dwinam: alij circa lacum Ilmen, qui Nowogardiam occupauerunt, sibiq; principem Gostomissel nomine constituerunt: alij per Desnam & Sulam fluuios, Seweri, seu Sewerski appellati: alij verò super fontes Volhe & Borysthenis, Chriwitzi nominati: horum arx & caput Smolensco est. Hæc annales ipsorum testantur.

Qui initio Rhutenis imperauerint, incertum est: characteribus enim carebant, quibus res gestæ memoriæ mandari potuissent. Posteaquam verò Michael rex Constantinopolitanus, literas Slaunicas in Bulgariam anno mundi sexties millesimo quadringentesimo sexto, misisset tum primum, non ea duntaxat quæ tum gerebantur, verum etiam quæ à maioribus acceperant, & per longam memoriam retinuerant, scribi, inque Annales eorum referri cœpta sunt: ex quibus constat, Coseros populum, à nonnullis Ruthenis tributi nomine aspreolorum pelliculas de singulis ædibus exegisse, item Vuaregos ipsis imperauisse. De Coseris, unde, aut quoniam fuerint, nihil præter nomen ex Annalibus: de Vuaregis itidem, certi quicquam ab illis cognoscere non potui. Cæterum cum ipsi mare Baltheum, & illud quod Prussiam, Liwoniam, indeque post ditionis suæ partem a

tē à Swetia diuidit, mare Vuaregum appellaret: putabam equidem, aut Swetenles, aut Danos aut Prutenos, ob vicinitatem, principes illorum fuisse. Iam verò, cum Vuagria: famosissima quondam Vuandalorum ciuitas & prouincia, Lubecæ & Ducatui Holsatiæ finitima fuisse, mareque hoc quod Baltheum dicitur, ab ea nomen, quorundam sententia, accepisse videatur, illudque ipsum, & sinus ille qui Germaniam à Dania, item Prussiam, Liwoniam, maritimam denique Moschowitici imperij partem à Swetia separet, & adhuc apud Rhutenos nomen suum retineat, atque Vuaretzokoie morie, hoc est, Vuaregū mare appelletur: ad hæc, quòd Vuandali ea tempestate potentes erant, Rhutenorum denique lingua, moribus atque religione utebantur: videntur itaque mihi Rhuteni ex Vuagrijs, seu Vuaregis potius, principes suos euocasse, quàm externis, & à religione sua, moribus, idiomateque diuersis, imperium detulisse. Cum itaque Rhuteni aliquando inter se de principatu contenderent, ac mutuis odiorum facibus inflammati, exortis denique grauissimis seditionibus decertarent: tum Gostomissel, vir & prudens, & magnæ in Nowogardia authoritatis, in medium consuluit, ut ad Vuaregos mitterent, atque tres fratres, qui illic magni habebantur, ad suscipiendum imperium hortarentur. mox audito consilio, legatis missis, principes germani fratres acceruntur: venientesque eò, imperium ipsis vltro delatum,

inter

inter se dilidunt. Rurick principatum Nowogardiæ obtinet, sedemque suam ponit in Ladoga, xxxvi miliaribus Germanicis infra Nowogardiam magnam. Sinaus consedit in Albo lacu. Truwor verò in principatu Plescouiensi, in oppido Swortzech. Hosce fratres originem à Romanis traxisse, gloriantur Rhuteni: à quibus etiam præsens Moschoviæ princeps, se genus dixisse suum asserit. Horum autem fratrum ingressus in Russiam, iuxta Annales, fuit anno mundi 6370. Duobus sine hæredibus defunctis, principatus omnes Rurick superstes obtinuit, castra inter amicos & famulos diuisit. moriens filium iuuenem Igor nomine, vnà cum regno commendat cuidam Olech propinquo suo: qui id, deuictis multis prouincijs, auxit: arma in Græciam usque transferens, Bisantium etiam obsedit, & cum triginta tribus annis regnasset, atque in caput seu cranium sui equi iam olim mortui, pede fortè impegisset, vermibus venenosis morfu lætus occubuit. Mortuo Olech, Igor ducta ex Plescowia vxore Olha, imperare cœpit: qui cum exercitu suo longius progrediens, Heracleam & Nicomediam usque peruenisset, tandem bello superatus aufugit. post à Malditto Drewlianorum principe, in quodam loco Coreste nomine, vbi etiam sepultus est, occiditur. Filius autem Swatostaus, quem infantem reliquit, cum per ætatem imperare non posset, interim mater Olha regno præfuit: ad quam cum Drewliani viginti internuncios misissent,

sent,

Id est, cum
a Princeps
plum.

sent, cum mandatis, vt eorum principi nuberet: Olha nuncios Drewlianorum viuos obrui iussit: suosque interim legatos ad eos misit, nimirum si se principem & dominam expeterent, vt plures atque præstantiores procos mitterent. mox alios selectos quinquaginta viros ad se missos, in balneo combussit: aliosque legatos iterum misit, qui aduentum suum annuntiarent, iuberentque apparare aquam mulsam, aliaque ex more ad parentandum marito defuncto necessaria. Porro ad Drewlianos cum venisset, maritum deplanxit, Drewlianos inebriauit quinque millia illorum occidit. mox Chiowiam reuersa, exercitum conscripsit: contra Drewlianos progressa, victoriam reportauit, fugientes in castrum persecuta, obsidione adintegrum annum pressit. post interpositis conditionibus, tributum illis de quolibet domo, tres videlicet columbas, totidemque passeris imperat: acceptasque in tributum aues, continuò alligatis sub alas igneis quibusdam instrumentis, dimittit. auolantes columbæ, ad ædes consuetas redeunt, reuolantque castrum incendunt. inflammato iam castro diffugientes, aut occiduntur, aut capti venduntur, Occupatis itaque omnibus Drewlianorum castris, vltima mariti mortem, Chiowiam reuertitur. Dein anno mundi. 6463. in Græciam profecta, baptismum sub rege Ioanne Constantinopolitano suscepit: commutatoque nomine Olhæ, Helena vocata est: ac magnis post baptismum à rege muneribus

ribus acceptis, domum reuertitur. Hæc prima inter Rhutenos Christiana fuit, vt Annales eorum testantur, qui eam Soli æquiparant. Sicuti enim sol ipsum mundum illuminat, ita & ipsa Rusiam fide Christi illustrasse dicitur. Swatoslaum autem filium ad baptismum nequaquam perducere potuit, qui cum adoleuisset, strenuus ac promptus statim omnes bellicos labores, periculaque consueti, non detrectauit: in bello nulla impedimeta, ne vasa quidem coquinaria, exercitui suo permisit, carnibus tostis dütaxat utebatur, humi requiescens, sella capiti subiecta. Vicit Bulgaros, ad Danubium usque progressus: inque ciuitate Pereaflaw, sedem suam posuit, ad matrem atque consiliarios suos dicens: Hæc enim sedes mea, in medio regnorum meorum: ex Græcia ad me adferuntur Panodocki, aurum, argentum, vinum, varijque fructus: ex Hungaria, argentum & equi: ex Rusia, Schora, cera, mel, serui. Cui mater: Iam iam moritura sum, tu me vbicumque volueris sepelito: itaque post tri-duò moritur, atque à nepote ex filio Vuolodimero iam baptisato in numerum sanctorum refertur, diesque vndecimus Iulij sacer illi dicitur.

Swatoslaus, qui post obitum matris regnabat, diuisit prouincias filijs: Ieropolcho Chiowiam, Olegæ Drewlianos, Vuolodimero Nowogardiam magnam. Nam Nowogardenses impulsu cuiusdam mulieris Dobrinæ, Vuolodimerum principem impetrarunt, erat enim Nowogardiæ ciuis quidam Caluseza paruus dictus,

Swatoslai
Portitudo

Swatoslawa
Helena

*Aratagem
Gnebrum.*

RERVM MOSCOVITICARVM
qui habuit duas filias, Dobrinam & Maluschā.
Maluschā erat in gynæcio Olhæ, quam impræ-
gnauerat Swatoslaus, & ex ea Vvolodimerū
susceperat. Swatoslaus cum filijs prospexisset,
pergit in Bulgariam, Pereaław ciuitatem obsi-
det, capitque: Basilio & Constantino regibus
bellum denunciat: at hi legatis missis pacem
poscebant, & quantum exercitum haberet, co-
gnoscere ab eo propterea cupiebant, quòd tribu-
tum daturòs se iuxta numerum exercitus, sed
falso, pollicebantur: mox cognito militum nu-
mero, exercitum scripserunt. Pòst cum vterque
exercitus conuenisset, Rhuteni Græcorum
multitudine terrentur: quos cum pauidos vide-
ret Swatoslaus, inquit: Quia locum non video,
Rhuteni, qui nos tuto capere posset: terram au-
tem Rusiæ tradere inimicis, nunquam in ani-
mum induxi: fortiter contra illos pugnando,
aut mortem oppetere, aut gloriam reportare,
certum est. Etenim si strenuè pugnando occu-
buerò, nominis immortalitatem: si verò fugiā,
perpetuam inde ignominiam sum relaturus, &
cum hostium multitudine circumuentus effuge-
re non liceat, stabo ergo firmiter, caputq; meū
in prima acie, pro patria, omnibus periculis ob-
ijciam. Cui milites: Vbi caput tuum, ibi & no-
strum. Mox confirmato milite, in aduersum ho-
stem raptus, magno impetu facto, victor euadit.
Terram dein Græcorum vastantem, reliqui Græ-
ciæ principes muneribus oppugnant. aurum au-
tem & panadockmi (vt est in Annalibus) mune-
ra

ra cum spreuisset, reculassetq; vestimenta autē
& arma à Græcis iam denuò sibi missa accepis-
set: tanta eius virtute, Græciæ populi permoti,
reges suos conuenientes: Et nos, inquit, sub
eiusmodi rege esse cupimus, qui non aurum, sed
arma magis amat. Appropinquante Constanti-
nopolim Swatoslao, Græci magno seredimen-
tes tributo, eum à finibus Græciæ auertunt,
quem tandem anno mundi. 6480. Cures prin-
ceps Pieczenigorum, ex insidijs interfecit, & ex
cranio eius poculam faciens, auro circumdato, li-
teris in hanc sententiā signauit: Quærendo alie
na, propria amisit. Mortuo Swatoslao, quidam
ex eius primoribus Swadolt nomine, Chiouia
ad Ieropolchum profectus, maximo eum sollici-
tans opere atque studio, quò Olegam fratrem
regno expelleret, quòd filium suum Lutam ne-
casset. Ieropolchus eius persuasione adductus,
bellum fratri infert: exercitumq; eius, Drewlia-
nos scilicet, profligat. Olega autem fugiens in
quoddam castrum, a suis exclusus, impetuq; fa-
cto, ex quodam ponte deorsus ac deiectus,
multis super eum cadentibus, miserè adobru-
tur. Ieropolchus castro occupato fratrem quæ-
rens, corpus eius inter cadauera repertum, & ad
suum conspectum allatum aspiciens; Swadoltey
inquit, ecce hoc tu concupiisti, pòst sepelitur.
Interfectum sepultumq; Olegam, eum Vuolodī-
merus accepisset, relicta Nowogardia, ultra ma-
re ad V varegos profugit. Ieropolchus autē No-
wogardiæ suum locum tenentem imponens,
B 2 totius

*Spartam na.
Atus es, gane
or na.*

RERVM MOSCOVITICARVM

totius Rusiæ monarcha efficitur. Vuolodimerus Vuaregorum auxilio comparato, reuersus, locum tenentem fratris Nowogardia expulit, fratrique bellum prior denunciat, sciebat enim, ipsum contra se arma sumpturum. Interea temporis mittit ad Rochwolochdam principem Pelsowia (nam & ipse ex Vuaregis illuc commigrauerat) & filiam suam Rochmidam vxorẽ petit. filia autem non Vuolodimero, quod eum ex illegitimo thoro natum sciebat, sed Ieropolcho fratri, quem breui se pariter expetiturum putabat, nubere uoluit. Vuolodimerus, quod reuulsam passus esset, Rochwolochdæ bellum inferre eumque vnâ cum duobus filijs occidit. Rochmidam uerò filiam sibi iungit, atque post Chiowiam contra fratrem progreditur. Ieropolchus cum fratre inire prælium cum non auderet, oclusit se Chiowiæ. Vuolodimerus dũ Chiow oppugnat, occultũ mittit nuncium ad Blud quendam Ieropolchi intimum consiliarium: quem patris appellatione dignatus, rationẽ interficiendi fratrem ex eo petit. intellecta petitione Vuolodimeri, pollicetur Blud semet dominum suum interfectorum, consulens Vuolodimero, castrũ ut oppugnet: Ieropolchum autem monet, in castro ne maneat, exponens multos ex suis ad Vuolodimerũ defecisse. Ieropolchus consiliario suo fidem habens, fugit Roden, ad ostia Iursæ, seque ibi aduersus fratris vim tutum fore putat. Vuolodimerus deuicta Chiowia, Roden exercitum transferens, longa & graui ob-
dione

*Perfidia Blud
consiliarij.*

COMMENTARII. 7

dione Ieropolchum premit. Post longa inedia exhausti, cum oblidionem tolerare diutius non possent, consulit Blud Ieropolcho, ut pacem cum fratre, se longè potentiore, faciat. Vuolodimero autem interim nihilominus nunciat, se sibi fratrem suum mox traditurum, adducturumque. Ieropolchus secutus consilium ipsius Blud, fratris se arbitrio atque potestati permittit, conditionem hanc ultro offerens, nempe, quicquid ex gratia sua sibi rerum concessurus esset, in eo se se gratum futurum. Vuolodimero conditio oblata, haudquaquam displicet. Mox Blud monet dominum, ut ad Vuolodimerum iret: quod tamen Vuerasco pariter Ieropolchi consiliarius prius dissuadet. sed huius consilium negligens, ad fratrem pergit. ingrediens per portam, à duobus Vuaregis, Vuolodimero interim ex quadam turri despiciente, occiditur. quo facto, fratris vxorem natione Græcam stuprauit: quam Ieropolchus pariter, priusquam in vxorem duxisset, monialem impregnauerat. Hic Vuolodimerus multa idola Chiowiæ instituit. primum idolum, Perum dictum, capite argenteo, cætera lignea erant. alia, Vslad, Corfa, Daswa, Striba, Simaergla, Macosch, vocabantur: quibus immolabat, quæ alijs Cumeri appellabantur. Vxores habuit plurimas. ex Rochmida autem suscepit Ifoslaum, Ieroslaum, Serwoldum, & duas filias. Ex Græca, Swetopolchum. Ex Bohema, Saslaum: item ex alia Bohema, Swatoslaum, Stanislaum. Ex
B 3 Bulga

Bulgara, Boris & Chleb. Habebat præterea in alto castro trecentas concubinas: in Bielgrad, similiter trecentas: in Berestowo, Selwi ducentas. Vuolodimerus cum sine impedimento totius Rufsiae esset monarcha factus: venerant ad eum ex diuersis locis Oratores, hortantes: vt se eorum sectæ adiungeret. Varias autem cum videret sectas, misit & ipse Oratores suos, qui perquirent conditiones & ritus singularum sectarum. tandem cum alijs omnibus fidem Christianam Græco ritu prætulisset, elegissetque, misit oratoribus Constantinopolim ad Basilium & Constantinum reges, Annam sororem, vxorem sibi si darent, se fidem Christi, cum omnibus subditis suis suscepturum: & restitutum illis Corfun, & alia omnia, quæ in Græcia possideret, pollicetur. re impetrata, constituitur tempus, eligitur locus Corfun: quò cum venissent reges, baptisatus est Vuolodimerus. commutatoque nomine Vuolodimeri, Basilio illi nomen imponitur. Nuptijs celebratis, Corfun vnà cum alijs, sicuti promiserat, restituit. Hæc acta sunt anno mundi 6469. à quo tempore Rufsia in fide Christi permanfit. Anna moritur xxiii anno post nuptias: Vuolodimerus verò anno post obitum vxoris quarto decessit. Is ciuitatem intra Vuolham & Occam fluuios sitam condidit, quam à suo nomine Vuolodimeriam nominauit, eamque Rhufsiae metropolim constituit. Inter sanctos tanquam Apostolus, solenni die videlicet xv Iulij, quontannis

986 p. Chrif.

tannis veneratur. Mortuo Vuolodimero, disidentes inter se filij eius, variè de regno præsumentes, decertabant, adeò vt qui potentior esset, alios se inferiores imbecillioresue opprimeret, regnoque pelleret. Swatopolchus, qui principatum Chiowientem vi occupauerat, constituerat sicarios, qui fratres suos Boris & Chleb conficerent. Interfecti, commutatis nominibus, hic Dauid, ille verò Romanus vocati, in sanctorum numerum connumerati sunt: quibus etiam xxiiii dies Iulij sacer est constitutus. Fratribus porrò sic disidentibus, nihil dignum memoria interim ab eis gestum est: nisi proditiones, insidias, simultates, intestinaque bella audire velles. Vuolodimerus Sewoldi filius, cognomento Monomach, vniuersam Rufsiam rursus in monarchiam redegit, relinquens post se insignia quædam, quibus hodierno die in inaugurandis principibus vtantur. Moritur Vuolodimerus anno mundi 6633. nec post eum filij eius neque nepotes quicquam posteritate dignum, vsq; ad tēpora Georgij & Basilij, gesserunt: quos Bati rex Tartarorum bello vicit, interemitque: Vuolodimeriam, Moscowiam, atque bonam Rufsiae partem exulsit, & deprædatus est. Ab eo tempore, anno scilicet mundi 6745. vsque ad præsentem Basilium, omnes ferè Rufsiae principes Tartarorum non solum tributarij erant, verum etiam Tartarorum arbitrio Rhutenis ambientibus singuli principatus deferebantur. Lites deniq; inter illos de successione principatum

*Regnandi in
pichas.**quell. h. d. p. p. p.*

1227 p. Ch.

RERVM MOSCOVITICARVM
tuum, aut hæreditatum gratia exortas, licet
Tartari discernentes, cognoscetesq; decidebāt,
nihilominus tamen bella sæpe inter Rhutenos
& Tartaros oriebantur: inter fratres autem va-
rij tumultus, expulsiões & permutationes re-
gnorum & ducatum erant. Nam dux Andreas
Alexandri, impetrarat magnum ducatum, quē
cum occupasset Demetrius, frater Andreas im-
petrato Tartarorum exercitu, illum expulit,
multaque nepharia per Russiam perpetravit.
Item dux Demetrius Michaelis, interfecit apud
Tartaros ducem Georgium Danielis. Asbeck
Tartarorum rex, arrepto Demetrio, capitali eū
pœna affecit. Contentio erat de magno ducatu
Twerensi, quem dux Simeon Ioannis, cum à
Tartarorum rege Zanabeck peteret, annum
ab eo tributum poscebat: quod ne penderet,
primores largitione corrupti, pro eo interceden-
tes effecerant. Deinde anno. 6886. magnus dux
Demetrius vicit bello magnum Tartarorum re-
gem, nomine Mamaij. Itē tertio anno post, eun-
dem iam denuò vsque ad eò fudit, vt plus quàm
tredecim milibus passuū terra cadaueribus ob-
ruta esset. Anno post eundem conflictum secun-
do, superueniēs Tachtamisich rex Tartarorum,
Demetrium profligauit, Moscowiam obsedit
& occupauit. interempti ad sepeliendum oc-
toginta vno rublo redimebantur: summa com-
putata tria millia rublorum fuit. Magnus
dux Basilius, qui præsidebat Anno 6907.
Bulgariam, quæ ad Vvolhiam sita est, occu-
pauit,

1390. p. Ch.

g. h. i. l. k.

pauit, Tartarosque eiecit. Is Basilius Demetriij
reliquit vnicum filium Basilius: quem cum nō
diligere, quod Anastasiam vxorem, ex qua il-
lum susceperat, adulterij suspectam haberet, ma-
gnum ducatum Moscowiæ non filio mori-
ens, sed Georgio fratri suo reliquit. Cum autem
plerique Boiarorum filio eius, tanquam legiti-
mo hæredi atque successori, adhærerēt: animad-
uertens hoc Georgius, ad Tartaros properat:
supplicat regi, vt Basilius accersat, atque vtri iu-
re ducatus debeat, decernat. Rex impulsu cu-
iusdam consiliarij sui, qui partes Georgij foue-
bat, præsentem Basilio, cum sententiam pro Geor-
gio diceret: prouolutus ad genua regis Basilius,
orat, fas vt sit sibi loquendi. Mox annuente re-
ge, inquit: Quanquam tu sententiam super lite-
ris mortuis tulisti, spero meas tamen, quas mi-
hi sigillo aureo communitas dedisti, quod velles
me magno ducatu inuestire, adhuc viuas, longè
maioris efficacix atque authoritatis esse. rogat-
que regem, vt verborum suorum esset memor,
promissis que stare dignetur. Ad hæc rex, iusti-
us esse respondit, viuarum literarum promissa
seruare, quàm mortuarum rationem habere.
Tandem Basilius dimittit, ducatuque inuesti-
uit. Molestè id ferens Georgius, exercitu con-
gregato, Basilius expulit: quod Basilius susque
deque tulit: seque in principatum Vglitz, sibi à
patre relictum, recepit. Georgius magno ducatu,
quoad vixit, quietè potitus est, quem testa-
mento nepoti suo Basilio legauit: quod An-
dreas

dreas & Demetrius, filij Georgij, ceu priuati hereditate, grauius tulerunt. atque ideo Moscoviam obsederunt. Basilius, qui monasterium sancti Sergij ingressus erat, cum hæc audiret, illico exploratores constituit: præsidijque dispositis euit, ne ex improviso opprimeretur. Quod cum animaduertent duo illi fratres, inuito consilio, certos currus armato milite complent, ac veluti mercibus onustos eò mittunt, qui hinc inde ducunt, demum sub noctem iuxta vigilias consistere. Qua occasione adiutus miles, in tempesta nocte subito se curribus expediens, excubitores nihil periculi suspicantes inuadit, capitq;. Capitur & Basilius in monasterio, atque excæcatus ad Vgliscz vnâ cum coniuge mittitur. Post Demetrius, ubi infestam sibi communitatem nobilium, eamq; ad Basilium cæcum deficere videt, mox Nowogardiam profugit, relinquens filium Ioannem: ex quo postea natus est Basilius Semeczitz, qui etiam nunc in Moscovia existente, in vinculis detinebatur, de quo infra plura. Demetrius autem dictus fuit cognomento Semeczka, vnde omnes ab eo descendentes Semeczitzi cognominantur. Tandem Basilius cæcus, Basilij filius, quietè magno ducatu potitus est. Post Vuolodimerum Monomach, vsque ad hunc Basilium, Rufsia carebat monarchis. Filius autem huius Basilij, Ioannes nomine, felicissimus fuit. nam simul ubi Mariam, sororem magni ducis Michaelis Twerensis, vxorem duxisset, sororium expulit, & occupauit magnum ducatum

Twe-

Twerensem, deinde etiam Nowogardiam magnam: cui postea omnes alij principes, magnitudine rerum à se gestarum commoti, seu timore perculsi, seruibant. Rebus deinde feliciter procedentibus, titulum magni ducis Vuolodimeriæ, Moscoviæ & Nowogardiæ sibi vsurpare, monarcham denique se totius Rufsie appellare cœpit. Hic Ioannes suscepit ex Maria filium Ioannem nomine, cui in consortem iunxerat filiam Stephani illius magni Vuaiuodæ Moldauiæ: qui Stephanus Mahumetem Thurcarum, Matthiam Hungariæ, & Ioannem Albertum Poloniæ, reges prostrauerat. Mortua priore coniuge Maria, Ioannes Basilij alteram vxorem duxit, Sophiam, filiam Thomæ, latè quondam in Peloponneso regnantis: filij inquam Emanuelis, regis Constantinopolitani, ex Palæologorum genere: ex qua suscepit quinque filios, Gabrielem: Demetrium, Georgium, Simeonem, & Andream: eisque viuens adhuc patrimonium diuisit. Ioanni primogenito monarchatum reseruauit, Gabrieli Nowogardiam magnam consignauit, cæteris alia iuxta arbitrium suum attribuit. Primogenitus Ioannes moritur, relicto filio Demetrio: quem auus in patris mortui locum, iuxta consuetudinem monarchatu inuestiuerat. Aiunt Sophiam hanc fuisse astutissimam, cuius impulsu dux multa fecit. Inter cætera induxisse maritum perhibetur, vt Demetrium nepotem monarchatum moueret, inque eius locum præficeret Gabrielem.

brielem. Persuafus namque dux ab vxore, Demetrium in vincula conijcit, detinetque. tandè moriens, eidem ad fe adduci iuffo: Chare, inquit, nepos, peccauit in Deum & te, quòd carceribus mancipatum te affixi, teque iulta hæreditate fpoliaui. iniuriam igitur à me tibi illatam, obfecro mihi remitte: liber abi, iureque tuo vt-re. Demetrius hac oratione permotus, noxam auo facillè condonat. Egressus autem Gabrielis patruj iuffu comprehenditur, inq; carceres conijcitur. Alij fame illum ac frigore, pars fumo suffocatum putant. Gabriel, viuente Demetrio, gubernatorem fe gelsit: eo verò mortuo, principatum tenuit, non inauguratus, Gabrielis duntaxat in Basilij nomine commutato. Erat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro magno duci Lithuanie, qui postea rex Poloniae declaratus est. Sperabāt Lithuani iam grauiffimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio fopitas fore: at longè grauiores inde exortæ fuot. In fponfalibus namq; conclusum erat, vt templum Rhutenico ritu in caftro Vuilnenfi, deftinato loco exædificaretur, eiq; certæ matronæ ac virgines eiuſdem ritus iungerentur. quæ cum aliquanto tempore fieri negligenterentur, ſumit focer cauſam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu inſtructo, cōtra eum progreditur. primum verſus prouinciā Seweram in meridiem, ſecundū verò in Occidentem contra Toropecz & Biela inſtituit, tertium in medio verſus Drogobuſch & Smolenczko collo-

collocat. ab ijs exercitū in ſubſidijs retinet, quòd ei maximè, contra quem Lithuanos pugnaturus animaduerteteret, ſuccurrere poſſet. Poſtquā autem ad fluuium quendam Vuedraſch vterque exercitus veniſſet, Lithuani duce Conſtantino Oſtroſkij maxima procerum & nobilium frequentia lepto, ex quibuſdam captiuis numerum hoſtium ac ducum quoq; cum cognouiſſent, magnam ſpem proſtigandi hoſtem concipiunt. Porro cum fluuiolus conſictū impediret, ab vtriſq; trāſitus ſeu vadū quæritur. Primi autem Moſcū aliquot, ſuperata ripa, Lithuanos ad pugnam laceſſunt: atq; illi haud timidi reſiſtunt, eosq; inſequuntur, fugant, vltraq; fluuiolum pellunt. mox vtrinq; acies committuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodè ardore animorum acriter certarent, exercitus in incidijs collocatus, quē pauciſſimi Rhuteni adfuturum ſciebant, ex latere in medios hoſtes inducitur. Lithuani metu percuſſi, dilabuntur: imperator exercitus vnà cum pleriſq; nobilibus capitur: reliqui perterriti, caſtra hoſti concedunt: ſe & arces, Drogobuſch, Toropecz, & Biela pariter dedūt. Exercitus verò, qui meridiem verſus proceſſerat cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Caſani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quē vernacula lingua Vuaiwodam vocant, comprehendit, Brenskoq; ciuitate potitur. Duo poſt germani fratres, Baſilij patruelles, alter de Staradub, alter verò Semeczirtz diſti, bonam partem prouinciæ Seweræ poſſidentes, alioqui Lithu-

thwaniae ducibus obedientes, imperio Mosci se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moscus, quæ Vuitoldus magnus dux Lithwaniae multis annis, maximisque laboribus abtinuerat. Porro cum hisce captiuus Lithwanis, Moscus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret. qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit. obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porro quamuis prædia possessionesque pro status sui conditione attributæ essent, ijs tamen placari ac detineri aded non poterat, vt ad primam occasionem, per inuias syluas redierit. Alexander rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, qui perpetuo magis pace quam bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs & castris à Mosco occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit. Is Ioannes Basilij aded fortunatus erat, vt prælio Nowogardenses, ad fluuium Scholona superarit, victos adegit, certis conditionibus propositis, se vt dominum & principem agnoscerent, magnam eis pecuniam imperauit: vnde etiam constituens prius sibi locum tenentem suum, abijt. quò, exactis tandem septem annis, reuersus, ciuitatem ingreditur auxilio archiepiscopi Theophili: incolas ad miserriam seruitutem redegit: arrepto argento & auro: ablati denique omnibus ciuium bonis, inde vltra trecenta plaustra bene onusta abue-

xit.

xit. Ipse semel duntaxat bello interfuit, cum principatus Nowogardiae & Twerensis occupabantur. aliàs prælio nunquam adesse solebat, & tamen victoriam semper reportabat: aded, vt magnus ille Stephanus Moldaviae palatinus, crebrò in conuiujs eius mentionem faciens, diceret: Illum domi sedendo & dormitando imperium suum augere, se verò pugnando quotidie vix limites defendere posse. Ille etiam reges Casani ex voluntate sua constituit, aliquando captiuos reduxit, à quibus tamen postremo senex maxima strage proffigatus est. Ille idè primus castrum Moscoviae, suamque sedem, vt hodie cernitur, muro communiuit. Mulieribus porò vsque aded insensus erat, vt eius conspectu, si quæ fortè obuiam sibi venissent, tantum non exanimarètur. Pauperibus à potentioribus oppressis, iniuriaque affectis, aditus ad eum non patebat. in prandio plerunque aded se potu ingurgitabat, vt somno opprimeretur. inuitatis interim omnibus timore percussis, silentibusque: experrectus, oculos tergere, ac tum primum iocari, & hilarem se conuiujs exhibere solebat. Cæterum etsi potentissimus erat, Tartaris tamen obedire cogebatur. Aduenientibus namque Tartarorum Oratoribus, extra ciuitatem obuiam procedebat, eosque sedentes stans audiebat. quam rem vxor eius Græca tam graui ter tulit, vt quotidie diceret, sese Tartarorum seruo nupsisse: atque ideo hanc seruilem consuetudinem, vt aliquando abijceret, marito persuasit, vt

ægritu-

*felicitas in
prelio.**Mulierum
osor.*

*Mulieris a
Dukia.*
ægritudinem Tartaris aduenientibus simularet. Erat in castro Moscowiæ domus, in qua habitabant Tartari: vt omnia quæ Moscowiæ agerentur, intelligerēt. quod cum ferre vxor pariter nō posset, certos Oratores instituit, munera ampla Regiñæ Tartarorum mittit, supplicādo, vt eam sibi domum concederet, donaretque: visione etenim diuina commonitam, templum se eò loci ædificaturam: ita tamen, vt aliam domū Tartaris se assignaturam polliceretur. Consentit hoc regina: diruitur domus, templumq; eo loco extruitur. sic castro eiecti Tartari, domum aliam nec uiuentibus adhuc, nec mortuis iam ducibus consequi poterant.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc uiuente iuxta gentis consuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id uiuò adhuc, atq; etiam mortuo post nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patre multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm industria, imperio suo adiecit. quemadmodum pater Nowogardiam magnā in seruitutē suam redegerat, ita & ipse Plefcowiam, fociam urbem: item insignem principatū Smolenczko, qui plus quàm centum annis sub ditione Lithwanorū fuerat, adeptus est. mortuo etenim Alexandro rege Polonia,

Martinus pully.
niæ, etsi belli causam contra Sigismundum regem Poloniae & magnum ducem Lithwaniam nullam haberet, tamen quia regem ad pacē magis quàm bellum inclinatum, Lithwanos uerò bellum pariter abhorrentes uideret, occasionem belli inuenit. Sororem uidelicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minimè pro dignitate tractari: Regem præterea Sigismundum infirmulabat, Tartaros contra se concitauisse: Quare bellum indicit, Smolenczko obsidet, ad motis tormentis: nequicquam tamen oppugnat. Interea Michael Lynczky, ex principum Rhutenorum nobili stemmate & familia ortus, quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moscowiæ profugit, quemadmodum infra patebit: mox Basiliū ad arma hortatur, ei que promittit, se Smolenczko, si iam denuò obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt sibi hunc principatum Moscus cōcedat. Post cum ad condiciones à Michaele propositas assensus esset Basilius, atque Smolenczko grani iam denuò premeret obsidione, Lynczky pactiōibus, seu largitione uerius urbe potitus, militiæ que præfectos omnes secum in Moscowiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo proditionis crimine sibi conscius, redierat. reliqui uerò centuriones corrupti pecunia & muneribus, redire in Lithwaniam non audebant: & vt culpæ suæ patrociniū prætenderent, iniecerunt metum militibus: dicentes, si Lithwaniam uersus iter arripiemus, C passim

passim aut spoliabimur. aut occideremur. quo malo perculi milites, omnes in Moscoviam profecti sunt, stipendioque Principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitū suū continuò in Lithwaniā progredi iubet: ipse verò in Smolenczko manet. Dein cum aliquot propinquiora castra & oppida deditione capta essent, tum primū Segismundus rex Polonię obseis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit. mox occupato Smolenczko, ubi Litwaniā versus Mosci exercitum ire animaduertit, ipse Borisow iuxta fluvium Beresina situm, aduolat, atque inde exercitū suū Constantino Ostroskij duce dimittit: qui cum attigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod à Smolenczko **XXIII** miliaribus Germanicis distat, aderat tum iam exercitus Mosci circiter octoginta milia; Lithwanicus autem non excedebat triginta quinque milia hominum, adiunctis tamen aliquot bellicis tormentis: Constantinus mense Septemb. dies. anni. 1514. strato pòte, pedite vltra Borysthenē, iuxta Orsam oppidum, transfert; equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsæ superat. Mox ubi dimidia pars exercitus Borysthenem transisse, nunciatur Ioanni Andrea Czeladin, cui summa rerum à Mosco erat commissa, vt hanc exercitus partem inuaderet, contēreretq;. At ille respòdit: Si partē hanc exercit⁹ oppreserint, supererit altera pars, cui forte aliā iūgi copię possent, atq; ita nobis maius periculum immineret. **expedemus**

mus tantisper, dū totus exercitus transferatur, tantē enim sunt nostræ vires, vt sine dubio, nec magno labore, hūc exercitū aut opprimere, aut circumuentū Moscoviam vsq;, veluti iumenta agere possimus. Tandē, quod vnicum restat, totam occupemus Lithwaniā. Interim appropinquabat exercitus Lithwanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cū quatuor millib. passuum ab Orsa processisset, vterq; subsistit. Moscorum duæ alæ longius ab exercitu recesserāt, vt hostē à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacerarent. Ex aduerso Lithwanus diuerfas copias, ordine longo collocabat. singuli etenim principatus, suæ gentis copias, & ducem miserant, atque ita singulis suis in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte cōstitutis, Mosci cōsiccum canentes, primi in Lithwanos impetū faciunt. illi haud timidi resistūt, eosque repellunt. quibus mox alij in auxilium misi, vicissim Lithwanos in fugam conuertunt. sic aliquoties vtraq; pars nouis subsidijs aucta, alteram repellebat. Postremò maxima vi certatur. Lithwani studio cēdentes ad locum, ubi tormenta bellica collocauerant, ea in Moscos insequentes conuertunt: extremamque aciem eorū in subsidijs arctius collocatam, feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc nouo belli genere Mosci, qui primos duntaxat in acie cum hoste confligentes, in periculo esse putabant, terrētur: turbatiq;, primam aciem iam iam fusam putātes, fugam

RERVM MOSCOVITICARVM

fugam capessunt. quos Lithwani conuersi, omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem sola nox ac syluæ dirimerunt. Est inter Orsam & Dobrownam (quæ quatuor mil. Ger. distant) fluuius Cropsiwna dictus: in cuius dubijs & altis ripis fugientes, tot Mosci submersi sunt, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiæ præfati ac consiliarij: quorum præstantiores, Constantinus sequenti die lautissimè accepit, dein ad Regem misit: qui per castra Lithwanica sunt distributi. Ioannes Czelandin cum alijs duobus præcipuis ingrauescentis iam ætatis ducibus, habebatur in ferreis compedibus V uilnæ, hos ego, cū à Cæsare Maximiliano legatus in Moscoviam missus essem, permittente Rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos præterea aliquot, obsecrantibus mutuo dederam. Princeps porro accepta suorum clade, Smolenczko continuo relinquens, in Moscoviam fugit: & ne castrum Drogobusch Lithwani occuparent, incendi iubet. Lithwanicus exercitus rectè Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quòd præsidij impostis, Moscus eam bene firmatam reliquerat: & quòd hyems impendens obsidionem impediabat: tū quòd plurimi post conflictum præda onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: deniq; quòd neq; Lithwani, neque Mosci expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citrà Smolenczko tria castra, Rex nihil reportauerat.

Libertatum
Victoria.

COMMENTARII.

15

uerat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lithwaniam exercitus Moscus, atque intra meatus Dwinæ fluij & Poloczko castrum confedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lithwaniam abacta præda cæde & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczkijs Vvayuoda vna nocturnum egressus, flumine superato, aceruum foeni, quod ad longam obsidionem congesserant Mosci, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alij fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt, cæteri, qui palâtes Lithwaniam vastabant, pars in locis diuersis deuicti, alij in syluis errantes à colonis trucidati sunt.

Casan regnum Moscus quoque eo tempore, tam nauâli quàm equestri exercitu erat aggressus, sed re infecta, amisissis quampluribus militibus redijt. Porro princeps ille Basilius, etiam in bello esset infelicitissimus, nihilominus tamen à suis semper, tanquam res feliciter gereret, laudatur: & cum nonnunquam vix dimidia militum pars domum redierit, tamen ne vnum quidem prælio esse amissum distitant. Imperio, quod in suos exercet, omnes facillè vniuersi orbis monarchas superat. & id quod pater inceperat, ipse perfecit: nimirum omnes principes, & alios quosuis omnibus castris ac munitioibus exiit. Certè fratribus suis germanis nec arces permittit, nec etiam confidit, omnes iuxta, dura seruitute premit: aded, vt quemcunque apud se in aula esse, aut in bellum ire, aut legationem

spaniam na
Eges Gaur
Orsa.

Imperium ty
Pauca sunt.

nē aliquā obire iusserit, obire quoduis suis sumptibus cogatur: exceptis adolecētulis filijs Boiaronū, hoc est, tēuioris fortunæ nobiliū, quos paupertate oppressos, quotannis assumere, eosque inæquali stipēdio proposito alere solet. Porò quibus in annū sex aureos numerat, ijs tertio quoque anno stipendium exoluitur: quibus autem in singulos annos dantur. x i i. aurei, ij coguntur ad quoduis munus obeundum suis & sumptibus & equis aliquot, esse parati ac expediri. præstantioribus, qui legationē aut alia grauiora officia obeunt, aut præfecturæ, aut villæ, aut prædia, habita cuiusque & dignitatis & laboris ratione, attribuuntur: de quibus tamen singulis certos annuos census Principi pendunt. multa dantur, quam à pauperibus aliquid fortè delinquentibus extorquent, & quædam alia illis cedunt, Huiusmodi autem possessiones vtendas plerunque ad sesquiannum permittit. si quem tamen singulari gratia, seu beneuolentia completitur, addit mēses aliquot: sed elapso eo tempore, cessat omnis gratia, totoque sexennio gratis tibi erit deinceps seruiendum. Erat quidam Basiliius Tretyack Dolmatow, charus Principi, & inter intimos Secretarios habitus: quem cum legatum ad Cæsarem Maximilianum decerneret, seque vt præpararet, iuberet, ac cum is viatico se ac sumptibus carere diceret, mox in Bieloyessero captus, inq; perpetuos carceres coniectus, tandē miserimè periit. cuius tam mobilia quàm

Аванха мѣсяцъ.

*Тытаныс инт
лератубис.*

quàm immobilia bona Princeps sibi vendicauit. & quamuis ter mille florenorum in prompta pecunia repererat, fratribus tamen ac hæredibus suis ne ternūcium quidem dederat. Hoc ita esse, præter communem famam, Ioannes scriba, qui a Principe, vt mihi res in quotidianos vitæ vius necessarios suppeditaret, constitutus erat, fatebatur: & qui illū simul, vbi captus erat, in sua custodia habebat: itidē duo Basilij fratres, Theodorus & Zacharias, qui nobis redeuntibus ex Mosaisco in Smolenczko procuratores erant dati, sic actam rem affirmabant. Quicquid Oratores ad externos Principes misi, preciosi reportant, id Princeps in suum fiscum reponit, inquit, aliam ipsis gratiam se facturum: quæ talis est, vt supra dixi. Oratores enim, Knes Iwan, Posetzë, Iaroslavski, & Semen, id est Simeon, Trophimow secretarius, à Cæsare CAROLO, Quinto, ad quem misi erant, donati grauibus torquibus aureis, cathenis, Hispanica & ea quidem aurea moneta: itē à Cæsaris fratre FERDINANDO archiduce Austriæ, Domino meo, argenteis poculis, aureis & argenteis pannis, Germanica aurea moneta, cum redeuntes nobiscum in Moscowiam venissent, Princeps continuò & cathenas & pocula, atque maiorem partem Hispanicorum aureorum illis ademit. Eius rei veritatem cum ab Oratoribus inquirerem, alter timēne Principem suum traduceret, constanter negabat: alter verò dicebat, Principem iussisse munera Regia ad se deferri, vt ea videat. Post cum

*Аванха мѣ
сѣцъ*

ſæpius eius rei meminiflem, alter, aut vt mentiendi occasionem, ſi pernegaret: aut periculum, ſi fortè veritatem fateretur, effugeret: me poſt hac frequentare deſierat. Aulici denique factum non negabant, ſed reſpondebant: Quid tum, ſi alia gratia illis Princeps rependit? Authoritate ſua tam in ſpirituales quàm ſeculares vtitur, liberè ac ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis conſtituit: conſiliariorum quos habet, nullus eſt tantæ authoritatis, qui diſſentire, aut ſibi in re aliqua reſiſtere audeat. Fatentur publicè, voluntatem Principis, Dei eſſe voluntatè: & quicquid Princeps egerit, ex voluntate Dei agere. ob id etiam clauigerum & cubicularium Dei appellant, exequutores denique voluntatis diuinæ credunt. Vnde Princeps ipſe, ſi quando preces interponuntur pro captiuo aliquo, aut re alia graui, reſpondere ſolet: Cum Deus iuſerit, liberabitur. Ita ſimiliter, ſi quiſpiam de re aliqua incerta & dubia quærit, reſpondere communiter ſolent: Deus ſcit, & magnus Princeps. Incertum eſt, an tanta immanitas gentis tyrannum principè exigat: an tyrannide Principis, gens ipſa tam immanis, tamque dura crudeliſque reddatur.

A tempore Runickh vſque ad hunc præſentem Principem, non alio titulo vſi ſunt principes illi, quàm Magnorū Ducum aut V volodimeriæ, aut Moſcowiæ, aut Nowogardiæ, &c. præter Ioannem Baſilij, qui ſe dominum totius Ruſſiæ, & magnum Ducem V volodimeriæ, &c. appella

appellabat. Hic verò Baſilius Ioannis ſibi vendicæ, & titulum & nomen regium, in hunc modum: Magnus Dominus Baſilius Dei gratia Rex & Dominus totius Ruſſiæ, & magnus Dux Vuolodimeriæ, Moſcowiæ, Nowogardiæ, Pleſcowiæ, Smolenczkiz, Tveriz, Iugariæ, Permiæ, Viackiz, Bulgariæ, &c. Dominus & magnus Dux Nowogardiæ terræ inferioris, & Czernigowiz, Rezaniz, Vuolotkiæ, Rſchowiz, Beloiz, Roſtowiz, Iaſlawiz, Bielozeriz, Vdoria, Obdoria, Condiniz, &c. Porro cum omnes hunc Imperatorem nunc appellant, videtur neceſſarium, vt & titulum & cauſam huius erroris exponam. Czar Rhutenica lingua regem ſignificat. cum autem communi Slauonica lingua, apud Polonos, Bohemos, & alios omnes ſumpta quadam conſonantia, ab vltima, & ea graui quidem ſyllaba Czar, Imperator ſeu Cæſar intelligatur: vnde omnes qui Rhutenicū idioma ſeu literas non callent, item Bohemi, Poloni, atque etiam Slau regno Hungarico ſubditi, alio nomine regem appellant, nempe Kral, alij Kyrall, quidam Koroll: Czar autem ſolum Cæſarem, ſeu Imperatorem dici exiſtimât: vnde factum, vt Rhuteni interpretes audients Principè ſuum ab externis nationibus ſic appellari, cœperunt & ipſi deinceps Imperatorem nominare, nomenque Czar dignius eſſe quàm Regis (licet idem ſignificent) exiſtimant. Cæterum ſi euoluas omnes eorum historias, atq; ſacram ſcripturam, vbique Regis nomine Czar, Imperatoris

verò Kellar reperies. Eodem errore Imperator Thurcarum Czar appellatur, qui tamen non alio eminentiore quàm Regis, hoc est, Czar titulo ab antiquo est vsus. Hinc Constantinopolim Czarigrad, quasi dicas Regiam urbem, Turcæ Europæi, qui lingua Slaonica vtuntur, appellant. Sunt qui principē Moscoviæ Album Regem nuncupant. Ego quidem causam diligēter quærebam, cur Regis Albi nomine appellaretur, cum nemo principum Moscoviæ eo titulo antea esset vsus: imò cōsiliarijs ipsis sepe data occasione, & apertè dixi, nos non Regē, sed Magnū ducem agnoscere. Pleriq; tamen hanc Regij nominis rationem esse putabant, quòd sub imperio suo reges haberet: Albi verò rationem nullam habebant. Credo autem, vt Persam nunc propter rubea tegumenta capitis Kifilpassa, id est, rubrum caput vocant: ita illos propter alba tegumenta, albos appellari. Regis porò titulo vtitur ad Romanum Imperatorem & Pontificem, regem Suetiæ & Daniæ, Magistrum Prussiae, Liunioniæ: & vt accepi, ad Turcarum principem ipse verò à nemine horum, nisi fortè à Liunioniensi. Rex appellatur. Titulis autem antiquitùs, tribus circulis triangulo inclusis, vti solebant, quorum primus in supremo circulo hisce verbis continebatur: Deus noster trinitas, quæ fuit ante omnia secula, pater, filius, & spiritus sanctus: nò tamen tres dij, sed vnus Deus in substantia. In secundo, titulus Imperatoris Thurcarum erat, particula adiecta: Fratri nostro dilecto. In tertio,

titulo, titulus Magni ducis Moscoviæ, quo regem, & hæredem ac dominum totius Russiæ orientalis & meridionalis fatebatur, in quo communi formulæ subiunctum vidimus: Misimus ad te nostrum fidelem consiliarium. Ad regem autem Poloniæ huiusmodi titulo vtitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Dominus totius Russiæ, & Magnus dux Vuolodimeriæ, Moscoviæ, Nowogardiæ, Smolenski, Tweriæ, Iugariæ, Permiæ, Bolgariæ, &c. omisso Regis titulo. neuter enim horum alterius literas nouo titulo auctas, accipere dignatur. Quod quidem nobis Moscoviæ existentibus acciderat, cum regis Sigismundi literas ad se missas, atque titulo ducis Moscoviæ auctas, Moscus grauatim acceperat.

Scribunt quidam, Moscum à Pontifice Romano & à Cæsare Maximiliano nomen extituisse, & titulum Regium. Mihi verisimile non vididetur: præsertim cū nulli homini infensior sit, quàm summo Pont. & quem non nisi Doctoris titulo dignatur. Cæsarem autem Romanum non maiorem se existimat: vt ex literis suis apparet, in quibus nomen suum Imperatoris titulo præponit. Nomen item Ducis apud eos dicitur Knes: nec alium maiorem titulum, vt dixi, vnquam habuerunt, adiuncta illa dictione, Magnus: nam omnes alij qui vnicum principatum habebant, dicebantur Knes: qui verò plures principatus, atque alios Knes subiectos sub imperio

Tituli auctas

Moschus ad Papam

Knes de

RERVM MOSCOVITICARVM
imperio habebant, Vueliki Knesi, id est Magni
Duces appellabantur. neq; alium gradum seu di-
gnitatem habent post Boiaros, qui more nostro
locum nobilium (vt supra dixi) seu equitum te-
nent. In Croacia verò primores similiter Knesi
vocantur: apud nos verò, sicuti & in Hungaria,
non nisi Comitum nomen obtinent.

Non dubitarunt mihi viri quidam principes
dicere, imò ceu exprobrare, quòd modernus
Moscouiæ princeps proferre soleat literas fan-
ctæ memoriæ Imperatoris Maximiliani, quibus
nomen Regium tributum sit patri eius Gabrie-
li, qui postea mutato nomine Basilius vocari ma-
luit: quodq; affirmet, me eas literas ad illum per-
tulisse. eamq; ob causam factum est, vt in nouis-
simis cum rege Poloniæ tractatibus, aut Rex ap-
pellari, aut omnes pactiones irritas esse voluerit.
Etsi verò his sermonibus, tanquam nec ve-
ris, nec verisimilibus minimè deberem commo-
ueri: tamen eos non tam mea, quàm optimi &
clementissimi principis mei causa cogor refuta-
re, cū videā etiam pijsimos eius manes temere
in inuidiam vocari. Non est obscurū, fuisse quan-
doque simultatem aliquam inter Maximilianū
Imper. & Sigismundum Poloniæ regem, ea ni-
mirum tempestate, qua Sigismundus ducebat
Stephani comitis Scepusiensis filiam. Nam id
eò fieri quidam interpretabantur, vt frater Spon-
sæ Ioannes, nuptijs Annæ filiae Vuladislai regis
Hungariæ, autoritate & opera Sigismundi fra-
tris potiretur: & per hoc impediretur, irritumq;
fieret

COMMENTARII. 19
fieret ius successione, quòd Maximiliano, eius-
ue nepotibus in regnum Hungariæ debebatur.
Qua de causa sanè Maximilianus sua referre ex-
istimabat, Moschum perpetuum Lithuanorum
& Polonorum hostem, sibi habere coniun-
ctum. At posteaquam conuentu ad Posonium
habito, de Annæ nuptijs inter Maximilianum
& Vuladislauum, præsentē & fauente Sigismun-
do, conuenit, extinctis subito & sublatis om-
nibus suspicionibus & simultatibus, tam arctè
còplexus est Sigismundum Maximilianus, vt
nò dubitaret quādoq; dicere (quòd alibi quoq;
retulimus) se cum Sigismundo & ad superos
& ad inferos esse iturum. Etsi igitur fuit tem-
pus, cum Maximilianus sibi Moschum fœdera-
tum esse vellet: tamen ei regium nomen nunquā
tribuit: quod literis & instrumentis vtrinque da-
tis et acceptis, facile còprobari potest, si cui fortè
testimonium meū, etsi verū & fidele, minus pon-
deris habere videatur. Cur verò hunc titulū ab
Imperatore Maximiliano peteret Moschus, quī
autequam quicquam inter eos negocij esset, nò
modò se ei parem, sed etiam superiorem videri
voluit, nomen suum & titulum semper Impera-
torio præponens, siue loqueretur, siue scriberet:
quòd nunc quoque, vt dictum est, ceu mordicus
retinetur. At Regium nomen, ne ad Poloniæ
quidem regem scribens, post meum ex Mosco-
wia reditum vsurpauit. Hoc quidem in confes-
sio est, quod ad Imperatorem, aut summum Pon-
tificem scribens, se Regem & Dominum totius
Rus-

Russię vocat. Quin ne Imperatorio quidē nomi-
ne abstinere, si quas fortē literas ex Ruthena lin-
gua in Latinam versas adiungit: nimirum ipsis
interpretibus vocem Czar, quę regem significat,
Imperatorem vertentibus. Atq; hunc in modū
idem se & regem & Imperatorem facit. Sed quod
ab Imperatoribus, Maximiliano, eius uē nepoti-
bus, creatus sit Rex, in Polonia regum iniuriā,
id nemo crediderit. Quorsum enim attineret, eū
Regiam dignitatem, vt fama est, à summo Pon-
tificē petere, si eam antea ab Imperatoribus acce-
pisset? Atque hæc quidem dicta sint pro Maxi-
miliano Augusto, domino meo: qui Sigismun-
do regi, quoad vixit, certus & sincerus amicus
fuit.

De me verò ipso quid dicam? Quā frōte quæ-
so fuissem ausus, toties & in Poloniam & in Li-
thuaniam currere ac recurrere, in regum Polonię
Sigismundi patris & filij conspectum venire, pu-
blicis Polonorum conuentibus interesse, viros
Principes intueri, si commodasset operā hac in
re meam Principi meo, cuius nomine ac verbis,
fraternē, amicē, benignē ac beneuolē, & Regi &
Ordinibus omnibus frequentissimē detuli, quic-
quidā coniunctissimo, optimo, & clementissi-
mo Imperatorem deferri posset? Si nullum est se-
cretum, quod nō reueletur: certē si quid indignū
officio meo admisissem, id dudum in lucem eru-
pisset. Sed consolor me recti consciētia, qua nul-
la est, consolatio firmior. Et acquiesco suauiter
in Regum Polonię gratia, ac cæterorum Polo-
niæ

niæ ordinum, quam mihi nunquam *edessuli defuisse*
recordor.

Fuerunt fortē tempora, quibus talia minore
quā nūc inuidia spargi potuissent. Sed hæc seri-
hoc tempore, quid est aliud, quā quærere mo-
dos, ad dissociandas coniunctissimorum Principū
voluntates, quæ omnibus studijs atq; officijs co-
pulandæ & consolidandæ essent? Videbantur a-
cta transacta esse omnia, quæ neino non putabat
ad reliquias Hungarię seruandas, & ad amissa re-
cuperanda, maximum momentum esse habitu-
ra. Verū quibus ea res & antē magno bono fuit,
& amplius futura erat, hi siue Turcico; siue alio
quopiam malo spiritu afflati, pactorumq; & cō-
tentorum obliui, res nouas & perniciosas moliri-
untur: non reputantes secum, in quantum discrimen
& seipos, & vicinas prouincias, ac in pri-
mis Hungariam, de vniuerso nomine Christiano
quā optimē meritam, sint adducturi.

MODVS INAUGVRAN-

di Principes.

Orem, quo Principes Mosco-
viae inaugurantur, sequens for-
mula, quam non ita faciliē con-
secutus sum, tibi depinget: &
quæ vltus est Magnū Dux Ioā-
nes Basilij, cum suū nepotē
Demetrium, vt antea memini Magnum ducem
& monarcham Russiæ inuestiuerat.

In

In medio templi diuæ Virginis, erigitur tabu-
 latum, super quo tria sedilia, Auo scilicet, Nepo-
 ti, & Metropolitano collocantur. Constituitur
 item suggestum, quod ipsi Nolai vocant: super
 quo Ducalis pileus, & Barma, hoc est ornamen-
 tū Ducale, ponuntur. Post, ad constitutū tēpus
 Metropolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, Abba-
 tes, Priores, totusque conuentus Ecclesiastico-
 rum, solennibus ornamentis induti adsunt. Ma-
 gno itaq; Duce cum Nepote templum ingredi-
 ente, canunt Diaconi: Multos annos vni Duci
 magno Ioanni, secundum consuetudinem. Sub
 hæc Metropolitanus cum toto clero canere inci-
 pit orationem diuæ Virginis, & sancti Petri con-
 fessoris, quem ipsi more suo Miraculosum appel-
 lant: qua finita, Metropolitanus, Magnus Dux,
 & Nepos, tabulatum ascendunt, inque sedilia
 collocata sedent, Nepote interim ab initio tabu-
 lati subsistentē. Tandem Magnus Dux in hæc
 verba præfatur: Pater Metropolitane, ex diuina
 volūate, à nostris maioribus Magnis Ducibus
 antiqua & hætenus obseruata consuetudine, pa-
 tres Magni Duces, filijs suis primogenitis con-
 signabāt Magnum Ducatū: & sicut eorū exēplo,
 genitor me⁹ Magnus Dux, me corā se benedixit
 Magno Ducatu: ita ego quoque primogenitum
 meum Ioannem, coram omnibus Magno Du-
 catu benedixi. Sed quia diuina voluntate acci-
 dit, vt filius ille meus mortem obierit, superstes
 autem sit vnigenitus Demetrius, quē mihi De-
 us loco filij mei dedit: hunc itaque ego pariter
 coram

coram omnibus benedico, nunc, & post me,
 Magno Ducatu Vuolodimeriæ, Nowogardiæ,
 & cætera. super quibus & patrem eius benedi-
 xeram.

Sub hæc Metropolitanus iubet Nepotem Io-
 cum sibi assignatum accedere, & benedicit illi
 cruce, Diaconumque iubet orationes diacono-
 rum recitare. ipse interim sedendo iuxta illum,
 capite inclinato quoque, orat: Domine Deus no-
 ster, Rex regum, Dominus dominantium, qui
 per Samuelem Prophetam elegisti David ser-
 uum tuum, & inunxisti illum in Regem, super
 populum tuum Israel: tu nunc exaudi preces no-
 stras, tuorum indignorum, & respice à Sanctua-
 rio tuo ad fidelem seruum tuum Demetrium,
 quem elegisti, exaltare regem tuis gentibus san-
 ctis, quem redemisti preciosissimo vnigeniti
 filij tui sanguine: & inunge eum oleo lætitiæ,
 protege eū virtute excelsi, pone super caput co-
 ronam de lapidibus preciosis, da illi longitudi-
 nem dierum, & in dextram sceptrum Regale: po-
 ne illum in sedem iustam, circunda illum omni-
 bus armis iusticiæ, fortifica illum in brachio, &
 subijce illi omnes linguas Barbaricas: & sit to-
 tum cor eius in timore tuo, qui te humiliter au-
 diat: auerte illum à fide mala, & demonstra illi
 saluum conseruatorem mādatorum sanctæ tuæ
 vniuersalis Ecclesiæ, vt iudicet populum in iu-
 stitia, & iustitiam præstet pauperibus, conser-
 uetque filios pauperum, & cōsequatur dein re-
 gnum cœleste.

D

Postea

RERVM MOSCOVITICARVM
Postea clara voce loquitur: Sicuti est tua potentia, & tuū est regnum: ita & laus & virtus sit Deo patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & in secula seculorum. Finita hac oratione, imperat duobus Abbatibus. Metropolitanus, vt sibi barma porrigant, quæ vnà cum pileo, quodam tegumēto serico (quod Schirnikoïu appellant) recta erat. Mox hanc tradit Magno duci, cruceque nepotem signat. Magnus autem dux eam super nepotem ponit. Dem Metropolitanus inquit: Pax omnibus. Cui diaconus: Domine oremus. tum Metropolitanus orans: Tibi vnico regi æterno, cui terrenum quoque regnum creditum: inclinate vos nobiscum, inquit, & orate omnia regnantem: Conserua illum sub protectione tua, contine illū in regno, vt semper bona & decētia agat: fac clarescat iustitia in diebus suis, amplificationeq; sui dominij, & vt in tranquillitate eius quietē, sine discordia viuamus, in omni bonitate & puritate. & hæc submissius. Alta autem voce: Tu es Rex mundi, & seruator animarum nostrarum: laus tibi patri, & filio, spirituique sancto, nunc & in secula seculorum, amen. Tandem pileum Ducalem à duobus Abbatibus mandato sibi allatum, Magno duci porrigit: ad hæc, cruce nepotem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti signat. pileum porrò Magno duce capiti nepotis imponente, Metropolitanus primū, dein archiepiscopus & episcopi accedentes, manu ei benedicebant. His ordine peractis, Metropolitanus, & Magnus dux, nepotem sibi alsidere iubent,

COMMENTARII. 22
iubent, paulisperq; commorari surgunt. Interea diaconus Letaniam (vt vocant) incipit, Misere nostri Domine: nominans Ioannem magnū ducem. rursus alter chorus commemorat, magnū ducem Demetrium nepotē, & alios secundū consuetudinē. Finita Letania, orat Metropolitanus: O sanctissima domina virgo Dei genitrix, et post orationem Metropolitanus & magni duces confident. Sacerdos seu diaconus locum demonstrat, in quo legebatur Euangelium, altaque voce dicit: Multos annos Magno duci Ioanni, bono fideli Christi dilecto, Deo electo, & Deo honorando, Magno duci Ioanni Basilij Vuolodimeriæ, Nowogardiæ & totius Rusiæ monachæ, per multos annos. Sub hæc sacerdotes ante altare canunt: Magno duci multos annos. itidem in dextro ac sinistro choro diaconi canunt, Multos annos. tandem rursus diaconus alta voce, Multos annos magno duci Demetrio, bono fideli Christi dilecto, Deo electo & honorando: magno duci Demetrio Ioannis Vuolodimeriæ, Nowogardiæ, & totius Rusiæ multos annos. Sacerdotes item apud altare, & in utroque choro intonāt, Multos annos Demetrio. Quibus peractis Metropolitanus, Archiepiscopus. Episcopi, & tota congregatio ordine, magnos duces accedunt, eosque honorificè consalutant: accedunt & filij magni ducis, inclinando & salutando magnum ducem.

RERVM MOSCOVITICARVM
INSTITVTIONES MAGNI

Ducis iam inaugurati.

Imon Metropolitanus inquit: Domine & fili, magne dux Demetri diuina voluntate, auus tuus magnus dux fecit tibi gratiã, benedixit te ducatu magno: & tu Domine & fili, habe timorem Dei in corde tuo: ama iustitiam, & iustum iudicium: obedias auo tuo magno duci, & curam de omnibus rectè fidelibus ex toto corde habeto. & nos te Dominum filium suum benedicimus, & Deum oramus pro tua salute. Dein Metropolitanus & magni duces surgunt, Metropolitanusque orans benedicit cruce magno duci, eiusque filijs. tandè Liturgia, hoc est, sacro peracto, magnus dux auus se in suam habitationem confert. Demetrius verò in ducali pileo & barba, ex eade diuæ Virginis, magna Boiarorum caterua, filijsque comitantibus, ad templum Michaelis archangeli pergit, vbi in vestibulo supra pontem à Georgio magni ducis Ioannis filio, ter dengis aureis aspergitur (per dengam genus monetę intellige) templumque ingresso, Sacerdotes letaniam orantes, secundum consuetudinem, cruce ei benedicebant, & iuxta sepulchra ac monumeta eum signo crucis signabant. Dein templum egrediens, in porta à Georgio rursus dengis aureis aspergitur. Post rectã in templum annunciationis Mariæ progreditur, vbi

vbi Sacerdotes pariter ei benedicebãt, & à Georgio dengis vt antea aspergebatur. Peractis tandè ijs, ad auum & matrem se contulit Demetrius. Acta sunt hæc anno mundi. 7006. à nato autem Christo. 1497. die quarta mensis Februarij.

Interfuerunt autem huic mandato magni ducis, & benedictioni Simonis Metropolitanus:

Tychon Archiepiscopus Rostowien. & Ioroslawienfis: Nyphont, Sufdaliensis & Toruski, Vuasian Episcopus Tweren. Prothasius, Resanenfis & Muromski Afranius Columbnensis, Ieufimi, Sarki & Podonski Episcopi.

Multi item Abbates & Priores, inter quos potiores Serapiam, prior monasterij ad sanctã Trinitatem, diui Sergij & Makirij, Prior monasterij sancti Cyrilli: magnus denique conuentus religiosorum & Ecclesiasticorum aderat. Inter prædendum, muneris quasi loco oblatum erat cingulum latum auro, argento, gemmis preciosis confectum, quo cingebatur. mox Selgi quoque Pereaslowski, hoc est, pisciculi ex lacu Pereaslawienfi, hælécibus non dissimiles, quorum & nomen habet. Ideo autem id genus piscium putant afferri, quòd Pereaslaw nunquam separabatur à Moscowia, vel Monarchia.

Barmæ est veluti torques latæ formæ, ex serico villoso, extrinsecus tamen auro & omnis generis gemmis concinnè confectus: quem Vuodimerus præfecto cuidam Caphæ Ianuensi profligato ademit.

Pileus ipsorum lingua Schapka dictus, quo

Vuolodimerus Monomachus vius est, & quem
genis ornatu, aureis ite laminis: quasi quibusda
spirulis subinde tele vibratibus, mure cō innatū
reliquit. haecenus dixi de principe, qui maiorem
partem Ruffiæ tenet.

Cæteras Ruffiæ partes nunc vnus Sigismun-
dus Poloniae rex, magnusq; Dux Litwaniæ te-
net. Cæteram cum regum Poloniae, qui originē
suam ex Lithwanis traxerunt, mentio fit, de ge-
nologia eorum, quædam subiungenda videtur.

Præfuit magno Ducatui Lithwaniæ princeps
quidam Vuitener, quem cum famulus eius Ce-
demini, vt Polonorum annales referunt, occidit-
fer, mox & ducatu & vxore potitus est: ex eaq;
inter plures alios, præcipuos duos, suscepit, fili-
os, Olgird & Kestud. Ex Kestud natus est Vui-
toldus, quem alias Vuitoldum appellant: &
Anna, Ianufij ducis Mazoici coniunx.

Vuitoldus reliquit vnicam filiam Anastasia,
quæ Basilio duci Moscoviæ, in matrimonium
collocata, Sophiaq; nominata est: ex qua natus
est Basilius, pater magni illius Ioanis, auus Basilij
Rhutenorū principis, ad quē Orator missus fuit.

Kestud porro ab Olgird fratre in carcerē con-
iectus, misere perijt. Vuitoldus quoque, vir, quo
maïorem Lithwaniæ non habuit, & ex baptis-
ma Alexander dictus, 1430. moritur.

Olgird Cedemini filius, ex vxore Maria, prin-
cipe Tverensi Christiana, inter alios filios Iagel-
lonem suscepit. Is regnandi cupiditate non solum
regnum Poloniae, sed ipsam Hedwigim quoq;
quæ

quæ tū diademate insignita regno præfuit, Vui-
helmoq; duci Austriae desponsata fuit, atq; adeo
parentibus primatibusq; vtriusq; regni consenti-
entibus, ante nobiles annos Regio more cum eo
concubisset, affectabat: missisq; mox in Polo-
niã Oratoribus suis, regnum & Hedwigim vx-
orem expetit. Vt autē Polonos in suam sententiã
pertraheret, voti q; compos fieret, inter alia fidē
se Christi vnã cum fratribus suis, ducatibus itē
Lithwaniæ & Samogithiæ suscepturum pollice-
tur: alijsq; id genus promissionibus, Polonos in
suam sententiã permouit, vt Hedwigis horū au-
thoritate adducta, atq; etiã inuita, relicto priore
matrimonij fœdere, illi nuberet. quo facto, Iage-
lo ipse continuo Vuladislai nomine accepto hap-
tisatur, in Regem coronatur, nuptijsq; peractis
Hedwige vxore anno Domini 1386 potitur. quæ
tamen non longē post primo in partu mortua,
Annam comitē Celeiæ duxit vxorē: ex qua sus-
cepit vnicam filiam Hedwigim, desponsatã Fri-
derico iuniori Brādenburgensi. Duxerat & anū
quandã: qua pariter mortua, Rhutenam Andree
Ioanis ducis Chiowienfis filiã Soncã, quæ post
assumpto ritu Romano, Sophia appellata est, du-
xit: ex eaq; suscepit Vuladislau & Casimirū filios.

Vuladislau patri in regno successit, inq; Hū-
ganiæ regem, sub moto legitimo hærede, Alberti
regis defuncti filio Ladislao posthumo, coronat?
ad Vuarnãq; lacū post à Thurcis oppressus est.

Casimirus, qui tum magnū Lithwaniæ duca-
tū tenebat, & qui Ladislao posthumo similiter
D 4 regnū

RERVM MOSCOVITICARVM
regnū Bohemię, forte fratris exemplo ductus,
adimere voluit, fratri in regno Polonię succes-
sit. dein eius Ladislai, Hūgarię & Bohemię re-
gis sororem Elisabetham in vxorem duxit: ex
qua suscepit filios, Vuladislā Hungarię & Bo-
hemię regem, Ioannem Albertum, Alexādrum,
Sigismū dum, Polonię reges: Fridericū Cardina-
lē, & Casimirū, q̄ in Sāctorū numerū relatus est.

Vuladislao erat Ludouicus filius, & Anna fi-
lia. Ludouicus in regno successit: Maria Philip-
pi regis Castellę, archiducis Austrię, filia in vxo-
rem ducta, à Thurcis in Mohacz anno. 1526.
oppressus est.

Anna FERDINANDO, Romanorū, Hun-
garię & Bohemię regi, archiduci Austrię nup-
sit: quatuor filijs, & vñdecim filiabus ex ea susce-
ptis, Pragę tandem in puerperio, anno Domi-
ni. 1547. moritur.

Ioannes Albertus sine coniuge obiit.

Alexander Helenā, Ioannis magni ducis Mos-
cowię filiam, duxit vxorem: sine liberis tamen
decessit.

Sigismundus ex priore vxore Barbara, Stepha-
ni comitis Zepusienfis filia, suscepit Hedwigin,
Ioachimi Brandenburgensis Electoris coniugē.
Ex posteriore Bona, filia Ioannis Sfortię ducis
Mediolani & Barij, suscepit Sigismundū secūdū
Polonię regē, magnum Lithvanię ducē, q̄ Eli-
zabethā FERDINANDI Roman. Hūgarię &
Bohemię regis, &c. filiā, an. 1543. sexta die Maij
vxorē duxit. quę tamen immatura morte & sine

pro-

prole, an. 1545. die Iunij decima quinta decessit.

Duxit deinde Barbaram, ex domo Radauilos-
rum: quę antē Gastoldo Lithvano nupta fue-
rat, inuitis parentibus: & subditis hoc matrimo-
nium tam indignē ferentibus, vt rebellio eorum
iam cœpta, in perniciosam seditionem abiisset, si
FERDINANDVS rex iniurias filię illatas vl-
cisci, quām earum memoriam deponere maluis-
set. Hac verò mortua, idem Sigismundus ad re-
dintegrandam cum Ferdinando coniunctionē
& affinitatem conuersus, coniugio sibi copula-
uit Catharinam, germanam sororem Elisabethę,
quam Franciscus dux Mantuę viduam relique-
rat. Nuptię celebratę sunt Cracouię, 31 Iulij, an-
no 1553. Vtranq; sororem ego, tanquam Magi-
ster seu Præfectus Curię, ad sponsum deduxi.

Semouites Mazowię dux, ex Alexandra Iage-
lonis sorore suscepit multos filios, filiasq;. Filij
sine liberis decesserunt. Ex filiabus Czimburgis
nupsit Arnesto Austrię Archiduci, ex eoque ge-
nuit Fridericum Romanorū Imperatorem, pa-
trem Maximiliani Imperatoris. Maximilianus
genuit Philippum, Hispaniarum regem: Philip-
pus CAROLVM V. & FERDINANDVM,
Romanorum Imperatores.

Owka Vuoleslao, Thefinensi duci, in matri-
monium collocata est.

Amulia, Vuoguslao Stolpensium duci, qui
nunc Pomeranię dux appellatur, nupsit.

Anna verò, Michaeli duci Lithvanię: Ca-
tharina innupta obiit.

Porro Olgird atq; Iagelonis fratres, nepotes-
que, item filiarū eiusdē liberos, Kestudis deniq;
Casimiri, aliorumq; Regum posteros, si quis or-
dine recēdere vellet, in immensum tam numero-
saproles excreveret: quæ tamen vt subito aucta
est, ita nunc in vno regis Polonię iam mortui fi-
lio, Sigismundo secundo Polonię rege, masculi-
nus sexus residet.

Quoniam autem in mentionem posteritatis
Gedemini, & regū ex ea stirpe incidimus, haud
abs re visum est, si quæ regnantibus Vladislao
Hungarię & Boemię, ac eius fratre Sigismun-
do Polonię regibus (Casimiri filijs) euenerunt,
subijceremus.

Posteaquam Vladislao regno Hungarię,
concedente, & ius successionis sibi reseruante
Maximiliano Romanorū Imp. potitus esset, &
unicam tantum filiam iam consensens habe-
ret: Maximilianus quo ius successionis aliqua ar-
ctiore coniunctione confirmaretur, cū Vladislao
de matrimonio inter alterum nepotum suorum
ex filio suo Philippo Hispaniarum rege, & An-
na Vladislai filia contrahendo, tractare cœpit.
Nam Annę nuptias perditē ambiebat Ioannes
Zapolitanus, filius Stephani Scepusiensis comi-
tis: cuius summa fuerat apud Mathiam regem,
atq; ad eum apud ipsum Vladislao autoritas.
Vehementer adnitente matre vidua, quæ prima-
rios quosq; viros in Comitibus & prouincijs
Hungarię, muneribus atque stipendijs annuis
(quæ sua lingua Iargalafs vocant) inescatos, &
& ad

& ad quæuis obsequia obnoxios tenebat: nihil
duobans, quin horum studijs & suffragationi-
bus, & matrimoniū istud filio conficeret, & per
hoc eidem regnum pararet. quibus mulieris ma-
chinationibus ingens deinde momentū addice-
re nuptiæ, quę inter eius filiā, Ioannis sororem,
& Sigismundū Polonię regem factæ sunt. His
rebus animaduersis, Maximilianus hoc magis
sibi, quod de matrimonio inter nepotem suum
& Annam instituerat, urgendū esse ratus, cū ex-
ploratum haberet, Vladislao idem cupere,
sed factione & studijs eorū qui Ioanni Zapolita-
no diuincti erant, impediri: aleam sibi iacien-
dam, & Hungariam armis tentandam esse pu-
tauit. quo in bello ego primum militiæ tyroci-
nium teci. Sed cū hoc in armorū strepitu Ludo-
uicum Vladislao nasci cōtigisset, interpositis
primū inducijs, ad solidiorem pacē deuentū est:
quæ deinde huc exiit, vt Vladislao cū filio iā
coronato, & filia, ac huius frater Sigismundus Po-
loniæ rex Viennā ad Maximilianū veniret: vbi
factis eū Anna spōsalibus, & extinctis omnibus
simultatibus, & suspicionibus, quibus ob ambi-
tionē Ioanis Zapolitani indulgebatur, princi-
pes isti perpetuo foedere sunt cōiuncti. Sic autē
Sigismundus rex tum Maximiliano Imp. satis-
fecit, seque approbavit, vt idem aliquando me-
audiente diceret: Se cū hoc rege, quacūq; inten-
dat, & ad superos, & ad inferos esse iturum. De
Ludouico vulgò dictum est, quod immaturo
partu editus, immatura ætate vxori iūctus & bar-
batus

batus fuerit: ac regno quoq; immaturus, immaturam mortem obierit. His verò addi potest, quòd mors eius regno Hungariæ, & omnibus vicinis, non minus immatura quàm acerba fuerit. Etsi verò salutaribus consilijs destituebatur Ludouicus, tamen optima eum in patriâ & subditos suos mente & affectione fuisse, & quibus ea seruarentur rationibus quæsisse, constat. Nâ ubi cognouisset, Solimanum post Belgradum captum, nouam & formidabilem expeditionem aduersus se moliri, miserat adolescens Curie sue magistrum Polonum cognomento Trepca, ad patrum suum regem Sigismundum: summis precibus oratum atq; obtestatum, vt ne ad regni sui confinia accedere, ac secum capiendorum cõfiliorum causa conuenire grauaretur. Sed cum hoc præcisè recusatum esset à Sigismundo, Trepca cum lachrymis dixisse fertur: Nepotem tuum rex nunquam deinde videbis, nec vllam ab eo legationem audies. Idq; sic euenit. Nam rege Sigismundo ab Hungariæ finibus religionis prætextu longius ad Gedanum in Prusiam abeunte, nepos eius vnâ cum eodem Trepca, illa funestissima clade, quâ à loco Mohacienlem vocâr, est absorptus. Sed nunc ad Moscos redeo.

Basilio Ioannis de vxore ducenda deliberanti, consultantiq; , visum tandem fuit, vt potius subditi alicuius filiam, quàm externam duceret: tum vt maximis parceret sumptibus, simul ne vxorem peregrinis moribus diuersaque religione imbutam haberet. Huius autem consilij Georgius

orgius cognomento Paruus, principis & thesaurarius & consiliarius summus, author fuit. Putabatur enim, principem, filiam suam vxorem ducturum. Sed tandem publico de consilio, Boiaronũ filia numero mille & quingentæ, cum in vnum locum conductæ essent, vt ex illis quam vellet, eligeret: delectu princeps habito, Salomeam, Ioannis Sapur Boiaronis filiam, contra Georgij opinionem in vxorem elegerat. Ex ea porò cū ad vnum & viginti annos liberos non suscepisset, sterilitate vxoris offensus, eam eo anno quonos Moscoviam veneramus, nimirum 1526. in monasterium quoddam in Susdali principatu intrusit. huic Metropolitanus in monasterio lachrymanti, eiulantiq; , capillis primùm abscisis, cum cucullam porrexisset, eam sibi inijci hæc adeò non patiebatur, vt apprehensam, in terramq; proiectam cucullâ pedibus calcauerit. qua rei indignitate, Ioannes Schygonæ, vnus ex primarijs consiliarijs, commotus, eam non solum acriter obiurgauit, sed flagello cæcidit, superaddès: Tūne voluntati Domini resistere audes? illiusq; iussa capeffere moraris? Hunc Solomea cum interrogaret, qua se autoritate cæderet? mandato Domini, cum respondisset: animo illa tum fracto coram omnibus, quòd cucullam inuita atq; cõacta induat, protestatur, tantæque iniuriæ sibi illatæ Deum vltorem inuocat. Salomea itaque in monasterium coniecta, cum princeps Helenam filiam Knes Basilij Lintzkij Cæci, iamque vita defuncti, fratris inquam ducis Michaelis

Lintz-

*Moscorum no-
bilium vixit
nem ducit
uxorem.*

*Refusa in
vniuersum
propellitur.*

Linczkij, qui tum captiuus detinebatur, vxorem duxisset: continuo fama exoritur, Salomeam gravidam, propeque partum esse, rumorem confirmabant duæ matronæ, primorum consiliario rum. Georgij parui thesaurarij, & Iacobi Mazur cubicularij, vxores: aiebantque sese ex ore ipsius Salomeæ audiuisse, vt quæ gravidam se, & prope partum esse fateretur. Quare audita, grauius commotus princeps, vtrunque à se repulit: alteram, Georgij vxorem, etiam verberibus affecit, quòd tempestiuus de hac re ad se nõ retulisset. Mox vt rem compertam haberet, Theodericum Rack consiliarium, & Potar secretarium quendam, ad monasterium in quo detinebatur, mittit: illisque, vt veritatem rei diligenter inquirerent, mandat. Quidam nobis tum Molcowiæ existentibus, sanctè affirmabant, Salomeam filium Georgium nomine peperisse: nemini tamen infantem ostendere voluisse. Quin cognoscendæ veritatis gratia, quibusdam ad se missis, dicitur respondisse, indignos illos esse, quorum oculi infantem viderent: dum in suam Maiestatem veniret, matris iniuriam vlturum. quidam verò eam peperisse, constanter negabant. Ambigua itaque ea de re est fama.

Basilij porò Linczkij ex Lithwania profugij filium, cur vxorem duxerit princeps, duas causas, præterquam quòd se ex ea liberos suscepturum sperabat, fuisse accepti: tum quòd focus generis suum duxisset ex familia Petrowitz, quæ magni quondam nominis in Hungaria erat Græcorum-

corumque fidem sequebatur: tum quòd Michaellem Linczkij, singulari dexteritate ac rara quadam fortitudine virum, patrum liberi habituri essent. Habebat etenim princeps duos germanos fratres superstites, Georgium & Andream: atque ideo si fortè liberos ex aliqua alia vxore susciperet, eos fratribus viuentibus, parum tutos fore in regni administratione putabat. Michaelle autem in gratiam recepto, libertateque donato, filios ex Helena susceptos, autoritate patruum in maiore quiete futuros non dubitabat, de cuius liberatione nobis presentibus tractabatur: quem etiam vinculis solutum, liberisque custodijs honestè mandatum, vidimus tandem libertate donatum, interque cæteros Knesos testamento à principe nominatum, tutorem denique nepotum suorum Ioannis & Georgij institutum fuisse. Sed postea principe mortuo, cū viduam regium thorum continuo cum quodam Boiarone cognomento Owczina contaminantem, inque mariti fratres vinculis constrictos sæuientem, crudeliusque imperantem videret, eam, vt honestius & sanctius viueret aliquoties sola pietate ac honestate adductus admonuerat: sed huius illa admonitionem adeò moleste impatienterque tulit, vt mox qua ratione è medio tolleretur, consilium quæreretur. causaque reperta, Michaellem aiunt continuo prodicionis crimine fuisse insimulatum, atque in carceres rursus coniectum miserè tandem periisse: viduam quoque non ira diu post

*Consilij boni
malgerij*

Adulterij pars veneno sublatam, Owczina verò adulterum in partes dissectum fuisse. Matre itaque è medio sublata, maior natu filius Ioannes, 1528. anno natus, in regno successit.

RELIGIO.

Rusia vt cœpit, ita in hunc vsq; diem in fide Christi ritu Græco perseverat. Habuit Metropolitanum, quondam residentem in Chiowia, dein in Vuolodimeria, nunc verò in Moscovia. Pòst, cùm Metropolitæ septimo quoq; anno Rufsiam Lithwanorum imperio subiectam inuiserent, exactisq; nummis inde redirent, hoc Vuitoldus, ne videlicet prouinciæ suæ argento exhaurirentur, ferre noluit. Cœnuocatis itaque episcopis, proprium Metropolitanum constituit, qui nunc Vuilnæ, metropoli Lithwanicæ, suam sedem habet: quæ etsi Romanum ritum sequatur, plura tamen templa Ruthenici, quàm Romani ritus, in ea cernuntur. Cæterum metropolitæ Rhuteni auctoritatem suam à patriarcha Constantinopolitano habent.

Rhuteni in Annalibus suis apertè gloriantur, ante Vuolodimerum & Olham, terram Rufsicæ esse baptizatam & benedictam ab Andrea Christi apostolo, quem ex Græcia ad ostia Borysthenis venisse ipsi affirmant: & aduerso flumine ad montes, vbi nunc Chiowia est, nauigasse, atque ibi omnem terram benedixisse & baptizasse: *crucem*

cem suam illic collocasse, prædixisseque magnâ ibi Dei gratiam, multasq; Ecclesias Christianorum futuras. Pòst inde vsq; ad fontes Borysthenis piruenisse in Vuolok lacum magnum, & per fluuium Lowat descendisse in Ilmer lacum: unde per fluuium Vuolchow, qui ex eodem lacu fluit, Nowogardiam: inde fluuii eodem in Ladoga lacum, & Heua flu. atq; in mare vsq; quod ipsi Vuaretzkoicæ appellant, nos Germanicum, inter Vuinlandiam & Liwoniam, Romam nauigando peruenisse. Postremò in Peloponneso propter Christum, ab Ago Antipatro crucifixû fuisse. Hæc Annales ipsorum.

Eligebantur quondam Metropolitanæ, item Archiepiscopi, conuocatis omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus & Prioribus monasteriorum. inquirebatur vir sanctioris vite per monasteria & heremos, eligebaturque. Hunc verò principè aiunt ad se certos conuocare solere, atque eorum numero vnum suo iudicio deligere. Erat eo tempore, cum Cæsaris Maximiliani Oratorè Moscovicæ agerè, Bartholomæus Metropolitanus, vir sanctæ vitæ: cumq; princeps violasset iuramentum, per se & ipsam Metropolitanam duci Semetsitz præstitum, & alia quædam designasset, quæ vidibantur contra auctoritatem illius esse, accessit principem, & inquit: Dum omnem auctoritatè tibi vsurpas, ideo officio meo præesse non possum. Porrectoq; sibi baculo suo, quem in modum crucis ferebat, officium resignat. Princeps baculum cum officio sine mora

E susci-

suscipit, atque pauperem cathenis vincitum, continuo Biogelero mittit. Aiunt hunc ibi aliquā diu in vinculis fuisse: liberatum tamen post, priuatimque, in monasterio reliquum vitæ exegisse. Huic metropolita Daniel quidam xx x ferè annos natus, homo corpore robusto atq; obæso, facie rubenti, successit: qui ne ventri magis quàm ieiunijs, vigilijs ac orationibus deditus videtur, quoties actum publicum esset celebraturus, sulphuris fumo tum faciem, vt impallesceret, inficere, atque ira pallore imbutus, in publicum prodire solebat.

Sunt & alij duo Archiepiscopi in dominio Mosci, in Nowogardia, scilicet Magrici & Rostoffitè Episcopi Twerensis, Resanèsis, Smolensis, Bermiæ, Suldali, Columniæ, Czernigowia, Sari. Hi omnes Metropolita Moscovitico subiecti sunt, habent autè suos proventus certos ex prædijs, & alijs extraordinarijs, vt vocant, acq; dentalibus: castra autè, ciuitates, aut vllā administratione seculari (vt vocant) nō habent: carnibus perpetuò abstinent. Abbates duos tantū in Molcowa esse reperi: Priores verò monasteriorum plurimos: qui omnes arbitrio ipsius Principis, cui nemo resistere audeat, eliguntur.

Priores quomodo eligantur, ex cuiusdam Varlami, Prioris, Hutteniensis monasterij anno 1734. instituti, literis, ex quibus capita terū duntaxat excerpta, apparet. Principiō fratres alicuius monasterij, Magno duci supplicant, vt idoneum Priorem eligat, qui eos diuinis præceptis insti-

instituat. Electus autem, priusquam confirmetur à Principe, cogitur se iuramento atq; inscriptione obstringere, quòd velit in eo monasterio iuxta sanctorum patrum constitutionem piè & sanctè viuere: omnes Officiales iuxta maiorum consuetudinem, consentientibus etiam senioribus fratribus, assumere: singulis officijs fideles præficere, atq; commodum monasterij diligenter procurare: de negotijs & rerum causis, tum tribus aut quatuor senioribus deliberare, factaq; deliberatione, negotium ad totum Collegium fratrum referre, atq; eorum communi sententia de rebus decernere, constituereque: non lautius priuatim viuere, sed in eadem mensa perpetuò esse, & communi cibo cum fratribus vti: omnes census & redditus annuos diligenter colligere, ac in thesaurum monasterij fideliter reponere. Hec sub magna pœna, quam sibi infligere Princeps potest, item priuatione officij, seruaturum se promittit. Obstringunt se iuramento quoque ipsi seniores fratres, prædicta omnia sese seruaturus ac Priori instituto fideliter & sedulo obtemperaturos.

Sacerdotes seculares vt plurimum consecrantur hi, qui diu apud ecclesias tanquam diaconi seruierunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi coniugatus, vnde plerunque & nuptias celebrare, & in gradum Diaconatus simul ordinari solent. Si verò sponsa alicuius diaconi male audit, tum in diaconum, nisi integræ fames vxorē duxerit, non consecratur. Mortua cōiuge

E 2 sacer-

*Sacerdotum
conjugium.*

RERVM MOSCOVITICARVM
sacerdos à sacris obeundis prorsus suspenditur
si castè tamen uiuit, officijs ac alijs rebus diui-
nis, cum cæteris ecclesiæ ministris, choro tan-
quam minister interesse potest. Erat quidem an-
tea consuetudo, vt vidui castè viuentes, sine re-
prehensione sacra peragerent. Sed nunc mos in-
ualuit, vt nullus viduorum ad sacra facienda per-
mittatur, nisi monasterium aliquod ingredia-
tur, iuxtaque regulam uiuat.

Quicumque sacerdos viduus, ad secundas nu-
ptias, quod cuique liberum est, transferit, is ni-
hil habet cum clero commune: item nullus sacer-
dotum aut sacra obire, aut baptizare, aut alio
quouis fungi munere audet, nisi diacono præ-
sente.

Sacerdotes in ecclesijs primum tenent locum.
Et quicumque illorum contra religionem aut of-
ficium sacerdotale quauis ratione fecerit, iudi-
cio spirituali subiicitur. Si verò furti aut ebrieta-
tis accusatur, aut in aliud id genus vicij incide-
rit, à seculari magistratu, vt vocant, punitur. Vi-
dimus Moscoviæ ebrios sacerdotes publicè ver-
berari, qui aliud nihil querebatur, quam sese à ser-
uis, & non à Boiarone cæsos esse.

Paucis retroactis annis, quidam Principis lo-
cum tenens, sacerdotem in furto deprehensum,
laqueo suffocari fecit. quã rem Metropolita gra-
uiter ferens, ad principem defert. Accersitus lo-
cum tenens, principi, respondit: Iuxta antiquum
patriæ morem, furem, non sacerdotem se suspen-
disse, atque ita ille impunè dimissus fuit.

Si

Si sacerdos queritur corà laico iudice, se à quo-
piam laico esse cæsum (offensiones etenim om-
nes, ac iniuriarum genera, ad seculare iudicium
spectant) tum iudex, si fortè cognouerit hunc ab
illo laceratum, aut quauis iniuria prius affectum
fuisse, sacerdotem punit.

Sacerdotes plerunque ex contributione cu-
rialium sustinentur, assignanturque illis domun-
culæ cum agris & pratis, vnde victum suis aut
famulorum manibus, instar vicinorum quæri-
tant. Pertenues habent oblationes: aliquando
ecclesiæ pecunia datur ad vsuram, de centum de-
cem, eamque sacerdoti porrigunt, ne suis illum a-
lere sumptibus cogantur. Sunt etiam quidã, qui
liberalitate principum viuunt. Certè non multè
parochiæ reperiuntur, prædijs ac possessioni-
bus dotata: exceptis episcopatibus, & quibus-
dam monasterijs. Nulla parochia, seu sacerdotiũ
confertur cuiquam, nisi sacerdoti. In singulis au-
tem templis vnicum tantum altare, & in dies
singulos vnicum quoque sacrum faciendum pu-
tant. Rarissimè templum reperitur sine sacerdo-
te, qui ter in hebdomada tantum sacra peragere
obstringitur.

Vestitum propè laicorum habent, extra piri-
tum paruum, & rotundum, quo rasuram tegunt,
pileum amplum contra calorem & imbres su-
perimponentes: aut pileo oblongo ex casto-
rum pilis, colore griseo, vtuntur. Omnes, bacu-
los quibus innituntur, deferunt, Possoch dictos.

Monasterijs præfunt, vt diximus, Abbates &

E 3 Prio-

Sacerdotum
viduus.

Vestitus Sacer-
dotalis.

Episcopus sacerdotem
punit.

Sacerdos suspen-
ditur.

Priores: quorum hos Iuguenos, illos verò Archimandritas vocant. Habent seuerissimas leges ac regulas: quæ tamen sensim labefactæ, iacent. Nullo solatij genere vii audent. Cithara, aut aliud musices instrumentum, si apud aliquem reperitum fuerit, grauissimè punitur. Carne perpetuò abstinent. Omnes, non solum principis mandato, sed & singulis Boiaronibus à principe missis parent. Interfui, quum prouisor meus à Priore quodam rem certam peterat: quam eum continuò non dedisset, verbera minabatur: quo audito, euestigio rem petita attulit. Sunt plures, qui ex monasterijs in heremum se conferunt, ibique tuguriola faciunt, quæ aut soli, aut cum socijs incolunt: victum ex terra & arboribus querunt, nimirum radices, & alios arborum fructus. Hi autem Stolpniki appellantur. Stolp etenim eolumna dicitur. Domunculas autem angustas, & in altum erectas, columnis sustinent.

Metropolita, Episcopi, & Archiepiscopi, quânis carnibus perpetuò abstinent: tamen cum inuitant hospites laicos, aut sacerdotes, eo tempore quo carnibus vescuntur, habent hanc prærogatiuam, vt carnes illis in suo conuiuio apponant, quod Abbatibus & Prioribus prohibitum est.

Mitras Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates nigras & rotundas ferunt: solus autem Episcopus Nowogardiensis albam bicornem, more nostro fert.

Vestes quotidianæ Episcoporum sunt, sicut alio-

aliorum monachorum: nisi quòd aliquando sericeas ferunt, & præsertim pallium nigrum, quod habet à pectore in vtramque partem tres fimbrias albas, inflexas instar riuuli fluentis: in significationem, quòd ex corde & ore illorum fluunt riuuli doctrinæ fidei, & bonorum exemplorum. Hi ferunt baculum, quo innituntur, quem gentiliter Possoch appellant, in modum crucis. Episcopus Nowogardiensis album fert pallium. Cæterum Episcopi duntaxat circa res diuinas, ac ipsam religionem piè procurandam ac promouendam sunt occupati: rem autem familiarem, & alia publicà negotia, officialibus administranda committunt.

Habent in Catalogo certos Romanos Pontifices, quos inter sanctos venerantur: alios verò, qui post illud schisma fuerunt, execrantur, tanquam eos qui ab Apostolorum sanctorumque patrum, & septem Conciliorum ordinationibus defecerint, & tanquàm hæreticos & schismaticos appellant: eosdemque maiori odio prosequuntur, quàm ipsos Mahumetanos. Dicunt enim, septimo generali Concilio conclusum esse, vt ea quæ in præcedentibus constituta ac determinata erant, in posterum quoque firma, rata & perpetua essent: nec vnquam posthac cuiquam licere aliud Concilium aut indicere, aut accedere, sub pœna anathematis. & hoc seuerissimè seruant. Erat quidam Metropolitanus Rusiæ, qui ad instantiam Eugenij Papæ Synodum accesserat, vbi & Ecclesiæ erant unitæ: re-

E 4 uerfus

*Episcopi
vestis.*

Quosdam Pontifices colunt.

*In vtraque
veste.*

*Metropolitane
episcopi.
Archiepiscopi.*

uersus in patriam capitur, omnibus bonis spoliatur, atque in carceres conijcitur: ex quibus tandem euasit.

Inter nos & illos fidei diuersitatem esse, licet ex literarum exemplo cognoscere, quas Ioannes Metropolitā Rursiæ ad Archiepiscopum, vt ipsi dicunt, Romanum, dederat, vt sequitur:

Dilexi decorem tuum domine, ac pater beat. Apostolica sede ac vocatione digniss. qui ex remotis respicis ad humilitatem & paupertatē nostram, & alis dilectionis foues nos, & salutas nos sicut tuos ex charitate, & interrogas specialiter de nostra fide vera & orthodoxa: de qua etiam audiens, vt nobis beatitudinis tuæ Episcopus retulit, admiratus es. Et quia tantus es, & talis Sacerdos, propterea ego pauper saluto te, honorando caput tuum, & deosculando manus tuas & brachia. Sis lætus, & à suprema Dei manu protestus: & det Dominus omnipotens tibi, tuis spiritualibus & nobis, ordinem bonum. Nescio vnde exortæ sunt hæreses, de vera salutis & redemptionis via: & mirari satis non possum, quis diabolorum tam malus ac inuidus, tam veritati inimicus, ac mutuæ benevolentiae aduersarius fuerit, qui fraternam nostram charitatem à rota Christiana congregatione alienauit, dicens, nos non esse Christianos. Nos profectò, Christianos vos ex Dei benedictione ab initio cognouimus, licet in omnibus fidem Christianā non seruetis, & in multis diuersi sitis: id quod ex septem magnis Synodis ostendam, in quibus

fides

fides orthodoxa & Christiana instituta est, ac prorsus cōfirmata, in quibus etiam tanquam septem columnis sapientia Dei domum sibi ædificauit. In his præterea septem Synodis, omnes Papæ digni sunt habiti cathedra Sancti Petri, quia nobiscum sentiebant. In prima autē Synodo erat Syluester Papa, in secunda Damasus, in tertia Cælestinus, in quarta beatissimus Papa Leo, in quinta Vigilius, in sexta Oaphanius, vt honorandus, & in Sacris scripturis doctus: in septima Sancti. Papa Adrianus, qui misit primus Petrum Episcopum & Abbatem monasterij sanctæ Sabæ: vnde postea exortæ sunt dissensiones inter nos & vos, quæ pullularunt præcipuè in antiqua Rana. Sunt profectò mala multa, quæ à vobis contra leges diuinas ac statuta committuntur: de quibus pauca ad charitatem tuam scribemus. Primum de ieiunio sabbathi, contra legem obseruato: secundò de ieiunio magno, in quo septimanam abscinditis, & carnes comeditis, ac propter carniū voracitatem homines ad vos allicitis. Item, qui sacerdotes secundum legem ducunt vxores, illos vos reijcitis. Item qui à presbyteris in baptisate inuncti sunt, illos vos iam denuò inungitis, dicentes, illa simplicibus sacerdotibus facere non licere, sed solis Episcopis. Item de azymis malis, quæ manifestè Iudaicum seruitium seu cultum indicant. Et quod est caput omnium malorum, vt quæ confirmata sunt per Sanctas Synodos, ea vos cœpistis permutare & peruertere, dicentes

RERVM MOSCOVITICARVM
de spiritu sancto, quod non tantum a patre, sed
& a filio procedat: & multa alia maiora, de
quibus tua beatitudo ad Patriarcham Constan-
tinopolitanum, fratrem suum Spiritualem, refer-
re, & omnem diligentiam adhibere deberet, vt
aliquando tollerentur isti errores, & vt vnanimis
essemus in concordia Spirituali. sicut dicit san-
ctus Paulus, informas nos: Oro vos fratres pro-
pter nomen Domini IESV CHRISTI, vt
idem sentiat, & dicatis, & non sit inter vos
discordia, & sitis in eodem intellectu fortificati,
& in eadem cogitatione. De istis sex excessibus,
quantum potuimus, ad vos scripsimus: deinceps
& de alijs scribemus charitati tue. Si enim ita
res se habet, sicuti audiuius, agnosces ipse no-
biscum, transgredi per vos Canones sancto-
rum Apostolorum, & instituta magnarum sep-
tem Synodorum, in quibus erant omnes vestri
primi Patriarchae, & concorditer dicebant, quod
verbum vestrum esset vanum. Et quod manife-
ste erretis, nunc palam redarguam. In primis de
ieiunio sabbathi, videtis quae de isto S. Apostoli
docuerunt, quorum doctrinam habetis. & maxi-
me beatus Papa Clemens, primus post sanctum
Petrum Apostolum, ita scribit ex statutis A-
postolorum, vt est in Canone LXIIII. de sab-
batho dicens: Si Ecclesiasticus inuentus fuerit,
qui die Dominico vel sabbatho ieiunaret, praeter
sabbathum magnum, degradetur: si autem
secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab
Ecclesia seiungatur. Secundum erat de ieiunio,
quod

COMMENTARII. 34
quod vos corrumpitis. Est Iacobitarum & Ar-
meniorum haeresis, qui lacte & ouis in sancto
ieiunio magno vtuntur. quis enim verus Chri-
stianus audet ita facere & cogitare? Legite Ca-
nones sextae magnae Synodi, in qua Oaphanius
Papa vester, ea prohibet. Nos profecto, cum re-
sciueramus, in Armenia, & alijs quibusdam lo-
cis, ouis & caseo in magno ieiunio vesci, nostris
illico mandauimus, vt ab eiusmodi cibo atque
omni imolo daemionum abstinere: a quibus
si quis non abstinere, ab Ecclesia separaretur:
si sacerdos, a sacris suspenderetur. Tertius praeter-
erea maximus est error & peccatum, de con-
iugio sacerdotum, quod ab illis qui uxores ha-
bent, sumere corpus Domini renuitis, cum san-
cta Synodus, quae fuit in Gangra, scribat in quar-
to Canone: Qui spernit sacerdotem, secundum
legem uxorem habentem, & dicit, quod non
liceat ex manibus eius accipere Sacramentum,
sit anathema. Item Synodus dicit: Omnis dia-
conus, vel sacerdos dimittens propriam ux-
orem, priuetur sacerdotio. Quartum peccatum
erat inunctio, seu confirmatio. Nonne vbique
dicitur in Synodis: Confiteor vnum baptisma,
in remissionem peccatorum? Si ergo est vnum
baptisma, erit & vnum chrisma, & virtus eadem
tam Episcopi quam sacerdotis. Quintus est
error de azymis: qui quidem error est princi-
pium & radix totius haeresis, sicuti demonstra-
bo. & quanquam necesse esset huc multas ad-
ducere scripturas, tamen id alia faciam, & in praesentia-

sentiarum hoc tantum dicam: Quia azymi à Iudæis fiunt in memoriam liberationis eorum, & fugæ ex Ægypto: nos autem semel Christiani sumus, nunquam in labore Ægyptiorum fuimus, & huiusmodi Iudæorum de sabbatho, azymis, & circumcisione obseruationes, nobis obmittendas esse mandatum est. Et si aliquis sequatur vnum ex illis, sicuti dicit Sanctus Paulus, teneatur totam legem implere, eodem Apostolo dicente: Fratres, ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, sanctificauit, fregit, & dedit sanctis discipulis, dicens, Accipite & manducate, &cæ. Considera quid dico. non dixit, Dominus accipiens azyma, sed panem. Quòd illo tempore nec azymi erant, nec Pascha fiebat, nec Dominus tunc comedebat Pascha Iudæorum, vt daret azyma Apostolis, probabile est per hoc, quòd Iudæorum Pascha stando fit & comeditur: quod in Christi cœna non fiebat, vt Scriptura dicit, Recumbentibus eis cum duodecim, item, Et discipulus recubuit super pectus ipsius in cœna. Nam quod ipse dixit, Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum: Iudæorum pascha non intelligit, quod antè semper comedebat cum ipsis. Neque cum dicit, Hoc facite in meam commemorationem, necessitatem faciendi, tanquã Iudæorum Pascha esset, imponit: neque azyma illis, sed panem dat, cum dicit, Ecce panis quem ego do vobis. similiter ad Iudam: Cui ego dabo panem intingens in sal,

in sal, ipse est traditurus me. Si autem dicitis ista rationem, quòd nos celebramus in azymis, quia nulla est terrestreitas vel commixtio in diuinis: cur diuinitatis obliti estis, & sequimini ritum Iudæorum, ambulantes in hæresi ipsius Iuliani, Machumeti, & Apollinaris Loadicensis, & Pauli Syrii Samolatenis, & Eutychiei, & Diasterij, aliorumque qui erant in sexta Synodo deprauatissimi hæretici, diabolicoque spiritu repleti? Sextus denique error est, de Spiritu sancto. Quomodo enim dicitis, Credo in Deum patrem & filium, & spiritum sanctum, qui à patre & filio procedit? Mirabile est profecto, & horrendum dictu: quòd audetis fidem peruertere: cum ab initio per vniuersum orbem, in omnibus Christianorum Ecclesijs constanter canatur. Credo in spiritum sanctum, & Dominum viuificantem, & à patre procedentem, qui cum patre & filio simul adoratur & glorificatur. Quare igitur vos non dicitis, sicuti alij Christiani omnes: sed additiones ponitis, & nouam adducitis doctrinã? cum tamen Apostolus dicat: Si quis annunciauerit vobis, præter ea quæ vobis diximus, anathema sit. Vtinam vos non incurratistis istam maledictionem. Difficile est enim, & horrendum, Dei scripturam, compositam per sanctos, permutare & peruertere. Nescitis quàm maximus sit error. Nã duas virtutes: duas voluntates, & duo principia de sancto spiritu adducitis, adimentes & parui facientes eius honorem, & hæresi Machidonie conformes estis: quòd absit. Oro, & me

me inclino ad sanctos pedes tuos, vt ab huiusmodi errorib. qui inter vos sunt, cesses, & maxime ab azimis abstineas. Volui etiã aliquid scribere de suffocatis & immũdis animalibus, & de monachis edentibus carnes: sed de his postea (si Deus voluerit) scribam. Parce autẽ, propter maximã charitatem, quòd de his rebus ad te scripsi. An autem sunt facienda illa quę fiunt, interroga scripturas, & inuenies. Rogo te Domine, vt scias ad Dominum nostrum patriarcham Constantinopolitanum, & ad sanctos Metropolitanas, qui verbum vitę in se habent, & sicut luminaria in mundo lucẽt. Fieri enim potest, vt Deus per illos super huiusmodi errorib. inquirat, emendet & constituat. Deinde si tibi videbitur, mihi minimo inter alios omnes, referbas. Saluto te ego Metropolita Rusiæ, & alios omnes tibi subiectos clericos & laicos. Salutant etiam te mecum Sancti Episcopi, Monachi & Reges, magni homines. Charitas spiritus sancti sit tecum & cum omnibus tuis: Amen.

SEQVUNTUR CANONES CIVIS

dam Ioannis Metropolitanę, qui dicitur Prophetę, quos rapit vt potui adsequi. *adiungeres volui.*

Veri in necessitate absque sacerdote baptisentur: Animalia, volucres, ab auib. vel feris lacerae, nõ comedantur: qui verò comederint, aut in azymis celebraverit, vel in septuagesima carne vli fuerint vel animalium sanguinẽ vorauerint, corrigatur.

Aues

Aues, animalia suffocata, non comedantur.

Rhuteni cum Romanis in necessitate comedant, celebrent autem minimẽ.

Rhuteni omnes Romanos non rectẽ baptisatos, quia in aquam toti non sunt immeriti, ad veram fidem conuertant: quibus conuersis, non statim Eucharistia, sicuti nec Tartaris, alijsue à fide sua diuersis, porrigatur.

Imagines antiquę, & tabulę, super quibus consecrationes fiunt, non comburantur: sed in hortis, aut alio honorifico loco, ne iniuria afficiantur, aut dedecore, sepeliantur.

Si in loco sacro domum exædificaueris, locus vbi erat altare, vacuus relinquatur.

Maritus monasterium ingressus, si eius vxor alteri nupserit, in sacerdotem consecretur.

Principis filia, ei qui cõmunionem in azymis, & cibis vitur immõdis, nõ in matrimoniũ locetur.

Sacerdotes, hyberno tempore ex animalium, quibus vescuntur, pellibus, femoralia ferant.

Non confessi, & aliena bona haud reddetes, ad communionem non admittantur.

Sacerdotes & monachi, nuptijs chorearum tempore non interfint.

Sacerdos si sciens, personam iam tertio expectentẽ matrimoniũ coniunxerit, officio priuetur.

Mater filios baptizari volens, ieiunare non valentes, pro illis ieiunet.

Si maritus relicta priore vxore, alteram duxerit, vel vxor alteri nupserit, ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admittatur.

Nullus

RERVM MOSCOVITICARVM

Nullus alienæ fidei vendatur.

Sciens cum Romanis comedēs, orationibus mundis mundetur.

Vxor sacerdotis ab infidelibus capta, redimatur: & in matrimonium quia vim passa est, reasumatur.

Mercatores & petigrini ad Romanorum partes proficiscentes, communionem non priuentur: sed ad eandem, iniunctis quibusdam pro pœnitentis orationibus reconciliati, admittantur.

In monasterio conuiuia, aduocando mulieres, non habeantur.

Matrimonium non nisi publice, in Ecclesijs contrahatur.

SEQUUNTUR QVÆSTIONES.

Syrilli cuiusdam, ad Episcopum Niphontem Novogardiensem.

Vidit homo post communionem, ex nimia cibi aut potus repletionem euomerit? RESPON. Quadraginta diebus ieiunando pœniteat. Si nõ ob repletionem, verum ex nausea, xx diebus: si verò alia leui ex causa, minus. Sacerdos tale quiddam committens, xl diebus à diuinis & abstineat, & ieiunet: si alia leui ex causa, per septimanam ieiunet: quin medone et carne ac lacte abstineat. Si autem tertia aut quarta post communionem die euomerit, agat pœnitentiam. Si aliquis Sacramentum euomerit, centum & viginti die-

COMMENTARIJ. 37

diebus pœniteat: si verò in infirmitate euomerit, tribus diebus: vomitum verò igni comburat, & centum Psalmos dicat: si autem canis vomitum deuoraret, centum diebus ieiunet.

Si vasa terrea, vel lignea immunda fuerint, quid faciendum? R. Orationibus mundis mundentur.

Quid pro anima defuncti faciendū? R. Det griffnam vnā pro quinque Missis, cum fumigationibus, panibus, & tritico cocto, quod dicitur Kuthia. Sacerdos verò habeat vinum proprium.

Quid si monacho infirmo, Seraphica veste induto, per octo dies nihil dederim ad edendum? R. Bene factum, quia erat in Angelico ordine.

Quid si Latinus Rhutenico ritu initiari voluerit? R. Antret ecclesiam nostram VI diebus: nouum illi imponatur nomen, singulis diebus quatuor orationes eo pœsente dicantur deuote: abluat se deinde in balneo, septem diebus carnibus & lactarijs abstineat, octaua die lotus ingrediatur ecclesiam. Super quo quatuor illæ orationes dicentur, mundis vestibus induatur, corona seu sertum super caput illi imponatur, chrismate inungatur, cereus illi in manus detur: dū Missa peragitur, communicetur, proque nouo Christiano habeatur.

An aues, pisces, vel alia terrestria animalia, festis diebus interficere liceat? R. Die Dominico, quia dies festus est, homo in ecclesiam eat: humanis verò necessitatibus exigentibus, occidantur.

An Sacramentum in hebdomada Palmarum consecratum, per totum annum seruare liceat?

F R. Ser-

R. Seruetur in vase mūdo: sacerdos verò id infirmo porrigens, parum vini addat.

An aquam vino addere liceat, communicando infirmum? R. Sufficit vinum tantum.

An infirmis demoniacis, & mente captis, liceat dare Sacramentum? R. Ora illorum tantum Sacramento rangantur.

An sacerdoti habenti vxorē in puerperio, quē admodum super laicorum sit vxoribus, orationes dicere liceat? R. Non. nam ea in Græcia non seruetur consuetudo, nisi alius non inueniatur sacerdos.

Quid in die Exaltationis S. Crucis edendum? R. Monachi piscibus non vescantur: laici verò eadem die deosculantes S. Crucem, carnes edere possunt, nisi fortè in diem Veneris aut Mercurij incident.

An sacerdoti noctu cum vxore cōcumbenti, manè ecclesiam ingredi licet? R. Lauet prius eā partem quæ sub vmbilico est, ecclesiam ingrediatur, Euangelium legat: ad altare verò accedere, vel celebrare prohibeatur. Volens autem sacerdos diebus Solis & Martis celebrare, poterit die Lunæ cum vxore concumbere, & sic deinceps.

An vxorem non habenti, Eucharistia porrigenda? R. Dummodo per integram quadragesimam cum nupta alterius, aut bruto non coierit.

An infantuli post baptismum communicandi? R. In templo, dum sacra peraguntur, aut vespertinæ precēs cantantur, communicentur.

Quo cibi genere in ieiunio maiore vtendum?
R. Do-

R. Dominicis & sabbatis diebus, piscibus: alijs verò Ikhri, hoc est, piscium intestinis.

In maiori hebdomada, monachi mel edant, & bibant kwas: id est, aquam acetosam.

In consecratione Kuthie, cerei quot sunt incēdendi? R. Pro animabus, duo, tres verò pro salute viuētis.

Kuthia quomodo conficienda? R. Sint tres partes tritici cocti: quarta verò de pisces, fabis, & cicere, pariter coctis, condiantur melle, & zaccaro, adhibeantur etiā, si habentur, alij fructus. Kuthia autē hac, peractis exequijs, in ecclesia vtatur.

Quando Bulgari, Polowczi, & Czudi baptisandi? R. Si quadraginta diebus ante ieiunēt, & orationes mundæ super illos dicantur: si verò Slaus fuerit, octo tantum diebus ieiunet. Baptisans autem puerum, manicas bene succingat, ne dum immergit puerum, de lauacro baptismatis in veste aliquid remaneat. Puerpera quoq; à partu quadraginta diebus, templū non ingrediatur.

An mulier post menstrua, communicanda? R. Non communicetur, nisi prius sit lota.

An liceat ingredi habitaculum puerperæ? R. In locum vbi mulier peperit nemo ante triduum ingrediatur. Quemadmodum enim alia immunda vasa, diligenter lauanda: ita habitationem illā orationibus esse prius mundandam.

An post occasum solis sepeliendum? R. Occaso iam sole, nemo sepeliatur: est enim hæc mortuorum corona; videre solem ante quam sepeliatur. Plurimum autem meretur, qui ossa mor-

RERVM MOSCOVITICARVM
tuorum & imagines antiquas condit.

An liceat marito, circa festum Paschæ sumere Eucharistiã? R. Si cum vxore per quadragesimã non concubuerit. Item, qui dentibus die Paschæ ouum attigerit, aut ex cuius gingiua sanguis manauerit, eadem die à communione abstineat.

An liceat marito, proxima post communionem nocte cum vxore concumbere? R. Licet, diebus tamen Veneris, Sabbati, & Dominico, si deprauati ingenij conceperit puerum vxor, parentes pœniteant. Si autem nobiles & magni nominis fuerint parentes, dent certas griffinas sacerdoti, vt pro eis oret.

Si fortè lacerata papyrus, quæ aliquid sacrarũ literarum continebat, in terram proiecta fuerit, an eodem loco deambulare liceat? R. Non.

An liceat lacte alicuius vaccæ, eodem die quo vitulum edidit, vti? R. Non, quia est sanguine mixtum: post biduum autem licebit.

Quando potest aliquis à sacris suspendi? R. Sacerdos tempore ieiunij feminæ alicuius amore flagrans, inque os eius linguam insertans; semen deniq; genitale libidine inflammatus spargens, à diuinis per integrum annum abstineat: si verò ante sacerdotium tale quid commiserit, in sacerdotem non consecratur.

Laicus verò eiusmodi peccata ac flagitia desig-
nans, eo anno non communicetur.

An sit initiandus sacris is, ex quo aliqua vno duntaxat concubitu concepit? R. Rarò concipiunt ex primo coitu. decies autem si congrega-
sus

sus fuerit, non consecratur.

Præterea qui virgini stuprum obtulit, aut vxorem suam vitiatam primo concubitu animaduertit, in sacerdotem pariter non consecratur.

Diuortium celebrans, quomodo pœnitebit? R. Perpetuò ab Eucharistia, nisi iam iam animã agens, abstineat.

Licebitne cuiquam in vita pro animæ suæ salute exequias mortuorum obire? R. licet.

An coniunx coniugè, in perficienda pœnitentiã iuuare potest? R. Nò potest, tanquã frater fratrem.

An sacerdos ea die qua mortuum sepeliuit, & deosculatus est, obire sacra debeat? R. Nò debet.

An puerpera deploratæ valetudinis, communicari debet? R. Dummodo ex eo loco, vbi enixa est, asportata, ac lota fuerit.

An liceat rem habere cum vxore eo leci, vbi sunt imagines sanctorum? R. Accedens ad vxorem, nonne deponis crucem de collo? similiter nec in habitatione coram imaginibus, nisi bene reclusæ & opertæ fuerint, coire licebit.

An liceat illico à prandio, vel cœna, antequam dormias, in templo orare? R. Vtrum melius, dormire, an orare?

Potestne sacerdos sine sacerdotali habitu accedere ægrotum, eiq; porrigere Sacramentum? R. Potest.

Quomodo ducendæ vxores? R. V olens vxorem ducere, quadraginta, aut minus octo diebus se ab alijs mulieribus contineat.

An mulieri quæ facit abortũ, pœnitendum? R.

Mulier non casu aliquo, sed temulenta, faciens abortum, pœniteat. Item, quæ viro suo aquam, qua ipsa se lauit, ad bibendum, vt se amet, dederit, sex hebdomadis ieiuet.

An carne & lacte eius vaccæ, qua cum homo miscuit corpus, vtendum? R. Omnes, præter excessorem, vti possunt.

An mulier consilio vetularum, quo concipiat, vtatur? R. Mulieres, antiquarum vetularum consilio, herbis, vt concipiant, vtentes, & nõ potius sacerdotes, qui eas orationibus suis iuuent, accedentes, sex hebdomadis pœniteat, atq; sacerdoti tres griffnas numeret. Grauidam autem temulens si læserit, ita vt abortum faciat, medio anno pœniteat. Obstetrices quoq; octo diebus ab eadem sacra abstineant, dum orationibus mundentur.

BAPTISMVS.

Baptizantur hoc modo. Nato infante, mox accessit sacerdos, ante ianuam habitationis in qua est puerpera, certas stando recitat orationes, pueroq; nomẽ imponit. Deinde communiter die, si fortè puer ægrotet, deferatur in templum, & baptizatur, ac ter in aquã totus immergitur: alioqui baptizatum non crederent. Mox inungitur chrismate, quod consecratum est in hebdomada magna. inungitur deniq; myrrha, vt ipsi dicunt. Aqua verò baptismatis singulis infantibus consecratur, & continuò post baptismum extra templi portam effunditur. Sæper

per in templo baptizantur infantes, nisi longinquitas loci nimia, aut frigus puero obesse: neq; vnquam aqua tepida, nisi pueris infirmis, vtuntur. Susceptores ex voluntate parentum assumuntur: & quoties præeunte certis verbis sacerdote, diabolo renunciant, toties in terram expunt. Sacerdos etiam infanti capillos abscindit, eosq; ceræ etiam intricat, & in templo loco certo reponit. Non adhibet sal, neq; saluã cū puluere. I

SECVITVR BVLLA ALEXAN-

dri Papa, ex qua Baptismus Rhutenorum abunde constat.

Alexander Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Altitudo diuini consilij, quod humana ratio nequit comprehendere, ex sue immensæ bonitatis essentia, aliud semper ad salutem humani generis pullulans, tempore congruo, secreto mysterio, quod ipse Deus nouit, opportuno, producit & manifestat: vt cognoscant homines, ex suis meritis, tanquam ab ipsis, nihil proficere posse, sed eorum salutem & omne donum gratiæ ab ipso summo Deo & patre luminum provenire. Sanè non sine grandi & spiritali mentis nostræ lætitiæ accepimus, quòd nonnulli Rhuteni in ducatu Lithwaniæ, & alij ritu Græco viuentes, fidem tamen Christianam aliàs porfitentes, qui Vuilnensem ac Chiowensem, Lutzeorien-

fem, & Mednicensem ciuitates & diœceses, ac alia loca eiusdem ducatus inhabitant, sancto spiritu cooperante illustrati, nonnullos errores, quos hætenus, ritu & more Græcorum viuentes, obseruarunt, penitus ab eorum mentibus & cordibus abdicare, & vnitatem fidei Catholicæ & Latinæ Romanæ Ecclesiæ amplecti, & secundum ritum eiusdem Latinæ & Romanæ ecclesiæ viuere desiderant & proponunt. Sed quia more Græcorum, scilicet in tertia persona baptisati fuerunt, & nonnulli asserunt eos de nouo baptisari debere, prædicti qui ritu Græco hætenus viuerunt, & adhuc viuunt, tanquam antea ritè baptisati, renunt & recusant de nouo baptisma suscipere. Nos igitur, qui ex commisso nobis de super, licet insufficientibus meritis, officio pastorali, cupimus singulas oues nobis commissas ad verum ouile Christi perducere, vt fiat ex illis vnus pastor, & vnum ouile, & ne sancta Catholica ecclesia diuersa & deformia membra à capite discrepantia, sed conformia habeat, attendentes quod per scælicis recordationis Eugenium Papam quartum prædecessorem nostrum, in concilio per eum Florentiæ celebrato, & in quo Græci atque Armeni, vnà cum Romana ecclesia sentientes interfuerunt, definitum fuit, formam huius sacramenti Baptismatis existere, Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti, amen: ac etiam per illa verba: Baptizetur talis seruus Iesu Christi, in nomine patris & filij & spiritus sancti: vel, Baptizatur manib. meis talis,

talis, in nomine patris & filij & spiritus sancti: verum perfici baptisma: quoniam eius principalis causa, ex qua baptisma virtutem habet, hæt sancta trinitas: instrumentalis autè sit minister, qui tradit exterius sacramentum, si exponitur actus qui per ipsum exercetur ministerium, eius sanctæ trinitatis inuocatione efficitur sacramentum: & propterea huiusmodi sacramenti, sic in tertia persona collati, reiterationem necessariã nõ existere habita etiam super hoc cum fratribus nostris de liberatione matura, auctoritate Apostolica, nobis & alijs Romanis Pontificib. ab ipso Iesu Domino nostro per beatum Petrum (cui & successoribus eius Apostolatus, ministerij dispensationem commisit) tradita, tenore præsentium decernimus atque declaramus, omnes & singulos sic in tertia persona baptizatos, volentes à ritu Græco ad ritum & morem Latinæ & sanctæ Romanæ Ecclesiæ venire, simpliciter & sine alia conditione, aut etiam obligatione, vel coactione, quòd iterum rebaptisentur: etiam cū intentione, quòd aliàs ritus per oriëntales Ecclesias seruari soliti, hæreticam prauitatem nõ concernent, obseruari possint: facta prius tamen per eos omnium errorum, rituum Græcorum, à Latina & Romana Ecclesia, & illius ritum ac sanctis institutionibus deuiantium, adiuratione, admittèdos fore. exhortamur. etiam per viscera misericordiæ Dei nostri, omnes & singulos qui prædicto modo baptizati sunt, & ritu Græco viuunt, vt abnegata omnium errorum, quæ secundum morè &

ritum Græcorum hætenus obseruarunt, quique ab immaculata & sancta Catholica, Latina & Rom. Ecclesia, & illius sanctorum patrum institutionibus approbata deuiant, velint eidem Catholice Ecclesie illiusque salubribus documentis, pro animarum suarum salute & veri Dei cognitione adherere: & ne eorum sanctum propositum à quouis retardari possit, modo venerabili fratri nostro Episcopo Vuilnési, in virtute sanctæ obedientiæ committimus & mādamus, quatenus oēs & singulos sic baptizatos, & ad vnitatem præfatæ Latinæ Ecclesie venire, & errores prædictos abiurare volentes, ad præfatæ Latinæ Ecclesie vnitatem, errorum huiusmodi abiurationem per se vel per alium, seu etiam alios seculares Prælatos, Ecclesiasticos seu prædicatores, aut minorum ordinum regularis obseruantie professores, doctos & probos, ac alios idoneos, quibus id duxerit committendum, recipiat & admittat: ac tam sibi quàm illi, aut illis, cui vel quibus, quoties expedierit, id duxerit committendum, singulos præfatos, sic inuenientes ab excessibus, propter obseruationem huiusmodi errorum, ac hæretica prauitate inde proueniente, nec non excommunicationis sententia, aliisque censuris & pœnis Ecclesiasticis, quos quomodolibet propterea incurrent, dicta Apostolica auctoritate absoluendi, ac eis pro modo culpæ penitentiam salutarem iniungendi, aliaque in præmissis necessaria faciendi, plenam & liberam licentiam & facultatem concedimus, per præsen-

præsentibus. Verum quia forsitan difficile foret, præsentibus nostras literas ad singula loca, vbi opus fuerit, referre: volumus, & eadem auctoritate Apostolica decernimus, quòdearundem literarum transumptum, manu alicuius notarij publici subscripto, & sigillo præfati Vuilnens. seu alterius alicuius episcopi, vel prælati ecclesiastici munito, eadem fides prorsus adhibeatur in iudicio & extra, & aliàs vbilibet, vbi fuerit exhibitum vel ostensum, sicut ipsis literis originalibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ, non obstantibus constitutionibus & ordinationibus apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscunque. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostræ constitutionis, declarationis, exhortationis, commissiõis, mandati, concessiõis, voluntatis & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli apostolorum eius, se noverit incursum. Datù Romæ, apud Sa. Petrum: Anno incarnationis Dominicæ. 1501. decimo Kalen. Septem. Pontificatus nostri anno nono.

CONFESSIO.

Confessionem quamuis ex constitutione habent, vulgus tamen eam Principum opus esse, & præcipue ad nobiles dominos & præstantiores viros pertinere existimat. Cõfitetur circa Paschatis festum, magna cordis contritione ac veneratione, Stat confessor, vnà cum confitente, in medio

medio templo, vultu conuerso ad imaginem quandam, ad hoc constitutam. Finita dein confessione, pœnitentiæque iuxta delicti qualitatem iniuncta, ante ipsam imaginem subinde sese inclinant, signoq; crucis frontem pectusque signant: magno deniq; gemitu clamât, **IESV CHRISTE fili Dei, miserere nostri.** Nam hæc communis illorum est oratio. Quibusdam pro pœnitentiæ iunia, nõnullis certæ quædam preces (Dominicam etenim orationem perpauci sciunt) iniunguntur: quosdam, qui grauius aliquid commiserint, aqua abluunt. Ex profluente etenim aquam in Epiphania Domini hauriunt, eamque consecratam per totum annum in templo, pro mûdandis & abluendis grauioribus peccatis eruant. Item peccatum de Sabbatho commissum, leuius iudicant, minusque pœnitentiæ pro eo iniungunt. Sunt cõplures & leuissimæ causæ, propter quas in templum non admittuntur: solent tamen exclusi plerunque portis & fenestris templi astare, atque inde non minus videre & audire sacra, quàm si in templo fuissent.

Is qui concubuerit cum vxore sua, & post cõstitutum tempus se non abluerit, ea die ingredi templum non audet.

COMMVNIO.

Communicant sub vtraq; specie, miscentes panem vino, seu corpus sanguine. Sumit sacerdos cocleari ex calice portiunculam, porrigitq; communicati. Quotiescunq; aliquis in anno voluerit, modò confessus fuerit, sumere corpus Domini

minini potest: alioqui tempus constitutum ad festum Paschatis habet. Pueris septem annorum porrigunt sacramentum: dicuntque, tum hominẽ peccare. Si puer infirmus fuerit, aut fortẽ animam agere cœperit, vt de pane sumere non possit, infunditur ei gutta ex calice. Sacramentum ad communicandum, non nisi dum sacrum fit, consecratur: pro infirmis autem consecratur die Iouis, in maiori hebdomada, & conseruatur per totum annum. Cæterum cum fuerit necesse, accipit inde portiunculam, quam vino imponit, & bene humectatam porrigit ægroto, dein parum aquæ tepidæ addit.

Nullus monachorum, nec sacerdotum, horas Canonicas, vt vocant, orat, nisi habeat imaginem præsentem: quàm etiam nemo, nisi magna *magis unum* ueneratione, attingit, qui eam autem in publicum profert, manu eam in altum tollit: quam omnes prætereuntes, aperto capite, cruce se signantes, inclinando, plurimum venerantur. Libros Euangelij non nisi in locis honestis, tanquam rem sacram reponunt: neque manibus tãgunt, nisi prius cruce se munierint, & capite aperto inclinatoque honorem exhibuerint: post, summa cum ueneratione in manus sumunt. Panem quoque, antequam verbis consuetis more nostro consecratus fuerit, circumlatum per Ecclesiam, conceptis verbis venerantur & adorât.

FESTI DIES.
Festos dies viri præstantiores, peractis sacris, epulis, ebrietate & vestitu eleganti venerantur: vulgus

RERVM MOSCOVITICARVM
vulgus, domestici ac serui, plerunque laborant,
dicentes, ferari & à labore abstinere dominorū
esse. Ciues & mechanici, diuinis interfunt: qui-
bus peractis, redeunt ad laborem, sanctius pu-
tantes labori incumbere, quàm bibendo, luden-
do, & id genus rebus, substantiam & tempus
inaniter perdere. Nam vulgo & plebi ceruisiæ

*Medonis e'ca. & medonis potus prohibitus est: quibusdam ta-
men solennioribus diebus, vtputa Natalis Do-
mini, ferijs Paschæ, Pentecostes, & alijs quibus-
dam, potare illis permiffum est: quibus sanè non
propter diuinum cultum, sed potum potius, à la-
bore abstinent.]*

Trinitatis festum celebrat die Lunæ, in ferijs
Pentecostes. In octaua verò Pentecostes, festum
omnium Sanctorum. Diem autem Corporis
Christi, more nostro non venerantur.

Iurando ac blasphemando, raro nomen Dei
vsurpant. cum autem iurant, per osculum crucis
dicta vel promissa firman. Blasphemiæ eorum,
Hungarorum more, communes sunt. Canis ma-
trem tuam subagitet, &c.

Quoties se signo crucis signant, id manu dex-
tera sic faciunt, vt frontem primùm, dein de pe-
ctus, mox dexteram, ac demum sinistram pecto-
ris partem punctim in formam crucis tangant.
Quòd si quis aliter ducat manum, eum non pro
domestico fidei suæ, sed pro alieno habent: sicut
me huius ceremoniæ ignarum, ac aliter ducen-
tem manum, hoc nomine notatum & obfurga-
tum esse memini.

Pur-

Purgatorium nullum credunt: sed dicunt, vni-
cuique vita defuncto, secundum meritum suum
esse locum: pijs quidem lucidum, cum angelis
placidis: impijs autem obscurum, & cæca caligi-
ne obductum, cum angelis terribilibus destina-
tum esse, in quo extremum expectant iudicium.
ex loco & angelis placidis cognoscunt animæ
gratiam Dei, semper petunt extremum iudicium:
aliæ contrâ. Neque animam à corpore separa-
tam, pœnis obnoxia esse putant. nam cū anima
in corpore se contaminauerit, cum corpore esse
expiandâ. Quòd aut pro defunctis funebre sacrû
faciunt, credunt, eo posse tolerabiliore anima
bus exorari ac impetrari locum, in quo facilius
expectare futurum iudicium queant. Aqua bene-
dicta nemo se aspergit, nisi à Sacerdote asperga-
tur. Cœmeteria pro sepeliendis corporibus non
consecrant. aiunt enim, corporibus inunctis &
consecratis, terram ipsam, non corpora terra,
consecrari.

DIVORVM CVLTVS.

Nicolaum Barensem inter sanctos in primis
venerantur, deq; eius plurimis miraculis quoti-
die prædicant, quorum vnicum, quod non ante
multos annos contigit, adiungere placuit. Mi-
chael quidâ Kysaletzki, vir magnus & strenuus,
in quodam conflictu Tartarico, quendam ma-
gni nominis Tartarum fugietem est persecutus:
quem cum citato equi cursu assequi non posset,
Nicolas (inquit) perduc me ad hunc canem.

Tarta-

*isic dignus
forasse dicit
hantem*

Tartarus hæc audiens, territus exclamat: Nicolae, si hic tuo auxilio me assequetur, nullum miraculum facies: si verò me alienum à tua fide, ab illius persecutione incolumem seruaueris, tum magnum erit nomé tuû. aiunt Michaelis equû restitisse: Tartarumq; elapsum. Tartarum quoque deinceps Nicolao ob incolumitatem suam, in singulos vitæ suæ annos, certas mensuras melis obtulisse: totidemq; mensuras Michaeli pariter in memoriâ liberationis suæ, adiuncta etiâ honoraria veste ex pellibus Madauricis misisse.

IEIUNIUM.

Ieiunât in Quadragesima septem perpetuas septimanas. Prima lactarijs vtuntur, quam Syma, quasi caseacea, appellât: sequentibus verò septimanis omnes (extra peregrinantes) etiam piscibus abstinent. Sû t qui diebus Dominicis & Sabbatho cibum sumunt, reliquis diebus ab omni cibo abstineant. Sunt item, qui diebus Solis, Martis, Iouis & Saturni, cibum sumunt, reliquis tribus quoque abstineant. Reperiuntur etiam pluri, qui diebus Lunæ, Mercurij & Veneris, panis frusto cum aqua sumpto contenti sunt. Reliqua per annum ieiunia non ita strictè obseruant: ieiunant autem post octauam Pentecostes, quæ illis est dies omnium Sanctorum, vsque ad ferias Petri & Pauli: & dicitur ieiuniû Petri. Deinde habent ieiunium Diuæ Virginis, à prima Augusti vsque ad Assumptionem Mariæ. Item ieiunium Philippi, sex septimanis in aduentu Domini, & dicitur Philippi: quòd ieiunium eius ieiunij contin-

contingit festum Philippi, secundum eorum Calendarium. Si denique festum Petri & Pauli, itè Assumptionis, incidit in diem Mercurij, aut Veneris, tum nec ea die carnibus vescuntur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter decollationem S. Ioannis, quam xxi Augusti quotannis obseruant. Si denique in maiori ieiunio quadragesimæ aliquis solennis dies, vt Annunciationis Mariæ, incidit, eo piscibus vtuntur. Monachis autè multa grauiora & molestiora ieiunia imposita sunt, quos Kwas, hoc est potu acetoso, & aqua cum sermèto mixta, còtentos esse oportet. Sacerdotibus quoque aqua multa & ceruisia eo tempore sunt prohibita: licet nunc omnes leges ac statuta diffluant, vitenturq;. Porro extra tempus ieiunij, die Sabbatho vescuntur carnibus, Mercurij verò abstinent.

Doctores quos sequuntur, sunt: Basilius Magnus, Gregorius, & Ioannes Chrysostomus: quem dicunt Slatausta, id est aureum os. Concionatoribus carent. Satis esse putant, interfuisse sacris, ac Euangelij, Epistolarum, aliorumq; doctorum verba, quæ vernacula lingua recitat Sacrificus, audiuisse: ad hoc, quòd varias opiniones ac hæreses, quæ ex concionibus plerunque oriuntur, sese effugere credunt, festos dies proximæ septimanæ die Dominico annunciant, publicamq; confessionem recitant. Principem porro ipsum quicquid credere aut opinari vident, id rectum, omnibusque sequendum esse statuunt.

Accepimus Moscoviæ, patriarcham Constanti-

*Mabile nuntius
Semp cum p
cetero vulgus*

stantinopolitanum ad petitionem ipsius Mosei, misisse quendam monachum Maximilianum nomine, ut omnes libros, Canones, & singula statuta ad fidem pertinentia, in ordinem recto iudicio redigeret. Quod cum fecisset, multisque & grauissimis erroribus animaduersis, coram Principe pronunciaffet, eum planè esse schismaticum, qui Romanum aut Græcum non sequatur ritum: hæc inquam ubi dixisset, non multo post (etsi eum summa prosequeretur Princeps beneuolentia) dicitur euanuisse, ac multorum opinione submersum esse. Agebatur tertius annus, dum nos Moscoviæ essemus, quando Marcus Græcus mercator quidam ex Capha, hoc idem dixisse se rebatur: captumque pariter (licet pro eo tunc Turcarum orator improbis quodammodo precibus intercederet) sublatum è medio fuisse. Georgius Græcus cognomento Paruus, Thesaurarius, Cancellarius supremusque consiliarius Principis, cum eandem causam quoque foueret, defenderetque, ab omnibus continuo officijs remotus, gratiaque Principis deciderat. Sed enim eius opera carere Princeps cum haudquaquam posset, rursus in gratiam receptus, sed diuerso erat officio praefectus. fuit enim vir singulari doctrina, & multarum rerum experientia præditus, qui cum matre Principis in Moscoviam venerat: quem tantopere Princeps venerabatur, ut ægrotum semel cum ad se vocasset, primi nominis aliquot suis consiliarijs demandauerat, ut illum in vehiculo sedentem, in suam habitationem usque ferrent. Sed cum

cum in aulam esset aduectus, ac tot tamque altis gradibus portari se recusaret, depositusque; vehiculo, paulatim ad Principem ascenderet, hunc Princeps cum fortè videret, stomachari grauitè cepit, inque; lectica collocatum ad se deferri iussit. tandem communicatis cum eo consilijs, negotioque; cōfecto, in lectica virum per gradus deferendum iubet, semperque deinceps sursum ac deorsum portandum mandauit.

Religiosorum præcipua cura existit, ut quolibet homines ad fidem suam perducant. Monachi heremitæ bonam iam olim idololatrarum partem, diu multumque; apud illos verbum Dei seminant, ad fidem Christi pertraxerunt. Proficiscuntur etiamnum ad varias regiones Septentrionem versus & orientem sitas, quò non nisi maximis laboribus, famæ ac vitæ periculo perueniunt, neque; inde aliquid comodi sperant: nec peccant: quin hoc vnicum spectant, ut rem gratam Deo facere, & animas multorum de uio errore abductas (morte aliquando doctrinam Christi confirmantes) in viam rectam reuocare, ac eos Christo lucrificare queant.

Est etiam in Moscovia præcipuum monasterium S. Trinitatis, quod XII. miliaribus Ger. Occidentem versus à Moscovia ciuitate distat, ubi S. Sergius sepultus, multa miracula edere dicitur, admirabilique gentium ac populorum concursu pietateque; celebratur. Eò Princeps ipse sæpe, vulgo verò quotannis certis diebus cōfluit, monasterijque; liberalitate alitur. Perhibetur olla cuprea ibi esse,

*omnes
para*

*omnia
sum plena*

*Sergij m'm
cula*

*Si credere
fuit est*

dixi dispensatori nobis adiuncto, quem illi Pristauum vocant, malè de Principe sensuros & locuturos homines, si Oratoribus famulos suos adimat. Ne verò vel Princeps, vel ego culpam possenus, rogavi vt eum in conspectum consiliatorum suorum nobis præsentibus venire permitteret, vt illius voluntas ab ipso met intelligeretur. Hoc vbi assentiente Principe factum esset, percontabar Erasmus, an apud Principem religionis ergò manere vellet? Cum annuisset, ego ei: Si, inquam, lectum tibi bene straueris, bene decumbes. Post Lithwanus quidam, qui se familiae Comitis Nugarolis adiunxerat, cum eum à proposito dehortatus esset, hoc ab eo responsum tulit, quòd meam seueritatem timeret. Ibi cum Lithwanus ei dixisset, Num redire vellet, si eum Comes in familiam suam reciperet? assensit. Relata itaq; ad Comitè re, cum idè ex me quaesisset, an consentire? respondi, id ei per me liberum fore. Cupiebà enim & ipse effingere, ne ppinqui eius aliter hanc rē, atq; acciderat, interpretaretur.

Porrò ad Moscos rarò confugere solent, nisi quibus alibi viuendi locus & securitas non est.

Benig Nord.
Hec pprata
Qualis fuit nostris tēporibus Seuerinus Nordwed, regis Daniae Christierni praefectus maris, homo quidem militaris, sed quoduis negotiū in nomine daemone auspicari solitus: de quo multa audiui, quae prudens praetereo. Is cum Regem ob suam inmanitatem Holmiae, quae caput regni Suetiae est, vernaculaq; ipsorum lingua Stockholm appellatur, incolis suis exosum esse, suaq; spon-

sonte Daniae regno celsisse videret, munitum quendam locum in Gotlandia insula (quae duodecim miliaribus Ger. paret) occupauit, ex qua mare Balcheum diu infestabat, nemini parcens, aequè amicos ac hostes spoliabat. Tandem: vbi contra se tanquam communem quandam pestem omnes timeret, nullumque locum in quo ab insidijs tutus esse posset, videret: assumpto certo praedonum numero ad principem Moscouiae confugit, venitq; certis nauibus in fluuium Narua, ad arcem Mosci Iwanowgorod. Inde terrestri itinere Moscouiam, eo anno quo ego illic fui, deductus erat. Caesaris autè Caroli V. intercessionem dimissus, in obliuione Florentiae Italiae ciuitatis, in eius seruitio globo ferreo traiectus occubuit.

DE DECIMIS.

Volodimerus mysterijs viuifici lauacri, Anuo. 6496. initiatus, decimas vnà cum Leone Metropolita, de omnibus rebus dandas instituit, propter pauperes, pupillos, infirmos, senes, aduenas, captiuos atq; pauperes sepeliendos: iuuandos etià eos, qui numerosam haberet sobolem, quibus bona igni absumpta essent, ac subleuanda deniq; miserorum omnium inopia, Monasteriorum pauperumq; Ecclesias, & in primis propter defunctorum & viuorum refrigerium. Idè V volodimerus potestati & iurisdictioni Spiritualiū subiecit oēs Abbatres, Presbyteros, Diaconos, & totum statum clericorum: monachos, moniales, & eas quae proficua

ad Sacra conficiunt, quas Proscurnicas vocant: item vxores filiosque Sacerdotum, medicos, viduas, obstetrices, & eos qui miraculum ab aliquo Sanctorum acceperint, quibus manumisi essent pro alicuius animæ salute: ministros denique singulos monasteriorum & hospitalium, & qui monachorum vestes conficiunt. Quicquid itaque inter prædictas personas simultatis seu discordiæ exoritur, Episcopus ipse tanquam competens iudex, decernere & constituere potest. Si verò inter laicos & hos, aliquid controuersiarum oritur, iudicio communi decernitur.

Proscurnice Proscurnicæ sunt mulieres iam effætæ, quæ amplius menses non patiuntur: & quæ panem ad sacrificandum, qui proscura dicitur, coquunt.

Episcopi etiam diuortia, tam inter Knecos quam Boiarones, atque omnes seculares qui concubinas fouent, constituere debent. Item ad Episcopalem iurisdictionem pertinet, si quando vxor marito non obsequatur, si quis iam in adultério seu fornicatione deprehensus fuerit, si vxorem consanguineam duxerit, si coniunx coniugi quippiam mali machinetur. Item diuinationes, incantationes, venena, contentiones propter hæresim vel fornicationem susceptas: aut si filius parentes, sororesue acerbius increpauerit, læseritue. Præterea Sodomitas, sacrilegos, mortuorum spoliatores, & qui ad incantandum de imaginibus Sanctorum, aut statua Crucis quicquam auulserint: qui canem, auem, aut aliud aliud quod animal immundum in ædem sacram duxe-

duxerint, aut comederint, punite. Ad hæc, singulas rerum mensuras ordinare, statuereque debent. Nemo autem miretur, si prædicta Canonibus istis atque traditionibus diuersa reperiantur. Sunt enim non tam vetustate ipsa, alia quidem in locis alijs mutata, quam pecuniæ studio pleraque deprauata, vitiataque.

Princeps si quando Metropolitanam conuiuio accipit, solet ei primum in accubitu locum, absentibus fratribus suis, deferre. In funebri sacro, cum Metropolitanam atque Episcopos inuitauerit, eis ipse ab initio prandij cibum potumque porrigit: dein fratrem suum, vel principem aliquem virum, qui vices suas ad prandij vsque finem suppleat, constituit.

Cæremonias illorum, quibus solenni tempore in templis vtuntur, vt viderem, equidem impetraueram. Atque ita utroque legationis meæ tempore, in festo Assumptionis Mariæ, x v videlicet die Augusti, cum maius templum in arce frondibus arborum stratum, ingressus fuisset, vidi Principem ad dextram portæ, qua ingressus erat ad parietem aperto capite stantem, Posochque baculo (vt vocant) innitentem, ante se quandam Colpaack dextra tenentem: Consiliarios verò ad columnas templi, quo loci & nos deducti eramus, stantes. In medio templi, super tabulato, Metropolita solenniter vestitus, mitramque, rotundam supernè imaginibus Sanctorum, infernè verò hermellinis pellibus ornatam gestas, stabat, Posochque baculo (quemadmodum Prin-

ceps) innitebatur, atq; mox cantantibus alijs, ipse cum ministris suis orabat. dein chorum versus procedens, in læuam cōtra nostrum morem conuersus, per minorem portam egreditur, præcedentibus Cantoribus, Sacerdotibus atq; Diaconis: ex quibus vnus in patena, super capite, panem iam ad sacrificandum præparatum, portabat: alter verò, coopertum calicem: cæteri promiscuè, sancti Petri, Pauli, Nicolai, Archangeli, imagines magna populi circūstantis acclamatione ac veneratione ferebāt. Quidā porrò ex circūstantibus acclamāt, Dñe miserere. alij fronte terram, more patrio, tangebant, flebantque. Varia denique veneratione ac cultu circumlata signa vulgus prosequabatur. Pòst finito circuitu, per mediam chori portam ingressis, Sacrum, seu summum (vt vocant) officium cœptum est fieri. Cæterum totum Sacrum, seu Missa, gentili ac vernacula lingua apud illos peragi solet. Epistola præterea, Euangelium pro tempore, quo magis a populo percipiantur, extra chorum, populo astanti clara voce recitantur. In priore mea legatione, eodem festo die, vltra centum homines in fossa arcis laborantes vidi: quòd ferari non nisi Principes & Boiari, vt infrà dicemus, solent.

RATIO CONTRAHENDI*Matrimonium.*

Inho-

Nhonestum ac turpe est adolescenti, ambire puellam, vt sibi in matrimonium locetur. Patris est, iuuenem alloqui, vt ducat filiam suam. In hæc autem verba plerunque proloqui solent: Cum mihi sit filia, vellem equidem te mihi generum. Ad quæ iuuenis: Si me, inquit, expetis generum, & tibi ita videtur, conueniam parentes meos, & de hac re ad eos referam. Dein si parentes & proximi assensu fuerint, conueniunt, & de his quæ pater filiæ dotis nomine dare velit, tractant. Mox dote constituta, nuptijs dies præscribitur. Interea temporis sponsus ab ædibus spòsę vsq; ad eò accetur, vt si fortè petierit, eam saltem vt videret, tum parentes respondere solent: Cognosce ex alijs qualis sit, qui eam norunt. certè nisi sponsalia prius maximis pœnis firmata fuerint, ita vt sponsus non possit, etiam si vellet, sine graui pœna, eam repudiare, aliàs non datur illi accessus. Dotis nomine dantur plerunque equi, vestes, framea, pecora, serui, & similia. Inuitati ad nuptias, pecuniam rarò offerunt: munerà tamen, seu donaria sponsæ mittunt, quæ singula sponsus diligenter notata reponit. Finitis nuptijs, deprompta rursus ordine conspicit: atque ex ijs, si quæ placent, sibi que v sui futura videntur, ea mittit ad forum, iubetque singula ab his qui rebus precia imponunt, æstimari: reliqua omnia & singula, fin-

singulis remittit, cum gratiarum actione. Ea que seruaui, in anni spacio iuxta æstimationem, pecunia, aut alia aliqua re æqualis valoris compensat. Porro si aliquis donum suum pluris fecerit, tum sponsus ad iuratos æstimatores continuo recurrit, illumque horum æstimationi standum esse cogit. Item si sponsus post elapsum annum non satisfecerit, aut munus acceptum non restituerit, tum in duplo satisfacere tenetur. Denique si alicuius donum iuratis æstimandum dare neglexerit, ex voluntate atque arbitrio eius qui dedit reponere cogitur. Atque hunc morem vulgus ipsum in omni liberalitate, seu donationis genere obseruare solet.

Matrimonium ita contrahitur, ut quartum gradum consanguinitatis aut affinitatis non contingant. Hæreticum putant, germanos fratres, germanas ducere sorores. Item, nemo tui affinis sororem ducere in uxorem audeat. Obseruant etiam seuerissimè, ne hi matrimonio implicentur, inter quos spiritalis cognatio baptismatis intercessit. Si quis alteram uxorem ducit, fitque bigamus, concedunt id quidem, sed vix legitimum matrimonium esse putant. Tertiam uxorem ducere, sine graui causa non permittunt. Quartam autem nec concedunt cuiquam, nec etiam Christianum esse iudicant. Diuortium admittunt, & dant libellum repudij: id tamen maximè celant, quòd contra religionem ac statuta esse sciunt. Principem ipsum Salomeam uxorem, propter sterilitatem repudiatam, in monasterium intrussisse.

fuisse, atque Helenam filiam Knes Basilij Lynski duxisse, paulo antè diximus. Ante aliquot annos etiam quidam dux Basilij Bielski ex Lithuania in Moscoviam profugerat: eius uxorem iuuenem, & quam paulo antè duxerat, cum amici diutius apud se detinerent, (putabant enim illum amore ac desiderio adolescentulæ rursus rediturum) Bielski causam uxoris absentis in consilio Metropolitanæ referret, communicatoque consilio Metropolitæ inquit: Quando non tua, sed uxoris potius, atque adeò cognatorum culpa fit, ut cum ea esse tibi non liceat, equidem legis gratiam tibi faciam, teque ab ea absoluaui. Quare audita, mox aliam ex principum Resanensium progenie natam duxit, ex qua etiam filios suscepit, quos nunc in magna apud Principem authoritate vidimus.

Adulterium non appellant, nisi quis alterius uxorem habuerit. Tepidus est ut plurimum conjugialis amor. Præsertim nobilium & principum virorum: eo quòd puellas nunquam antè visas ducunt: ac seruitijs Principis occupati, deserere eas coguntur, aliena interim turpique libidine sese contaminantes.

Mulierum conditio miserima est. Nullam enim honestam credunt, nisi domi conclusa viuat, adeoque custodiatur, ut nusquam prodeat. Parum inquam pudicam existimant, si ab alienis externisue conspiciatur. Domi autem conclusæ, nudentaxat, & fila trahunt: nihil prorsus iuris aut negotij in ædibus habent. Omnes labores domesticos

mestici seruorum opere fiunt. Quicquid mulierum manibus suffocatur, siue gallina, siue aliud aliquod animalium, id abhorrent tanquam impurum. Qui verò pauperiores sunt, eorum vxores domesticos labores obeunt, & coquunt. Cæterum cū viris absentibus fortè, & seruis, gallinas iugulare volunt, stant pro foribus, tenentes gallinam, aut aliud animal, & cultrum: prætereuntesq; viros, vt ipsi interficiât, plurimū rogant.

Rarissimè in templa, rarius etiam ad amicorū colloquia, nisi senes admodum sint, omniq; suspitione careant, admittuntur. Certis tamen & festiuis diebus animi gratia concedūt vxoribus ac filiabus, vt in pratis amœnissimis conueniant, vbi super quadam rota instar Fortunæ insidentes, alternatim sursum ac deorsum mouentur: aut alioqui funem appendunt, quo suspensæ ac insidentes, hinc inde impulsæ feruntur, mouenturq;: aut deniq; quibusdam & certis cåtilenis, manibus plaudentes se oblectant, choreas prorsus nullas ducūt. Est Moscoviæ quidã Alemanus faber ferrarius, cognomento Iordanus, qui duxerat vxorem Rhutenã, eã cum apud maritū aliquandiu esset, hūc ex occasione quadam amicè sic alloquitur: Cur me, cōiunx charissime, nō amas? Respondet maritus: Ego verò te vehemēter amo. Nondum, inquit, signa habeo amoris. Quærebat igitur maritus, qualia signa vellet? Cui vxor: Nunquam, ait, me verberasti. Mihi sanè verbera, inquit maritus, non videbantur signa amoris: sed tamē nec hac parte deero. Atq;

ita

ita non multo post, crudelissimè eam verberauit: falsusque mihi est, longè maiore amore se à sua vxore posthac obseruatum fuisse. quam rem sæpius exercuit: nobisq; tum Moscoviæ exsistentibus, ceruicem illi tandem & crura præcidit.

Omnes se Principis chlopos, id est seruos fatentur. Item præstantiores, ex maiore parte emptos aut captos seruos habent: quos autem liberos in seruitio nutriunt, ijs non est liberum quolibet tempore discedere. Si aliquis citra voluntatem domini abit, nemo eum assumit. Si dominus bonum ac commodum famulum non bene tractat, sit quodammodo infamis apud alios, neque posthac alios famulos assequi potest.

Gens illa magis seruitute, quàm libertate gaudet. nam morituri vt plurimum certos seruos manumittunt: qui se tamen continuò alijs dominis, pecunia accepta, in seruitutem vendicāt. Si pater filiū, vt mos est, vendit, & is quocunq; tandem modo liber factus, aut manumissus fuerit, pater hūc rursus atq; iterū iure patrię potestatis vendere potest. Post quartã autē venditionē, nil iuris amplius in filium habet. Vltimo supplicio sol^o Princeps seruos, & alios asficere potest.

Princeps altero, aut tertio quoq; anno, per prouincias delectu habito, filios Boiaronū conscribit: vt numerū illorum, & quot quisq; equos ac seruitores habeat, cognoscat. Dein singulis stipendia proponit, vt suprã dictum est. Qui verò per facultates rei familiaris possunt, stipendio militant. Rarò illis datur quies: nam aut

bel-

Lupus mulierum.

Filius
Mirabilis a
mor.

Filius
Mirabilis a
mor.

Seruitio gaudent.

bellum infert Lithwanis, aut Liwoniensibus, aut Suetensibus, aut Tartaris Casanensibus. aut si nullum bellum gerit, præsidia tamen in singulos annos in locis circa Tanaim & Occam, ad reprimendas Tartarorum Præcopensium eruptiones ac deprædationes, viginti milia hominū imponere solet. Solet etiam quotannis ex suis prouincijs ordine quosdam vocare, qui Moscoviæ sibi omnia ac quælibet præstant officia. Belli autem tempore, non annuis ex ordine & alternis officijs inservire, sed omnes & singuli, tam stipendiarij quàm gratiam Principis expectantes, in bellum ire coguntur.

q. d. g. c. v. i. n. e. Habent equos paruos, castratos, soleis carentes, leuissima frena: tum ephippia in eum usum accommodata, vt se in omnes partes nullo negotio vertere, arcumque intendere queant. Pedibus vsque ad eò attractis insidentes equo, vt nullum hastæ aut teli paulo vehementiorem ictum sustinere queant. Calcaribus paucissimi, flagello plerique vtuntur, quod semper minimo digito dextræ inhæret, vt id quoties opus sit, apprehendant & vtantur: rursus si ad arma deuentum fuerit, proiectum è manu pendeat.

Arma. Communia arma sunt, arcus, telum, securis, & baculus, instar cæstus, qui Rhutenicè Kesteni, Polonicè Bassalick dicitur. Framea nobiliores & ditiores vtuntur. Pugiones oblongos in modum cultellorum dependentes, in vaginis ad eò reconditos habent, vt vix supremam capuli partem attingere, aut necessitate cogente apprehendere

dere possis. Loro pariter freni longo, & in extremitate perforato vtuntur, quod digito sinistro annectunt, vt arcum apprehendere, eoq; retento vti possint. Porrò quanquam simul & eodē tempore manibus teneant frenum, arcum, frameam, telum & flagellum, istis tamen scitè & sine vilo impedimento norunt vti.

Nonnulli ex præstantioribus, lorica, thorace affabrè ceu ex quibusdam squamis concinnato, & armillis: paucissimi autem crista, instar pyramidis in summitate exornata, vtuntur.

Sunt qui habent vestem bombycis lana suffer tam, ad sustinendos quoscunque ictus. Lanceis quoque vtuntur.

Peditatu verò & tormentis in conflictu nunquam vsi sunt. Etenim quicquid agunt, siue adoriuntur, siue insequuntur, siue fugiunt hostem, id repente & celeriter faciunt: atque ita illos nec peditatus, nec tormenta subsequi possunt.

Modernus tamen princeps Basilius, cum rex Præcopensis, nepotem suum in Casanense regnum induxisset, & in reditu iuxta Moscoviã tredecim millibus passuum castrametatus esset, anno insequenti circa Occam fluuium castra posuerat. atq; peditatu tū primū & tormētis vsus est, fortasse vt potentiã suam ostentaret: aut maculam susceptam priori anno, ex turpissima fuga, in qua dicebatur aliquot diebus sub acervo fœni delituisse, deleret: aut denique regē, quem ditionem suam rursus inuasurum putabat, à finibus suis arceret. Certè nobis presentibus habuit

ex Lithwanis, variaque hominum colluie, mille & quingentos fere pedites.

Belligerandi forma. Hostem primo impetu audacissimè aggrediuntur, nec diu perseverant: ac si innuere vellent, Fugite, aut nos fugiemus.

Ciuitates rarò vi, aut impressione acriore expugnare, sed longa magis obsidione, homines fame aut proditione ad deditiorem adigere solèt. Quàquã Basilius Smolentzko ciuitatè admotis tormentis, quæ partim ex Moscovia secum adduxerat, partim ibi in obsidione fuderat, oppugnabat, quassabatq;: nihil tamè effecerat. Obsederat & Casan magna militum vi, admotis pariter tormentis, quæ secundo fluuio eò portauerat: sed tunc quoq; vsq; adeò nihil effecerat, vt dum arx incensa funditus conflagraret, atq; ex integro rursus ædificaretur: ne nudum quidem collem interim miles ascendere, occupareue ausus fuerit.

Tormenta bellica.

Habet Princeps nunc fusores tormentarios Alemanos & Italos, qui præter pixides, tormenta bellica, item ferreos globulos, cuiusmodi & nostri Principes vtuntur, fundunt: quibus tamè in conflictu, quòd omnia in celeritate posita habent, neque sciunt neque possunt vtì.

Omitto etiam, quòd tormentorù discrimen, seu, vt verius dicam, vsus ignorare videtur. Nesciunt inquã, quãdo vel maioribus, quibus muri demoliuntur: vel minoribus quibus acies impetusq; hostium dirumpitur, vtì debeât. Id quod cum aliàs sæpe, tum maximè eo tempore accidit, quum Tartari Moscoviam iam iam oppugnaturi

gnaturi ferebantur. tum enim Locum tenens tanquam in re subita, maius tormentum sub portam castrì, ridente bombardario Germanicolloco, candum iusserat, cum id tamen vix tridui spacio eò deduci potuisset, ad hæc semel duntaxat exoneratum testudinetem & portam dissipasset.

Magna est hominum, vt in alijs negotijs, ita in bello gerendo, diuersitas ac varietas. Moscus *Thosrus fugax* enim quamprimum fugam arripit, nullam salutem cogitat, præter eam quam fuga habere potest: affectus, seu apprehensus ab hoste, nec se defendit, nec veniam precatur.

Tartarus verò deiectus ex equo, spoliatus omnibus armis, grauissimè etiam vulneratus, manibus, pedibus, dentibus, quoad & quacunque potest ratione, ad extremum vsque spiritum se defendere solet.

Thurcus, dum videt se omni auxilio ac spe elabendi destitutum, supplex veniam petit, armis abiectis ac iunctas ad ligandù manus victori porrigit, speratq; captiuitate vitã se impetraturum.

Castris collocandis amplissimum locum eligunt, vbi præstantiores tentoria erigunt: alij verò ex arbutis veluti arcem in terram figunt, penulisque tegunt, quò ephippia, arcus, & id genus alia recondant, seq; ab imbre defendant. Equos ad pascua pellunt, quorum causa tam latè disiuncta tentoria habent: quæ nec curru, nec fossa, nec alio quouis impedimento muniunt: nisi fortè locus natura sit, aut

aut syluis, aut fluminib⁹, paludibusue munitus.

Possit fortè cuiusdam mirum videri, quòd se & suos tam exiguo stipendio, & tam diu, vt supra dixi, sustineant: ideo illorum parsimoniam & frugalitatem paucis aperiam. Qui habet sex, aut aliquando plures equos, ex ijs vno tanquam baiulo, siue clivellario, qui vitæ necessaria portet, utitur. In primis habet milium contritum in sacculo, longitudine duorum aut trium palmitum: deinde suillæ carnis falsæ libras octo, aut decem. habet & sal in sacculo: & si dives est, mixtum pipere. Præterea unusquisque secum fert securim, fomitem, lebetes, aut ollam cupream, vt si aliquò fortè deueniat, vbi nihil fructuum, allij, cæpæ, aut carnis ferinæ reperiatur, tum ignem accendit, ollamque aqua replet, in quam coclear plenum milij, sale addito, iniicit, coquitq;: eo cibo dominus & serui contenti viuunt. Porro si dominus nimium famelicus fuerit, totum absumit: itaque serui aliquando ad totum biduum aut triduum egregie ieiunant. Ad hæc, si dominus vult lautius epulari, tum addit parvam portionem culam carnis suillæ. Hoc non loquor de præstantioribus, sed mediocris conditionis hominibus. Duces exercitus, & alij militiæ præfetti, inuitant aliquando pauperiores illos: qui sumpto bono prandio, interdum post ad biduum, aut triduum cibo abstinent.

Item cū habent fructus, aut allium, aut cæpas, tum facile alijs omnibus carere possunt. Ingressuri prælium, plus spei ponunt in multitudine, &

quan-

quantis copijs hostem adorianitur, quàm robore militum, ac instructo quàm probè exercitu: feliciusque eminus, quàm cominus pugnant. at que ideo hostem circumuenire, & à tergo adorian, præcipuè student.

Tubicines multos habent. hi dum patrio more, omnes vnà tubas inflant, intonantq;: mirum tum ac inusitatum quendam concentum audires. Habent & aliud quoddam genus Musices, quod gentili lingua Szurna appellant. Eo si quado utuntur, tum vna hora, plus minus, sine vlla respiratione, seu aeris attractione quodammodo canunt. Buccas autè primùm implere aere solent: dein naribus spiritum idètidem attrahere edocti, tuba vocem absq; intermissione edere dicuntur.

Omnes vestitu, seu corporis cultu simili utuntur. tunicas oblongas sine plicis, manicis strictioribus, Hungarorum ferè more, gestant: in quibus Christiani nodulos, quibus pectus constringitur in dextro: Tartari verò haud dissimili vestitu utentes, sinistro latere habent, Ocreas ferè rubeas, easque breuiiores, vt quæ genua non attingant, soleasque ferreis clauiculis munitas gestant. Indusia omnes ferè varijs coloribus circa collum exornata habent: eaque monilibus seu globulis argenteis, aut cupreis deauratis, additisq; ornamenti causa vnionibus, constringunt.

Ventre nequaquam, sed femora cingunt: atq; adeò pubetenus, quo magis promineat venter, cingulum dimittunt. Quin & nunc Itali & Hispani, imò & Germani ita assueverunt.

H 3 Ado-

*Parsimonia
& frugalitas
frugenda.*

*Musica instrum
menta.*

Vestitus.

*Deliciae ad
lecentum
delicate*

Adolescentes & pueri pariter festiuis diebus, sed in ciuitate loco amplo & cebebri, vnde videntur & exaudiri à pluribus queant, conuenire solent. quibusdã autẽ sibilis ceu signo dato, conuocatur: conuocati illico concurrunt, manusq; conferunt. certamẽ pugnis ineunt, mox pedibus promiscuè ac magno impetu faciem, guttur, pectus, ventrem, genitalia quatiunt: aut quacunq; ratione possunt, alios alij inter se de victoria concertantes prosternunt, adedò vt saepe inde exanimati asportentur. Porro quicumq; plures vincit, diutius in arena durat, fortissimèq; verbera tolerat, is præ cæteris laudatur, victorq; celebris habetur. Hoc certaminis genus institutum est, vt assuescant adolescentes verbera ferre, iustusq; quoscunq; tolerare.

Iustitiam strenuè exercent in prædones: quibus comprehensis, calcanea primùm frangere, dein in biduum aut triiduum vsq;, dum intumescant, quiescere: post, fracta iam ac intumefacta, rursus motare iubent. Non alio genere torquendi & flagitiosos, ad confitenda latrocinia, sociosq; scelerum indicandos, vtuntur. Cæterum si in quæstionem vocatus, supplicio dignus fuerit repertus, suspeditur. Alio genere pœnæ fontes raro puniuntur, nisi quid immanius cõmiserint.

Furta raro capitali pœna, imò homicidia raro, nisi prædæ gratia facta fuerint, puniuntur. Qui verò furem in furto deprehendit, & occidit, impune id facere potest: ea tamen conditione, si occisum in aulam Principis detulerit, &

rem

rem vt acta est exposuerit.

Cum brutis congregientes, ne illi quidem vltimo afficiuntur supplicio.

Pauci ex præfectis habent auctoritatem, vltimum supplicium irrogãdi. Ex subditis nemo alium torquere audeat. Pleriq; malefactorum Moscoviam, seu ad alias principales ciuitates ducuntur, Hyemali autem tempore vt plurimum in fontes animaduertunt: æstiuo enim, bellicis negotijs impediuntur.

SECVVNTVR ORDINATIO:

nes à Ioanne Baslij Magnò Duce,

ce, Anno mundi

7006. facta.

Vum re^o fuerit in vnum rublū cõdemnatus, soluat Iudici altinos duos, Notario octo dēgas. Si verò partes redeunt in gratiã. priusquam in locum duelli venerint, nõ minus Iudici & Notario soluant, ac si iudicium factum fuisset. Si venerint in locum duelli, quem Ocolnick & Nedelnick duntaxat decernere possunt, ibiq; forte in gratiam redierint, soluant Iudici, vt supra, Ocolniko L. dengas, Nedelnico similiter L. dengas, & duos altinos: Scribæ quatuor altinos, & vnam dengam. Si verò venerint ad duellum, & alter victus fuerit, tum iudici reus quantũ ab eo postulatur, soluat, Ocolniko det poltinam & arma victi, Scribæ L. dengas, Nedelnico poltinã

H 4 &

& quatuor altinos. Si verò duellum committitur propter aliquod incendium, necem amici, rapinam vel furtum, tunc accusator si vicerit, ab reo accipiat quod petijt, Ocolniko detur poltina & arma victi, Scribæ L. dengæ, Nedellniko poltina, Vestono (est autem Veston, qui ambas partes præscriptis conditionibus ad duellum cōmittit) quatuor altinos: & quicquid victus reliqui habuerit, vendatur, iudicibusq; detur: corpore autem, iuxta delicti qualitatem puniatur.

Interfectores dominorū suorū, proditores castri, sacrilegi, plagarij, itē qui res in alterius domū clanculum inferūt, easdēq; furto sibi ablatas dicūt, quos Podmetzchek vocant, præterea qui incendio homines affligunt, quicq; manifesti malefactores fuerint, ultimo supplicio afficiuntur.

Qui primū furti cōuictus fuerit, nisi fortē sacrilegij aut plagij accusetur, morte non est afficiendus, sed publica pœna emendandus: hoc est, baculis cędendus, & pœna pecuniaria à iudice multandus.

Si iterū in furto deprehensus fuerit, & nō habuerit vnde accusatori aut iudici satisfaciat, morte plestatur.

Si alio qui fur conuictus, nō habeat, vnde accusatori satisfacere possit, cęsus baculis, tradatur accusatori.

Si quis furti accusetur, & honestus aliquis vir iureiurando affirmet, illum antea quocq; furti cōuictū, aut furti causa cuiquam reconciliatū fuisse, neglecto & omisso iudicio, morte afficiatur: de bonis eius fiat, vt suprā.

Si

Si aliquis vilis conditionis, aut suspectæ vitæ, furti insimuletur, vocetur in quæstionem. Si verò furti conuinci non potest, datis fideiussoribus, dimittatur ad vltiorem inquisitionem.

Pro scripto decreto, seu lata sententia, æstimatione vnus rubli soluantur Iudici nouem dengæ: Secretario, qui sigillum habet, altinum vnū: Notario, dengæ tres.

Præfeti, qui non habent auctoritatem, causa cognita, decernere ac sententiam ferre, hi alterā partium in aliquot rublis condemnent, dein decreta ad Iudices ordinarios mittant, quod si iustum ac æquitati consonum illis videretur, tum de singulis rublis, singuli altini Iudici, Secretario verò IIII dengæ soluantur.

Quicumque alterum furti, spoliij, seu homicidij accusare vult, Moscoviam proficiscitur, petitque vt talis in ius vocetur. Datur illi Nedellnick, qui reo diem dicit, eundemq; Moscoviā perducit. Reus porrò in iudicio cōstitutus, plerumque crimen sibi obiectum negat. Si actor testes producit, tum ambæ partes interrogantur, an di&is stare velint. Ad id communiter respondent: Audiantur testes secū dum iustitiam & cōsuetudinem. Si contra reum attestantur, tū reus statim se opponit, & contra testimonia & personas excipit, dicens: Peto mihi decerni iuramentum, meq; iustitiæ diuinæ permitto, petoq; campum & duellum. Atque illis ita, iuxta patriæ cōsuetudinem, duellum decernitur.

Vterque quemuis alium, suo loco ad duellum

H 5

con-

constituere, armis item vterque instruere se quilibet potest, paxide & arcu exceptis. Cōmuniter autem loricas oblongas, aliquando duplices, thoracē, armillas, galeā, laceā, securim, & ferum quoddam in manu, instar pugionis, in vtraque tamen extremitate acutum, habent: quo altera manu ita expeditē vtuntur, vt in quolibet congressu. nō impediat, neq; manu cadat. eo autem in pedestri certamine plerunque vtuntur.

Certamen primū inueunt lancea, dein alijs vtuntur armis: cum multis annis Mosci cum externis aut Germanis, aut Polonis, aut Lithuanus certantes, plerunq; succubuissent. Nouissimē autem cū Lithuanus quidam x x v i annos natus, cum quodam Mosco, qui plusquam x x duellis victor euaserat, congressus, occisus esset: Princeps indignatus, illum vt videret, continuō accersiri iubet, quo viso, in terram expuit, & statuit, ne in posterum vlli externo duellum contra suos decerneretur. Mosci plurimis ac diuersis armis se onerant verius, quam armant, externi autem consilio magis quam armis tecti, congregiuntur. Cauent in primis: ne manus conferant: quod Moscos plurimum brachijs lacertisq; valere sciunt, sola industria ac agilitate illos tandem lassos vincere solent. Vtraque partium habet multos amicos atque fautores, certaminis sui spectatores: sed prorsus inermes, exceptis sudibus, quibus interdum vtuntur. Etenim si alteri horū videtur iniuria aliqua fieri, tum ad propulsandam eius iniuriam fautores ipsius accurrunt,

runt, mox etiam alterius: atque ita vtrinque certamen spectantibus exoritur iucundum. agitur enim res capillis, pugnis, fustibus, sudibusque praeustis.

Vnius nobilis testimonium plus valet, quam multorum vilis conditionis hominum. Procuratores rarissimē admittuntur, quisque causam suam exponit. Princeps, quanquam seuerissimus sit, nihilominus tamen omnis iustitia, & palam ferē, venalis est. Audiui quendā consiliariū, qui iudicijs praeerat, fuisse deprehensum, quod ab vtraque partium in quadam causa munera accepisset: & pro altero, qui plus dederat, iudicasset. quod factum, ad Principem delatus, non negabat: illum, pro quo iudicasset, hominem dicebat diuitem, honesto loco, atque ideo magis huic quam illi inopi & abiecto credendum. Tandem, quamuis Princeps sententiā reuocasset, ridens tamen, illum impunē dimisit. Fortasse tantae auariciae ac improbitatis causa est ipsa egestas, qua suos cum sciat Princeps oppressos, ad illorum facinora atq; improbitatem, quasi impunitate proposita, conuiuet. Pauperibus non patet aditus ad Principem, sed ad ipsos consiliarios tantum, & quidem difficillimus.

Ocolnick personam Praetoris, seu Iudicis à Principe constituti sustinet: aliās supremus consiliarius, qui semper apud Principem versatur, eo nomine vocatur. Nedelsnick, est commune quoddam eorum officium, qui homines in ius vocant, malefactores capiunt, car-

*Nobilis test.
monium.*

supra dicitur

RERVM MOSCOVITICARVM
ceribusq; coërcent. atque hi Nobilium numero
continentur.

Coloni.

Coloni sex dies in septimana domino suo labo-
rant, septimus verò dies priuato labori concedi-
tur. Habent aliquot priuatos, & à dominis suis
attributos agros, & prata ex quibus viuunt, reli-
qua omnia sunt dominorum. Sunt præterea mi-
serimæ conditionis, quòd illorum bona, nobi-
lium ac militum prædæ exposita sunt, à quibus
etiam per ignominiam Christiani, aut nigri ho-
munciones vocantur.

Nobilis.

Nobilis, quantumuis pauper fuerit, turpe sibi
tamen ac ignominiosum esse putat, si manu la-
boraret. Hoc autem turpe non esse ducit, corti-
ces, seu putamina fructuum, & præsertim melo-
num, allij, ac cœparum, à nobis & famulis no-
stris abiecta, de terra leuare ac deuorare. Cæte-
rùm sicuti cibo parçè, sic potu, vbiq; se occa-
sio offert, immoderatè vtuntur. Omnes ferè tar-
di ad iram, item superbi in paupertate: cuius gra-
uam comitem habent, seruitutem. Vestes oblò-
gas, pileos albos apicatos ex lana coacta, qua pe-
nulas barbaricas confectas videmus, solidosque
ex officina geltant. Vestibula ædium satis quidè
ampla, & alta: fores verò habitationum humiles
habent, ita vt ingressurus quispiam demittere se
& inclinare cogatur.

Manuario qui viuunt labore, & operam suã
vendunt, mercedem vnus diei referunt degam-
cum dimidia: artifex duas, neque hi strenuè la-
borant, nisi bene verberati. Audiui seruitores ali-
quan-

quando conquestos, quòd à dominis non essent
probè verberati. Credunt se suis dominis displi-
cere: signumque esse indignationis, si non ver-
berentur.

*Verberatis
gaudentes.*

DE INGRESSV IN ALTE-
rius domum.

In singulis ædibus & habitationibus
habent imagines sanctorũ, pictas, aut
fusas, loco honorificentiore. & cum
alius alium accedit, ingressus habita-
culum, continuò caput aperit, ac vbi imago sit,
circumspicit: qua vtili, ter se crucis signo munit,
caputq; inclinans inquit: Domine miserere. Dein
salutat hospité, his verbis: Deus det sanitatem.
Mox porrectis manibus, deosculatũr se mutuò,
capitaq; inclinant, dein continuò alter alterũ in-
tuetur, vter nimirũ se magis inclinaret, demitte-
retque: atque ita ter quaterque alternatim caput
inclinantes, honoremque mutuò exhibentes,
quodammodo concertant. Pòst sedent, nego-
tioque suo confecto, hospes rectà in medium
habitaculi procedit, facie ad imaginem conuer-
sa: rursusque ter signo se crucis munit, prioraque
verba inclinato capite repetit. Postremò data ac-
ceptaque prioribus verbis salute, abit. Si est aliz
cuius auctoritatis vir, illũ tum hospes sequitur
ad gradus vsque: sin præstantior, longius comi-
tatur, habita & obseruata cuiusque dignitate. Mi-
rabiles obseruant cæremonias, nulli etenim te-
nuioris fortunæ homini licet intra portam do-
mus

*Nobiles raro
prodeunt.*
mus alicuius præstantioris equitare. Difficilis quoque pauperioribus ac ignotis aditus est, etiã ad vulgares nobiles: qui vel hoc nomine rarius in publicum prodeunt, quo maiorem auctoritatem suiq; obseruantiam retineant. Nullus etiam nobilis, qui paulo ditior est, ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, nisi subsequatur equus. Hyemis tamẽ tẽpore, cum equis, soleis carentibus, propter glaciem, absque periculo uti non possunt: aut quando aulam Principis, aut Diuorum templa fortẽ ingrediuntur, tũ equos domi relinquere solent.

*Sedendo res
habent.*
Domini intra priuatos parietes semper sedet, raro aut nunquam in ambulando quicquam tractant. Mirabantur plurimum, dum nos deambulantes in diuersorijis nostris, atque inter ambulãdum negotia frequenter tractare viderent.

Veredarij.
Veredarios Princeps, ad omnes ditionis suæ partes, diuersis in locis cum iusto equorũ numero habet: vt cum cursor Regius aliquo missus fuerit, equum sine mora in promptu habeat. Est autem cursori liberum, vt quemcunque voluerit, eligat equum. Mihi ex Nowogardia magna celeriter Moscoviam proficiscenti, Magister postarum, qui illorum lingua Iamschnick appellatur, aliquãdo triginta, nonnunquam quadraginta, quinquagintãue adduci mane primo curabat equos, cum vltra duodecim opus non haberẽ. Vnusquisque igitur nostrũ, equum qui sibi commodus videbatur, sumebat: defessis dein illis, cum ad aliud in itinere diuersoriũ, quod Ias
ma

ma appellant, peruenimus, continuo ephippio & freno retentis, permutauimus. Licet cuilibet celerrimo uti equorũ cursu: & si fortẽ aliquis cõcidat, aut durare non possit, tũ ex proxima quaque domo alium rapere, aut alioqui abs quouis obuiã fortẽ occurrente, Principis duntaxat cursore excepto, sumere impunẽ quidẽ licet. Equũ porro in itinere viribus exhaustũ, relictũq; Iamschnick requirere, item alterum ei cui ereptus erat restituere, preciumq; ratione itineris habita, persoluere solet. Plerunq; de X vel X X werst, *Celeritas
egrotum.* numerantur sex dengæ. Eiusmodi porro veredariorũ equis, seruitor meus ex Nowogardia Moscowiã, interuallo 600 werst, hoc est. CXX. Germaniar. LXXII horis peruenit. quod quidẽ eò magis mirandum est, cum equuli tam parui sint, & longẽ negligentius quàm apud nos curentur, tantos tamen labores perferant.

DE MONETA.

Monetam argenteam quadruplicem habent: Moscoviticam, Nowogardẽsem, Twerẽsem, & Plefcowiensem. Moscoviticis nummus nõ rotunda, sed oblõga & ovali quodammodo forma, Denga dictus, diuersas habet imagines. anti qua, in vna rosæ: posterior, hominis equo infidẽtis imaginem. in altera autem parte vtraq; scripturam habet. Illorum porro centum, vnũ Hungaricalem aureum: Altinum sex dengæ, Grifnã viginti, Poltinam centum, Rublum ducentæ faciunt. Noui nunc vtrinque characteribus signati cuduntur, & quadringenti valent Rublum.

RERVM MOSCOVITICARVM

Twerensis vtrinque scripturam habet, & valore Moscovitico æquiparatur.

Nowogardenfis in vna parte Principis in solo sedentis, hominisque ex aduerso sese inclinantis imaginem: in altera scripturam habet, atque Moscoviticum valore in duplo superat. Grifina porro Nowogardenfis XIII. Rublus autem ducentas vnginti duas dengas valet.

Plescowiensis, caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Habent præterea eupream monetam, quæ Polani vocatur. horum sexaginta dengam Moscouiticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipsi, sed Hungaricis ferè, interdum etiam Renanis vtuntur: preciumque eorum sæpe mutant, præsertim cum externus auro aliquid mercaturus sit, tum continuo precium eius minuunt. si verò aliquò profecturus, auro indigeat, eius tum rursus precium augeat.

Rigenzibusque rublis vtuntur propter vicinitatem, quorum vnus valet duos Moscoviticos. Moneta Moscovitica est ex puro & bono argento: ea quamuis nunc quoque adulteratur. Non audiui tamen, ob hoc facinus in quempia animaduersum esse. Omnes fere aurifabri Moscoviæ nummos cudunt: & quicumque affert massas argenteas puras, nummosque cupit, tum nummos & argentum appendunt, atque æqualance librant. Exiguum est, & constitutum precium, quod ultra æquale pondus soluendum est aurifabris, paruo alioqui laborem suum venden-

COMMENTARII.

61

dentibus. Scripserunt quidam, prouinciam hæc rarissimè abundare argento: Principem præterea, ne id exportaretur, prohibere. Prouincia sane argentum nullum habet, nisi quod (vt dictum est) importatur: nec Princeps vsque adeò efferre prohibet, sed cauet verius, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi, pro alijs rebus dare, recipereque suos iubet, quo argentum & aurum in prouincia retineat. Vix centum annis, vtuntur moneta argentea, præsertim apud illos cusa. Initiò cum argentum in prouinciam in ferebatur, fundebantur portiuncule oblonge argenteæ, sine imagine & scriptura, æstimatiòe vnus rubli: quarum nulla nunc apparet. Cudebatur etiam moneta in Galitz principatu, ea autem cum æquabili valore careret, euanuit. Porro ante monetam, proboscide & auriculis aspreolorum, aliorumque animalium, quorum pelles ad nos afferuntur, utebantur: ijsque vitæ necessaria, ceu pecunia, emebant.

Numerandi ratione ea vtuntur, vt res quæcunque per Sorogk, aut Dewenosto, hoc est, aut quadragesimo aut nonagesimo numero, quæ admodum nos centesimo, numerent, diuidatque. Numerantes itaque subinde repetunt, multiplicatque, bis Sorogk, ter Sorogk, quater Sorogk, i. quadraginta, aut bis, ter, quater Dewenosto, hoc est nonaginta. Mille, gètili lingua Tisutæ: itè decem millia, vna dictione, Tma: viginti millia, Dwetma. 30000. Tritma exprimunt.

Quil-

Argentum non habent.

Moneta vitæ qd. uti sint.

Ratio numerandi

Scriptura Moscovitica.

*merces affe-
rens.*

Quisquis merces qualescunque Moscoviam attulerit, eas continuo apud portitores, seu telonij prefectos, profiteri ac indicare cogitur: quasi stata hora conspiciunt, aestimantq; . aestimatas vero, nemo nec vendere nec emere audet, nisi prius fuerint Principi indicatae. Porro Princeps si quicquam emere voluerit, tum mercatori interim res suas nec indicare, nec cuiquam licitari eas integrum est. quo fit, vt mercatores interdum diutius detineantur.

Neq; etiam cuius mercatori, praeter Lithuanos, Polonos, aut illorum imperio subiectos, Moscoviam venire liberum est. Nam Suetensibus, Liwonensibus, & Germanis ex maritimis ciuitatibus, Nowogardiae duntaxat: Thurcis vero & Tartaris Chloppigrod oppido, quod nundinarum tempore diuersi homines ex remotissimis locis confluunt, mercaturam exercere ac mercari concessum est. Quando vero Legati ac Oratores Moscoviam proficiscuntur, tum omnes undecunque mercatores in illorum fidem ac protectionem suscepti, Moscoviam & liberè, & sine portorijs ire possunt, ac etiam consueuerunt.

Maiores pars mercium sunt massae argenteae, panni, sericum, panni sericei & aurei, vniones, gemmae, aurum filatum. interdum viles etiam quaedam res suo tempore portant, ex quibus non parum lucri referunt. Sepe etiam accidit, vt rei alicuius desiderio omnes teneantur: quam qui primus attulerit, plus iusto lucratur. Dein cum plures mercatores earundem rerum magnam copiam ad-

aduexerint, tanta nonnunquam vilitas consequitur, vt is qui res suas quamplurimo vendiderat, easdem rursus vilesciente precio emat, magnoq; suo commodo in patriam reducat. Merces vero quae inde in Germaniam portantur, sunt pelles, & cera: in Lithuaniam & Thurciam, corium, pelles, & albi longi dentes animalium, quae ipsi Mors appellant, quaeq; in mari septentrionali degunt, ex quibus manubria pugionum Thurci affabre conficere solent. nostrates piscium dentes esse putant, & nominant. In Tartariam vero sellae, frenae, vestes, corium: arma autem & ferrum non nisi furtim, aut ex singulari Praefectorum permissione exportantur, ad alia loca intra Orientem & Septentrionem. Panneas tamen & lineas vestes, cultellos, secures, acus, specula, marsupia, aut quid aliud eiusmodi ducunt. Mercantur fallacissimè ac dolosissimè: nec paucis verbis, vt quidam scripserunt. Quin dum praecium afferunt, ac rem minoris dimidio precio in fraudem venditoris licentur: mercatores nonnunquam non vno tantum aut altero mense suspensos ac incertos detinent, verum ad extremam desperationem quosdam perducere solent. Caeterum qui mores illorum tenet dolosaq; verba, quibus precium rei imminuunt, tempusq; extrahunt, non curat, aut dissimulat: is res suas sine aliquo dispendio vendit.

Cuius quidam Cracouienfis, ducentos centenarios cupri aduexerat, quos Princeps emere voluit, & mercatorem tam diu detinuit, vt is tan-

Historia de mercatore

RERVM MOSCOVITICARVM
dem fastidio affectus, rursus versus patriam cuprum reduceret. Porro cum aliquot miliaribus ab urbe abesset, subordinati quidam illum sequuntur, eiusque bona, ac si portorium non soluisset, inhibent, interdiciuntque. Mercator reuersus Moscoviam, apud consiliarios Principis de iniuria sibi illata conqueritur, illi audita causa, mox se, vltro, constituunt medios: ac negotium sefe tracturos, si gratiam petat, pollicentur. Mercator callidus, qui sciebat Principi ignominiosum fore, si eiusmodi merces ex ditione sua reducerentur, ac si non reperiretur quispiam qui tantas merces mercari & exoluere posset, non vllam gratiam petit, sed iustitiam sibi administrari postulat. Tandem cum viderent adeo obstinatum, vt qui abduci a proposito non posset, neque illorum dolo aut fraudi cedere vellet, cuprum Principis nomine emunt: ac persoluto iusto precio, hominem dimittunt.

Externis, singulas res carius vendunt: ita vt quæ vno ducato alioqui emunt, ea quinq; octo, decem, interdum viginti ducatis indicent. Quamquam ipsi vicissim, aliquando rem raram ab externis decem, aut quindecim florenis mercetur, quæ vix vnum aut alterum valet florenum.

Porro contrahendis rebus, si quid forte dixeris, aut imprudentius promiseris, eorum diligenter meminerunt, præstandaque vigent: ipsi verò, si quid vicissim promiserint, minimè præstât. Itè, quamprimum iurare incipiunt, aut obtestari, scias illico dolum subesse. animo enim fallèdi ac

msb / s I

deci-

decipiendi iurant. Rogaueram quendam consiliarum Principis, vt me in emendis certis pellibus, ne deciperer, iuaret: qui vt facillè operam mihi suam erat pollicitus, ita rursum diutius me suspensum tenuit. Voluit proprias mihi obtrudere pelles. adhæc alij ad illum concurrebât mercatores, præmia pollicentes, si eorum merces bono mihi venderet precio. Ea est enim mercatorum consuetudo, vt in emptione ac venditione medios se constituât, atque vtrique partium acceptis separatim muneribus, operam suam fidelè polliceatur.

Est ampla & murata domus non longè ab arce, Curia dominorum mercatorum dicta, in qua habitant mercatores, mercesque suas reponunt: vbi sanè piper, crocus, fericij panni, & id genus aliarum merces, longè minoris quam in Germania, venduntur. Hoc autem tribuendum est rerum permutationi. Nam dum Mosci pelles alioqui vili precio comparatas, plurimi æstimant: externi vicissim, forte illorum exemplo, merces suas paruo quoque emptas opponunt, cariusque indicant, quo fit, vt vtrique equali permutatione rerum facta, res præsertim pro pellibus acceptas, mediocri precio, & sine lucro vendere possint.

Pellium magna est diuersitas. Zebellinorum enim nigredo, longitudo & densitas pilorum, maturitatem arguunt. Item si congruo tempore, quod in pellibus alijs pariter obseruatur, capiatur, premium augent. Citra Vstyug & Dwinam provinciam rarissimè, circa Peczoram verò sapius & præstantiores reperiuntur.

Madauræ pelles. Madauricæ pelles ex diuersis partibus, ex Sæwera bonæ, ex Heluetijs meliores, ex Swetia verò optimæ afferuntur. Illic tamen maior est copia. Audiui aliquando Moscowiæ repertas Zebellinorum pelles fuisse, quarum aliæ x x x, aliæ verò x x aureis venditæ sunt. At eiusmodi ego nullas potui videre.

Hermell. pelles. Hermelinorum pelliculæ ex pluribus pariter locis inuersè afferuntur, quibus tamen pleiisque emptoribus imponitur. Habent signa quædam circa caput & caudam, ex quibus agnoscuntur, an congruo tempore sint captæ. Nam simul ubi hoc animal captum fuerit, exoriatur, pellisque inuertitur, ne attritis pilis deterior fiat. Si quod non suo tēpore captum fuerit, pellisque ideo bono ac nativo colore careat, tum ex capite (vt dictum est) & cauda, certos pilos tanquam signa, ne incongruo tempore captum agnoscat, euel lunt, extrahūtq; atque ita emptores decipiunt. singulæ autem tribus ferè, quatuorue dengis venduntur: paulo ampliores carent ea albedine, quæ alioqui pura in minoribus apparet.

Vulpinæ.

Aspreolorum.

Vulpinæ, & præsertim nigræ, ex quibus plerunq; tegmina capitis facere solent, plurimi sūt, decem enim nonnunquam xv aureis venduntur. Aspreolorū pelliculæ ex diuersis quoque partibus afferuntur, ampliores tamen ex Siberiæ prouincia: nobiliores verò alijs quibuslibet, ex Schwuajij, non longè à Cazâ. Porro ex Permia, Vviatka, Vstyug, & Vuolochda, fasciculis semper x. numero colligatæ afferuntur: quarum in
lin-

singulis fasciculis duæ sunt optimæ, quas Litzschna appellant: tres aliquanto deteriores, quas Crajna vocant: quatuor, quas Pocrasna: vna, & ea quidem vltima, Moloischna dicta, omnium est vilissima. Harum singulæ vna, aut duabus dengis emuntur. Ex his meliores & selectas, in Germaniâ & alias prouincias, mercatores magno suo commodo portant.

Lyncium pelles, parui: luponum verò, ab eo *Lyncium.* tempore quo in Germania ac Moscowia in precio esse cœperunt, plurimi fiunt. Luponum præ- *Luponum.* terea terga longè in minore, quam apud nos, sunt precio.

Castorū pelles apud illos habentur in magno *Castorum.* precio: omnesq; iuxta ex his, quod nigro, eoque nativo sint colore, fimbrias vestium habent.

Pellibus domesticorum catorum, mulieres v- *Catorum.* tuntur. Est quoddam animal, quod gentili lingua Pessetz vocant: huius pelle, quod plurimum *Pessetz.* caloris adferre corpori solet, in itinere seu profectioibus vtuntur.

Vestigal, seu portorium omnium mercium, quæ vel importantur, vel exportatur, in fiscū refertur. De qualibet re, estimatione vnus rubli, pendunt septem dengæ: extra ceram, de qua non solum iuxta æstimationem, sed pondus quoque, vestigal exigitur. De quolibet autem pondere, quod gentiliter Pud appellant, quatuor dengæ penduntur.

De mercatorū itineribus, quib⁹ in importandis ac exportandis mercibus, ac per diuersas Mosco-

RERVM MOSCOVITICARVM
viæ regiones vtuntur, infra in Chorographia
Moscowiæ, copiose explicabo.

Usura.

Usura communis est: quam licet magnum
peccatum esse dicant, ab ea tamé nemo ferè ab-
stinet. Est autém quodammodo intolerabilis,
nimirum de quinque semper vnum: hoc est, de
centum viginti. Ecclesiæ mitius; vt dictum est,
videntur agere, quæ decem pro centum (vt vo-
cant) accipiunt.

NUNC CHOROGRAPHIAM
principatus & Dominij Magni Ducis Moscoviæ
aggrediar, puncto in Moscovia principali ciuitate
constituto: ex qua progressus, circumiacentes atq; cele-
briores duntaxat principatus describam. Etenim
in tanta vastitate, prouinciarum omnium
nomina exactè indagare non potui. Qua-
re ciuitatum, fluminum, montium,
quorundamq; locorum cele-
brium nominibus con-
teutus sit Lector.

De scythia.

RBS Moscovia itaque, Rus-
siæ caput & metropolis, ipsaq;
prouincia, & qui hanc præterla-
bitur fluuius, vnum idemq; no-
men habent, vernaculaq; gen-
tis lingua Mosqwa appellan-
tur. Quódam autem cæteris nomen præbue-
rit, incertum. Verisimile tamen est, ea à fluuio no-
men accepisse. Nam etsi vrbs ipsa olim caput
gen-

gent
terib
qwa
supr
ferè
citu
wer
rit:r
fus,
pra
esse
mo
def
qua
bu
fici
tis
sec
eiu
C
gi
tu
te
co
lis
q
se
h
ri
fa
u

gentis non fuerit, Moscorum tamen nomen veteribus non ignotum fuisse constat. Porro Mosqwa fluuius in Twerensi prouincia, Lxx ferè supra Mosaisko werst (est autem werst, Italicū ferè miliare) haud procul à loco qui Olechno dicitur, fontes suos habet: indeq; emisso Lxxx werst spacio, ad Moscowiam ciuitatem decurrit: receptisq; in le aliquot fluuijs, Orientem versus, Occam fluuium illabitur. Cæterum sex supra Mosaisko miliaribus, primùm nauigabilis esse incipit: quo loco materia ad fabricandas domos, aliosq; vsus ratibus imposita, Moscowiâ defertur. Infra autem ciuitatem merces aliq; quæ ab externis hominibus importantur, nauibus aduehuntur. Tarda autem in fluuio, atq; difficilis, propter gyros, seu meandros, quibus multis incuruatur, nauigatio est: præsertim in Moscowiam & Columnam ciuitatem, tribus ab eius ostijs passuū millibus in littore sitam: ubi CCLxx werst spacio, flexionibus multis longisq; nauigantium cursum impedit atq; remora tur. Fluuius non admodum piscosus, ut qui præter viles & vulgares, nullos pisces habeat. Moscowia quoq; prouincia, nec lata nimis, nec fertilis est: cuius fecunditati, ager ubique arenosus, qui mediocri siccitatis aut humiditatis excessu segetes enecat, plurimum obest. Accedit ad hæc, immoderata aspera q; nimis aeris intemperies, qua hyemis rigore solis calorem superante, fata quandoque ad maturitatem non perueniunt. Etenim tam intensa ibi nonnunquam sunt

I 5 frigo-

Mosqwa
Werst 70

Agorum
et

Aeris
et

Frigora vete. frigora, vt quemadmodū estatis tempore apud
intensissima nos aestu nimio, sic ibi frigore immenso terra in
 hiatum discedat: aqua etiam tum in aerem effu-
 sa, sputumque ex ore proiectum, antequam ter-
 ram contingat, congelantur. Nos ipsi, cum an-
 no 1526 eò peruenissemus, ramos fructiferarum
 arborum, rigore hyemis anni præcedentis pror-
 sus perijisse vidimus: quæ eo anno adeò dura fu-
 it, ut complures veredari (quos ipsi Gonecz vo-
 cant) in vehiculis gelu concreti, reperti sint. Fue-
 re qui tum pecora Moscoviam, funibus alliga-
 ta, ex proximis pagis ducerent: vique frigoris op-
 pressi, vnà cum pecoribus perierunt. Præterea
Circulatores. multi circulatores, qui cum ursis, ad choreas edo-
 ctis, in illis regionibus vagari solent, tum mor-
 tui in vijs reperti sunt. Quin & ursi ipsi, fa-
 me eos stimulante, relictis syluis, passim per vi-
 cinas villas discurrebant, inque domos irue-
 bant: quorum conspectum atque vim cum ru-
 stica turba fugeret, frigore foris miserè peribat.
Insurgens Atq; tanto frigori, aestus quoque nimius quan-
in 1526 doq; respondet, vt anno Domini 1525, quo im-
 moderato solis ardore omnia ferè sata exusta
 fuerunt, tantaq; annonæ caritas eam siccitatem
 consecuta est, vt quod tribus antea dengis eme-
 batur, id x x, aut x x post emeretur. plurimi pa-
 gi & syluæ, frumenta que nimio aestu incensa cõ-
 spiciebantur. Quorum fumus ita regionem op-
 pleuerat, vt prodeuntium hominum oculi gra-
 uiter fumo læderentur: & absque fumo caligo
 quædam oboriebatur, quæ multos obcecauerat.
 Totam

Totam porrò regionem non ita diu admodū
 syluosam fuisse, ex magnarum arborum trun-
 cis, qui etiamnum extant, apparet; quæ quauis
 agricularum studio ac opera satis culta sit, ijs ta-
 men quæ in agris proueniunt exceptis, reliqua
 omnia ex circumiacentibus prouincijs eò affe-
 runtur. nam frumento quidem, oleribusq; com-
 munibus abundat: cerasa dulciora, nucesq; (uel
Nurby razit lanis tamen exceptis) in tota regione non repe-
 riuntur. Aliarum arborum fructus habent quidē,
 verū in suaues. Melones autem singulari cura
Melones. ac industria semenant. terram fimo permixtā in
 areolas quasdam altiores componunt, inq; eas
 semen cõdunt: hac arte calori ac frigori immo-
 derato æquè succurritur. Nam si fortè aestus ni-
 mius fuerit, rimulas tanquam spiracula quæ-
 dam, ne semen calore nimio suffocetur, per fi-
 mum terræ mixtum faciunt: in frigore verò ni-
 mio, lætaminis calor feminibus reconditis præ-
 stat auxilium.

Melle Moscovia prouincia, ferisq; (leporibus
 tamen exceptis) caret. Animalia nostris longè
 minora sunt, neq; tamen cornibus (vt quidā scri-
 psit) carent. Vidi enim ibi boues, vaccas, capras,
Animalia arietes, cornuta omnia. Iam verò ciuitas Mosco-
 wia, inter alias ciuitates Septentrionales, Ori-
 entem versus multum porrigitur: quod nobis
 in profectioe nostra: obseruatu haud difficile
 fuit. Nam cum Vienna egressi, rectā Cracoui-
 am, atque inde centum ferè Ger. miliarium itine-
 re, in Septentrionē progressi fuissimus, itinere
 tandem

tandem in Orientem reflexo, Moscoviã, si non in Asia, tamen in extremis Europæ, quã maximè Asiam cõtingit, finibus sitam peruenimus. De qua re infra in Tanais descriptione plura dicentur. Vrbs ipsa lignea est satisq; ampla: quæ procul etiam amplior, quàm re ipsa sit, apparet. nã horti, aræq; in qualibet domo spaciõsã, magnam ciuitati accessiõnem faciunt: quam fabricorum, aliorumq; opificum igni vtentium, in fine ciuitatis longo ordine protensã ædes, inter quas sunt prata & agri, etiam magis adaugent. Porrò non procul à ciuitate domunculæ quædam apparent, & trans fluuium villæ, vbi non multis retroactis annis, Basilius Princeps satellitibus suis nouam Nali ciuitatem (quod eorum lingua Infunde sonat) exædificauit, propterea quod cum alijs Ruthenis medonem & ceruisiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum sit, ijs solis bibendi potestas à Principe sit permissa: atq; eam ob rem, ne cæteri illorum conuictu corrumperetur, ab reliquorũ cõsuetudine sunt seiuãt. Haud procul ab vrbe sunt aliquot Monasteria, quæ vel sola procul spectantibus vna quædã ciuitas esse videtur. Porrò vasta ciuitatis magnitudo facit, vt nullo certo termino contineatur, nec muro, fossa, propugnaculisue commodè sit munita. Plateæ tamè quibusdam in locis, trabibus per transfuersum ductis, obstruuntur: adhibitisq; custodibus ad primam noctis facem ita obfirmantur, vt nemini noctu aditus post statã horam illac pateat: post quam qui deprehensi fortè fue-

fuerint à custodibus, aut verberantur, spoliaturq; aut in carcerem conijciuntur, nisi fortè noti honestique viri fuerint. Hi enim à custodibus ad sua deduci solent. Atque tales custodia quã liber in ciuitatem patet aditus, locari solent. Nam reliquam vrbs partem Mosqua alluit, in quem sub ipsa vrbe, Iausa fluuius illabatur, qui ob altas ripas rarò vadari potest. In hoc molendina complera, in publicum ciuitatis vsum constructa sunt. hisque fluuijs ciuitas nonnihil munita esse videtur: quæ præter paucas lapideas ædes, templa & monasteria, prorsus lignea est. Ædium in ea vrbe numerum vix credibilem referunt. Aiebant enim, sexto ante aduentum nostrum in Moscoviam anno, Principis iussu ædes cõscriptas fuisse, eorumq; numerum 41500. superasse. Ciuitas hæc tam lata ac spaciõsa, admodum lutosa est. quamobrè in vicis ac plateis, alijsq; celebrioribus locis, pòtes passim extructi sunt. Est in ea castrum, ex lateribus cõctis constructum, quod ab vna parte Mosqwa, ab altera Neglima flumine alluitur. Neglima autem ex paludibus quibusdam manat, qui ante ciuitatẽ circa superiorem castrum partẽ ita obstruitur, vt in stagni formam exeat: indeq; decurrẽs, fossas castrum replet, in quibus sunt molendina: tandemq; sub ipso castro, vt dixi, Mosqwa fluuius iungitur. Castrum autem tanta magnitudine est, vt præter amplissimas ac magnificè extructas ex lapide Principis ædes, Metropolitanus episcopus, itẽ Principis fratres, Procere, alijsq; quã plurimi, spacio-

*Urbis de supra**indivisa!**monasterii.**munitio.**plateæ.**Molendina.**Ædium numerus.**Ciuitas & luta.**castrum.*

spaciosa in eo aedes ligneas habeant. Ecclesiae ad haec in eo multae, ut amplitudine sua ciuitatis propemodum formam referre videatur: Hoc castrum roboribus tantum initio circumdabatur: atque ad magni Ducis Ioannis, Danielis filij, temporavsq; paruum ac ignobile erat. Is enim Petri Metropolitanæ suafu, primus sedem Imperij eo transtulit. Nam Petrus amore Alexij cuiusdam, qui ibi sepultus claruisse miraculis dicitur, eo loci sedem sibi prius elegerat, eoque mortuo, atque ibidem sepulto, cum ad eius tumulum miracula pariter fierent, locus ipse religionis ac sanctitatis quadam opinione adeo celebris factus est, ut posteri Principes omnes, Ioannis successores, ibi Imperij sui sedem habendam esse duxerint. Nam mortuo Ioanne, eiusdem nominis filius, sedem ibi retinuit: ac post eum Demetrius, post Demetrium Basilus, is qui ducta Vuitoldi filia, Basilium Cæcum post se reliquit. Ex quo Ioannes, eius Principis pater, apud quem Oratorem egi (qui primus castrum muro cingere coepit) natus est: cui operi tricesimo ferme anno post supremam manum eius posterij imposuere. Eius castri propugnacula basilicæ, cum Principis palatio, ex latere ab hominibus Italis, quos propositis magnis præmijs Princeps ex Italia euocauerat, Italico more extructa sunt. Multæ autem, ut dixi, in hoc sunt ecclesiae, lignæ ferme omnes: duabus tamen insignioribus, quæ ex lateribus extructæ sunt, exceptis: quarum altera diuæ Virgini, altera diuo Michaeli est

est sacra. In templo diuæ Virginis sepulta sunt duorum Archiepiscoporum corpora, qui, ut Principes, eo suam Imperij sedem transferrent, ibique Metropolim constituerent, autores fuerunt: eamque maximè ob rem in diuorum numerum sunt relati. In altero templo principes vita defuncti humanantur. Construebantur, nobis præsentibus, plura etiam templa ex lapide. Regionis cælum adeo salubre est, ut ibi *Loco reperies* tra Tanais fontes, præsertim in Septentrionem, ac etiam magna ex parte Orientem versus, memoria hominum, nulla vnquam pestis sæuerit. Habent tamen interdum intestinorum & capi- *Morb. moscov.* tis morbum quendam, pesti haud dissimilem, *sp. in specul.* quem ipsi Calorem appellant: eo qui corripitur, *is.* paucis diebus pereunt. Is morbus in Moscovia nobis existentibus, grassabatur, vnumque ex familiaribus nostris absumpsit. atque cum in tam salubri regione degant, si quando in Nowogardia, Smolentzko, & Plefcowia pestis sæuit, quoslibet illinc ad se venientes, regione sua metu contagij excludunt.

Gens Moscoviæ cæteris omnibus astutior *Moscoviæ* & fallacior esse perhibetur, fluxa in primis in *fallaces.* contractibus fide: cuius rei ipsi haud ignari, si quando cum externis commercia habent, quo maiorem fidem obtineant, non Moscovitas se, sed aduenas esse simulant.

Longissimus in Moscovia dies in solstitio æstiuo xviij horarum, cum tribus quartalibus, esse dicitur. Certâ poli elevatione tunc ex nemin

mine potui cognoscere: quamuis quidā L V I I I
graduum se accepisse, incerto tamen autore, di-
ceret. Ipse tandem facto per Astrolabium pericu-
lo, vtcūq; solem nono die Iunij in meridie obser-
uauit L V I I I graduum. Ex qua obseruatione, cō-
putatione hominū harū rerum peritorū, depre-
hensum est, altitudinē poli L. graduū esse: longis-
simum autē diē, x v i i horarū, & vnus quartalis.

Moscowia loco principali descripta, ad reli-
quas Magni Ducis Moscoviæ subiectas provin-
cias progredias, ordine primū Orientem ver-
sus seruat: dein per Meridiem & Occidentem
atque Septentrionem circumeuntes, rectā in O-
rientem æquinoctialem deueniemus.

Mur
Vuolodimeria
*exhibita ad
miranda*
Vuolodimeria ciuitas magna primū occur-
rit, quæ castrum ligneum sibi cōiunctum habet.
Hæc à tempore Vuolodimeri, qui postea Basili-
us dictus est, vsq; ad Ioannem Danielis filium,
Rusiæ metropolis fuit. Sūt autem inter Vuol-
gam & Occam, magnā duo flumina, triginta sex
à Moscovia in Orientē miliaribus Ger. sita, lo-
co aded fertili, vt ex vno tritici modio sæpe x x.
nōnunquā xxx modij proueniāt. Eā Clesma flu-
uius alluit, cætera syluæ magnæ vastæq; cingūt.
Clesma porro quatuor à Moscovia miliaribus
Ger. oritur, multisq; ibi molendinis celebris ac
cōmodus est: qui infra Vuolodimeriam, vsq; ad
Murom oppidum, in Occæ litore situm, spaciō
duodecim miliarib. nauigatur, Occæq; fluuiū iū-
gitur. A Vuolodimeria viginti quatuor miliarū
rectā in Orientem, in vastis syluis principatus
olim

olim fuit: cuius populi Muromani vocabantur,
animaliū pellibus, melle & piscibus abundantes.

Nowogardia inferior ciuitas, ampla & lignea *Nowogardia*
cum castro, quod Basilius *presens* monarcha ad
Vuolgæ & Occæ fluiorū confluxum ex lapide
in scopulo exædificauit. Aiunt quadraginta mi-
liaribus Ger. eam à Murom abesse, in Orientē.
quod si ita est, centum miliarib. Nowogardia à
Moscowia distabit. Regio fertilitate, rerumque
copia Vuolodimeriam æquat. Atq; hic Christiā-
næ religionis hac quidem parte terminus est. nā
licet princeps Moscoviæ vltra Nowogardiā
hanc, castrum, cui Sura nomen est, habeat: tamē
interiectæ gentes, quæ Czeremissæ appellantur,
non Christianam, sed Machumeti sectam sequū-
tur. Porro ibi & aliæ gentes sunt, Mordwa no-
mine, Czeremissis permixtæ, quæ cis Vuolgā,
ad Suram, bonam regionis partem occupant.
Czeremissæ enim vltra Vuolgam in Septentrio-
ne degunt: ad quorum differentiā, qui circa No-
wogardiā habitant, Czeremissæ superiores, seu
montani, non à montibus quidem, qui ibi nulli
sunt, sed à collibus potius, quos accolunt, nun-
cupantur.

Sura fluuius Mosci & Casanenſis regis domi-
niū diuidit, qui ex Meridie veniens, viginti octo
miliarib. infra Nowogardiam, cursu in Orientē
flexo, Vuolgam influit. in quorum confluxu, ad
alterum litus, ijs Basilius princeps castrum ere-
xit, idq; à suo nomine Basilowgorod nomina-
uit: quod postea multorum malorum seminariū

extitit. Haud procul inde est Moscha fluuius, qui & ipse ex Meridie p:ofluens, Occam supra Murom illabitur, non longè ab oppido Casimowgorod, quod Moscus Tartaris habitandū concelsit. Horum mulieres arte quadam vn-gues, decoris causa, nigro colore inficiūt, ac aper-to capite, p:alsisq; crinibus perpetuò incedunt. A Moscha fluuiò Orientem & Meridiem ver-sus, ingentes occurrunt syluæ, quas Mordwa populi, qui proprio idiomate vtuntur, ac Princi-pi Moscowiæ subiecti sunt, inhabitāt. Eos qui-dam idololatrias, alij Mahometanos esse volūt. Hi in pagis p:asim habitant, agros colunt, vi-ctū ex ferina carne & melle habent, pellibus abū-dant p:eciosis: duri in primis homines. nam & Tartaros latrocinantes sæpe fortiter à se pro-pullarunt, pedites ferè omnes, arcubus oblògis conspicui, sagittan diq; peritia p:æstantes.

Rezan prouincia inter Occam & Tanaim flu-uiū sita, ciuitatem lignèā non longè à ripa Occæ habet. Erat in ea castrum, quod Iaroslau voca-batur: cuius nunc, p:æter vestigia, nihil extat. Haud procul ab ea ciuitate, Occa fluuius insu-lam facit, quæ Strub dicitur, magnus olim du-catus, cuius Princeps nemini subiectus erat. Co-lumna ex Moscowia inter Orientem & Meri-diem, seu (vt alij volunt) in Orientem hyemalè ciuitas occurrit. Dein Rezan, quæ à Moscowia triginta sex miliaribus Ger. distat. Hæc prouin-cia cæteris omnibus Moscowiæ prouincijs fertilior est: in qua, vt aiunt, singula grana fru-menti

*Tartarorum
mulieres.*

*Thordwa
populi.*

*Rezan ferti-
litas.*

menti binas quandoque, plurè sue spicas profe-runt: quarū culmi tam dense accrescunt, vt nec equi facilè transire, nec coturnices inde euolare possint. Mellis, pilciū, auitū, ferarūq; ibi magna copia, arborumq; fructus lōgè Moscowiæ fru-ctibus nobiliores: gens audacissima, bellicosis-simaq;.

Ex Moscowia ad hoc vsq; castrū, vltraq; spa-cio xxiiii ferè miliarium Ger. fluit Tanais, loz-co qui Donco dicitur: vbi mercatores in Asoph, Capham, & Constantinopolim euntes, naues suas onerant quod plerunq; fit in autumno, plu-uisa anni parte. nam Tanais ibi alijs anni tem-poribus non ita aquis abundat, vt oneratas naues beneferre queat. Dominabatur Rezan quandoque Basilius magnus dux, qui sororem *Rezanæ ducis* Ioannis Basilij magni ducis Moscowiæ duxe-*Uspido.* rat, ex eaq; Ioannem & Theodorum suscepe-rat. Mortuo Basilio, Ioannes filius succedit: quī ex vxore Knes Theodori Babitx filia, Basiliū, Theodorum & Ioannem filios genuit. ex qui-bus, mortuo patre, maximi natu duo filij, dum quisque sibi imperium vendicare nititur, in cam-pis Razanésibus congressi: armis decertarūt: in qua pugna alter occubuit, nec multo p:ost, qui victor fuerat, in eisdem cāpis moritur, in cuius rei memoriā, signum crucis ex robore ibi erectū est. Minimus natu, qui ex tribus fratribus adhuc supererat, cognita fratrum suorum morte, adiun-ctis sibi Tartaris, principatu, pro quo fratres de-certauerant, quemq; mater adhuc possidebat,

vi potitur: quibus peractis, cum Duce Moscoviæ agit, ut quemadmodum maiores sui nemini obstructi, cum principatum liberè tenuissent, possedissentq; ita se quoque imperare sineret. Dum hæc pacisceretur, ad magnum Principem delatus est, quod regis Tauricæ, quo cum Principi bellum erat, filiam vxorè expeteret. quàm ob rem cum à Principe vocatus fuisset, metu aduentū tardat, protrahitq; tandē à Simeone Crubino, vno ex consiliarijs suis persuasus, in Moscoviam proficiscitur: vbi Principis iussu captus, liberis custodijs mādatur. Subinde Princeps matre illius eiecta, & in monasterium intrusa, castrū cum principatu occupat: & ne aliqua quandoq; secessio Rezanensium fieret, bonam eorum partem per diuersas distribuit colonias. qua re totius principatus vires labefactatæ conuerunt. Porro cum anno Domini. 1521. Tartari prope Moscoviam castra posuissent, Ioannes per tumultum è custodia elapsus, in Lithwaniā profugit: vbi etiam tum exulabat.]

Tulla oppidum quadraginta ferè miliaribus Ger. à Rezan distat, à Moscovia verò in Meridiem triginta sex: estq; vltimum oppidum ad cælestria deserta, in quo Basilius Ioannis castrum ex lapide cōstruxit, quod fluuius eiusdem nominis præterlabitur. Vppa verò alius fluuius, ab ortu castrum alluit: Tullæq; fluuiio iunctus, Occā supra Vvorotinski viginti ferè miliaribus Ger. influit. à cuius ostijs haud ita procul, Odoyow castrum situm est. Porro oppidum Tulla, etiam Ba-

Basilij tempore proprium principem habebat.

Tanais fluuius famosissimus, qui Europam ab Asia determinat, octo ferè à Tulla in Meridiem miliaribus nonnihil in Orientem deflectendo, oritur, non ex Ripheis montibus, ut quidam prodidere: sed ex Iwanowosero, hoc est, Ioannis lacu ingenti, qui in longitudine & latitudine circiter 1500. werst patet: inq; sylua, quā quidam Okonitzkilies, alij Iepiphano wlies appellant, ortum habet. Ex hoc lacu Schat & Tanais, magna duo flumina, emergunt. Schat in Occidentem, Vppa fluuiio in se recepto, Occam inter Occidentem & Septentrionem influit. Tanais autem primo cursu rectā in Orientem fluit, atq; inter Casan & Astrachan regna sex vel septem miliaribus Ger. à Vuolga fluuiio labitur: dein reflexo in Meridiem cursu paludes facit, quas Mæotidis vocant. Ad eius porrò fontes proxima ciuitas est Tulla, supra ostia verò tribus ferè in litore miliaribus Asof ciuitas, quæ prius Tanais vocabatur. supra hanc quatuor dierum itinere Achas oppidum est, ad eundem fluuium situm, quem Rhuteni Don appellant. Hunc ab optimorum piscium copia singulari, item amoenitate, quod vtraque fluminis ripa diuersis herbis, radicibusq; suauissimis, adhæc arboribus fructiferis plurimis, varijsq; in modum horti, quasi industria quadam exulta atque confita sit, satis laudare non possunt. Et quod tanta ferarū, quæ paruo negotio sagittis conficiuntur, ibi sit copia: ut per ea loca iter facientes, ad vitam susten-

Tanais.

Fluuij Don.
amœnitas

Asoph
 tandā nulla alia re, igni tantū saleq; excepto, in-
 digeāt. In his partibus nō miliaria, sed dierū iti-
 nera obseruantur. Ego quantū cōiectura assequi
 potui, a fontibus Tanais ad eius ostia vsq; ter-
 restri itinere rectā eundo, sunt octuaginta ferē
 miliaria Ger. A Dōco, quo loco Tanaim primū
 nauigabilem esse dixi, vix viginti diebus nauig-
 ando, peruenitur Asoph, ciuitatem Turcis tri-
 butaria: quæ quinq; vt aiunt, diætis ab Isthmo
 Tauricę, quem alias Præcop vocāt, distat. In ea
 multarum ex diuersis orbis partibus gentiū insi-
 gne est emporium: quō vt omnibus, cuiuscun-
 que nationis sint, liber patet accessus, libera etiā
 vendendi emendique cuiuslibet datur copia: ita ci-
 uitate egressis omnibus quidlibet impune fa-
 cere licet. De aris autem Alexandri & Cæsaris,
 quas plerique scriptores in his locis fuisse com-
 memorant, vel earum ruinis, nihil certi ex indi-
 genis, alijsque qui ea loca sæpissimè peragra-
 runt, cognoscere potui. Milites quoque, quos
 Princeps ad Tartarorum excursiones exploran-
 das, & coercendas, quotannis ibi in præsidijs
 habere solet, super hac re à me interrogati, nihil
 se vnquam tale vel vidisse, vel audiuisse respon-
 derunt. Circa ostia tamen minoris Tanais, qua-
 tuor ab Asoph diætis, iuxta locum Velikipre-
 wos ad S. montes, statuas imaginesque quas-
 dam marmoreas & lapideas vidisse se, non nega-
 bant. Minor porrò Tanais in Serwerski prin-
 cipatu oritur, vnde Donetz Sewerski vocatur,
 tribusq; diætis supra Asoph in Tanaim illabi-
 tur,

tur. Cæterum qui ex Moscovia in Asoph terre-
 stri itinere proficiscuntur, hi Tanai, circa Donco
 vetus & dirutum oppidum, traiecto, à meridie
 nonnihil in orientem reflectuntur: quo loci, si
 recta ab Tanais ostijs linea ad eius fontes duca-
 tur, Moscoviam in Asia, non in Europa sitam
 reperies.

Misceneck palustris locus est, in quo olim ca-
 strum erat, cuius etiamnum vestigia extant. Cir-
 ca hunc locum adhuc quidam in tuguriolis ha-
 bitant, qui necessitate imminente, in paludes
 illas, ceu castrum refugiunt. Ex Moscovia in
 Misceneck, meridiem versus eundo, sexaginta fe-
 rè miliaria Ger. sunt: ex Tulla ferē triginta. A
 Misceneck decem & octo ferē miliaribus ad par-
 tem sinistram, Occa fluuius oritur: qui primū *ortaf.*
 in Orientem, dein in Septentrionem, postremò
 in Orientem æstiualem (vt ipsi vocant) cursum
 suum dirigit. atque ita Occa, Misceneck forma
 circuli propemodum dimidiati claudit: multa-
 que subinde oppida, Vuorotin scilicet, Coluga,
 Cirpach, Corfir, Columna, Rezan, Calimow-
 gorod, & Murom alluit: tandemque Vvol-
 gam infra Nowogardiam inferiorem ingredi-
 tur, syluisq; vtrinque clauditur, quæ melle, as-
 preolis, hermelis et martibus plurimū abūdant.
 Campi omnes quos alluit, fertilissimi sunt: no-
 bilissimus in primis piscium copia fluuius cuius
 pisces cæteris Moscovię fluminibus præferun-
 tur, maximè qui circa Murom capiuntur. Habet

*Beluga -
piscis.*
præterea pisces quosdam peculiare, quos ipsi
sua lingua vocant Beluga, miræ magnitudinis,
sine spinis, capite & ore amplo, Sterlet, Schewri
ga, Olfeter: postrema tria Sturionum genera: &
Bielaribitza, hoc est, album pisciculum nobilissi
mi saporis. horum maximam partem ex Vuol
ga eò deuenire putant. Ex Occæ porrò fontibus
duos alios fluuios oriri aiunt, Sem & Schosna:
quorum Sem, Sewera principatum perfluit: op
pidumq; Potiwlo præterlapsus, in Desna fluui
um, qui Czernigo oppidum interlabitur, atque
infra Chio wiam in Borysthenem fertur, influit:
Schosna autem rectè in Tanaim defertur.

Basilij furijs
Corfira in ripa Occæ fluminis oppidum est,
sex miliaribus supra Columnam. Habebat ali
quando sui iuris dominum: qui cum ad Princi
pem Basilium, tanquam qui in necem eius con
spirasset, delatus fuisset, eamque ob rem sub ve
nationis prætextu à Principe uocatus fuisset, il
leque armatus (nam à quodam, ne inermis iret,
admonitus fuerat) cum ad Principem in vena
tione uenisset, neq; tum admissus esset, sed cum
Michaele Georgij Principis Secretario ad vici
num oppidum Czirpachire, ibique se operiri
iussus esset: ubi à Principis Secretario ad bibe
ndum inuitatus, idque (vt solet) pro Principis sui
incolumitate, cum in eas insidias quas nullo mo
do euitare posset, se prolapsus esse sentiret: ac
cessito sacerdote, haustoque poculo moritur, at
que ita nephario hoc facinore, Basilij Czirpach
oppido, octo miliaribus à Corfira ad Occam flu
uium

uium sito, ubi etiam loco plano mineræ ferri ef
fodiuntur, potitus est.

Coluga oppidum ad Occam fluuium triginta
sex miliaribus à Moscovia abest, quatuordecim
à Czirpach. Fiunt ibi affabrè cælata pocula li
gnea, aliæq; è ligno res ad cultû domesticû per
tinentes: quæ inde in Moscowiam, Lithwaniã,
aliasque circumiacentes regiones passim defe
runtur. Solet ibi Princeps quotânis præsidia sua
contra incursiones Tartarorum habere.

Vuorotin principatus eiusdem nominis, cum
ciuitate & castro, tribus supra Colugam miliaribus,
non procul à littore Occæ sito, nomen ha
bet. Hunc principatum Ioannes Knes Vuoro-
tinski cognomento possidebat, vir bellicosus, *jos. Knes
Vuorotinski*
ac multarum rerum experientia excellens, quo
duce Basilij princeps præclaras sæpe ex hosti
bus uictorias reportauerat. Sed anno. 1521. quo
tempore rex Tauricæ Occa traiecto, magno ex
ercitu Moscoviam, vt supra dictum est, inuase
rat, ad eumque coercendum & reprimendum
Demetrius Knes Bielski, homo iuuenis, cû ex
ercitu à Principe missus fuisset, isq; Ioanis Vu
orotinski, aliorumque sanis consilijs neglectis, vi
so hoste turpi se fugæ mādasset: Principeq; post
Tartarorum discessum, de fugæ autoribus dili
genter inquirente, Andrea Principis fratre (qui
reuera ei fugæ autor fuerat) alijsq; absolutis, Io
annes Vuorotinski non solum in summam ve
nit Principis indignationem, sed captus etiam,
atque principatu suo exutus est. Postremò di

missus quidem fuit ex custodia, ea tamen conditione, ne Moscovia vnquam egrederetur. [Hunc nos quoque inter primarios viros Moscoviæ, in aula Principis vidimus.]

Sewera magnus principatus est, cuius castrū Nowogrodek, haud ita diu Sewerensium principum, priusquam hi ab Basilio principatu exuerentur, sedes erat. eò ex Moscovia dextrorsum in Meridiem, per Colugam, Vuorotin, Serensko & Branski, centum quinquaginta miliaribus Ger. peruenitur: cuius latitudo ad Borysthenem vsque protenditur. Vastos desertosq; pascim campos habet: circa Branski autem syluam ingentem. Castra oppidaq; in eo sunt complura: inter quæ Starodub, Potiwlo, Czernigow, celebriora sunt. Ager quatenus colitur, fertilis est. Syluæ hermellis, aspreolis & martibus, melleq; plurimum abundant. Gens propter assidua cum Tartaris prælia, valdè bellicosa. Cæterum Basilius Ioannis, vt alios plerosq;, ita hunc quoque principatum sibi subiecit, hoc modo. Erant duo Basilij ex fratribus nepotes: horum alter cognomēto Semetzitz, castrum Nowogrodek: alter uerò Staradub ciuitatem tenebat. Potiwlo autem Demetrius quidam Princeps possidebat. Porrò Basilium Semetzitz, cū strenuus in armis, eamq; ob rem Tartaris terrori esset, tanta regnandi libido inuaserat, vt principatum solus expeteret. neque quieuit, donec Basilium Staradubski afflictissimum redderet: eoq; depulso, prouinciam suam occuparet, quo

electo, Demetrium alia via aggressus est: quæ apud Principem detulit, tanquam qui animum deficienti à Principe haberet. Qua re Princeps commotus, Basilio mādāt, uti Demetrium, quacunq; arte captum, ad se Moscoviam mitteret. Huius itaq; fraude Demetrius in venatione circumuentus fuit. Præmiserat enim Basilius equites quosdam ad castrum sui portas, qui cum fuga euadere conantem exciperent, à quibus tūc captus, in Moscoviam deductus, atq; in vincula coniectus fuit. Hanc iniuriam filius, quem unicū habebat, Demetrius, ad eò molestè tulit, vt ad Tartaros confestim confugeret. Vtq; patri illam iniuriam celerius grauiusq; ulcisceretur, Christiana fide abnegata, in Machumeti ritum circumciditur. Interim dum apud Tartaros ageret, accidit, vt puellam quandam venustissimā deperiret: qua cum aliàs potiri non posset, inuitis eam parentibus clam abduxit. Eam rem serui, qui cum eo circumcisi fuerāt, puellæ propinquis clam indicarunt: à quibus quadam nocte subito oppressus, cum puella sagittis conficitur. Basilius Princeps audita filij ipsius Demetrii fuga ad Tartaros, senem arctioribus vinculis constringi iubet. qui nō multo post morte filij apud Tartaros cognita, carcere mœroreque confectus, eodē anno qui à nato Christo MDXIX erat, obiit. Aq; hæc omnia Basilio Semetzitz auctore facta sunt: cuius impulsu antea quoque Princeps & Corsiræ dominum, & germanum suum fratrem, captos in carcere occidit. Cæterū quem-

regnandi libido.

quemadmodum sæpe fieri solet, vt qui alijs in-
 sidias struunt, in eisdem tandem ipsi incidunt:
 raxi & Auita & huic Semetzitz contigit. Nam ipse quo-
 que; apud Principem defectionis crimine in simu-
 latus est. Eam ob rem cum Moscoviam voca-
 tus fuisset, illeq; nisi publicæ fidei literæ Princi-
 pis & Metropolitæ iuramento confirmatæ, sibi
 prius mitterentur, eò se venturum pernegaret:
 missis acceptisq; ex sententia literis, X V IIII
 Aprilis, 1523 anni Moscoviâ cum venisset, hono-
 rificè muneribus etiam oblati à Principe excep-
 tus fuit: sed paucos post dies captus, in carcerè
 conijcitur, vbi & tunc detinebatur. Causam capi-
 titatis suæ hâc fuisse aiunt, quòd literas ad re-
 gè Poloniæ, quibus se ad eum deficere velle scri-
 pserat, præfecto Chiowiensi misisset: qui resigna-
 tis literis, cum iniquum eius erga principem suū
 animū cognouisset, continuò eas Principi Mos-
 coviæ misit. Alij verò rationem magis verissimi-
 lem afferunt. Solus enim Semetzitz in toto Mo-
 sci Imperio supererat, qui castra & principatus
 possidebat: quibus, vt facilius hunc eijceret, tu-
 tiusq; imperaret, perfidiæ crimen, quo ille è me-
 dio tolleretur, in illum excogitatū est. Ad quod
 alludēs morio quidam, quo tempore Semetzitz
 Moscoviam ingrediebatur, scopas & palam cir-
 cumferebat, qui cum interrogaretur, quid sibi
 hoc apparatu vellet? Imperium principis non-
 dum prorsus purgatum esse, respondit: nunc ve-
 rò commodum tempus verrèdi adesse, quo feces
 omnes eijciendę forent. Hanc prouinciam Ioan-
 nes

nes Baslij, Alexandri magni Ducis Lithvaniæ
 exercitu ad Vuedrosch fluuium profligato, pri-
 mus imperio suo adiecit. Porrò Sewerenles pri-
 ceps genus suū à Demetrio magno Duce Mos-
 coviæ ducunt. Erant Demetrio filij tres, Basili-
 us, Andreas, & Georgius. Ex his Basilius natu
 maximus, iuxta patrias leges, patri in regno suc-
 cessit. Ex alijs duobus, Andrea videlicet & Ge-
 orgio, Sewerenles principes generis sui origi-
 nem traxerunt.

Czernigow triginta miliaribus à Chiowia, to-
 tidè verò à Potiwlo abest. Potiwlo verò distat à
 Moscovia cētum quadraginta miliaribus Ger-
 à Chiowia sexaginta, à Branski triginta octo.
 Hæc ultra syluam magnam, quæ vigintiquatuor
 miliaribus in latitudinem protenditur, sita est.

Nowogrodeck decem octo miliaribus distat à
 Potiwlo, à Staradub quatuordecim: Staradub à
 Potiwlo triginta duobus miliaribus.

Eūtibus ex Potiwlo in Tauricam, per solitudi-
 nem fluuij Sna, Samara & Ariel occurrunt: ex
 quibus posteriores duo latiores, profundiores-
 q; sunt: in quibus traijciendis dum viatores diu-
 tius nonnūquam detinentur, à Tartaris sæpe cir-
 cūueniuntur, capiūturq;: post hos Koinskawo-
 da & Moloscha fluuij occurrūt, quos nouo quo-
 dam traijectionis genere superant: resectas arbul-
 culas in fasces colligant, quibus se suaq; impo-
 nūt, atq; ita remigantes secundo fluuii in alterū
 litrus deferuntur. Alij huiusmodi fasces equorū
 caudis alligant, qui flagris impulsī, natantes in
 vlte-

raxi & Auita
 huic Semetzitz
 contigit.

Nonnulli
 appropinquat
 illius hanc

Morio vera
 dicit.

Nobum tra-
 se dicitur per

RERVM MOSCOVITICARVM
vltcrius littus, homines secum trahunt, transfe-
runtque.

Vgra fluuius profundus & lutosus, non lōgē
à Drogobusch in sylua quadam oritur, interque
Colugam & Vuorotin in Occam exoneratur. Is
fluuius olim Litwaniā à Moscovia diuidebat.

Demetriowitz oppidum & castrum inter Me-
ridiem & Occidētem, decem & octo miliaribus
abest à Vuiesma, à Vuorotin circiter viginti.

Smolensko utiq; descriptio
Smolentzko ciuitas Episcopalis, ad Borysthe-
nem fluuiū sita, castrum in vltiore fluminis lit-
tore Orientem versus habet, roboribus constru-
ctum, quod plurimas domos in ciuitatis formā
complectitur. Hoc quā in collem porrigitur (nā
parte alia Borysthene alluitur) fossis, ad hęc sti-
pitibus acutis, quibus hostium incursus arcetur,
munitū: Basilius Ioānis sæpius grauissimē oppu-
gnauit nunquā tamen illud vi capere potuit. At
postremò militum, præfecti que cuiusdam Bohe-
mi *Id* de quo suprà in historia Michaelis Linski
dictum) proditione eo potitus est. Ciuitas in val-
le sita, colles circumquaque fertiles habet, syl-
uisque vastissimis cingitur, ex quib. pellium di-
uersarum magnus proventus. Templū in castro
diuæ Virgini sacrum, alia verò ædificia lignea: in
ciuitatis suburbio Monasteriorum è lapidibus
constructorum ruinæ complures videntur. Ex
Moscovia porrò ad Smolentzkum, inter Me-
ridiem & Occidentem euntibus, decem & o-
cto miliarium itinere, Mosaisko primūm oc-
currit: inde viginti sex, Vuiesma: pōst decem &
octo,

octo, Drogobusch: atque inde totidem, in Smo-
lentzko peruenimus, totumque hoc iter octua-
ginta miliaribus Ger. constat: quamuis Lithwa-
ni & Moscovitæ centum computent. Ego ta-
men ter loca illa peragraui, nec plura obserua-
ui. Hunc principatum Basilio imperante, Vuil-
toldus magnus Dux Lithvaniæ Moscis anno
1413 ademerat. Eundem Basilius Ioannis an-
no 1514, die XXX Iulij, Sigismundo regi Po-
loniæ eripuit.

Drogobusch & Vuiesma, castra & oppida li-
gnea sunt, ad Borysthene sita, que olim sub da-
minio Principum Lithvaniæ erant. Est sub op-
pido Vuiesma eiusdem nominis fluuius, qui
haud procul inde, duobus videlicet werst, in Bo-
rysthene fertur: solentq; oneratae mercibus na-
ues inde Borysthene deuehi, atq; pōst vicissim
aduerso Borysthene Vuiesmam vsq; portari.

Mosaisko quoq; castrum & oppidum ligne-
um, circa quod magna diuersicolorum copia le-
porum est: soletq; Princeps quotannis venatio-
nes suas ibi habere, atq; nonnunquam diuerso-
rum Principum Oratores audire. *multicolores lepores.* Sicuti nobis in
Moscovia existentibus, Lithwanos Oratores
adiuit: nosq; eò pariter ex Moscovia accer-
sitos, vbi mandatis Principum nostrorum confe-
ctis dimissi fuimus. Porrò imperium principum
Moscoviæ, tempore Vuitoldi, quinque aut sex
miliaribus vltra Mosaisko protendebatur.
Biela principatus, cum castro & ciuitate eius-
dē nominis, ad fluuium Opscha, in vastis syluis
sexa-

sexaginta miliaribus Ger. magis in Occidentem à Moscovia distat: à Smolentzko triginta sex, à Toropetz triginta. Huius olim Principes ex Gidemino oriundi erant: sed Casimiro rege Poloniae imperante, Jagellonis filij hunc principatū obtinebant. quo tempore, Basilius princeps Biela, qui aliās Bielski appellatur, ad Ioannem patrem Basilij defecit, se suaque illi subdidit, uxoreque sua in eo motu in Lithwania relicta, aliā, [vt supra dictum est] in Moscovia duxit: ex qua tres suscepit filios. quos nos apud Principem vidimus, è quorum numero Demetrius propter patris sui auctoritatem in magno precio honoreque habebatur. Porro hi tres fratres, quamuis ex Bielski paterna hæreditate vivebant, eiusque annuis redditibus alebantur, eò tamen in nō audebāt. nam Moscoviæ princeps, Bielski principatum illis ademit, titulumque sibi usurpabat.

Rfowa Demetrii ciuitas: cum castro, recta in Occidentem viginti tribus miliaribus abest à Moscovia: castrum, à quo Princeps titulum sibi usurpat, ad fluuium Vuolga situm est, habetque latissimam ditionem. Est & alia Rfowa centū quadraginta miliaribus à Moscovia, à Vuelikiluki viginti, totidem à Plefcovia, quæ deserta appellatur. Ultra Rfowam Demetrii, per certa miliaria progrediendo in Occidentem, est sylua Vuolkonzki dicta, ex qua quatuor fluuij oriuntur. In ea sylua est palus, quæ Fronow vocatur: ex qua fluuius non ita magnus duobus ferè miliaribus in lacum quēdam Vuolgo influit: unde

rursus

rursus aquarum multitudine adauctus emergit, Vuolgaque sumpto à lacu nomine vocatur: qui multis paludibus emensis, multis etiam fluminibus in se receptis, viginti quinque, vel (vt alij volunt) septuaginta ostijs in mare Caspium, à Ruthenis Chwalinsko morie appellatum, & non in Pontum, vt quidam scripsit, exoneratur. Porro Vuolga à Tartaris Edel, à Ptolomæo Rha vocatur: tantaque inter hunc & Tanaim in campis pestribus est vicinitas, vt septem duntaxat miliaribus distare affirmant. Quas autem ciuitates & oppida præterlabatur, suo loco referemus. In eadem sylua decem ferè à palude Fronowo miliaribus est Dayepersko pagus: circa quem oritur Borysthenes, qui ab incolis Dnieper vocatur, quem nunc Borysthenem dicimus. Haud procul ab eo loco est monasterium sanctæ Trinitatis, vbi oritur alius fluuius priore maior, Niepretz per diminutionem dictus. Ambo autem hi fluuij inter fontes Borysthenis & paludem Fronowo confluunt, quo loco Moscovitarum & Chloppiensium merces nauibus impositæ, in Lithwaniam deferuntur: solentque mercatores ibi in monasterium ceu diuertorium diuertere. Porro quòd Rha & Borysthenes non exijsdem fontibus, iuxta quorundam opinionem, oriuntur, cum ex alijs, tum ex complurium mercatorum certa relatione, qui in illis partibus rem fecerunt, ^{comperit} ~~comperit~~ habeo. Borysthenis autem cursus hic est, vt primum Vuiesman Meridie versus alluat: mox reflexo in Orientem cursu,

L oppi-

exploratum
habetur.

oppida Droğobusch, Smolenczko, Orscham, & Mogilef præterlabatur: indeq; rursus in meridiem tendens, Chiowiam, Circassos & Oszakow contingit. vbi deinceps in ~~pontem~~ ^{pontem} exoneratur, videtur eo loco mare formam lacus habere: & Oszakow quasi in angulo est ad ostia Borysthenis. Nos enim ex Orichain Smolenczko venimus, ubi impedimenta nostra nauibus vsq; Vii esmam deduximus: & tantum inundabat, vt Monachus Comitem à Nugaroli, & me scapha piscatoria per syluas longè deuexerit: equi verò natando pluries superatunt itinera.)

Dwina lacus à fontibus Borysthenis decem ferè miliaribus, & totidem à palude Fronowo distat. Ex eo fluuius eiusdem nominis versus Occidentem, qui à Vuilna viginti miliar. abest, ac dein in Septétrionem decurrit, & prope Rigam metropolim Luwonixæ mare Germanicū (quod Rutheni Vuareczkoie morie vocant) illabitur: alluit Vuitepsko, Polotzko, Dunenburg: & nō perfluit Plefcowiam, vt quidam scripsit. Liwonienses hunc fluuium ex bona parte nauigabilem, Duna appellant.

Lowat quartus fluuius, cæteris tribus minimè comparandus, oritur inter lacum Dwina, & paludem Fronowo, aut ex ipsa palude. non potui equidem eius fontes, etsi haud procul à Borysthenis fontibus distāt, prorsus explorare. Est autem ille fluuius, vt eorum Annales habent, in quem S. Andreas apostolus ex Borysthene per siccam nauiculam traduxit, & qui emensis quadraginta

draginta ferè miliaribus, Vuelikiluki alluit, inq; Ilmen lacum influit.

Vuolock ciuitas & castrum in Occidentem æquinoctialem viginti quatuor miliaribus distat à Moscowa, à Molaisko duodecim ferè, à Twer viginti. Huius loci titulū Princeps sibi ^{Falconum} usurpat, soletq; quotannis ibi animum, falconibus leporibus insectando, relaxare.

Vuelikiluki castrum & ciuitas in Occidentē à Moscowa centum quadraginta miliaribus, à Nowogardia magna sexaginta ferè, à Polotzko autem triginta sex miliaribus distat. hac etiam itur ex Moscowa in Lithwaniam.

Toropecz est castrum, cum ciuitate, inter Vuelikiluki & Smolenczko, ad confinia Lithwanix, distat à Luki decem & octo ferè miliaribus.

Twer, siue Otwer, amplissima olim ditio, vna ex magnis Rusix principatibus ad Vuolgam fluium sita, triginta sex miliaribus Occidentē æstiualem versus, distat à Moscowa: habetq; ciuitatem magnam, quam Vuolga interfluit, in altera autem ripa, qua Twer Moscowiam spectat, castrum habet, ex cuius opposito Twertza fluuius Vuolgā influit: quò equidē in Otwer nauigio perueni, & altero die Rha fluu. nauigauit. Porrò ciuitas hæc Episcopalis sedes erat, viuēte Ioanne Basilij patre, quo tempore Twerensem Principatū magnus Dux Boris moderabatur. Cuius postea filiā Mariam princeps Moscowix Ioannes Basilij vxorē duxerat: ex eaque Ioannē primogenitū (vt suprā dictū) suscepit. Boris au

tem mortuo, Michael filius successit: qui postea à sororio suo magno Duce Moscoviæ principatu depulsus, exul in Lithwania moritur.

Terfack oppidum decem mil. à Twer: eius dimidia pars sub Nowogardiæ, altera Twerensi dominio erat, duoque ibi Locum tenentes imperabant. Oriuntur ibi quoq; vt suprâ dixi, duo fluij, Twertza & Sna: hic Nowogardiam in Occidentem, ille in Orientem decurrit.

Nowogardia Nowogardia magna, amplissimus totius Rusiæ principatus est, patrio sermone Nowigorod quasi Noua ciuitas seu Nouû castrû dicitur. Quicquid enim muro cinctû, roboribus munitû, aut alioqui septum est, Gorod appellât. Est autè ampla ciuitas, quam Vuolchow fluius navigabilis interfuit, qui ex Ilmen lacu vix duobus werst supra ciuitatem emergens in lacum Neoa, quem nunc Ladoga, ab oppido quod ei adiacet, appellatur, illabitur. Nowogardia porrò in Occidentem æstiualem, à Moscovia centum viginti miliaribus abest. quanquam sunt qui centum duntaxat computant: à Plescowa triginta sex, à Vue likiluki quadraginta; ab Iwanowogorod totidem. Cæterum ciuitas hæc olim dum floreret, sui que iuris esset, latissimam ditionem in quinque partes distributam habebat: quorum qualibet pars non solum de publicis ac priuatis rebus cognoscendis, ad ordinarium ac competentem suæ partis magistratum referebat, verum in sua duntaxat ciuitatis regione contrahere res quascunque, ac commode cum alijs ciuibus suis confi-

cere poterat: nec licebat cuiquam, ad aliquem alium eiusdem ciuitatis magistratum, quacunque in re prouocare. Eoque tempore totius Rusiæ maximum ibi erat emporium. ingens enim mercatorum turba vndique ex Litwania, Polonia, Swetia, Dania, ipsaque Germania eò confluebat, ciuesque ex tam frequenti multarum gentium concursu, opes suas copiasq; augebât. Quin & nostra tempestate licet Germanis suos ibi habere quæstores, seu rationarios. Imperiû eius magna ex parte in Orientem & Septentrionem extenditur. Liwoniam, Finlandiam, atque Nordwegiam ferè contingebat. Eius loci mercatores, cum vno eodemque vehiculo Augusta Vindelicorum profectus eò peruenissem, me impense rogarunt, vt vehiculum quo tam longum iter emensus fuissim, in æde ipsorum sacra perpetuæ memoriæ ergò relinqueré. Habuit etiam Nowogardia principatus ad Orientem, Dvina & Vuolcogdâ: ad Meridiem verò dimidiâ partè Terfack oppidi, non longe à Tweria. Et quamuis hæc prouinciæ, quòd fluijs & paludibus oppleantur, steriles sint, commodeque habitari non possint: nihilominus ex ferarum pellibus, melle, cera, & piscium copia magnum quæstum faciunt. Principes porrò, qui ipsorum Reipub. præessent, suo arbitrio ac voluntate constitutebant, imperiumque augebant, vicinas gentes quauis sibi ratione deuinciendo, ac stipendio tanquam autoramento quodam proposito in sui defensionem obstringentes. Ex eiusmodi

gentium, quarum opera Nowogardenses in conseruanda Republica sua utebantur, societate factum est, vt Mosci suos se ibi Præsides habere gloriarentur, Lithwaniq; vicissim eos sibi tributarios assererent. Hunc principatum dum Archiepiscopus ipse consilio ac autoritate sua administraret, Ioannes Basilij Moscoviæ Dux inuasit, septem perpetuos annos graui eos bello premeus. Tandem mense Nouembri, anno Domini 1477. ad fluuium Scholona conflictu Nowogardenses superans, certis quibusdam conditionibus ad deditionem eos compulit, præfectumque suo nomine vrbi imposuit. Cum autem absolutum in hosce imperium nondum se habere putaret, neq; sine armis id se assequi posse cerne-
Emagema
 ret, sub religionis prætextu, ac si à Ruthenico ritu deficere volentes, in fide contineret, Nowogardiam venit, eamq; hac simulatione occupauit, inq; seruitutem redegit: Archiepiscopum, ciues, mercatores, externos, omnibus bonis spoli-
viamis adri-
ment quidam
 auit: trecentosq; currus inde auro, argento, gemmisq; onustos, vt quidam scripsere, Moscoviã abduxit. Equidem Moscoviã diligenter de hac re percontabar, accepitq; longè plures currus præda onustos inde abductos fuisse. Neque mirum. Nam capta ciuitate Archiepiscopu, ditiores & potètiore omnes, secum Moscoviam abduxerat, inq; horum possessiones, subditos suos quasi nouas colonias remiserat. Ex illorum itaq; possessionibus, præter cõmunes redditus, maximu quotannis vectigal in Fiscum percipit. De Archiepis-

episcopatus quoq; prouentibus, cuidam Episcopo tũ à se constituto, parua dũtaxat redituũ portionẽ cõcesserat: quo mortuo, sedes Episcopalis diu vacabat. Tandem ad maximã ciuiũ ac subditorũ petitionẽ, ne perpetuo Episcopo carerent, rursus quendam nobis tũ præsentibus instituerat.

Nowogardenses olim idolũ quoddã, nomine Perun, eò loci quo nunc est monasteriũ, quod ab eodẽ idolo Perunzki appellatur, collocatum, in primis colebãt, venerabanturq;. Dein baptis-
idole mira-
culum.
 mate assumpto, id loco motũ, cum in flumen Vuolchow deiecissent, aduerso dicitur fluuio natasse: & circa pontem auditam fuisse vocem, Hæc vobis Nowogardenses in mei memoriam. simulq; cũ dicto, sultem quandã mox in pontẽ proiectũ fuisse. Solet etiamnum contingere, vt certis annidiebus hæc vox Perun audiatur: qua audita, subitò eius loci ciues concurrũt, seq; sustibus muted cædũt. tantusq; inde tumultus quoq; oboritur, vt vix magno Præfecti labore sedari possit. Accidit præterea, vt Annales eorum referunt, dum Nowogardenses Corsun Græcię ciuitatẽ ad septem perpetuos años graui obsidione premeret, interim vxores eorum morẽ pertesã, tum etiam de salute ac aduentu maritorũ dubitantes, seruis nuberet. Expugnata tandem ciuitate, quum victores mariti ex bello reuersi, græas portas superata, vrbis, ac magnam quandam campanam, quam ipsi in cathedrali eorum Ecclesia vidimus, secũ attulissent: seruiq; dominos quorũ vxores duxerat, vi repellere conaretur: dñi indignitate rei

ORERVM MOSCOVITICARVM

commoti, depositis, cuiusdam consilio, armis, lo-
ra & fustes tanquam in mancipia arriperent: qui-
bus serui territi, inque fugam conuersi, loco quo-
dam qui etiamnum Chloppigrod, hoc est Ser-
uorum castrum dicitur, se reciperēt, defenderent
que. Verū victi, meritis à dominis supplicijs
affecti fuerunt. Habet Nowogardia in solstitio æsti-
uali longissimum diem XVIII horarum, &
ultra. Regio multo frigidior est ipsa Moscovia.
Gentem quoque humanissimam ac honestam
habebat: sed quæ nunc proculdubio peste Mos-
cowitzica, quam eò commeantes Mosci secum
inuerunt, corruptissima est.]

Ilmen lacus, qui in antiquis Ruthenorum scri-
ptis Ilmer vocatur, & quem alij Limidis lacum
appellant, est supra Nowogardiam duobus
werst: in longitudinem XII, in latitudinem ve-
rò VIII miliaribus Germanicis patet: duosq;
præter alios, celebriores fluuios excipit, Louat
& Scholona. Is ex quodâ lacu emergit. vnum ve-
rò emittit Vuolchow, qui Nowogardiam inter-
labitur: emensisque triginta sex miliaribus, La-
doga lacum ingreditur. Is in latitudinem sexa-
ginta, longitudinem centum ferè miliaribus, in
sulis tamen quibusdam interiectis, pater: effun-
ditque magnum fluuium Neoa, qui Occiden-
tem versus in Germanicum mare sex ferè mil.
decurrit. ad cuius ostia, sub dominio Mosci, in
medio flumine sicum est castrum Oreschak,
quod Germani Nutembürg appellant.

Rufs, olim antiqua Rufsia dicta, antiquū oppi-
dulū

COMMENTARII.

81

dulū est, sub ditione Nowogardiæ, à qua duode-
cim, ab Ilmen verò lacu tredecim miliaribus di-
stat. Habet falsum fluuium, quem ampla fossa in
modum lacus ciues coercent, indeq; aquam per
canales pro se quisq; in ædes suas deriuant salq; *saleng*
coquunt.

Iwanowgorod castrum Ioannes Basilijs, à
quo etiam nomen accepit, ad ripam Nerwæ flu-
uij, lapide exædificauit. Est ibi quoq; ex aduerso
in altera ripa Liwonienſium castrum, quod ab
eodem fluuio Nerwa appellatur. Hæc duo ca-
stra Nerwæ fluuius interlabitur, dominiūq; No-
wogardiensium ab Liwonienſi diuidit. Porro
Nerwa fluuius nauigabilis, ex eo lacu quem Ru-
theni Czutzko, seu Czudin, Latini Bicus, seu Pe-
las, Germani verò Peijsues appellant, emergit:
duobusque in se receptis fluuijs, Plefcowia &
Vuelikareca, qui venit ex Meridie, Opotzka op-
pidū Plefcowia à dexteris relicta, præterfluit. Fa-
cilis autem ex Plefcowia in mare Baltheum ef-
set nauigatio, nisi scopuli quidam, non longè
ab Iwanowgorod & Nerwa, impedimento
essent.

Plefcowia ciuitas ad lacum sita est, ex quo e-
iusdem nominis fluuius emergit, ac per mediam
ciuitatem decurrit sex mil. in lacum, quem Ru-
theni Czutzko vocant, exoneratur. Sola autem
Plefcowia, in toto Mosci dominio, muro cin-
gitur: estque in quatuor partes diuisa, quarum sin-
gulæ suis mœnibus cōtinentur. Quæ res quibus-
dā occasionē erroris præbuit, vt eam quadruplici

L 5

muro

muro cinctam esse diceret. Huius ciuitatis ditio seu principatus, gentiliter Pskow, seu Obskow vocatur. Olim amplissima, sui que iuris erat: sed eam tandem Ioanes Basilij anno Dom. MDIX. quorundam sacerdotum prodicione occupauit, atque in seruitutē redegit, item campanā ad cuius pulsum Senatus ad rempublicam constituendam cogebatur, abstulit: ipsis que per colonias aliō deductis, introductis que in eorum locū Moscis, libertatem eorum prorsus imminuit. Vnde factum, vt pro cultioribus, atque adeo humanioribus. Plescowiensium moribus, corruptiores in omnibus ferē rebus Moscowientium mores sint introducti. Tanta enim in contractibus Plescowiensium erat integritas, candor, & simplicitas, vt omni verbositate in fraudem emptoris ommissa, vno tantum verbo res ipsas indicarent. Plescowienses autem, vt etiam hoc obiter adijciā, in hunc vsque diem cæsarie non Ruthenorum, sed Polonorum more, bifurcata vtuntur. Distat autem Plescowia in Occidentem triginta sex miliaribus à Nowogardia, ab Iwanowgorod quadraginta, totidem à Vuelikiluki. Per hanc quoque ciuitatem ex Moscowia & Nowogardia itur Rigam, Liwoniam metropolim, quæ sexaginta miliaribus à Plescowia distat.

Vuotzka regio inter Occidentem & Septentrionem sita, viginti sex, aut ad summum triginta miliaribus abest à Nowogardia, in que sinistra castrum Iwanowogorod relinquit. In hac regione hoc prodigij loco refertur: animalia, cuiuscumque

que generis in eā inducta fuerint, colorem suum in albedinē mutare. Locus hic postulare videtur vt rationem locorum & fluiuiorum circa mare, vsq; ad fines Swetiae perstringā. Nerwa fluiuis quemadmodum supra dixi, Liwoniam à Mosci ditione diuidit: à quo si ab Iwanowogorod secundū littus maris, Septentrionē versus progrediare, Plussa fluiuis occurrit, ad cuius ostia Iama castrū sitū est. Duodecim mil. ab Iwanowogorod, à Iamma totidem, spacio quatuor miliarium, occurrit castrum & fluiuis eiusdem nominis Coporoia: inde ad fluiuū Neoa, & castrū Orelchack, sex miliaria numerantur: ab Orelchack verò ad fluiuū Corela, vnde ciuitas nomen accepit, sunt septem miliaria. Atque inde tandem itinere duodecim miliarium peruenitur ad fluiuū Polna, qui dominium Mosci à Finlandia, quam Rutheni Chainska Semla vocant, quæ sub ditione Regum Swetiae est, diuidit.

Est & alia Corela præter iam nominatam, prouincia, quæ suum territorium atque idioma habet, sexaginta ferē & amplius miliarib. à Nowogardia in Septentrionem sita. Ea quamuis à finitimis quibusdam gentibus tributum exigit, nihilominus & ipsa regi Swetiae itē, & Mosco, ratione dominij Nowogardēsis, tributaria est.

Solowki insula in Septentrionem, inter Dwinam & Corelam prouinciam, à continenti octo miliaribus in mari sita est: quæ quantū à Moscowia distet, propter crebras paludes, syluas, & varias solitudines, certa interualli ratio nō habetur.

Quam-

*Plescowiensium
in integritas.*

Quamuis sint qui eam 300. miliaribus à Moscovia, à Bieloiesero autem 200. abesse dicant. Sal in ea insula copiosus decoquitur. Estque ibi monasterium in quod mulierem aut virginem ingredi, grande piaculum est. Est etiam ibi piscatio copiosa piscium, quos indigenæ Selgi vocât, quos nos haleces esse putamus. Aiunt hic Solæ æstivali solstitio perpetuò, duabus tantum horis exceptis, splendere.

Dimitriow ciuitas cum castro, à Moscovia, ab Occidente in Septentrionem parum deflectendo, duodecim miliaribus distat. Hanc Georgius magni Ducis frater, tunc possidebat. Eam Iachroma fluuius, qui Sest fluuium influit, præterlabitur. Porro Sest Dubnam, qui in Vuolgâ exoneratur, excipit. Vnde tanta fluuiorum comoditate, magnæ ibi mercatorum opes, qui merces ex Caspio mari per Vuolgam, labore non ita magno, in diuersas partes, atque adeò Moscoviam vsque inducunt.

Bieloiesero ciuitas cum castro, ad lacum eiusdem nominis sita est. Sonat autem Ruthenis Bieloiesero, albus lacus. Porro ciuitas non est in ipso lacu sita, ut quidam retulerunt: paludibus tamè ita vndeque cingitur, ut inexpugnabilis esse videatur. Quare ducti Principes Moscouiæ, thesauros ibi suos recòdere solêt. Abest autè Bieloiesero in Septentrionem centum miliarib. à Moscovia, totidemq; à Nowogardia magna. Duæ verò viæ sunt, per quas ex Moscovia, itur Bieloiesero: altera propinquior per Vglitz, hyemali tēpore

pore, æstate per Iaroslav altera. Vtraque autem via, propter crebras paludes, & sylvas fluuijs obfitas, haud comòdè, nisi stratis pontibus, concretis glacie, conficitur, quo fit, ut ibi locorum difficultate miliaria sint breuiora. Accedit ad hanc itineris difficultatē, ut propter crebras paludes, sylvas, ac vndiq; concurrentes fluuios, loca inculta sint, nullisq; ciuitatibus frequentata. Lacus ipse duodecim miliaribus in longitudinem, totidēq; in latitudinem patet: in quem trecenti, ut fertur & sexaginta fluuij exonerantur. Vnus autem Schockinatantum ex eo emergit, qui quindecim miliarib. supra Iaroslav, & quatuor infra Mologâ oppida, Vuolgâ influit. Pisces qui ex Vuolgâ in hunc fluuium ac lacum perueniunt, meliores sunt: imò tanto nobiliores, quanto diutius in eo fuerint, redduntur. In quibus agnoscendis ea est piscatorum peritia, ut pisces in Vuolgam reuersos, captosq;, quanto tēpore in eo fuerint, agnoscant. Huius loci indigenæ proprium habēt idioma: quamuis nunc fermè omnes Ruthenicè loquantur. Longissimū hi diem in Solstitio æstivali dicuntur habere, decem & nouem horarū. Retulit nobis quidam haud parui nominis vir, se primo vere, cum arbores iam frondescerent, celeri cursu ex Moscovia Bieloieseram còtendisse: superatoq; Vuolga fluuio, reliquum itineris, quòd omnia ibi niuib. glacieq; oppleta essent, vehiculis confecisse. Et quanquam longior ibi hyems sit, fruges tamen eo, quo in Moscovia, tēpore & maturescunt, & colliguntur. A lacu Bieloiesero,

Sulphur.
loiesero, intra teli iactum, est alius lacus sulphur
proferens: quod fluuius quidam ex eo manās,
ceu spumas supernatantes, affatim secum defert.
Inscitia tamen populi, eius ibi nullus usus est.

Vglitz ciuitas cum castro, ad littus Vuolgæ
sita est: distatq; à Moscovia viginti quatuor, à
Iaroslav 30. à Twer quadraginta miliaribus.
Ceterum hæc prædicta castra sunt in meridiona
li Vuolgæ ripa ciuitas verò ex vtraque parte.

Chloppigrod locus, in quem Nowogarden
sium seruos confugisse supra dixi, duobus milia
ribus distat ab Vglitz. Haud procul inde ca
strum nunc demolitum conspicitur, ad fluui
um Mologa, qui ex Nowogardiæ magnæ ditio
ne octuaginta miliaribus fluens, Vuolgâ ingre
ditur: in cuius ostijs est eiusdem nominis ciuitas
& castrum, à quo duobus miliaribus in eiusdē flu
minis ripa Chloppigrod ecclesia tantum sita est.
Eo loci nundinæ in toto Mosci dominio, qua
rum etiam aliàs memini, sunt frequentissimæ. eò
etenim, præter Swetenses, Livonienses, atque
Moscowitas, Tartari, alièq; quâ plurimè gètes,
ex Orientalibus Septentrionalibusque parti
bus confluunt, quæ rerum tantum permutatio
ne vtuntur. Rarus enim, ac fermè nullus apud
has gentes est auri, argentiue usus. Vestes factas,
acus, cultellos, coclearia, secures, aliàque eiusmo
di, vt plurimum pellibus permutant.

Pereaslaw ciuitas & castrum, à Septentrione
aliquantum vergens in Orientem, vigintiqua
tuor miliaribus abest à Moscovia: sita autem est
ad

ad lacum, in quo, vt in insula Solowki, Selgi pi
sciculi, quorum supra memini, capiuntur. Ager
satis fertilis est, & copiosus, in quo perceptis fru
gibus, Principis venatione tempus fallere solet.
Est in eodem agro lacus, ex quo sal decoquitur.
Per hanc ciuitatem proficiscuntur, quibus No
wogardiam inferiorem, Castroma, Iaroslav &
Vglitz eundem est. In his partibus vera itinerū
ratio propter crebras paludes & syluas haberi
non potest. Est etiam ibi Nerel fluuius, ex lacu
quodā profluēs, qui supra Vglitz Vuolgâ influit.

Rostow ciuitas & castrum, Archiepiscopalis
sedes, cum Bieloiesero & Murom, inter præ
cipuos & antiquiores Rusiæ principatūs, post
Nowogardiam magnam habetur. Eò ex Mo
scowia, rectà per Pereaslaw itur, à qua decem
miliaribus distat. Sita est ad lacum, ex quo Coto
roa fluuius, qui Iaroslav præterlabitur, emergit,
Vuolgamque influit. Soli natura fertilis est, pi
scibus in primis ac sale abundans. Regio hæc o
lim secundo genitis magnorum Ducum Rusiæ
propria erat, quorū posteri nouissimè per Ioan
nem Basilij patrem ea depulsi, exutique sunt.

Iaroslav ciuitas & castrum ad ripam Vuol
gæ, distat à Rostow duodecim mil. rectà itine
re ex Moscovia sumpto. Regio satis fertilis est,
ea præsertim parte, qua vergit ad Vuolgam: quæ
etiam, quemadmodum Rostow, secundogeni
torū Principum erat, quas monarcha ipse vi op
pressit, Et quanquam prouinciæ Duces, quos
Knesos appellant, adhuc supersint: titulū tamen
Prin-

Princeps, Knesis, velut subditis regione cōcessa, sibi vsurpat. Tres autem Knesi secundo genitorū potteri, quos Rutheni Ioroslawski appellāt. eam regionem possident. Primus est Babilus, is qui nos ex hospitio ad Principem duxit, & reduxit. Alter est Simeon Fæderowitz, à Kurba patrimonio suo Kurbski dictus, homo senex, sobrietate singulari, ac ipla vitæ rigiditate, qua ab ineunte ætate vixit, valde exhaustus. multis enim annis esu carnis abstinuit: piscibus quoque Solis, Martis & Saturni tantum diebus vescetur: Lunæ verò, Mercurij & Veneris, ab eisdem ieiunij tempore abstinebat. hunc magnus Dux aliquando per Permiam, in Iuhariam, ad longinquas gentes debellandas, cum exercitu supremū Imperatorem mittebat. qui bonam eius itineris partem, propter niuis magnitudinem, pedes cōfecit: quibus dissolutis, reliquum itineris nauigijs peregit, & montem Petzoram transgressus. Vltimus est Ioannes cognomento Polsetzen, qui Principis sui nomine Oratorem apud Carolum Cæsarem in Hispaniis agebat, & nobiscum reuersus est: qui adeò pauper erat, vt vestes, & Kolpackh (quod capitis tegumentum est) aliunde (quod certo scimus) pro conficiendo itinere commodatò sūmeret. Quare multum errasse videtur, qui scripsit, hunc Principi suo in quacunque necessitate triginta milia equitum ex ditio-
ne seu patrimonio suo mittere posse.]

Vuolochda prouincia, ciuitas & castram, in qua Episcopi Permiæ sedem quidem suam, sed sine

sine imperio habent, ab eiusdem nominis fluuii nomen accepere. sita est inter Orientem & Septentrionem, ad quam ex Moscovia per Iaroslaw itur. Abest autem à Iaroslaw quinquaginta miliarib. Ger. à Bieloiesero ferè quadraginta. Regio tota palustris & syluestris est, vnde fit, vt exactam itineris rationem propter crebras paludes & fluuiorū anfractus, hoc quoque in loco viatores obseruare non possint. Quo enim magis progrediare, hoc plures & inuiæ paludes, fluuij, ac syluæ occurrūt. Porro Vuolochda fluuius in septentrionē, ciuitatē præterlabitur: cui Suchana fluuius ex lacu cui Koinzki nomen est, emergens, octo mili. infra ciuitatem iungitur, nomenque Suchanæ retinet, atque inter Septentrionem & Orientē labitur. Vuolochda prouincia olim sub ditione Nowogardiæ magnæ erat, quæ cum castrum natura loci firmum habeat, aiunt Principē partē thesauri sui illic reponere solere. Eo anno quo nos Moscoviæ eramus, tanta illic erat annonæ caritas, vt vnus quo ipsi vtūtur frumētī modius, XIIII denigis vederetur: qui alioqui in Moscovia IIII, V, aut sex denigis emi solet.]

Vuaga fluuius piscosus, inter Bieloiesero & Vuolochdam, in paludibus, densissimis que syluis oritur, ac Dwinam fluuium inluit. Fluuij ac colæ, quod panis vsu ferè careant, venatione viuūt. Capiuntur autē ibi vulpes nigræ, & coloris cinericei. Porro compediario itinere inde ad prouinciam & fluuium Dwinam peruenitur.

Vstyug prouincia, à ciuitate & castro, quæ ad

M fluuium

Pauperes prin-
cipis

Panis usus
deficit.

fluuium Suchana sita sunt, nomen accepit, à Vuolochda abest centum miliaribus, à Bieloiesero centum quadraginta. Hæc prius ad ostia fluuii Jug, qui ex Meridie in Septentrionem fluit, sita erat. Postea propter loci commoditatem, ad dimidium ferè miliare suprâ ostia posita est, vetusque nomen adhuc retinet. Nam Ruthenis Vsteie ostium est: vnde Vstyug, quasi ostiū Jug dicitur. Hæc prouincia olim subiecta erat Nowogardiæ magnæ, in qua rarus & propemodū nullus panis vltus: piscibus & feris pro cibo vtuntur, Sal ex Dwina habent. Idioma quoque proprium, quamuis Ruthenico magis vtuntur. Zabellinorum ibi pelles nec multæ, nec admodum excellentes: aliarū tamen ferarum pellibus abundant, vulpinis præsertim nigris.

Panis vltus nullus.

Vulpes nigre

Dwina prouincia & fluuius ab Jug & Suchana fluuiorum confluxu Dwinæ nomen accepit, nam Dwina Ruthenis duo, vel bini sonat. Is fluuius emensis centum miliaribus Oceanum Septentrionalem, quâ Swetiam & Nordwegiam alluit, atque à terrâ incognita Engraneland diuidit, ingreditur. Hæc prouincia in ipso Septentrione sita, olim Nowogardensium ditionis erat. Numeratur autè à Moscovia ad Dwina ostia trecenta miliaria: quamuis vt antea dixi, in regionibus quæ trans Vuolgam sunt, propter crebras paludes, fluuios, ac vastas syluas, itineris ratio obseruari non potest: coniectura tamen ducimur, vt vix ducenta miliaria esse putemus. quâdoquidè ex Moscovia in Vuolochdam, ex Vuolochda

lochda in Vstyug, in Orientè aliquantulum: ex Vstyug postremò per Dwinam fluuium rectâ in Septentrionè peruenitur. Hæc prouincia, præter Colmogor castrum, & Dwinam ciuitatem, quæ inter fontes & ostia in medio propemodum sita est, castrumque Pienega in ipsis Dwina ostijs situm, oppidis & castris caret. Pagos tamen complures habere dicitur, qui propter terræ sterilitatem longè lateque distant. Victum hi ex piscibus, feris, ferarumque pellibus quærunt, quibus omnis generis abundant. In maritimis huius regionis locis, vrsos albos, & eos pro maiori parte in mari degentes reperiri aiunt: quorum pelles in Moscovia sæpius deferuntur. Ego binas mecum, prima mea in Moscovia legatione, reportauit. Regio hæc sale abundat.

vrsi albi.

ITINERARIVM AD PETZORAM Iugariam, & Obi vsque fluuium.

Rincipis Moscoviae ditio longè in Orientem, & aliquanto in Septentrionem, ad loca que sequuntur, protenditur: super qua re scriptum quoddam, quo eius itineris ratio continebatur, lingua Ruthenica mihi oblatum fuit, quod & trãstuli, & hic certa ratione subiūxi. Quaquâ qui ex Moscovia eò proficiscuntur, ab Vstyug & Dwina, per Permiâ, vñtato magis & cõpendia:

rio itinere vtantur. A Moscowia ad Vuolochdam quingenta werst numerantur, à Vuolochda ad Vstyug dextrorsum secundo fluuio, & Suchana, cui iungitur, descendendo, sunt quingenta werst, quibus sub Steltze oppido duobus werst, sub Vstyug cõiungitur fluuio Iug, qui fluit ex Meridie: à cuius ostijs vsque ad fontes, ultra quingenta werst computantur. Cæterum Suchana & Iug postquam confluerint, amissis prioribus nominibus, Dwinæ nomen assumunt. Per Dwinam deinceps quingenta werst, ad Colmogor peruenitur: à quo infra itinere sex dierum, Dwina sex ostijs Oceanum ingreditur. Atque huius itineris maxima pars navigatione constat. nã itinere terrestri à Vuolochda vsq; ad Colmogor, traiecto Vuaga, sunt mille werst. Haud procul à Colmogor, Pienega fluuius, qui ab Oriete à dexteris fluit: emensisq; septingētis werst, Dwina illabatur. Ex Dwina ad locum qui dicitur Nicolai, per Pienegam fluuium ducenta werst, peruenitur, vbi itinere dimidij werst naues in fluuiū Kuluio transferuntur. Kuluio verò fluuius ex eiusdē nominis lacu in Septentrione oritur, à cuius fontibus iter sex dierum est, vsque ad ostia, vbi Oceanum ingreditur. Navigatione secundum dexterum littus maris, sequentes possessiones præterleguntur: Stanwische, Calunczcho, & Apnu. Circumnauigataque Chogroski Nosz promontorio, & Stanuwische, Camenckh & Tolstikh, tandem in fluuium Mezen, quò sex dierum itinere ad eiusdē nominis pagum

pagū in ostijs fluuij Piesza sitū peruenitur. per quem rursus à sinistra Orientē æstiualem versus ascendēdo, triū hebdomadaru itinere Piescoya fluuius occurrit. Vnde trãstatis per quinq; werst. in duos lacus nauibus, geminæ patent viæ: quarū altera, parte sinistra in fluuium Rubicho, per quem in fluuium Czircho peruenitur, ducit. Alij via altera, & breuiore, ex lacu naues rectã in Czircho deferunt: à quo nisi tempestate detineantur, trium hebdomadaru spacio in fluuium ostiaque Czilme magnum Petzora fluuium, qui eò loci duarum werst latitudine extenditur, influentem deueniunt: quò delapsi, sex dierum itinere ad oppidum & castrum Pustoofero, circa quod Petzora sex ostijs Oceanum ingreditur, peruenitur. Huius loci accolæ, simplici ingenio homines, anno Domini. 1518. primùm baptismum susceperunt. A Czilmæ ostijs, vsque ad ostia fluuij Vssa, per Petzorã eundo, est iter vnus mēsis. Vssa autem fontes suos habet in monte Poyas Semnoi, qui ab ortu æstiuali ad læuam est, fluitque ex ingenti eiusdem montis saxo, quod Camen Bolschoi vocant. Ab Vssa fontibus, vsque ad eius ostia, ultra mille werst numerantur. Porro Petzora à Meridionali hac hyemali parte fluit, à quo ex Vssa ostijs ascendendo, vsque ad ostia Stzuchogora fluuij, est iter triū hebdomadaru. Qui hoc itinerarium conscripserant, dicebant, inter Stzuchogore & Potzcheriema fluuiorum ostia se quieuisse: atq; ad vicinū castrum Strupili, quod ad littora Rū-

thenica in montibus ad dextram situm est, comeatum, quem ex Rufsia secū portauerant, deposuisse. Ultra Petzora & Stzuchogora fluuios ad mōtem Camenipoiās, itē mare, insulas vicinas, castrumque Pustootero, variae & innumeræ gentes sunt, quæ vno ac communi nomine Samoged (quasi diceret seipfos comedentes) nuncupantur. Apud hos magnus proventus aurum, diuersorumque animalium, vt sunt zabellini, martes, castores, hermelli, aspreoli, & in Oceano Mors animal, de quo supra, præterea veses. Item albi vrsi, lupi, lepores, equivo duani, cete, piscisque nomine Semli, alijque quàm plurimi. Hæ verò gentes in Moscoviam non veniunt: sunt enim feræ, quæ aliorum hominum cœtum, vitæque societatem refugiunt. Ab Stzuchogoræ ostijs aduerso flumine vsque ad Poiassa, Artawische, Cameni, maioremque Poiassa, iter trium hebdomadarum. Porro ad montem Camen trium dierum ascensus est, à quo descendendo ad fluuium Artawischa, inde ad Sibut fluuium, à quo castrum Lepin, à Lepin ad Sossam fluuium peruenitur. Huius fluuij accolæ Vuogolici nuncupantur. Sossa autem à dexteris relicto ad fluuium Oby, qui oritur ex Kitaisko lacu, peruenitur: quem vix vno die & celeri cursu traiecerunt, ad eò vasta huius fluuij latitudo est, vt ad octoginta ferè werst extendatur. Hunc quoque Vuogolici & Vgritzschi gentes accolunt. Ab Obea castello secundum Oby fluuiū ascendēdo, vsq; ad Irtische fluuiū, in quē Sossa ingreditur, ostia

Hotes feræ.

ostia, est trium mensium iter. In his locis duo castra sunt, Ierom & Tumen, quibus præfunt domini Knesi Iuhorski, magno Duci Mosco (vt aiunt) vestigales. Multa ibi animalia, pellesque quam plurimæ.

Ab Irtische fluuij ostijs ad castrum Grüstina, duorum mensium iter: à quo ad lacum Kitai, per Obi fluuium, quem fontes suos in hoc lacu habere dixi, est plus quàm trium mensium iter. Ab hoc lacu plurimi homines nigri, communis sermōnis expertes, veniunt: merces varias, in primis autē vniones, lapides preciosos, secum adferentes, quas populi Grustintzi & Serponowtzi mercantur. hi à castro Serponow Lucomoryæ ultra Obi fluuium in montibus sitæ nomen habent. Lucomoryæ autem hominibus mirabile quiddā ac incredibile, & fabulæ per simile aiunt accidere, quos in singulo sannos, nempe x x v i i die Nouembris, quæ apud Ruthenos S. Georgio sacra est, mori aiunt: ac vere in sequenti maxime ad x x i i i i Apr. ranarum instar, denuò reuiuiscere. Cum his quoque Grustintzi & Serponowtzi populi noua, & aliàs inconsueta habent cōmercia. Cum enim statum tempus moriendi, seu dormiendi ipsis imminet, merces certo loco deponunt, quas Grustintzi & Serponowtzi, relictis suis interim æqua commutatione mercibus auferunt: eas illi rediuiui, si iniquiore æstimatione abductas esse viderint, rursus repetunt: unde licet plurimæ ac bella inter eos oriuntur. Ab Obi fluuiio, parte sinistra descēdēdo sunt Calami

Hotes nigri

*Hotes singul
annis circa
27 Nov. mo.
Nuanhuz
24 April. 1717
visunt.*

populi, qui ab Obiowa & Pogofa eò commigrarunt. Infrà Obi ad Auream anum, vbi Obi Oceanū ingreditur, fluuij sunt, Soffa, Berezwa, & Danadim, qui omnes ex monte Camen, Bolschega, Poiaffa, scopulisque coniunctis oriuntur. Ab his fluminibus quæcunque ad Auream anum vsq; gentes habitant, vestigales dicuntur Principi Moscoviæ.

Slata baba, id est Aurea anus, idolum est, ad Obi ostia, in prouincia Obdora, in vltiori ripa situm. Secundum Obi littora, vicinisq; circū fluminib. multa passim castra sita sunt, quorum domini omnes Principi Moscoviæ (vt ferunt) subijciuntur. Narrant, seu, vt verius dicam, fabulantur, hoc idolum Auream anum statuam esse, in formam cuiusdam anus, quæ filium in gremio teneat: atq; ibi iam denuò alterum cerni infantē, quem eius nepotem esse aiunt. Prætersa instrumenta quædam ibi posuisse, quæ perpetuum sonum in modum tubarum edant. Quod si ita est, equidem ventorum vehementi & perpetuo in ea instrumenta flatu fieri puto.

Cosin fluuius ex montibus Lucomoryæ delabitur. in huius ostijs Cosin castrum est, quod olim Knes wentza, nunc verò illius filij possident. Eò à Cosin magni fluuij fontibus, est iter duorū mensium. Porro ex eiusdem fluuij fontibus alter fluuius Calsima oritur, emensaq; Lucomorya in magnum fluuium Tachnin in fluit: vltra quem prodigiosæ formæ homines habitare dicuntur, quorū alij ferarū more, toto corpore pilis

pilis horrent: alij caninis capitibus, alij profusissime collo pectus pro capite habent, longasq; sine pedibus manus. Est & in Tachnin fluuiio pilcis quidā, capite, oculis, naso, ore, manib. pedibus, alijsq; humana profus forma, nulla tamen voce: qui, vt alij pilces, suauē ex se præbet obsoniū.

Hactenus, quæcunque retuli, ex oblato Itinerario Ruthenico, à me ad verbum traducta sunt: in quibus etsi fabulola quædam, vixq; credibilia esse videantur, veluti de hominibus mutis, morientibus & reuiuiscētibus, Aurea anus, monstrosi hominum formis, pilceque humana effigie: de quibus etsi ipse quoque diligenter inuestigauerim, nihil tamen certi à quopiam, qui ea oculis suis vidisset (quamuis omnium fama rem ita se habere prædicarent) cognoscere potui: tamen vt alijs amplio rem harum rerum præberem inuestigandi occasionem, nolui quicquam obmittere, vnde & locorum vocabulis iisdem, quibus à Ruthenis nuncupantur, vsus sum.

Nofs, Ruthenis nasus dicitur: quo nomine promontoria ad nasi similitudinem in mare prominentia, vulgò appellant.

Montes circa Petzoram fluuium Semnoi poyas, id est Cingulus mundi vel terræ vocantur. Poyas enim Ruthenis cingulum significat. Lacus Kichai: à quo magnus Chan de Chathai, quem Mosci Czar Kythaiski appellant, nomen habet. Chan autem Tartaris regem sonat.

Lucomoryæ loca maritima syluestria sunt, quæ ab accolis sine vllis ædibus habitantur.

Aurea ang.

Prodigio sue
forme homines

Pilcis & profus
Tachnin.

Quamuis autem Itinerarij author plurimas Lucomoryæ gentes principi Moscoviæ subiectas esse referebat: tamen cum in propinquo Regnū Tumen sit, cuius princeps Tartarus est, & vernacula eorum lingua Tumenski Czar, id est Rex in Tumen appellatur, magnaque damna haud ita pridem principi Moscoviæ intulit: verisimile est, propter viciniam has gentes ipsi potius subiectas esse.

Ad Petzoram fluvium, cuius in Itinerario mentio fit, ciuitas & castrū Papin, seu Papinowgorod situm est: huius accolę Papini, qui diuersum à Ruthenico idioma habent, nuncupantur. Ultra hunc fluvium altissimi mōtes ad ripas usque protendantur, quorum vertices ob continuos ventorum flatu omni profus materia gramineque ferè carent. hi etsi varijs in locis varia habeant nomina, cōmuniter tamen Cingulum mundi vocantur. In his montibus nidificat Gerofalcones, de quibus infra, cum de Principis venatione verba facturus sum. Crescunt etiā illic arbores cedri: circa quas nigerrimi Zebelli reperiuntur. Atque in Principis Moscoviæ ditione hi mōtes soli visuntur, qui veteribus Rhiphæi forte, vel Hyperborei montes visi sunt: & quod perpetuis nivibus ac glacie rigeant, transiri que facile non possint, Engroneland provinciam incognitam faciunt. Basilius Ioanis filius Moscoviæ dux, aliquando ad exploranda ultra hos montes loca, gentesque debellandas, duos Præfectos ex suis per Permiā & Petzoram miserat, Simeonem & Pheodorowitz Kurbski à patrimonio suo ita

mas

nun-

nuncupatum, ex Iaroslowski genere oriundum & Knes Petrum Vschatoi, quorum Kurbski me in Moscovia existente, adhuc in viuis erat: mihique de hac re percontanti, decem & septem in ascendendo monte dies se consumpsisse dicebat: neque tamen montis verticem, qui patri nomine Stolp, hoc est columna nuncupatur, superare potuisset. Extenditur mons ille in Oceanum, usque ad ostia Dwinæ & Pegzora fluviorum. Et hæc de Itinerario latis.

AD PRINCIPATVS MOSCOVIAE REDE.

Vsdali principatus, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes Episcopalis est, inter Rostow & Vuolodimeriam sita est. Quo tempore Mosci imperij sedes Vuolodimeria erat, inter præcipuos hic principatus numerabatur, ac reliquarum adiacentium urbium metropolis erat. Crescente post imperio eius, sede Moscoviam translata, Principum secundogenitis est attributus: quorum tandem posterum, ex quibus Basilius Schinski cum nepote ex fratre, qui dum nos Moscoviæ essemus, adhuc vivebant, per Ioannem Basilij eo sunt exuti. Insigne in ea urbe Vestalium monasterium est, in quo Solomea à Basilio repudiata, erat inclusa. Inter omnes Principis Moscoviæ principatus ac provincias, vberitate soli, rerumque omnium copia, Refan primas sibi

monasterium
vestalium.

Gerofalcones,

Cedri.

nigerrimi Zebelli.

Hyperborei montes.

sibi vindicat: secundum hanc sunt, Iaroslav, Ro
stow, Pereaflaw, Sufdali, Vuolodimeria: quæ fer
tilitate terre ~~fertilitate terre~~ proximè accedunt.

Castromowgorod ciuitas cum castro, in Vuol
gæ littore ad orientem æstiualem viginti ferè mi
liaribus abest ab Ioroslav, Nowogardia inferi
ori circiter quadraginta. Fluius, à quo ciuitas
nomen habet, ibi Vuolgam influit.

Galitz alius principatus cum ciuitate & ca
stro, ex Moscovia in Orientem per Castromow
gorod euntibus occurrit.

Vuiathka prouincia ultra Kamam fluuium, in
Orientè æstiualem centū quinquaginta ferè mi
liaribus abest à Moscovia: ad quam itinere bre
uiore quidem sed difficiliore, per Castromow
gorod & Galitz peruenitur. nam præter palu
des ac nemora, quæ inter Galitz & Vuiathkam
sunt, iterq; impediunt, Czeremissæ populi pas
sim ibi vagantes latrocinantur. Quare fit, ut itine
re per Vuolochdam & Vstyug longiore, sed faci
liore tutioreq; eo proficiscantur. Distat autem
Vuiathka ab Vstyug centū viginti miliaribus, à
Cazan sexaginta. Regioni eiusdem nominis flu
uius nomen dedit, in cuius littore sunt Chlino
wa, Orlo, & Slowoda. Et Orlo quidem quatuor
miliaribus est infra Chlinowam. Dein sex milia
ribus Occidentem versus descendendo, Slowo
da. Cotelnitz autè octo à Chlinowa miliaribus,
ad Rhecitzan fluuium, qui ex Oriente fluens in
ter Chlinowa & Orlo, in Vuiathkam exonerat
ur. Regio palustris & sterilis est, seruorum fugi
tuo-

tiuorum velut asylum quoddam: melle, feris, pis
cibus, aspreolis quæ abūdans. Hæc olim Tartari
cæ ditionis erat, adeò ut adhuc hodie ultra citra
quæ Vuiathkam, maximè in ostijs quibus Kamā
fluuium ingreditur, Tartari imperent. Itinera
illic computantur per Czunckhas. Czunckhas
autem continet quinq; werst. Kama fluuius exo
neratur in Vuolgam duodecim miliarib. infra
Cazan. huic fluuiò adiacet Sibier prouincia.

Permia magna & ampla prouincia, à Mosco
wia ducentis quinquaginta (seu, ut quidam vo
lunt, trecentis) miliaribus recta inter Orientem
& Septentrionem distat. Ciuitatem eiusdem no
minis ad Vischora fluuium habet. qui decem mi
liaribus infra Kamam influit. Eò propter cre
bras paludes & fluuios, terrestri itinere vix, nisi
hyeme, peruenitur: æstate verò per Vuolochdā,
Vstyug, Vitzechdāq; fluuium, qui duodecim ab
Vstyug miliaribus Dwinam influit, nauigijs iter
hoc facilius conficitur. Cæterum qui ex Permia
in Vstyug proficiscuntur, ijs aduerso Vischora na
uigandū est: emēsisq; aliquot fluuijs, nauibusq;
terra quandoq; in alios fluuios translatis, ad V
styug tandem trecentis ab Permia miliaribus
deueniunt. Rarissimus in ea prouincia panis v-
sus: loco tributū equos & pelles quotannis Prin
cipi pendunt. Idioma proprium habent: chara
cteres item proprios, quos Stephanus episcopus,
qui eos in fide Christi vacillantes confirma
rat (nam antea in fide adhuc infantes, episcopū
quendam idem attentantem excoriauerant) pri
mus

mus adinuenit. Hic Stephanus postea Deme-
trio Ioannes filio imperante, apud Ruthenos in
numerum deorum relatus est. Superfunt adhuc
exijs in syluis passim plures idololatræ, quos
monachi & heremitæ eò proficiscentes, non ces-
sant ab errore vanoque cultu reuocare. Hyeme
Artach qd in Artach ferè, quemadmodum in plurimis Rus-
sæ locis, iter faciunt, sunt autem Artach, lignæ
quædam & oblongæ soleæ, sex fermè palma-
rum longitudine, quibus in pedes inductis fer-
runtur, magnaque celeritate itinera conficiunt.
Canes. Canibus, quos in hunc usum magnos habent,
pro iumentis vtuntur, quibus sarcinas, quem-
admodum infra de ceræis dicitur vehiculis cir-
cūuehunt. Aiunt eam prouinciam Orientem ver-
sus, Tartarorum prouinciæ quæ Tumen dici-
tur, esse conterminam.

Iugariæ prouinciæ situs ex supradictis patet.
Rutheni per aspirationem Iuhra proferunt, &
populos Iuhrici vocant. Hęc est Iuharia, ex qua
olim Hungari progressi, Pannoniam occupa-
runt, Attilaque duce multas Europæ prouin-
cias debellarunt. Quo nomine Moscovitæ mul-
tum gloriantur, quod eorum subditi magnam
Europæ partem olim sint depopulati. Referebat
Georgius Paruus dictus, natione Græcus, in
priori mea legatione inter tractatus volens ius
Principis sui deducere ad magnum Ducatum
Lithwaniæ, regnum Poloniæ, &c. Iuharos sub-
ditos magni Ducis Moscoviæ extitisse, & ad pa-
ludes Mæotidis confedisse; deinde Pannoniam
ad

ad Danubium, & inde nomen Hūgariæ accepit-
se: demum Moraviā, ex fluuio sic nominatam:
& Poloniam à Polle, quod est planities, occu-
passe: de fratribus Attilæ nomine Budam nominal-
se. Relata saltem volui referre. Aiunt Iuharos in
hunc diem eodem cum Hungaris idiomate vti.
quod an verū sit, nescio. Nam etsi diligenter in-
quisierim, neminē tamen eius regionis hominē
habere potui, quo cū famulus meus lingue Hun-
garicæ peritus colloqui potuisset. Hi quoque pel-
les pro tributo Principi pendunt. Quāuis vni-
ones gemmæque illinc in Moscoviam afferantur,
non tamen in eorum Oceano colliguntur, sed
aliunde, præcipuè verò à littoribus Oceani, o-
stijis Dvinae vicinis afferuntur. *Siberiæ* prouincia Permiā & Viatkām con-
tingit, quæ an castra & ciuitates aliquas habeat,
compertum non habeo. In hac oritur Iack flu-
uius, qui in mare Caspiūm exoneratur. Regionē
propter viciniam Tartarorum desertam, aut hī qua
parte colitur, à Tartaro Schichmamāi occupatā
esse aiūt. Huius indigenæ proprio idiomate vtū-
tur, quæstum faciunt maximè ex aspreolorū pel-
libus, quæ aliarū prouinciarū aspreolos magnitu-
dine & pulchritudine excellunt, quarū tamē co-
piā in Moscovia tum nullam habere potuimus.
Czeremissæ populi sub Nowogardia inferiorē
in syluis habitāt, propriam hī linguam habēt,
Machumeti que dogma sequuntur. Regi Caza-
nensi nunc parent, quāuis maxima eorum pars
duci Moscoviæ olim tributaria esset: vnde sub-
ditis

ditis Moscoviæ adhuc annumerantur. Addu-
xerat inde Moscoviam Princeps illorum mul-
tos, defectionis crimine suspectos: quos ibi vidi-
mus. Hi autem cum ad fines Lithvaniam ver-
sus missi fuissent, tandem in varias partes dilapsi
sunt. Hæc gens à Vuiathka & Vuolochda, ad
fluvium Kamam vsque, longè lateque sine vllis
ædibus habitant. Omnes tam viri quàm femi-
næ cursu sunt velocissimi, sagittarij porro peri-
tissimi omnes, arcu nunquam è manibus depo-
sito: quo adeò oblectantur, vt etiam filijs cibum
non præbeant, nisi præfixum scopum sagitta
feriant.

¶ Duobus miliaribus à Nowogardia inferiore
plurimæ erant domus, ad ciuitatis oppidi que si-
militudinem, vbi sal decoquebatur. Hæc paticos
ante annos à Tartaris exulte, Principis iussu re-
stituta sunt.

¶ Mordwa populi ad Vuolgam sunt, infra No-
wogardiam inferiorem in littore Meridionali,
Czeremissis, nisi quòd frequentiores domos ha-
bent per omnia similes. Atque hic nostræ digres-
sionis, Mosci que imperij terminus esto.

¶ Nunc de vicinis ac conterminis populis, cer-
ta quædam subiungam, eodem quò ex Mosco-
wia egressus sum ordine in Orientem seruato.
Hac autem parte Tartari Cazanenses primi oc-
currunt: de quibus, antequam ad peculia-

ria ipsorum perueniam, in gene-

re quædam referen-

da sunt.]

DE

De Tartaris, eorumque origine, præter ea quæ
in Annalibus Polonorum, & duobus de Sarmatijs
libellis cõtinentur, multi passim multa scri-
pere: quæ hoc loco repetere, magis tædiosum
quàm vtile esset. Quæ autem ipse in Rutheno-
rum annalibus, multorumque hominum relatione
cognoui, paucis adscribenda censui. Aiunt Mo-
bitenos populos, qui postea Tartari dicti sunt,
homines lingua, moribus, habituque, à reliquorum
hominum ritu cõsuetudineque, dissidentes, ad flu-
uium Calka peruenisse: qui vnde venissent, quo
religionis dogmate vteretur, omnibus ignotum
fuisse. Quanquam à quibusdam Taurimeni, ab
alijs Pitzenigi, alijs alio nomine appellarentur.
Methodius Patanczki episcopus, ex Ieuthiskie
desertis inter Septentrionem & Orientem eos pro-
cessisse dicit, causamque migrationis talem re-
fert. Gedeonem quendam, primi nominis virum,
terrorem ipsis de fine mundi, quæ imminere dice-
bat, quandoque iniecit: cuius oratione inducti,
ne amplissimæ orbis opes cùm mundo simul inte-
rissent, innumera cùm multitudine ad spoliandas
provincias exiisse: & quicquid ab Oriente ad
Euphratè, sinumque Persicum cõtinetur, crudeli-
ter diripiisse. atque ita prouincijs passim vastatis
Polowtzos gètes, quæ adiunctis sibi Rutheno-
rum auxiliaribus copijs, solæ occurrere ausæ erant,
ad fluvium Calka proffigasse: anno mundi 6533.
Quo loco autorem libelli de duabus Sarmatijs,
de Polowtztis populis, quas venatores interpre-

N tatur

tatur, erasse clarum est. Polowtzi enim campe-
stres dicuntur. nam Polle, campus est: Lowatz,
& Lowtzi, venatores, adiuncta autē tzi, vel kfi
syllaba, nō mutat significationem: neq; enim ab
yltimis, sed primis syllabis significatio deducen-
da est. Et quod eiusmodi Ruthenorum dictioni-
bus syllaba generalis ski adijci solet, ea res homi-
ni imposuit: atq; ita Polowtzi, campestres, &
non venatores interpretari oportet. Polowtzos
Rutheni Gothos fuisse perhibēt: quorum tamē
sententiæ non accedo. Qui Tartaros describere
velit, multas nationes describat necesse est. Nā
ex sola secta hoc nomen habent: & diuersæ nati-
ones sunt, longē ab inuicem distantes. Atqui ad
institutum redeo. Bathi Tartarorum rex magna
manu à meridie in Septentrionem egressus, Bul-
gariam, quæ ad Vuolgam infra Cazan est, occu-
pauit. Anno dein sequenti, qui erat 6745, sequu-
tus victoriam, in Moscowiam vsq; peruenit, vr-
bem Regiā aliquandiu obsessam per deditiōem
tandem accepit: sed fide quam dederat, non ser-
uata, omnibus cæsis, vltra progressus, vicinas
provincias, Vuolodimeriam, Pereaslaw, Ro-
stow, Suldali, compluraq; castra & oppida, cæ-
sis, aut in seruitutem abductis inhabitatoribus,
exiit: Georgiū magnum Ducem instructo ex-
ercitu sibi occurrentem profligauit, & occidit:
Basiliū item Constantini, captiuū secum ab-
duxit, interemitq;: quæ omnia, vt supra dictum
est, anno mundi 6745. gesta sunt. Ab eo tempo-
re omnes ferē Rursiæ princeps, à Tartaris inau-
gura-

gurabantur, illisq; parebant, vsq; ad Vuitoldum
magnum Lithwanix Ducem, qui prouincias su-
as, & quæ in Rursia occupauerat, à Tartarorum
armis fortiter defendit, vicinisq; omnibus terro-
ri fuit. Magni autem duces Vuolodimeriæ &
Moscowiæ, vsq; ad modernum Basiliū Ducē,
semper in præstita semel Tartarorum Principū
fide & obedientia permanserunt. Hūc Bathi, an-
nales referunt, ab Vulaslaw Hungarorū rege
qui post baptismum Vualadislau dictus, inq; di-
uorū numerū relatus est, occitum fuisse in Hun-
garia. nam cum regis sororem, quā in regni de-
populatione fortē nactus fuerat, secum abduxisset,
rexq; & sororis pietate, & indignitate rei cō-
motus, hunc insecutus fuisset; imperuq; in Bathi
facto, cū soror arreptis armis, adultero cōtra fra-
trē auxilio esset: iratus rex, sororē vnā cū Bathi a-
dultero iterfecit. Hęc gesta sunt ano mūdi 6745.

Asbec ipsi Bathi in imperio successit, moritur-
que anno mundi 6834. cui filius Zanabeck suffe-
ctus est: qui fratribus suis, vt solus sine metu re-
gnaret, occisis, moritur anno 6865. Hunc Ber-
debeck sequutus, qui fratribus duodecim pari-
ter occisis, obiit 6867. Post quem Alculpa, à
Narufs quodam regulo, cum liberis statim ab
inito imperio occisus, non vltra mensem impe-
rauit. Ad hunc regnum iam possidentem, om-
nes Principes Rursiæ conuenerunt, imperandi-
que in sua quisque prouincia potestate impetra-
ta, abierunt. Occiditur anno 6868. Cui Chi-
dir in regno succedens, à filio Themerhoscha

RERVM MOSCOVITICARVM
 occisus est: qui regno per scelus parto, vix sep-
tem diebus potitur. Etenim à Ternick Mamai
 eiectus, cum ultra Vuolgam fugisset, ab insequen-
 tibus militibus occisus est, anno 6869. Post hos
 Thachamisch imperium adeptus, anno mun-
 di 6890, cum exercitu XXVI Augusti egres-
 sus, Moscoviam ferro igniq; vastavit. Is à The-
 mirkutlu profligatus, ad Vuitoldum magnū Li-
 thvanix ducē profugit, Themirkutlu porro re-
 gno Sarai anno mundi 6906 præfuit, moritur
 6909. Cui Schatibeck filius in imperio succes-
 sit. post quem Themirassack, cum exercitū ma-
 ximum in Retzan, ad depopulandam Mosco-
 viam duxisset, tantum terrorem principibus
 Moscovix iniecit, vt desperata victoria, abie-
 ctis armis, ad diuorū tātum auxiliū cōfugerent.

*Maria Virgi-
 nis aduclē
 um.*

In Vuolodimeriam statim pro imagine quadā
 diuæ Mariæ Virginis, quæ multis miraculis edi-
 tis ibi celebris erat, mittunt: quæ cum in Mosco-
 viam duceretur, Princeps omni cum multitudine
 honorificè illi obuiam procedit, eaq; primū
 vt hostem auerteret humilimè implorata, maxi-
 ma veneratione ac reuerentia in ciuitatem dedu-
 cit. quo cultu se impetrasse dicunt, quod Tarta-
 ri ultra Retzan non fuerint progressi. In cuius
 rei perpetuam memoriam eod loci, vbi imago ex-
 pectabatur, susceptaq; fuit, templum ex ædifica-
 tum est: diesq; is quem Rutheni Stretēne, id est
 obuiationis diem vocant, XXVI Augusti
 quotannis solenniter celebratur. Acta sunt hæc
 anno 9903.

Nar-

Narrant Rutheni, hunc Themirassack obscu-
 ro genere natum, ex latrocinij ad tantum digni-
 tatis gradum peruenisse, furemq; in adolescen-
 tia egregium fuisse, indeq; nomen acquisiuisse.
 Et quod aliquando ouem furatus, deprehensus-
 q; à domino ouis, iactu lapidis vehemēiore
 crus illi fractum fuisset: idq; cum ferro quōdam
 colligasset, à ferro & claudicatione nomē sibi in-
 ditum fuisse. Themir enim ferrum, Assack clau-
 dū significat. Is Constantinopolitanis à Turcis
 grauitè oblesis, filium suū cum auxiliariis co-
 pijs misit: qui profligatis Turcis, soluta obsidio-
 ne, ad patrem victor reuersus est, Anno 6909.

Tartari in hordas diuiduntur, in quibus Sa-
 wolhensis horda & celebritate & multitudine
 primas tenuit: nam reliquæ hordæ omnes ex ea
 originem traxisse dicuntur. horda autē illis con-
 uentum, seu multitudinem significat. Quamuis
 autem quælibet horda peculiare nomen habe-
 at, scilicet Sawolhensium, Præcopensium, Na-
 haisensium, & aliæ multæ, quæ omnes Mahome-
 tani sunt: Turcas tamē se vocari ægrè ferūt, prō-
 briq; loco ducunt. sed Besermani appellati gau-
 dent, eoq; nomine & Turci se appellari vo-
 lunt. Vt autem varias longè lateq; prouincias
 Tartari incolant, ita etiam moribus, ipsoq; vita-
 genere non in omnibus conueniūt. homines sta-
 tura mediocri, lata facie, obesa, oculis intortis &
 concauis, sola barba horridi, cætera rasi. insignio-
 res tantū viri crines cōtortos, eosq; nigerrimos
secūdum aures habēt, corpore valido, animo au-

*Саволх
 Биртара
 Юлун.*

N 3 daci:

RERVM MOSCOVITICARVM
daci: in Venerem, eamq; præposteram, putres:
equis, alijsq; animalibus quoquo modo interfe-
ptis suauiter vescuntur: demptis porcis, à quibus
lege abstinent, inedia somniq; aded patientes,
vt toto nonnunquã quadriduo ea perferant, labo-
ribus necessarijs nihilominus intenti. Rursus ali-
quid fortè ad vorandum nacti, supramodum se
ingurgitat, eaq; crapula priorem inediam quodã-
modo refarciunt, nihil reliqui facientes: atq; ita
cibo laboribusq; obruti triduo, quadriduoue per
petuo dormiunt, quos sic altum dormientes, Li-
thwani & Rutheni, in quorum regionem dere-
pète irruunt, prædasq; inde abigunt, insequuti, o-
mni amoto metu passim sine excubijs, ordine, ci-
bo, somnoq; sepultos, opprimunt incautos. Equi-
tantibus porro si fames sitisq; molesta fuerit, qui-
bus insident equis, venas solent incidere, hausto
q; eorum sanguine famem pellunt, atq; iumentis
hoc prodesse putant. Et quoniam in certis om-
nes ferè vagantur sedibus, stellarum, in primis ve-
rò poli arctici, quem ipsi sua lingua Selesnikoll,
hoc est ferreum clauum vocant, aspectu cursum su-
um dirigere solent. Lactè equino in primis dele-
ctantur, quod eo homines & fortes & pingues fi-
eri credunt. Herbis quamplurimis, præsertim ijs
quæ circa Tanaim crescunt, vescuntur. sale pau-
cissimi vtuntur. Horum reges si quando suis
commeatù distribuunt. 40. hominibus vaccam v-
nam aut equum dare solent: quibus maectatis, in-
testina præstantiores tantum sumunt, ac inter se
diuidunt. quæ ad ignem catenus calefacta, vt
adhæ-

mix Diata

adhærentia stercorea decuti possint, abstergiq; vorant. Non solum autem digitos pinguedine
unctos, sed etiam cultrum lignumue, quo ster-
cus detersum fuerat, suauiter lingunt, suguntq;.
Capita equorum, vt apud nos aporum, in deli-
cijijs habentur, præstantioribusq; tantum appo-
nuntur. Equis ceruice depressa, pusillisq; sed for-
tibus abundant, qui æquè inediam laboremq; bene
ferre possunt: ramisque & corticibus arborum,
herbarumq; radicibus, vngulis è terra excu-
sis, euulsisq; aluntur. His ita ad laborè assuetis,
Tartari commodissimè vtuntur: autq; Mosci,
perniciores hos sub Tartaris, quàm sub alijs esse.
Hoc genus equorum Pachmat vocat. Stellas, sta-
pedesque ligneas habent, nisi si quas alias à vicin-
is Christianis rapuerint, aut emerint. Et ne e-
quorum dorsa atterantur, gramine, seu arborum
foliis eas suffulciunt. Flumina transitant: quasi
fortè fugientes insequentium hostium vim exti-
muerint, sellis, vestibus, alijsq; impedimentis o-
mnibus abiectis, armis tantum reterentis, effusissi-
mè fugiunt. Porro arma illorum sunt, arcus & Arma.
sagitta: framea apud eos rara. Pugnam enim
hostibus eminus audacissimè inueniunt: in qua ta-
men non diu perseverant, sed simulata fuga,
hostibus insequentibus, occasione data præmura
in eos à tergo tela torquent: dein conuersis de-
repentè equis, in dissipatos hostiam ordines
denuò impetum faciunt. Cum in parentibus
campis pugnandum est, hostemque intra telum
factum habent, non structa acie prælium inueniunt,

*Mares mosci
& mares.*

sed sinuoso agmine in gyrum, quo certior & liberior hostem iaculandi via pateat, circumferuntur. Estq; euntium & redeuntium mirus quidam ordo, in quam quidem rem ductores, quos sequuntur, harum rerum peritos habet: qui si vel hostium telis icti succubuerint, aut forte metu perculsi, inducendo ordine aberrauerint, tanta totius exercitus sit confusione, ut nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint. Hoc genus certaminis ipsi à rei similitudine choream appellant. In angustijs autem si forte decertandum est, nullus huius stratagematis est usus. atq; ideo fugam se madat: quoniam nec clypeo, nec lacea, nec galea muniti sunt, ut hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando hunc morem seruât, ut contractis in sellam sedeant pedibus, quo facilius in vtrumque latus se possint conuertere: & si quid forte delapsum, de terraq; tollendum fuerit, stapedibus innixi, nullo negotio tollunt, in quo adeo exercitati sunt, ut etiam currêtibusceleriter equis id efficiant. Hastis impetiti, in alterum latus ad declinandum ictum aduersarij subitò se demittunt, altera duntaxat manu pedeque e quo adhærentes. Dum vicinorum prouincias infestât, quisq; duos aut tres, pro opibus, equos secum ducit, ut vno scilicet defatigato, altero ternoue uti possit: lassos interim manu ducunt Frena leuissima habent, flagellis pro calcaribus utuntur. Castratos tantum equos habet, quod tales arbitrantur plus laboris inediaq; ferre posse. Vestimentis iidem tam viri quam foeminae utuntur, nec in cul-

Eglandi mos.

Stichus.

in cultu à viris quicquam differunt, nisi quod caput velo lineo tegunt, caligisque itidem lineis nautarum maritimorum instar utuntur. Eorum reginae dum procedunt in publicum, facies solent obtegere. Reliqua turba, quae in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent: quas non mutant, nisi longo usu prorsus attritae, lacerataeque fuerint. Vno in loco non diu commorantur: rati graue esse infelicitatem, diu in eodem loco haerere. Vnde irati quandoq; liberis, graue malum imprecantes, solent dicere: Ut eodem in loco perpetuo tanquam Christianus haereas, propriumque foetorem haurias. quare depastis vno in loco pascuis, cum armatis, vxoribus & liberis, quos in palustris secum circumferunt, aliò migrant. quamuis hi qui in oppidis & vrbibus degunt, aliam viuendi rationem sequantur. Si bello aliquo grauiore implicantur, vxores, liberos, senesq; in loca collocat tutiora. Iusticia apud illos nulla, nam ut quisq; re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere potest. Si quis apud iudicem de vi, illataq; iniuria conqueritur, reus non negat, sed ea re se carere non potuisse dicit, tum iudex huiusmodi proferre solet sententiam: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alijs. Sunt qui dicunt, eos non furari, an verò furetur, aliorum esto iudicium: certè homines rapacissimi sunt, nepe pauperissimi, ut qui alienis semper inhiant, aliorum pecora abigunt, homines spoliant, abducuntque, quos Turcis alijsq; quibuscunq; aut vendunt, aut redimendos concedunt, puellis tantum seruatis. Ciuitates

*imprecationis
forma.*

nira iusticia

uitates & castra raro oppugnât: villas, pagosq; cõbu-
rûr: adeoq; de illatis dânis sibi placet, vt quo plures p-
uincias desolauerint, hoc se regna sua âplura reddidit
se putet. Si in dissensioe aliqua quispiã iter ipsos occi-
datur, autoresq; sceleris capti fuerit, egs, armis, vestib.
Homicidium
impunitum
aârû ablati, dimittitur. Homicida porro, accepto vili
equo & arcu, his verbis â iudice dimittitur: I, & rē tuã
cura. Auri argētīq; apud illos vsus, extra mercatores,
serē nullus: rerū tantū permutatiōe vtitur. Erat aliquñ
â Moscis pinguis Tartarus quidã captus, cui cū Mos-
cus dixisset, Vnde tibi, canis, tâta pinguedo, cū nō ha-
beas quod edas? Cur nō habeã, inq; Tartarus, quod
edã, cū tã vastã ab Ortu vsq; ad Occasum terrã pos-
sideam: ex qua nōne affatim nutrirī possum: tibi po-
tius, qui tã paruam orbis portionem tenes, & quoti-
die pro illa contendis, deesse puto quod edas.

Cazã regnū, ciuitas & castrū eiusdē nois, ad Vuol-
gã, in vltiore fluminis ripa, 70. fere miliarib. Ger. in
fra Nowogardiã inferiorē sita sunt. Huius prouinciã
rex exercitū, 30000. habere potest, pedites præsertim,
in quibus Czeremissã & Czubaschi sagittarij peri-
tissimi sunt. Czubaschi aut, nauigãdi arte excellunt.
Cazã vrbs â Vviathka principali castro. 60. miliarib.
Ger. abest. Cultiores hi Tartari reliquis sunt, vtpote
qui & agros colât, i domibus degât, mercaturasq; va-
rias exerceant: quos Basilius Moscoviã princeps eò
adegit, vt se sibi subijceret, atq; eius arbitrio reges ac-
ciperet: quod illis partim ob opportunitatē fluuio-
rum, qui ex Moscovia in Vvolgã influūt, partim ob mu-
tua commercia, quibus illi carere nō poterant, factu
haud difficile fuit. Cazanensibus quondam rex erat
Chelealeck: qui cū relicta vxore Nursultã sine liberis
decessisset, Abrahami quidã ducta vidua, regno poti-
tur. Ex hac Abrahami duos suscepit filios, Machme-
dem & Abdelatiw. Ex priore aut vxore, quæ Batmas-
fã soltã voc abatur, Alegã filiū habuit. Is patre defun-
cto,

cto, vt primogenitus in regnū successit: cūq; manda-
tis Mosci non vbiq; obtēperaret, â Mosci cõsiliarijs,
quos ibi vt regis animum obseruarent, habebat, ali-
quãdo in cõniuiō inebriatus, atq; in vehiculum, ac si
domū veheretur, positus, ea nocte ductus est Mosco-
viã versus, quem aliquãdiu detētū, Princeps tãdem
in Vvolochdam misit, vbi reliquum ætatis peregit.
Eius aut matrē cū Abdelatiw & Machmedemin fra-
tribus, Bieloiesero relegauit. Codaiculu vnus ex Ale-
gã fratribus, baptisatus nomen Petri accepit: cui post
Basilius, modernus princeps, sororem suã matrimo-
nio iunxit. Meniktair autem alter ex Alegã fratribus
in sua, quoad vixit, secta permansit: pluresq; genuit
liberos, qui post decessum patris cū matrē oēs bap-
tisati & mortui sunt: vno Theodoro, qui nobis in Mo-
scovia existentibus adhuc supererat, excepto. Ale-
gã porro ita in Moscoviam abducto, Abdelatiw suf-
ficitur: qui cum pariratione, vt Alegã, regno amo-
tus fuisset, Machmedemin ex Bieloiesero emissum,
Princeps in eius locum substituit. Is regno vsq; ab an-
no Domini. 1518. præfuit. Nursultã, quam Chelea-
leck & Abrahami regum vxorem esse dixi, post Ale-
gã mortem Mendligero regi Præcopiensis nupsit.
Hæc deinde cum ex Mendligero prolem non habe-
ret, priorūq; filiorū desiderio teneretur, ad Abdelatiw
venit in Moscoviã. Inde progressa, ad Machmedem
alterū filiū in Gazã regnantē, pfecta est, an. Dñi. 1504.
Cazanenses â Principe Moscoviã defecerūt. Eã defe-
ctionē cū multa bella secuta sint, varicq; â Principib.
qui se i societate huius belli iuxerāt, diu vtriq; pugna-
tū, neq; in hūc vsq; diē finis bello impositus sit, altius
huius bellirationē repetere visum est. Cū Cazanen-
sū defectio Basilio Moscoviã Principi innotuisset,
rei indignitate & vlciscēdi libidine motus, ingentem
exercitum adiunctis tormētis bellicis in eos misit. Ca-
zanenses, quibus pro vita & libertate cū Moscis pug-
nan-

RERVM MOSCOVITICARVM
nandum erat, audito terribili Principis in se apparatu, cum hostibus in pugna stataria se haud pares fore viderent, astu eos circumueniendos censuere. Quare collocatis palàm cōtra hostem castris, optima copiarum suarum parte locis opportunis in insidias abdita, ipsi veluti terrore percussi, relictis derepentè castris, fugæ se mandarunt. Mosci, qui non ita procul aberant, cognita Tartarorum fuga, solutis ordinibus, citato cursu in hostium castra irruunt. in quibus diripiendis dum occupati, rerumque suarum securi essent, Tartari cum Czeremisiss sagittarijs, ex insidijs progressi, tantam in eos stragem ediderunt, vt Mosci relictis tormentis, machinisque bellicis, aufugere cogerentur. In ea fuga machinarum magistri duo relictis tormentis, cum alijs euasere, quos Princeps in Moscoviam reuersos beneuolè accepit. Horum alterum Bartholomæum, natione Italum, qui assumpta pòst Ruthenorum fide, magna etiam tunc apud Principem erat autoritate & gratia, liberaliter donauit. Redierat ex ea clade tertius bōbardarius, cū tormento sibi commisso: seque magnam & solidam apud Principem gratiam initurum, seruato diligenter & reducto tormento, sperabat. quem Princeps iurgijs adortus: Tu, inquit, cum me & te tanto exposueris periculo, aut fugere volebas, aut te cum tormento hostibus dedere, quorsum ista præpostera in seruando tormento diligentia? cuius ego iacturam nihili facio, dummodo homines mihi supersint, qui ea fundere, ijsque

*Praxagena
Tartarorum.*

COMMENTARIIL. 99
ijsque vti sciant. Cæterùm Machmedem rege, sub quo Cazanenses defecerant, mortuo, Scheale ducta eius vxore vidua, Principis Moscoviæ & fratris vxoris auxilio, Cazan regnum obtinuit: cui quatuor tatum annis, magno subditorū & odio & inuidia præfuit. Augebant hæc turpis & mollis corporis constitutio, erat enim homo ventre prominenti, rara barba, facie penè muliebris: quæ cum bello haudquaquam idoneū esse ostenderent. Accedebat ad hæc, quod contempta ac neglecta subditorum suorum beneuolentia, Principi Moscoviæ plus æquo faueret, ac externis plus quam suis fideret. Quibus reb. Cazanenses ducti. Saggirei, Mendligeri filio, vni ex Tauricæ regibus, regnum deferunt. quo adueniente, Scheale regno cedere iussus, cum se viribus inferiorem, infestosque suorum in se animos cerneret, fortunæ cedere optimum ratus, cum vxoribus, concubinis, omni que supellectili in Moscoviam, vnde venerat, redijt: hæc acta sunt anno Domini. 1521. Scheale ita è regno profugiente, Machmetgirei rex Tauricæ Saggirei fratrem magno exercitu in Cazan introducit: firmatisque Cazanensium erga fratrem animis, Tauricam rediens, traiecto Tanai, Moscoviam versus contendit. Eo tēpore Basilius rerum suarum securior, nihilque tale metuens, audito Tartarorum aduentu, coacto pro tempore exercitu, cui Demetrium Bielski ducem præfecit, ad Occam fluuium, vt Tartarorum transitum impediret, præmittit. Machmetgirei viribus superior, Occa

Occa celeriter traiecto, ad piscinas quasdam tredecim werst ab ipsa Moscovia castrametatus est. Inde eruptione facta, omnia rapinis incendijsq; compleuit. Sub id temporis Saggirei pariter cum exercitu ex Cazan profectus, Vuoldimeriã & Nowogardiã inferiorẽ depopulatus est. His peractis, fratres Reges ad Columnã ciuitatẽ cõueniunt, viresq; coniungunt. Basilius cum ad tantum hostem propulsandum imparem se esse videret, Petro sororio suo, ex regibus Tartarorũ oriundo, alijsq; nonnullis proceribus, in castro cũ præsidio relicto, ex Moscovia fugit: adeo timore percussus, vt rerum suarum desperatione, aliquãdiu sub aceruo fœni, vt quidam referunt, latuerit. Vicesima nona Iulij, Tartari vltra progressi, latè omnia incendijs cõpleuerant: tantũq; terrorẽ Moscis incusserãt, vt se in castro & in ciuitate parũ tutos putarent. In ea trepidatione à mulieribus, pueris, alijsq; imbelli ætate, qui curibus, vehiculis ac sarcinis in castrum confugiebant, tantus in portis tumultus oboritur, vt nimia festinatione se inuicem & impedirent, & cõculcarẽt. Ea multitudo tantũ fœtorem in castro fecerat, vt si hostis triduo aut quatrinduo sub vrbe permanisset, etiam peste obfœsis pereundũ fuisset. nam in tanta hominum colluie, vt quisque locum occuparat, ita naturæ satisfacere cogebatur. Erant tum temporis Moscoviã Oratores Livonienses: qui cum conscensis equis fugæ se mandassent, & circumquaq; nihil præter ignes & fumum viderent, seq; à Tartaris circumdatos esse

esse arbitrarentur, adeo properarunt, vt vna die in Twer, quæ triginta sex miliaribus Ger. à Moscovia abest, peruenirent. Magnam tum laudem meruerunt bombardarij Alemanni, præsertim Nicolaus, prope Rhenum, non longè à Spira, Imperiali Germaniæ ciuitate, natus: cui à præfecto, alijsque consiliarijs, qui nimio timore iam ferè confecti erant, tuendæ vrbis negotium blãdissimis verbis committitur: orantibus, vt tormentis maioribus, quibus mœnia deiici solent, sub portam castris deductis, Tartaros inde arceret. Horum autem tam vasta erat magnitudo, vt vix tridui spacio eò perducì potuissent. Sed neque pulueres bombardicos tam multos habebant paratos, quibus vel semel maius tormentum exonerari potuisset. Solent enim Moscovitarum perpetuò hunc morem seruare, vt omnia in recondito, nec quicquam tamen præparatum habeant: verùm vrgente necessitate, omnia tum demum celeriter conficere student. Visum est ergo Nicolao, vt tormenta minora, quæ procul à castro erant recondita, humeris hominum celeriter in medium adducerentur. Iis dum detinerentur, clamor derepente exoritur, Tartaros adesse: quæ res tantum timorem oppidanis incusserat, vt proiectis per vicos bombardis, etiam mœnium defendendorum curam omitterent. Quòd si tum centum hostium equites impetum in ciuitatem fecissent, paruo negotio eam funditus igni consumpsissent. In ea trepidatione, præfectus, qui cum

*non Regis for.
hædo.*

*Moscorum
confueho.*

RERVM MOSCOVITICARVM
cum eo in praesidio erant, optimū rati, vt Mach-
metgirei regis animum, mīsis muneribus pluri-
mis in primis autem medone, placarent, & ab
obsidione auerterent: acceptis muneribus, Ma-
chmetgirei se obsidionem soluere, & prouincia
velle decedere respōdit, si datis literis Basilius se
se obstringat, perpetuum se tributarium regi fo-
re, quemadmodum eius pater & maiores sui fu-
issent. Quibus literis pro voluntate scriptis, acce-
ptisq; Machmetgirei exercitum ad Kezan re-
duxit. vbi data Moscis redimendi & permutan-
di captiuos copia, reliquam praedam sub auctio-
ne vendidit. Erat tum temporis in Tartarorum
castris Eustachius, cognomento Taskowitz,
qui regis Poloniae subditus, cum auxiliariis co-
pijs ad Machmetgirei venerat. Nam inter re-
gem Poloniae ac Moscoviae ducem nullae tum
induciae erant. Is spolia quaedam ad castrū sub-
inde deferebat venalia, eo consilio, vt data occa-
sione, vna cum ementibus Ruthenis in castris por-
tas irrueret, idque depulsis inde custodibus oc-
cuparet. Huius conatum rex simili astu adiua-
re voluit. Ad praefectum arcis, quendam ex suis,
hominem sibi fidum, inittit, qui Praefecto tribu-
tarij sui seruo mandet, vt ea quae petebat, sibi ad-
ministraret, atque ad se veniat. Praefectus autem
Ioannes Kowar, rei bellicae eiusmodique artium
non ignarus, nulla conditione induci potuit, vt
castro exiret: verum simpliciter respondit, se no-
tum edoctum esse Principem suum Tartarorum
tributarium & seruum esse. quod si edoceretur,
scire

Eustachius.

COMMENTARII. 101.
scire se quid facto opus foret. Quare illico Princ-
pis sui literae, quibus se regi obstrinxerat, profe-
runtur, atq; exhibentur. Interim dum ostensis li-
teris praefecti animus ita sollicitatur, Eustachius
suū agens negotiū, castro magis ac magis appro-
pinquabat: quoue magis fucus latēret, Knes The-
odorus Lopata, homo primarius, alijque com-
plures Rutheni, qui in Moscoviae depopulati-
one in hostium manus deuenerant, certa pecu-
nia redempti restituebantur. Ad haec, plerique
ex captiuis negligentius seruati, ac de industria
quodammodo dimissi, in castrum euaserant: ad
quos repetendos cum Tartari magna multitudine
castro appropinquassent, Rutheni metu per-
culsi, profugos denuo restituisent, Tartarique ni-
hilominus a castro aded non recederent, vt plu-
ribus subinde aduenientibus, eorum numerus
adaugeretur: Rutheni propter imminens pericu-
lum, in magno terrore, summaque rerum despe-
ratione erant, neque quid facto opus esset satis
videbant. Tum Ioannes Iordani, natione Ale-
manus, ex valle Oeni oriendus, machinarum
magister, periculi magnitudinem magis quam
Mosci perpendens, ex suo arbitrio collocatas
ordine machinas in Tartaros & Lithwanos ex-
oneravit: eosque ita terruit, vt relicto castro om-
nes diffugerent. Rex per Eustachiū, huius tech-
nae artificem, de illata iniuria cum praefecto ex-
postulat: qui quum se inscio ac inconsulto bom-
bardarium machinas exonerasse dixisset, omnē-
que huius facinoris culpam in illum transtulit-
ser,

*Ioannis Jor-
dani astuta*

set, mox bombardarium tradi sibi rex postulat. atq; vt plerunq; in rebus deploratis fit, maxima pars, quo hostili terrore liberarentur, hunc dede dum censuere, solo Ioanne Kowar præfecto renuente. atque eius maximo beneficio tum Alemanus ille seruatus fuit. Nam rex siue moræ impatientis, siue quòd milites præda onustos haberet, re sua id exigente, subito (literis etiam Moscoviæ Principis, quibus se tributarium perpetuò sibi fore obstrinxerat, in arce relictis) solutis castris, in Tauricam decessit. Porro tantam captiuorum multitudinem ex Moscovia secum duxerat, vt ea vix credibilis esse videatur. Aiunt enim numerum octingentorum millium excessisse, quam in Capha partim Turcis vendiderat, partim interfecerat. nam senes & infirmi, qui vendi magno non possunt, adq; laborem perferendum inutiles sunt, apud Tartaros iuuenibus non secus ac catulis lepores, quo primæ militiæ tyrocinia inde addiscant, aut lapidandi, aut in mare præcipitandi, aut alio quouis mortis genere interficiendi obijciuntur. qui autem venduntur, perpetuo sexennio seruitutem seruire coguntur: quo exacto, liberi quidem fiunt, prouincia tamen decedere non audent. Sapgirei rex Cazã, quoscunq; ex Moscovia captiuos abduxerat, in Astrachan emporio non longè ab ostijs Vuolgæ sito, Tartaris vendidit. Tartarorum regibus ita ex Moscovia profectis, Basilius princeps rursus Moscoviam redijt: atq; cum in ingressu Nicolaum Alemanum, cuius solertia & diligen-

tia

tia castrum seruatum fuisse dixi, in ipsa castrorum porta, quò ad excipiendum Principem ingens multitudo confluerat, stantem vidisset, clara voce: Tua, inquit, fides erga me & diligentia, quam in seruando castro præstitisti, nobis cognita sunt, huiusque officij gratiam cumulatè tibi reponeamus. Alteri quoq; Alemano, Ioanni, qui ab castro Rezan Tartaros exoneratis repente machinis depulerat, aduenienti: Saluusne es? inquit. Deus nobis vitam dedit, hanc tu denuò nobis conseruasti: magna erit erga te gratia nostra. Vterque se liberaliter donatum iri à Principe sperabat: nihil tamen illis datum est, quamuis Principem hac de re sæpe fatigassent, promissorumque admonuissent. Qua Principis ingratitude offensi, dimissionem, vt patriam, à qua diu abfuissent, cognatosque suos possent inuisere, effugitant. ea re effectum est, vt decem priori stipendio cuique floreni, iussu Principis, adijcerentur. Interea cum in aula Principis de Ruthenorum fuga ad Occam, quis eius autor extitisset, contentio fuisset orta: Seniores in Knes Demetrium Bielski exercitus ducem, hominè iuuenè, à quo consilia sua spreta fuissent, omnem culpam transferebant, eiusque incuria Tartaros Occam transiisse: contra ille depulsa à se culpa, Andream iuniorem fratrem Principis primum omnium fugam inijsse, cæterosque hunc sequutos fuisse dicebat. Basilius, ne se uerior in fratrem, quem autorem fugæ fuisse con-

O 2

stabat,

RERVM MOSCOVITICARVM
stabat, esse videretur, ex præfectis vnū, qui vnā
cū fratre profugerat, iniectis cathenis, dignitate
& principatu priuauit. Ineunte deinde æstate, vt
acceptam à Tartaris cladē vlcisceretur Basilius,
ignominiamq; quā fugiens & sub fœno latitans
susceperat, deleret, coacto ingēti exercitu, adiu-
cto etiam magno tormentorum & machinarum
apparatu, quibus antea in bellis Rutheni nun-
quam vsi fuerant, profectus ex Moscovia cum
omni exercitu, ad Occam fluuium, Columnāq;
ciuitatem confedit. inde missis ad Machmetgi-
rei in Tauricam caduceatoribus, ad certamen
eum prouocat. superiore enim anno, se, nō indi-
cto bello, ex insidijs, furum latronumque more
oppressum fuisse. ad ea rex respondit: Sibi ad in-
uadendam Moscoviam satis multas vias parē-
re: bella non magis armorum, quàm temporum
esse: proinde ea se suo magis quàm alieno arbi-
trio, gerere solere. Quibus verbis irritatus Basili-
anus, tum etiam quòd vlcisendi libidine ar-
deret, motis castris, anno Domini 1523, in No-
wogardiam, inferiorem scilicet, vt inde Cazan
regnū depopularetur: occuparetque, contendit.
Inde profectus ad fluuium Sura, in finibus Caza-
nēsium, castrum quòd à suo nomine appellauit,
erexit: neq; tū vltra progressus, exercitū reduxit.
Sequenti verò anno Michaelē Georgij, vnū ex
præcipuis cōsiliarijs suis, maioribus quàm prius
copijs, ad subigendū Cazan regnū misit. Eo ap-
paratu adeò terribili, Sapgirei rex Cazani percul-
sus, accersito ad se ex fratre nepote, rege Tauri-
cæ, iu-

cæ, iuuenem tredecim annorum, qui interim re-
gno præesset, ad Turcarum Imperatorem, eius
auxilium opemque imploraturus, cōfugit. Cum
autem iuuenis auunculi monitis parens, iter ag-
gressus, ad Gostinowofero, id est insulam quæ
mercatorum dicitur intra Vuolgæ meatus, non
longè à castro Cazan sitam peruenisset, liberali-
ter honorificeque à regni principibus susceptus
est. Nam Seyd, supremus Tartarorum sacerdos
(qui in tāta apud eos autoritate ac veneratione
est, vt etiā reges aduenienti occurrant, stantesq;
huic equo inhidēti manū porrigant: capiteq; in-
clinato, quod solis cōcellum est regib. tangat: nā
Duces non eius manum, sed genua: nobiles ve-
rò pedes, plebeij vestes tantum, aut equū manu
attingūt) in eo comitatu fuit. Is Seyd, cum Basi-
lij partes clam foueret, sequereturq;, iuuenem ca-
pere, & Moscoviam vincitū mittere satagebat:
sed deprehensus, captusq;, cultro in publico oc-
ciditur. Michael interea, dux exercitus, coactis
in inferiore Nowogardia ad machinas comme-
atumq; deferendū nauibus, quarum tāta multi-
tudo erat, vt fluuius alioqui amplus, nauigantiū
multitudine opertus vndique esse videretur: ad
Cazanum cum exercitu properabat. cumque ad
mercatorum insulam Gostinowofero peruenis-
set, locatis septima die Iulij castris, viginti die-
bus, dum equitatum expectat, ibi commoratus
est. Interea Cazan castrum, quod ex lignis ex-
structum erat, per quosdam à Moscis suborna-
tos incenditur, ac intente Ruthenorum exercitu

funditus exurit. Tanta occupandi castrorum occasio, adeo formidine ac ignavia Ducis neglecta fuit, ut nec militem ad expugnandum castrorum collem eduxerit, nec Tartaros id denuo edificantes impediuerit: verum vigesima octava eiusdem mensis die traiecit in eam partem qua castrum situm est, Vuolga, ad Cazanca fluuium cum exercitu confedit, viginti diebus bene gerendae rei occasione captans. Ibi moratus, nec longe ab eo Cazanensis quoque Regulus sua castra locat: emisitque Czeremissis pedibus, Ruthenos saepius, frustra tamen, infestat. quem Scheale rex, qui quoque ad id bellum nauibus venerat, scriptis literis admonet, ut regno suo haereditario cedat. Ad quae ille paucis: Si regnum hoc meum (respondit) habere cupis, age ferro decernamus utriusque. id cui fortuna dederit, habeat. Dum Rutheni ita frustra moras trahunt, absumpto quem abduxerant comaeu, fame laborare incipiunt. nam Czeremissis omnia circumquaque vastantibus, hostiumque itinera diligenter obseruantibus, nihil adferri poterat: adeo ut nec Princeps de exercitu suo, qua premebatur, necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare possent. Huic rei duos Basilius praefecerat: vnum, Knes Ioannem Paliczki, qui ex Nowogardia instructis comaeu nauibus, secundo fluuio ad exercitum descenderet: relictoque ibi comaeu, statu etiam rerum praesenti considerato, ocyus ad se reuerteretur. alter eandem ob rem cum quingentis equitibus terrestri itinere missus fuerat, qui a Czeremissis

remissis, in quos inciderat, cum suis caesus est, vix nouem per tumultum fuga elapsis. Praefectus grauius saucius, tertio post die in manibus hostium obiit. Huius cladis fama cum ad exercitum peruenisset, tanta in castris consternatio, quam vanus de toto equitatu ad internecionem caeso subitobortus rumor etiam adauxerat, coorta est, ut nihil nisi de fuga cogitarent. in quam cum omnes consensissent, haeritabant adhuc, aduersione fluuio, quod difficillimum erat, redirent, an secundo tantisper descenderent, donec alios fluuios attingerent, ex quibus post terrestri itinere longo circuitu reuerterentur. In his dum fame, supra modum eos urgente, essent consultationibus, nouem, quos ex quingentorum caede elapsos fuisse dixi, forte superueniunt, Ioannemque Paliczki cum comaeu aduenturum nunciant: qui etsi cursum suum maturaret, sinistra tamen fortuna usus, maiore parte nauium amissa, cum paucis in castra peruenit. Etenim cum diutino labore fatigatus, vna nocte quietis causa in Vuolgae littus se recepisset, Czeremissae continuo magno accurrentes clamore, quisnam praeternavigaret, sciscitantur? quos Paliczki seruitores, nautarum seruos esse rati, iurgijs increpantes, flagris se postero die caesuros minantur, quod domini sui somnum ac quietem importunis vociferationibus interturbarent. Ad quae Czeremissae: Cras, inquit, aliud nobis vobiscum negotium erit: nam victos vos omnes Cazan ducemus. Mane igitur sole nondum apparente, cum densissima

RERVM MOSCOVITICARVM
nebula totum littus occupasset, Czeremissæ de-
repentè in naues impetu facto, tatum terrorem
Ruthenis incusserant, vt Palitzki præfectus clas-
sis, relictis in manu hostium nonaginta maiori-
bus nauibus, in quibus singulis triginta viri e-
rant, soluta à littore nauis, medium Vuolgæ tene-
ret, nebulaq; tectus ferè nudus ad exercitum per-
ueniret. Atq; inde post, plurium nauium comi-
tatu rediēs, haud dispari fortuna vsus, in Czere-
missarū insidias iterum prolapsus est. Nauibus
enim, quibus deducebatur, amissis, ipse vix cū
paucis incolumis euasit. Dum Rutheni ita fame
hostiliq; vi vndequaq; vrgentur, à Basilio missus
equitatus Vuiega fluuio, qui à Meridie Vuol-
gam influit, octoq; miliaribus à Cazan abest
traiecto, ad exercitum contenderet, à Tartaris
& Czeremissis bis excipitur: cum quibus con-
gressi, multis vtrinq; desideratis, Tartaris dein-
de cedentibus, se reliquo exercitui coniunxerūt.
atq; ita exercitu equitatu firmato, Cazan castrū
quintadecima Augusti obsideri cœptū est. Qua
re cognita, regulus ad alterum oppidi latus in
conspectu hostium, sua quoq; castra locauit: e-
missoq; subinde equitatu hostium, castra obequi-
tare, eosq; laceffere iubet. atq; ita crebræ vtrin-
que velitationes fiebant: Narratum est nobis ab
hominibus fide dignis, qui ei bello interfuerunt,
sex aliquando Tartaros in planiciem ad Mosci
exercitum processisse: quos cum rex Scheale cœ-
tum quinquaginta equitibus Tartaricis aggredi
vellet, à duce exercitus prohibitum fuisse: duo-
busq;

COMMENTARII. 105
busq; milibus equitum ante eum collocatis, oc-
casionem rei bene gerendæ præreptam sibi fuis-
se. Hi cū Tartaros circūuenire, & quasi conclu-
dere, ne fuga elaberetur, vellent: Tartari eorum
conatū hoc astu eludere, insequentibus Moscis
paulatim cedere, parumq; progressi subsistere.
Idem Mosci cum facerent, eorum Tartari timidi-
tatem animaduertentes, mox arreptis arcubus
tela in eos torquebant: inq; fugam conuersos
persequuti, complures sauciabāt. Moscis denuò
in se conuersis, paululum cedere, iterumq; subsi-
stere, atque ita hostem simulata fuga ludificare.
Hæc dum fiunt, duo Tartarorum equi, tormen-
ti icu prostrantur, illæsis tamen equitib. quos
reliqui quatuor saluos ac incolumes, duo-
bus milibus Moscorum spectantibus, ad suos
reduxere. Dum equites se ita mutuò ludificant,
magna vi interea admotis tormentis, castrum
oppugnabatur: neque obsessi segnius, exone-
ratis pariter in hostem tormentis, se defende-
bāt. In eo certamine bombardarius, quem vnicū
in castro habebant, ex Ruthenorū statione sphe-
rula bōbardica ictus, occubuit. Qua re comper-
ta, mercenarij ex Germanis & Lithwanis mili-
tes, magnam spem ad occupandum castrum con-
cipiunt: quibus si præfecti animus respondisset,
haud dubiè eo die castro potiti fuissent. Verum
is cum suos inedia, quæ quotidie etiā magis ad-
augebatur, premi cereret, priusquam per inter-
nuncios de ineundis inducijs clam cum Tartari-
s egisset, adeò militum conatum non probauit
O 5 vt eos

vt eos etiam cum iracūdia corripere, verberaq;
minaretur, quòd se infcio & inconsulto castrum
oppugnare auderent. Bene enim in tanta rerum
angustia Principis sui rebus consultum fore pu-
tabat, si initis cum hoste quibuscunq; inducijs,
tormenta & exercitum saluum reportaret. Tar-
tari quoq; cognita præfecti voluntate, in spem
bonam adducti, condiciones quas præfectus of-
ferebat, scilicet vt missis in Moscoviam legatis,
pacem cum Principe transigerent, libenter susce-
perunt. quibus ita constitutis, Palitzki præfectus
soluta obsidione, cū exercitu in Moscoviā reuer-
sus est. Fama erat, præfectū à Tartaris muneribus
corruptū obsidionem soluisse. quam quidā natio
ne Sabaudiensis adauxerat: qui cum tormento si-
bi commisso, ad hostes deficere voluisset, depre-
hensus in itinere, atq; seuerius examinatus, con-
fessus est, se deficere voluisse: atque vt plures ad
hanc defectiōem sollicitaret, argenteos se num-
mos & pocula Tartarica ab hostibus accepisse.
in quem tamen in tam manifesto scelere depre-
hensum, Præfectus nihil durius statuit. Reducto
ita exercitu, quem centum octoginta millium fu-
isse perhibent, Cazan regis Oratores ad pacem
firmandam ad Basiliū veniunt. qui etiam tum,
dum nos Moscoviæ essemus, aderant: neq; ad-
huc vlla tunc futuræ pacis spes inter eos erat.
nam & nundinas, quæ circa Cazan in mercato-
rum insula fieri consueuerant, in Cazanensium
iniuriam Basilius Nowogardiam transtulit: gra-
ui indicta pœna, si qui in posterū ex suis ad mer-
catum

catum in insulam proficiscerentur, eamque nun-
dinarum translationem magno Cazanensibus
incommodo futuram sperabat: atq; vel salis (cu-
ius Tartari illis tantum nundinis copiam à Ru-
thenis habebant) emptione adempta, ad deditio-
nem eos cogi posse. Verū huiusmodi nundina-
rum translatione non minus incommodi sensit
Moscowia, quàm ipsi Cazanenses. Plurimarum
enim rerum, quæ ex mari Caspio, Astrachan em-
porio, ad hæc Persia & Armenia per Vuolgam
importabantur, consequuta est caritas ac penuria:
maximè autem nobilissimorum piscium, ex
quorum numero Beluga est, qui citrà & vltra Ca-
zan in Vuolga capiuntur.

Hactenus de bello Principis Moscoviæ cum
Tartaris Cazanensibus gesto. Nunc ad intermis-
sam de Tartaris narrationem denuò redeo.

Post Tartaros Cazanenses, primi Tartari co-
gnomento Nagai occurrunt, qui vltra Vuolgam
circa mare Caspium, ad fluuium Iaick ex provin-
cia Sibier decurrentem habitant. Hi reges non
habent, sed duces. Nostra tempestate tres fra-
tres, æquali diuisione prouinciarum facta, ducatus
illos obtinebant: quorum primus Schidack,
ciuitatem Scharaitzick vltra fluuium Rha, Orien-
tem versus, cum adiacente ad Iaick fluuium re-
gione obtinebat: alter Cossum, quicquid inter
Kamam Iaick & Rha fluuios esset: Schichma-
mai tertius fratrum Sibier prouinciæ partem, &
omnem circumiacentem regionem possidet.
Schichmamai interpretatur sanctus, vel potens.
Atque

Atq; hæ quidem regiones omnes ferè syluofæ sunt: extra eam quæ ad Scharaitzick vergit, quæ campestris est.

Inter Vuolgã & Iaick fluuios, circa mare Caspium, habitabãt quondam Sawlohêses reges, de quibus postea. Apud hos Tartaros rem admirãdam, & vix credibilem, Demetrius Danielis, vir (vt inter Barbaros) grauis ac fide singulari, nobis narrauit: patrem suum aliquando à Principe Moscoviæ ad Zawolhensem regem missum fuisse: in qua dum esset legatione, semen quoddam in ea insula, melonum semini, paulo maius ac rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: ex quo in terram condito, quiddam agno persimile, quinq; palmarum altitudine succresceret: idque eorum lingua Boranetz, quasi agnellum dicas, vocaretur. nam & caput, oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recens editi, pellem præterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta vterentur. eiusmodi pelles vidisse se, multi coram nobis testabantur. Aiebat insuper, plantam illam, si tamen plantam vocari phas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen nullã: verum carnis loco, materiam quandam cancrorum carni persimilem. ungulas porrò nõ vt agni corneas, sed pilis quibusdã ad cornu similitudinẽ vestitas: radicem illi ad vmbilicũ, seu ventris medium esse. viuere autẽ tamdiu, donec depastis circum se herbis radix ipsa inopia pabuli arefcatur. Miram huius plantæ dulcedinem esse: propter quam

*Agri Scythici
in Asia.*

quam à lupis, cæterisque rapacibus animalibus multum appeteretur.

Ego quamuis hoc de semine & planta pro cõmento habuerim, tamen & antea tanquam à viris minime vanis auditum retuli: & nunc tanto libentius refero, quòd mihi vir multæ doctrinæ Guilhelmus Postellus narrauit, se audiuisse à quodã Michaelæ, apud rempub. Venetã publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quòd viderit à finibus Samarcandæ ciuitatis Tartaricæ, cæterarumq; regionum quæ ad Euroaquilonem mare Caspium respiciunt, vsq; in Chalibontidẽ, deferri quasdam pelles delicatissimas, plantæ cuiusdam in illis regionibus nascentis, quæ aliqui Musulmani ad capita sua rasa fouenda medijs pileis inferere, ac pectori quoq; nudo applicare soleant. Plantam sibi tamen non visam esse, nec nomen se scire, nisi quòd illic Samarcandeos vocetur: eamq; esse ex animali instar plantæ in terram defixo. Quæ cum ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) penè persuadent, vt hanc rem minus fabulosam esse putem, ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt possibilia,

A Principe Schidack, progrediendo in Orientem viginti diebus, occurrunt populi quos Moscici appellant Iurgenci, quibus Barack Soltan, magni Cham seu regis de Cataia frater imperat. A domino Barack Soltan, decem djætis itur ad Bebeid Chã. Hic est ille magnus Chã de Cataia.

Astrachan vrbs opulenta, magnumq; Tartarorum

rorum emporium, à qua tota circumiacēs regio nomen accepit, decem dierum itinere infra Cazan in citeriore Vuolgæ ripa, ad eius ferè ostia sita est. Quidā hanc non ad Vuolgæ ostia, sed aliquot dierum itinere inde distare aiunt. Equidem eo loco quo Vuolga fluius in multos ramos, quos quidē septuaginta esse aiunt, scinditur, pluresq; insulas facit, totidemq; ferè ostijs Caspiū mare tanta aquarum copia ingreditur, vt procul spectātibus mare esse videatur, Astrachan sitā esse se puto. Sunt alij, qui eam Citrahan appellant.

Vltra Vuiatkam & Cazan, ad Permiæ vicinā Tartari habitant, qui Tumenskij, Schibanskij, & Cofatzkij vocantur. ex quibus Tumenskij in syluis habitare, decemq; milium numerum aiūt non excedere. alij præterea Tartari trans Rha fluium sunt, qui quòd soli capillos nutriant, Kalmuchi vocantur: & ad mare Caspium Schamachia, à qua etiam regio nomen accepit, ita appellati, homines in texendis sericeis vestibus excellentes, quorum ciuitas sex dierum itinere abest ab Astrachan, quā vnā cum regione rex Persarum haud ita diu (vā aiunt) occupauit.

Afoph ciuitas ad Tanaim, de qua supra, septē dierum itinere distat ab Astrachan: ab Afoph autem, Taurica Cherfonesus, præcipuè autē Præcop ciuitas, abest quinq; dierum itinere. Inter Cazan autē & Astrachan, longo secūdem Vuolgā tractu, ad Borysthenem vsq;, campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus inhabitant: præter Afoph & Achas ciuitatem, quæ est duodecim

decim miliaribus supra Afoph ad Tanaim: & minori Tanai vicinos Tartaros, qui terram colunt, certasque sedes habent. Ab Afoph ad Schamachiam sunt duodecim diætæ.

Ab Oriente Meridiem versus reflectendo, circa Mæotidis paludes & Pontū, ad fluium Cupa, qui paludes influit, Aphgasi populi sunt, quòd loci vsq; ad Merula fluium, qui Pontum illabitur, montes occurrūt, quos Circassi, seu Ciki incolunt. Hi montium asperitate freti, nec Turcis, nec Tartaris parent. Eos tamen Christianos esse, suis legibus viuere, in ritu & cæremonijs cum Græcis conuenire, lingua Slawonica (qua vtuntur) sacra peragere, Rutheni testantur. Audacissimi piratæ sunt. nā fluijs, qui ex eorum montibus fluunt, nauibus in mare delapsi, quoscumq; possunt spoliant: eos præsertim, qui ex Capha Constantinopolim nauigant. Ultra Cupa fluiū est Mengarlia, quam Eraclea fluius interlabitur: deinde Cotatis, quam quidam Colchim esse arbitrantur. Post quem Phasis occurrit, qui priusquam mare illabatur, haud procul ab ostijs Sabellum insulam facit: in qua fama est, Iasonis naues quondā stetisse. Ultra Phasim, Trapezus.

Tauricæ Cherfonesi paludes, quæ ab ostijs Tanais in longitudinem trecenta miliaria Italica habere dicuntur, ad Caput S. Ioannis, promontorium, quā in arctum coeunt, duo tātum miliaria Italica continent. In ea Krijm ciuitas, olim regum Tauricæ sedes: à qua Krijmskij nominabatur. Postea toto Isthmo, spacio mille ducentorū

palsuum

RERVM MOSCOVITICARVM
palsuum ad insulæ formam perfolso, reges non
Krijmskij, sed Præcopskij, ab illa nimirum per-
fossione sumpto vocabulo, nomen accepere.
Præcop enim, lingua Slawonica perfolsum so-
nat. Vnde apparet, scriptorem quendam erras-
se, qui Procopium quendam ibi regnasse scri-
psit. Porrò tota Chersonesus, sylua quadam per
medium scinditur: eaq; pars quæ Pontum respi-
cit, in qua Capha insignis vrbs, olim Theodosia
dicta, Genuensium colonia, tota à Turca possi-
detur. Capham autem Mahumetes, qui expu-
gnata Constantinopoli, Græcorum imperium
destruxit, Genuensibus ademit. Alteram penin-
sulæ partem Tartarus possidet. Omnes autem
Tartari, Tauricæ reges, originem suam ex Sa-
wolhensibus regibus ducunt: & cum domestica
seditione aliqui regno pulsi fuissent, nec vsquam
in vicinia firmam sedem habere possent, hanc
Europæ partem occupauere: veterisq; iniuriæ
haud immemores, diu cum Sawolhensibus di-
micabant: donec patrem nostrorum memoria,
Alexandro magno duce Lithwanicæ in Polonia
imperante, Scheachmet rex Sawolhensis in par-
tes Lithwanicæ venit, scilicet vt inuito cum Ale-
xandro rege fœdere, coniunctis viribus Mahmet
girei regem Tauricæ eijcerent. In quam rem ve-
terque quidem princeps consensit. Cum autem
Lithwani iuxta eorum consuetudinem longius
quàm par est, bellum differrent, vxor Sawolhen-
sis regis, eiusque quem in campis habebat exer-
citus, moræ, tum etiam frigoris impatientes,
eorum

COMMENTARII. 109
eorum regem in oppidis quibusdam agentem
solicitant, obmisso Poloniæ rege, vt in tempore
rebus suis prouideat. Quod cum illi persuadere
non possent, vxor relicto marito, cum parte ex-
ercitus ad Mahmetgirei Præcopensem regem
deficit: cuius impullu, Præcopensis exercitum
ad profligandas reliquas Sawolhensis copias mit-
tit. quib. dissipatis, Scheachmet Sawolhensis rex
infelicitatem suam videns, sexingentis ferè equi-
tibus comitatus, Albam ad Thijran fluiuii sitam
spe auxiliij à Turca implorandi confugit. In ea
ciuitate cum structas sibi, vt caperetur, insidias in-
tellexisset, conuerso itinere, vix media parte equi-
tum assumpta, Chiowiam peruenit. vbi à Lith-
wanis circumuentus, captusque, cum regis Polo-
niæ iussu Vuilnam deduceretur, obuiam sibi rex
progressus, honorificè susceptum, ad Polonorum
conuentum secum duxit: quo quidem conuentu
bellum aduersus Mendligerei decernitur. Sed cū
Poloni in cogendo exercitu tempus longius,
quàm par erat, extraherèt, Tartarus vehementer
offensus, denuò de fuga cogitare cœpit: in qua de-
prehensus, ad Trokij castrum, quatuor à Vuilna
miliaribus retractus est. quem ego ibi vidi, vnaq;
cū eo pransus sum. Atque hic Sawolhensium
regum imperij finis fuit: cum quibus & Astrachā
reges, qui quoque ex eisdem regibus originem
traxerunt, vnā perierunt. quibus ita oppressis &
extinctis, regum Tauricæ potentia maiorem in
modum adaucta: vicinis gentibus terrori erat,
adeò vt & regem Poloniæ ad certum stipedium
P penden-

pendendum cogere, ea conditione, vt eorum opera, quavis urgente necessitate vratur. Quin & Moscoviæ Princeps, missis subinde muneribus illum sibi deuincire solebat. quod ideo fit, quia cū mutuis assidue bellis implicentur, vterq; Tartarorum ope armisq; alterum se sperat opprimere posse. Cuius ille haud ignarus, acceptis muneribus vtrūq; vana spe lactabat. id quod vel eo tempore, dum ego Cæsaris Maximiliani nomine apud Moscoviæ Principem de pace cum rege Poloniæ ineunda tractarem, apparuit. Nam cū Moscoviæ Princeps ad æquas pacis conditiones induci non posset, rex Poloniæ Præcopensem regē pecunia conduxit, vt Moscoviam cum exercitu ab vna parte adoriretur, se quoq; ex altera Opotzkam versus impetum in Mosci ditionem facturum. qua arte Poloniæ rex Moscum ad tolerabiles pacis conditiones cogi posse sperabat. Quod Molcus animaduertens, missis Oratoribus suum vicissim apud Tartarum egit negotium, vt sciret in Lithvaniam, quam tum omni metu vacuam ac præsidio destitutam esse dicebat, vires suas conuerteret. Cuius consilium Tartarus, sui commodi duntaxat ratione habita, secutus est. Atq; is eiusmodi Principum dissensionibus potentior factus, cum imperij augendi libidine teneretur, neque quiescere posset, ad maiora animum applicuit. Mamaiq; Nahaicensi principe sibi adiuncto, Tauricam anno Domini 1524, mense Ianuario, cum exercitu egressus, regem Astrachan adortus est. cuius urbem, cum ea relicta, metu

-nebusq;

pro-

profugisset, obledit, & occupauit, mansitq; victor in ciuitate sub tectis. Interim Agis Nahaicensi quoque princeps, fratrem suum Mamai increpat, quod tam potētem vicinum suis copijs iuaret. Præterea eum monet, vt Machmetgirei regis indies crescentē potentia suspectam haberet. posse enim, vt insanabili illi animo esset, fieri, v conuersis in se fratremque armis, vtrumque regno depulsum aut interminat, aut in seruitutem deducat. Quibus verbis Mamai permotus, fratri nunciat, eumque hortatur, vt quā magis posset copijs ad se properaret. posse enim nunc cū Machmetgirei magno rerū successu clatus, securius ageret, vtroque eo metu leuari. Agis fratris monitis parens, ad præscriptum tempus se cum exercitu, quem ad defendendum in tot bellis regni sui fines iam prius coegerat, affuturum omnino promisit. Qua re intellecta, Mamai continuo regem Machmetgirei monet, ne militem soluta disciplina sub tectis aleret, corrūperetque: sed vrbe relicta, in campis potius, vt mos est, degeret. Cuius consilio acquiescens rex, militem in castra educit, aduolat Agis eum exercitu, seq; fratri iungit: atq; hi non ita multo post Machmetgirei regē nihil tale timentem, cum Bathir Soltan filio, vigintiquinq; annos nato, prandētem, facto derepente impetu obtruncat, eiusq; maiorem exercitus partem fundunt, & reliquos in fugam vertunt: ac vltra Tanaim, Tauricam vsq; insequentes, cædunt, fugantque: Præcop ciuitatem, quam in Chersonesi ingressu esse dixi-

P 2 obf.

*Disordia magna
et delubra her.*

*Fortuna Agis
Maximo successu
det. Mamai*

obsident: tentatisque omnibus, cum ea nec vi, nec deditioe potiri posse viderent, soluta obsidione domum redeunt. Horum ergo opera rex Astrachan regno suo iterum potitus est: viresq; regni Tauricæ, cum Machmetgirei fortissimo & foelicissimo rege, qui potenter aliquandiu imperavit, conciderunt. Machmetgirei occiso, frater eius Sadachgirei, Turcarum imperatoris (cui tū seruebat) auxilio Præcopense regnum occupavit: qui cum Turcarum moribus imbutus, rarius præter Tartarorum morem in publico versaretur, neq; subditis suis se conspiciendum exhiberet, à Tartaris, qui hanc insolitam rem in Principe ferre non poterant, eicitur, inq; eius locum ex fratre nepos substituitur. à quo cum Sadachgirei captus fuisset, nepotē, ne cæde in se sæuiat, sed à suo sanguine abstineat, senectutis suæ misereatur, denique vt priuatus reliquū vitæ in castro aliquo deducere, nomenq; duntaxat regium, tota regni administratione nepoti permilla, retinere possit, supplex orat, & impetrat.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè sunt. Chan, vt supra dixi, rex est: Soltan, filius regis: Bij, dux: Murta, filius ducis: Olboud, nobilis, vel consiliarius: Olboadulu, alicuius nobilis filius: Seid, supremus sacerdos: homo verò priuatus, Kfi. Officiorum verò, Vlan, secunda e regis dignitas: nam reges Tartarorum quatuor viros, quorum consilio in rebus grauib; potissimum vtuntur, habent. ex his primus, Schirni vocatur: secundus Barni, tertius Gargni, quartus Tziptzan.

zan. Hactenus de Tartaris: nunc de Lithwania, Moscoviæ vicina, dicendum est.

DE LITHVANIA.

Lithwania Moscoviæ proxima est. non autē de sola prouincia, sed regionibus illi adiacentibus, quæ sub Lithvaniæ nomine comprehenduntur, nunc loquor. Hæc longo tractu ab oppido Circals, quod ad Borysthenem situm est, in Liwoniam vlq; protenditur. Porro Circalsi, Borysthenis accolæ, Rutheni sunt, alij ab his quos supra ad Pontum in montibus habitare dixi. His nostra tempestate præficebatur Eustachius Tascowitz, (quem cum Machmetgirei rege in Moscoviam vnâ profectum fuisse, supra dixi) vir belliciosissimus, astutia singulari: qui cum crebra cum Tartaris commercia haberet, sæpius tamen eos fudit. quin & ipsum Moscum, cuius aliquando captiuus fuerat, in magna sæpe pericula adduxit. Eo anno, quo nos Moscoviæ eramus, miro astu Moscos profligauit: dignaque mihi res visa est, quæ hoc loco ascriberetur. Tartaros quosdam habitu Lithwanico in Moscoviam deduxit, in quos, ceu Lithwanos, nullo metu Moscos irruenturos sciebat. Ipse dispositis loco opportuno insidijs, Moscos vlciscentes præstolatur. Tartari de populata parte Seweræ prouinciæ, Lithwaniam versus iter arripiunt: indeq; mutato itinere, cum Lithwaniam tenuisse cognouissent, Mosci Lithwanos esse rati, mox vindictæ cupiditate magno impetu in Lithwaniam irruunt: qua vastata, cum præda onusti redirent, ab Eustachio ex insi-

*Pratagem
Eustachij.*

RERVM MOSCOVICARVM
dijs circumuenti, ad vnum omnes cæduntur.
Qua re cognita, Moscus Oratores ad Poloniæ
regem, qui de illata sibi iniuria conqueren-
tur, misit. quibus rex: Suos non intulisse, sed
iniuriam vltos esse, respondit. Ita Moscus. vtrin-
que delusus, damnum cum ignominia ferre co-
actus est.

Infra Circassos nullæ habitationes Christia-
norum sunt. Ad Borysthenis ostia, Otzakhow
castrum & ciuitas, quadraginta miliaribus à Cir-
cass, quam Tauricæ rex non ita diu Poloniæ re-
gi ademptam possidebat. Hanc nunc Turcus te-
net. Ab Otzakhow ad Albam, circa ostia Thire,
quæ veteri nomine dicitur Moncastro, quatuor-
decim miliaribus ab Otzakhow, in Præcop qua-
tuordecim miliarib. A Cercass circa Borysthe-
nem ad Præcop quadraginta miliarib. Supra Cie-
cassos septem mil. per Borysthenem ascenden-
do, Cainow oppidum occurrit: à quo decem &
octo miliarib. est Chiowia, vetus Rusiæ metro-
polis: quam magnificam & planè regiam fuisse,
ipsæ ciuitatis ruinæ, monumentaque, quæ in
rueribus visuntur, declarant. Apparent adhuc
hodie in vicinis montibus ecclesiarum, mona-
steriorumque desolatorum vestigia, præterea ca-
uernæ multæ, in quibus vetustiss. sepulchra, cor-
poraque in his nondum absumpta visuntur. Ab
hominibus fide dignis accepi, puellas ibi vltra
septimum annum rarò castitatem seruare. ratio-
nes varias audiui, quarum nulla mihi satisfacit:
quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abduce-
re

*Nulla ultra
annum vixit
astra.*

re minimè licet. Nam si quis abducta puella de-
prehensus fuerit, & vita & bonis, nisi Principis
clemètia seruatus fuerit, priuatur. Lex etiam ibi-
dem est, qua externorum mercatorum (si qui ibi
fortè decesserint) bona aut regi cedunt, aut eius
præfecto: id quod apud Tartaros & Turcas, in
Chiowienfib. apud se mortuis obseruatur. Ad
Chiowiam monticulus quidam est, per quem
mercatoribus via aliquanto difficiliore transeun-
dum est: in cuius ascensu, si fortè currus aliqua
pars frangatur, res quæ in curru portabantur, Fi-
sco vindicantur. Hæc omnia D. Albertus Gastol
Palatinus, Vuilnensis regis in Lithwania vice-
gerens, mihi retulit. Porro à Chiowia ascenden-
do per Borysthenem triginta miliaribus, Mosier
ad fluuium Preperetz, qui duodecim miliarib. su-
per Chiow. Borysthenem influit, occurrit. Thur
fluuius piscosus influit Preperetz. à Mosier autem
ad Bobranzko, triginta. Inde ascendendo vigin-
tiquinque miliaribus, peruenitur in Mogilew,
à qua Orsa sex miliaribus abest. Hæc iam enume-
rata secundum Borysthenem oppida, quæ om-
nia in Occidentali littore sita sunt, regi Polo-
niæ: Orientali verò, Moscoviæ principi subij-
ciuntur: præter Dobrownam, & Mfislav, quæ
Lithvaniæ ditionis sunt. Traiecto Borysthe-
ne quatuor miliaribus Dobrownam, indeque vigin-
ti Smolenzko deuenitur. Ex Orsa nobis iter
fuit in Smolenczko, & tum Moscoviam usque.
Borislowe oppidum viginti duobus ab Orsa
in Occidentem miliaribus abest, quod Beregina

fluuius, qui infra Bobrantzko Borysthenem influit, præterlabitur. Est autem Beresina, vt oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolentzko. Planè puto hunc Beresinam, id quod etiam vocabuli sonus indicare videtur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse. nam si Ptolemæi descriptionem conspexerimus, Beresina fontibus magis quàm Borysthenis, quem Niper appellant, conueniet.

Lithwania porro quos Principes habuerit, quâdo Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Huius gentis res ad Vuitoldi vsq; tempora, semper florebant. Si bellum aliunde ipsis immineat, suaq; aduersus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis quàm ad bellum instructi, magno apparatu veniunt: verùm delectu habito, citò dilabuntur.

Quod si qui remanserint, hi equis vestibusq; melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducè sequuntur. Cæterùm magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaque res adeò dedecori non est, vt militiæ præfecti, ducesq; publicè in conuentibus castrisq; proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quilibet agendi est licentia, vt immodica libertate non vti, sed abuti videantur, Principûq; bona impignorata possideant: adeò, ut Principes in Lithwaniam venientes,

tes, suis, ni prouincialium ope subleuentur, vestigalibus ibi viuere non potuerint. Gentis habitus oblongus, arcumq; Tartarorum, hastam verò & scutum Hungarico more gerunt, equis bonis, iisdemq; castratis, sine soleis ferreis, quos mollibus coercent lupatis, vtuntur.

Vuilna est caput gentis: ciuitas ampla, intra colles sita, ad confluxum fluuiorum Vueliæ & Vuilnæ. Vuelia autem fluuius aliquot infra Vuilnam miliaribus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno, nomine haud ita dissimili, præterlabitur, Prutenosq; populos quondam ordini Teutonicorum subiectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgensis, posteaquam se regi Poloniae subdidit, cruceq; & ordine deposito, hæreditarius præest) à Samogitis, eo loci quo Germanicum mare illabitur, dirimit: vbi est oppidum Mumel, nam Germani Crononem Mumel, patrio verò vocabulo Nemen appellant. Vuilna porro nunc est muro cincta. multa templa ædesq; lapideæ in ea exædificatur, in qua episcopalis sedes est, quâ tunc Ioannes regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate præditus, tenebat, nosq; in reditu nostro humaniter excepit. Præterea parochialis ecclesia, & aliquot monasteria, & præcipuum Franciscanorum de obseruantia cœnobium, maximis sumptibus extructum, excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanæ obedientiæ. In Lithwanicæ principatu sunt tres Romanæ obedientiæ episcopatus: Vuilnensis scilicet,

Vestitus.

*Deditur eis
Wahs.*

cet, Samogithiæ, & Chiowiensis. Rutheni verò episcopatus in regno Poloniæ & Lithwania, aut suis incorporatis principatibus, sunt, archiepiscopus Vuilnæ nunc degens, Polocensis, Vuolodimeriensis, Luçensis, Pinski, Chomenis, Præmissiensis. Lithwani melle, cera, cinere, quibus potissimum abundant, quæstum faciunt, quæ magna ab eis copia Gedanum, deinde in Hollandiã deferuntur. Picem quoq; & asseres ad fabricandas naues, frumentum quoq; Lithwania abundè præbet. Sale caret, quod venale ex Britannia habet. Quo tempore Christiernus Daniæ regno eiectus, mareque piratis infestum esset, sal non ex Britannia, sed ex Rufsia portabatur: quò etiamnum vtuntur apud Lithwanos. Nostra tempestate apud Lithwanos duo potissimum viri bellica laude clari fuere: Constantinus Knes Ostroski, & Knes Michael Linzki. Constantinus vt plurimum Tartaros fudit: non occurrendo multitudini prædantium, sed præda onustos sequebatur. cumque redirent ad eum vsq; locum, in quo se omni metu solutos, respirandi & quiescendi commodum spacium habere putabant (is locus erat illi notus) cumq; eos inuadere constituisset, monuit suos, vt sibi ea nocte cibaria pararent, nam se eis nullam ignis copiam in noctem futuram esse facturum. Itaq; sequenti die continuato itinere, cum Tartari noctu nulla flamma aut fumo apparente, putarèt hostes regressos, aut dilapsos, eoq; & equos in pascua dimitterent, mactarent, vorarent, & se somno dederent: Constantinus primo

*Ferulæ
Sale caret.*

*Præterea
considerandi*

primo diluculo inuadens, magnis cladibus eos affecit. Knes verò Michael Linski, qui cum adolescens adhuc in Germaniã venisset, & apud Albertum Saxonie ducem eo tempore in Frisia bellum gerentem strenuè se gessisset, ac per omnes militiæ gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorumq; apud quos adoleuerat moribus imbutus, in patriam rediisset, apud Alexandrum regem magna auctoritate ac summo loco fuit: adeò vt rex arduas quasque res ex eius iudicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, vt cum Ioanne Sawerinski Palatino Trocensi, regis causa in dissensionem veniret, vbi compositis tandem rebus, in vita regis omnia quæta inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni altamente repositum odium. nam ex eo priuatus erat Palatinatu. Tum ipse & complices, atq; amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperij, ab æmulis quibusdam delatus est, & proditor patriæ nominatus. Cuius iniuriæ Knes Michael impatiens, cum sæpe regem appellasset, rogassetq; vt communi iudicio, quo tantum crimen à se depellere posse dicebat, causam inter se & Sawerinski actorem discerneret: cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vladislaum regis fratrem proficiscitur: à quo literis & Oratoribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex admonebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causæ suæ cognitionem à rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael

chael, tale facinus se aggressurū, regi dixit, quod ipsi sibiq; aliquando foret mœreri. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum literis mandatisq; ad Moscoviæ Principem mittit. Scripserat autem, si Princeps securam liberamq; ad se viuendi copiam, datis in hanc rem literis, atq; addito iuramento, sibi promitteret, eaq; res honori emolumentique sibi apud Principem foret, se castris quæ in Lithwania possideret, alijsq; vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem & dexteritatem cognitam haberet, mirificè exhilaratus, omnia quæ à se Michael peteret, datis vt volebat literis, iuramentoque addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael vlciscendi libidine flagrans in Ioannem Sawersinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) toto impetu fertur, eumq; ne elabi posset, dispositis circum ædes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obruncatq;: qua re peracta, ad castrum Miensko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Miensko occupatione frustratus, alia subinde castra oppidaq; aggressus est. Interea cum regis in se copias aduenire, seq; illi longè imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moscoviam se contulit: vbi à Principe honorificè exceptus est. nã Lithwaniam illi parem non habere sciebat. Vnde

de magnam de eo spem conceperat, se eius consilio, opera, industria, vniuersam Lithwaniam posse occupare. qua spe haud prorsus frustratus est. Nam communicatis cum eo consilijs, Smolenzko insignem Lithwaniæ principatū denuò obsedit, & eam viri huius industria magis quam viribus cepit. Vnus enim Michael, militibus qui in præsidio erant, omnem vrbis defendendæ spem sua præsentia ademit: eosq; & metu & pollicitationibus, vt castrum proderent, permouit. Quòd eo audacius maioreq; studio faciebat, quoniã Basilii, si Michael Smolenzko quacūq; arte potiri posset, se castrū cū prouincia adiacente perpetuò sibi concessurū promiserat. Quibus tamè promissis adeò ille postea non stetit, vt Michael de pactione se appellante, vana tantū spe lactaret, atq; illuderet. Qua re vehementer Michael offensus, nòdum abolita è pectore Sigismundi regis memoria, cuius gratiam, opera amicorum quos in eius aula tum haberet, se facile còsequi posse sperabat, ex suis quendā sibi fidum ad regem mittit, seq; si quæ grauius in se commisisset, còdonaret, rediturum pollicetur. Grata hæc legatio regi fuit: nuncioq; continuò publicæ fidei, quas petabat, literas dari mandauit. Verùm cum Michael literis regijs non prorsus fideret, quo tutius redire posset, à Georgio Pisbeck & Ioanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea autoritate apud regem, eiusq; consiliarios esse sciebat, vt regem vel inuitum possent ad seruandam fidem cogere, similes literas efflagitauit, impetrauitque.

Sed

*In libro de rebus Moscoviticis
libro 10. capitulo
de rebus Moscoviticis
libro 10. capitulo
de rebus Moscoviticis*

Sed cum eius rei nuncijs in Mosci custodias incidisset, captusque esset, re patefacta, Principi quoque celeriter significata, Michael Principis iussu capitur. Eodem tempore nobilis quidam ex Treponum familia, adolefcentis Polonus, à Sigismundo rege ad Michaelem Moscoviam missus erat: qui ut mandata regis commodius exequi posset, per fugam se simulabat. Is quoque haud meliore fortuna usus, à Moscis capitur: & cum per fugam se diceret, neque tibi fides adhiberetur, adeò arcani continens fuit, ut etiam graviter tortus, id non reuelaret. Porro cum Michael captus, in conspectum Principis in Smolenzko adductus fuisset: Perfidie, inquit, digna te pro meritis poena afficiam. ad quæ ille: Perfidie crimen, quod mihi impingis, non agnosco. nam si tu mihi fidem promissamque servasses, fidelissimum me in omnibus servitorem habuisses. sed cum te eam floccifacere, meque à te insuper eludi viderem, graue mihi in primis est, ea quæ animo in te conceperam, me exequi non potuisse. mortem ego semper contempsi, quam vel ea causa libenter subibo, ne vultum tuum Tyranne amplius conspiciam. Deinde Principis iussu in magnam populi frequentiam in Vuelsina abductus, ubi supremus belli Præfectus proiectis in medium gravibus, quibus vincendus erat, cathenis: Princeps te, inquit, Michael maxima (ut scis) dum fideliter servires, gratia prosequeretur. Postquam autem prodicione fortis esse voluisti, hoc te secundum merita tua munere donat. simulque cum dicto, cathenas

thenas illi iniici iubet. qui dum ita spectante multitudinem cathenis constringeretur, ad populum conuersus: Ne captiuitatis, inquit, mea fallax apud vos fama largatur, quid fecerim, curque caprus sim, paucis aperiam: ut vel meo exemplo, qualem Principem habeatis, quidque quisque vestrum de eo sperare debeat, aut possit, intelligatis. Ita orsus, totius sui in Moscoviam itineris rationem, quæque Princeps scriptis literis, addito iuramento, sibi promississet, neque vlla ex parte promissis fessisset, referebat. Cumque sua de Principe expectatione falsus esset, voluisse denuò in patriam redire: ideo se captum esse. qua iniuria cum præter meritum afficeretur, mortem se non magno opere refugere, præsertim cum sciret, communi lege naturæ omnibus æque moriendum esse. Et cum corpore valido, ingenioque ad omnia versatili esset, multum etiam valebat consilio, serijs iocosisque rebus æque idoneus, planeque (ut aiunt) omnium horarum vir: qua animi dexteritate multum sibi gratiæ authoritatisque apud omnes, Germanos præsertim, ubi educatus fuerat, conciliauerat. Tartaros, Alexandro rege imperante, insigni clade profligauerat: neque à Vuitoldi morte, Lithwani tam præclaram à Tartaris victoriam unquam reportarunt. Hunc Germani voce Bohemica, Pan Michael vocabant: qui cum, ut homo Ruthenis Græcorum in fideritam ab initio, eoque post obmissa, Romanum sequutus fuisset, quo Principis in se ira indignationemque leniret, mitigaretque, in vinculis denuò Ruthenicum

alsupfit. De eius liberatione, nobis in Moscovia
 existentibus, multi preclari vici, in primis autem
 Principis coniunx, quae sibi ex fratre neptis erat,
 apud Principem laborabat, intercedebat pro eo
 etiam Caesar Maximilianus, literasque speciales in
 priore mea legatione ad Principem nomine suo
 dederat: quibus tamen usque adeo nihil effectum
 est, ut mihi tum nec aditus ad se pateret: imo ne
 videndi sui copia dabatur. In altera vero legatio-
 ne, cum forte de liberatione eius tractaretur, sae-
 pius a Moscis interrogabar, an hominem novis-
 sem? quibus equidem, quod in rem suam fore puta-
 bam, nomen me duntaxat eius aliquando audi-
 uisse, respondi. Atque Michael tum liberatus ac di-
 missus fuit, cuius neptim Princeps, viuente ad-
 huc priore vxore cum duxisset, tantam spem in
 eo ponebat, ut filios suos illius virtute a fratribus
 in regno tutos fore crederet: tutorem denique fili-
 orum suorum testamento instituerat. Mortuo de-
 in Principe, viduam lasciuientem cum identidem
 increparet, proditoris crimine ab ea insimula-
 tus, captusque infelix moritur. Qua re patrata, non
 longe post, ipsam quoque ita sequentem, veneno
 sublata: adulterum vero Owtzina dictum, in
 partes laniatum ac dissectum aiunt.

Vuolonia, inter Lithvanic principatus, gen-
 tem bellicosorem habet.

Lithuania admodum syluosa est. paludes in-
 gentes, & multos fluuios habet: quorum alij, ut
 Bog, Prepetz, Thur & Beresina, Orientem ver-
 sus Borysthenem illabuntur. alij vero, ut Boh, Cro-
 non,

non, & Narew, Septentrionem versus decurrunt.
 Coelum inclemens, animalia omnis generis par-
 ua habet, frumento quidem abundat, sed seges ra-
 ro ad maturitatem peruenit. Gens misera, & gra-
 ui seruitute oppressa. Nam ut quisque famulorum
 caterua sitipatus, domum coloni alicuius ingre-
 ditur, impunè quiduis facere, res ad vitam vltim
 necessarias rapere, absumere, crudeliter etiam co-
 lonum verberare licet. Colonis quauis de causa
 ad dominos suos absque muneribus aditus non
 patet. quod si etiam admittantur, ad Officiales &
 Praefectos relegantur: qui nisi munera accipiant,
 nihil boni decernunt, constituuntque. Neque vero
 haec solum tenuium ratio est, sed etiam nobilium
 si a proceribus impetrare quippiam volunt. Audi-
 ui a quodam primario Officiali apud Regem iu-
 niorem, qui dixit, Vnumquodque verbum in Li-
 thuania aurum esse. Regi quotannis imperatam
 pecuniam pro defendendis regni finibus pen-
 dunt. Dominis, praeter censum, hebdomadatim
 sex dies laborare: Parocho denique ducta, vel mor-
 tua vxore, liberis similiter natis, aut vita defun-
 ctis, eo quo contentur tempore, certam nume-
 rare pecuniam coguntur. Tam dura porro serui-
 tute a Vuitoldi tempore in hunc usque diem deti-
 nentur, ut si quis forte capite damnatus fuerit, de
 seipso, iubente domino, supplicium sumere, suis-
 que manibus se suspendere cogatur. quod si for-
 te facere recusauerit, tum crudeliter caesus, atque
 immaniter excarnificatus, nihilominus suspendi-
 tur. Hac seueritate effectum est, ut si Iudex aut

Q Prae-

Fertilitas

*ius in ar-
ms.*

Munera

*Fumendi mi-
ratio.*

*on aliq' boni
aly everty.*

Præfectus in re præfenti constitutus, reo moram fortè neçtenti, minatus fuerit, aut solummodo dixerit, Festina, dominus irascitur: tum miser grauißima verbera extimescens, laqueo vitam finit.

DE FERIS.

Feras habet Lithwania, præter eas quæ in Germania reperiuntur, Bisontes, Vros, Alces, quos alij onagros vocant, equos sylvestres. Bisontem Lithwani lingua patria vocant Suber: Germani improprie Aurox, vel Vrox: quod nominis vro conuenit, qui planè bouinam formam habet, cum bisontes specie sint dissimilima. Iubati enim sunt bisontes & villosi secundum collum & armos, barba quadam à mento propendente. pilis muscū redolentibus, capite breui, oculis grandioribus, & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerunque sic diductis & porrectis, vt interuallum eorum tres homines bene corpulentos insidentes capere possit: cuius rei periculum factum perhibetur à rege Poloniae Sigismundo, huius qui nunc regnat Sigismundi Augusti patre, quem bene habito & firmo corpore fuisse scimus, duobus alijs se non minorib. sibi adiunctis. Tergum ipsum ceu gibbo quodam attollitur, & priore & posteriore corporis parte demissiore. Qui venantur bisontes, eos magna vi, agilitate & solertia præditos esse oportet. Deligitur locus venatui idoneus, in quo sint arbores iustis di-remptæ spacijs, truncis nec crassis nimis, vt facile circumiri possint: nec paruis, vt ad tegendum hominem sufficiant. Ad has arbores singuli venatores

tores disponuntur, atq; vbi canibus persequentibus exagitatus bitons eum in locum propellitur qui primus ex venatoribus sese profert, in eum magno impetu fertur. At is obiectu arboris sese tuetur, & quâ potest percutit. venabulo feram: quæ ne sæpius quidem icta cadit, sed incensa magis ac magis rabie, non tantum cornua, sed etiã linguam vibrat: quam ita scabram & asperam habet, vt venatorem solo vestis eius tactu comprehendat & attrahat: nec antè relinquat, quam occidat. Quod si quis fortè circumcurritando & feriendo delassatus respirare cupit, is feræ obijcit pileum rubrum, in quem & pedibus & cornibus sæuit. Si verò alteri in idem certamen non confecta fera descēdere libet, vt fieri necesse est, si salui illinc abire velint: is eã facile in se prouocat, si vel semel sono barbaro Lululu succlamarit.

Vros sola Masowia Lithwaniæ contermina habet: quos ibi patrio nomine Thur vocant, nos Germani proprie Vrox dicimus. Sunt enim vere boues sylvestres, nihil à domesticis bobus distantes, nisi quòd omnes nigri sunt, & ductum quendam instar lineæ ex albo mixtum per dorsum habent. Non est magna horum copia sunt: q; pagi certi, quibus cura & custodia eorum incumbit: nec serè aliter quàm in viuarijs quibusdam seruantur. Miscentur vaccis domesticis, sed non sine nota. Nã in armentum postea, perinde atq; infames, à cæteris vris non admittuntur: & quæ ex eiusmodi mixtione nascuntur vituli, non sunt vitales. Sigismundus Augustus rex mihi apud se

Bisontes.

apiendi bisontes
res rano.

oratori donauit exenteratum vnum, quem venatores eiectum de armento femiuuum confece- rant: recisa tamen pelle, quæ frontem tegit, quod non temerè factum esse credidi: quâquam cur id fieri soleret, per incogitantiam quandam nõ sum percontatus. Hoc certum est, in precio haberi cin- gulos ex vri corio factos. & persuasum est vulgo horum præcinctu partum promoueri. Atq; hoc nomine regina Bona, Sigilmundi Augusti mater, duos hoc generis cingulos mihi dono dedit: quo- rum alterum serenissima Domina mea Romano- rum Regina, sibi à me donatum, clementi animo accepit.

Quæ fera Lithwanis sua lingua Lofs est, eam Germani Ellend, quidam Latine Alcen vocant: Poloni volunt onagrum, hoc est, asinum agre- stem esse, non respondete forma. Sectas enim vn- gulas habet: quanquam & quæ solidas haberent, repertæ sint, sed id perrarum est. Animal est alti- us ceruo, auribus & naribus prominulis, corni- bus à ceruo nonnihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. Cursus est velocissimi: non quo cætera animalia modo, sed gradarij in- stat: Vngulæ, tanquam amuletum, contra mor- bum caducum gestari solent.

In desertis campis circa Borysthenè, Tanaim & Rha, est ovis syluestris, quam Poloni Solhac, Mosci Seigack appellant, magnitudinis capreo- læ, breuioribus tamen pedibus: cornua iu altum porrecta, quibusdam circulis notata, ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faci- unt:

unt: velocissimi cursus, & altissimorũ saltuum.

Samogithia proxima Lithwanix est prouin- cia, in Septentrionem ad mare Baltheum, quæ Prusiam quatuor miliarium Germanicorum spa- cio à Liwonia diuidit: nullo oppido, aut castro munito insignis. huic ex Lithwania à Principe Præfectus, quem sua lingua Starosta, quasi senio- rem appellant, præficitur. neque temerè is, nisi grauissimas ob causas, officio mouetur: sed quo- ad viuit, perpetuò manet. Episcopum habet Ro- mano Pontifici subiectum. In Samogithia hoc in primis admirandum occurrit, quòd cum eius regionis homines procera vt plurimum statura sint, filios tamen alios corporis magnitudine ex- cellentes, alios perpusillos, ac planè nanos, velu- ti vicissitudine quadam, procreare solent. Samo- githæ vestitu vili eoquæ vt plurimum cinericio vtuntur. In humilibus casis, ijsquæ oblongiori- bus vitam ducunt, in quibus ignis in medio con- feruatur: ad quem cum paterfamilias sedet, iumè- ta, totamquæ domus suæ supellestem cernit. So- lent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, si- ne villo interstitio pecora habere. Maiores vrõ- rum cornibus pro poculis etiam vtuntur. Audaces sunt homines, & ad bellum prompti: loriceis, alijs- que plurimis armis, præcipuè autem cuspide, & eo breuiore, venatorum more, in bello vtuntur. Equos adeò paruòs habent: vt vix credibile sit, ad tantos labores eos sufficere posse: quibus foris in bello, domiq; in colendis agris vtuntur. Ter- ram non ferro, sed ligno prosicundunt: quod eo magis

Loss.
Ellend
Alce.

Ovis syluestris

modo Pusilli
modo proceri
probreare

vestitus Sa-
mogithianus

Habitatio

Pocula

Belliose

Equi parvi

Tertium lignum

RERVM MOSCOVITICARVM

magis mirandum, cum terra eorum tenax, & nõ arenosa sit, qua que pinus nunquam crescit. Araturi ligna complura, quibus terram subigunt, locoque vomeris vtuntur, secum portare solent: scilicet, vt vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis, quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres adferri fecerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes aliqua cœli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, Præfectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Prouincia hæc nemoribus, syluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obæsoque corpore, trium palmarum longitudinem non excedentes, Giwoites dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt: eosque lustrata domo statis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam venerantur. Quod si aduersi quid illis accideret, serpentem Deum domesticum malè acceptum ac saturatum esse credunt. Cum priori ex Moscovia itinere rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem fortè diuiteram, se eodem quo ibi eram anno, ab eiusmodi quodam

*Ridicula vulgi
peruasi.*

*idolatriæ.
Sostedæ.*

COMMENTARII. 120

dam serpentis cultore aliquot aluearia apum emisse: quem cum oratione sua ad verum Christicultum adduxisset, utque serpentem quem colebat occideret, persuasisset, aliquantopost cum ad visendas apes suas eò reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aurium tenuis miserabilem *mira!* in modum diducto offendit. Tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti deo suo manus nepharias iniecisset, ad piaculum expiandum, luendamque pœnam, hac calamitate puniri: multaque grauiora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Hæc quamuis non in Samogithia, sed in Lithwania sunt acta, pro exemplo tamen adduxi. Mel nusquam melius, *mel nobilitat* biliusue, quodque minus ceræ habeat, albumque sit, quam in Samogithia, reperiri aiunt.

Mare quod Samogithiam alluit, quodque Baltheum, quidam Germanicum, alij Prutenicum, nonnulli Veneticum: Germani verò alludentes Baltheo, Pelts appellant: Sinus propriè dicitur. interluit namque Cimbricam Chersonesum, quæ hodie Yuchtlund, & Sunder Yuchtlund Germani: Latini verò, nomine inde pariter sumpto, Luciam vocant. Alluit & Germaniam, quam Balsam dicunt, incipiendo ab Holsatia, quæ Cimbricam contingit: dein Lubicensem terram, item Vismariam, & Rostok, Magno polensiu Ducum ciuitates, totumque Pomeraniæ tractum id quod nomen eius loci indicat. Pomoriæ enim Slawonica lingua idem est, ac si diceret, iuxta mare, seu maritimum. Inde Prusiam, cuius metropolis est Gdanum, quod & Gedanum

*Regius mās.**Succinum*

danum & Dantiscum appellatur, alluit. Porro Ducis Prusie sedes est, quam Germani Regium montem appellant. Eò loci certo anni tempore, succinum mari innatans, magno hominum periculo, propter subitum maris accessum & recessū aliquando, piscatur. Samogithiam vix IIII milibus cōtingit: atq; longo tandem tractu Liwonā, & eam partem quā vulgo Khurland, Curetos absq; dubio vocant, & regiones quę Mosco subfunt: Vuinlandiā deniq; , quę Swetensium ditio nis est, vnde etiam Venedicū nomen originē duxisse arbitrātur, circumluit. Ab altera autem parte Swetiam contingit. Totum autem Danię regnum, quod insulis maximè constat, in hoc sinu continetur: exceptis Iucia & Scandia, quę continenti adhærent. Gotlandia quoque insula regno Danię subiecta, in hoc sinu est: ex qua pleriq; Gotthos prodijisse putabant: cum tamen longè angustior sit, quàm quę tantam hominū multitudinem capere potuisset. Præterea si Gotthi ex Scandia progressi fuissent, ex Gotlandia in Swetiam, & iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minimè cōsentaneum est) oportuisset eos reuerti. In Gothia insula adhuc Vuijsby ciuitatis ruinæ extant, in qua omnium illac præternauigantium lites ac controuersię cognoscabantur ac constituebantur: eò etiam ex longinquis illis maritimis locis causæ ac negotia deferebantur, prouocabanturq;.

Liwoniam provincia in longitudine secundum mare protenditur. Huius metropolis est Riga, cui

cui Teutonici ordinis magister præest. In ea, præter Rigensem archiepiscopum, Riualiensis & Ofsilienfis episcopi sunt. Oppida habet complura: præcipuè autem ciuitatem Rigam ad fluuium Dwina, non longè ab ostijs: item Rewaliam & Derbteñ ciuitates. Rewaliam Rutheni Roliwan Derbt verò Iuryowgorod appellant. Riga nomen suum vtraq; lingua retinet. Fluuios nauigabiles, Rubonem & Nerwam habet. Huius prouincię Princeps, fratres ordinis, quorum primi Commēdatores vocantur, item proceres & ciues, Germani ferè omnes sunt. Plebs vt tribus ferè linguis utitur, ita in tres ordines seu tribus est diuisa. In Liwoniam ex Germaniæ principatibus, Iuliacēsi, Geldrensi, & Monasteriensi, quotannis noui & seruitores & milites deducuntur: quorum pars in demortuorum, alij in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manumissi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeò abundant, firmique sunt, vt hætenus tam regis Poloniae, quàm magni Ducis Moscowiæ hostiles & frequentes in agros eorum incurfiones fortiter sustinuerint, seq; strenuè defenderint.

Anno Domini 1502, mense Septembri, Alexander Poloniae rex, magnusq; Lithwaniæ Dux, Magistrum Liwoniensem Vualtherum à Pleterberg, pacationibus quibusdam induxit, vt ipse instructo exercitu Moscowiæ Ducis prouincias aggrederetur: pollicitus, vbi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu affuturū. Sedenim Rex cum ad constitutū tempus, sicuti receperat,

Q 5 non

*Riga.**Episcopus pro Vennus.*

non venisset, Mosciq; cognito hostium aduentu, ingenti multitudine magistro occurrissent, isque cum se desertum videret, neque sine summa turpitudine periculoque retrocedere posset, suos primum pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormētis, strenuē hostem aggreditur, primoque impetu Ruthenos dissipat, atq; in fugam cōuertit. Cum autem pro numero hostium pauciores essent victores, grauioreque armatura præpediti, hostem longius persequi non possēt: Mosci re cognita, recuperatis animis, denuō in ordines redeunt, atque Pletenbergij peditatum, qui circiter mille quingenti instructa phalange hosti se opposuerunt, aggressi strenuē cēdunt. In ea pugna Præfectus Matthæus Pernauer, cum fratre Henrico, & vexillifero Cōrado Schwartz, periere. Huius vexilliferi egregium facinus memoratur. nam cum hostium telis obrūtus, confususq; diutius stare non posset, priusquam occuberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum à se reciperet, inclamabat. ad cuius vocem Lucas Hamerstete, qui se ex Braunsuicensibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illicō accurrens, vexillum ex moribundi manibus capere nitebatur. quem Conradus, siue quōd suspectam haberet illius fidem, siue quōd tanto honore indignum esse arbitraretur, tradere recusauit. Cuius iniuriæ Lucas impatiens, educto gladio manum Conradi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu & dentibus mordicus apprehendens, tenet,

Suspensa fortitudo.

net, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arptis, proditisque peditum copijs, ad Ruthenos deficit. Huius defectione factum est, vt quadringenti ferè pedites ab hostibus miserè trucidarentur: reliqua turba cum equitatu, seruatim ordinibus, ad suos incolumes rediere. Huius cladis autor Lucas, postea à Moscis captus, atq; in Moscoviam missus, in aula principis aliquandiu honesto loco fuit. Verū is acceptæ à Moscis iniuriæ impatiens, ex Moscovia clam ad Christiernum Daniæ regem postea profugit, à quo tormētis præficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade euaserant, in Daniam elapsi, illius proditionem Regi indicassent, nec cum eo vnà militare vellent, rex Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque post regni statu, Iostericus, alias Gustaus Swetiæ rex, recuperata Stockholm Lucam ibi inuentum, numero familiarium suorum ascribit, & Vuiburg oppido præficit: vbi cū nescio cuius criminis se in simulari cerneret, veritus grauiora, denuō in Moscoviam se recepit: vbi ego illum honorificè vestitutum, inter Principis stipendiarios vidi.

Perfidia Lucas Moscoviam.

Swetia imperio Mosci contermina, Nortwegiæ & Scandiæ non secus coniuncta est, atque Italia Neapolitano regno & Pedemonti: marique Baltheo, dein Oceano, & eo quod nunc Glaciale appellamus, circumquaque ferè alluitur. Swetia, cuius regia Holmia, quam incolæ Stockholm, Rutheni Stecolna appellat, amplissimum regnum, multas & varias nationes complectitur:

tur: inter quas virtute bellica celebres Gotthi, qui in Ostrogothos, id est orientales: & Vestrogothos, id est occidentales Gotthos, pro regionum quas incolunt situ, diuisi: indeq; progressi, toti orbi, vt pleriq; scriptores memoriae prodiderunt, terrori fuere.

Nortwegia, quam quidam Nortwagiam appellant, longo tractu Swetiae adiacet, mariq; aluitur. Atq; vt haec à Sud, id est Meridie: ita illa à Nort, id est Septentrione, ad quem sita est, nomē accepit. Germani enim quatuor orbis plagis vernacula nomina indidere, prouinciasq; his adiacentes inde denominauerunt. Ost enim, Orientem significat: vnde Austria, quam Germani proprie expriment, Osterreich. Vuest, Occidentem: à quo Vuestualia. ita à Sud & Nort, vt dictum est, Swetia & Nortwegia.

Scandia verò non est insula, sed continēs, Swetiae regni pars, quae longo tractu Gotthos contingit, & cuius nunc bonam partem rex Daniae possidet. Caeterum cum eam, harum rerum Scriptores, maiorem ipsa Swetia fecerint, ex eaque Gotthos & Longobardos progressos fuisse retulerint: videntur, mea quidem sententia, haec tria regna veluti integrum quoddam corpus, Scandiae duntaxat nomine comprehendisse: quia tum illa terrae pars inter mare Baltheum, quod Finlandiam alluit, & Glaciale mare, incognita fuit: quae adhuc propter tot paludes, innumeros fluuios & intemperie coeli inculca, atq; parum cognita est. Quae res fecit, vt pleriq; hanc immensae magnitudinis

dinis insulam, vno Scandiae nomine appellaret.

De Corela supra dictum est, eam & regi Swetiae, & principi Moscoviae, quod ditioni vtriusq; Principis interposita est tributariam esse. eaq; re vterque suam esse gloriatur: cuius fines ad mare Glaciale vsque protenduntur. Caeterum cum de Glaciale mari varia multaque à plerisq; scriptoribus tradantur, haud abs re fore visum est, si illius maris nauigationem paucis subiungam.

NAVIGATIO PER MARE

Glaciale.

Vo tempore Serenissimi Principis mei Oratorem apud magnū Ducem Moscoviae agebam, aderat fortè Gregorius Istoma, Principis illius interpres, homo industrius, qui apud Ioannem Daniae regem, linguam Latinam didicerat. is anno Domini 1496, à suo Principe cum magistro David natione Scoto, regis Daniae tunc Oratore, quem ego quoq; priori legatione illic cognoui, ad regem Daniae missus, totius itineris sui rationem nobis compendio retulit: quod cum nobis in tanta locorum difficultate arduum & nimis laboriosum videretur, paucis, sicuti ab eo accepi, describere volui. Principio dicebat, se cum David iam dicto oratore, à Principe suo dimissos, Nowogardiam magnam peruenisse. Cum autè eo tempore regnum Swetiae à rege Daniae defecisset, ad hęc Moscus cum Swetenfibus disideret, atque

atq; adeò commune & consuetum iter illi propter tumultus bellicos tenere non possent, aliud iter longius quidem, ac tutius ingressos fuisse: ac primum quidem ex Nowogardia ad ostia Dwinae ac Potiwlo, difficili admodum itinere peruenisse. Dicebat autem iter hoc, quod ob molestias & labores nunquam satis detestari poterat, esse spacio trecentorum mil. Conscensus denique in Dwinae ostijs quatuor nauiculis, littus Oceani dextrum se nauigando tenuisse, ibiq; montes altos & asperos uidisse: tandè confectis xvi. mil. sinuq; quodam traiecto, littus sinistrum adnauigasse. atq; mari amplo à dextris relicto, quod à Petzora fluuio, quemadmodum & adiacentes montes, nomen habet, ad Finlappiæ populos peruenisse: qui etsi humilibus in casis passim secundum mare habitant, serinamq; propemodum uitam ducant, seris tamen Lappis sunt mansuetiores. Eos Mosco vectigales esse dicebat. Relicta postea Lapporum terra, ac octuaginta mil. nauigatione confecta, Nortpoden regionem, regi Swetiæ subiectam, attigisse. Hanc Rutheni Kaienska Semla, populos verò Kayeni appellant. inde emenso ac superato littore flexuoso, quod in dextrum protendebatur, ad promontorium quoddam, quod Sanctum Nasum appellant, se peruenisse dicebat. Est autem Sanctus Nasus, saxum ingens, ad nasi similitudinem in mare prominens: sub quo antrum vorticosum conspicitur, quod singulis sexhoris mare absorbet, ac alternatim magno sonitu reddat eumiq; eiusmodi voraginem. Alij

ym-

Sanctus Nasus

umbilicum maris, alij Charybdim dixere. Tantam autem huius gurgitis vim esse, ut naues aliasque in propinquo res attraheret, inuolueret atq; absorberet: neque se vnquam in maiori periculo fuisse aiebat. Nam gurgite subito ac violenter nauem, qua uehebantur, ad se attrahente, vix magno labore renitentibus remis sese euasisse. Superato S. Naso, ad quendam montem saxosum, quem circumire oportebat, peruenisse: ubi cum ventis resstantibus aliquot diebus detinerentur, nauta, Saxum (inquit) hoc quod cernitis, Semes *Semes* appellant: quod nisi munere aliquo à nobis placatum fuerit, haud facile præteribimus. quem Isthoma, ob vanam superstitionem se increpasse aiebat. increpatus nauta subticuit, totoque illic quatruido vi tempestatis retentos, ventis postea quiescentibus, soluisse. Cumque secundo iam flatu ueherentur, nauclerum dixisse: Vos admonitionem meam de placando Semes saxo, tanquam vanam superstitionem irridebatis: at nisi ego noctu clam ascenso scopulo, Semes placassem, nequaquam transitus nobis concessus fuisset. Interrogatus, quid Semi obtulisset? auenæ farinam butyro permixtam, super lapidem quem prominere vidimus, se fudisse dicebat. Postea cum ita nauigarent, aliud ingens promontorium, Motka nomine, ad peninsulæ speciem ipsis occurrisset: in cuius extremitate Barthus castrum, quod præsidialem domum significat, esset. Habent enim ibi reges Nordwegiæ, ad defendendos fines, militare præsidium. Tantam autem eius promontorij

torij longitudinem in mare esse dicebat, vt vix octo diebus circumiri posset. qua mora ne impedi-
rentur, & nauiculas & sarcinulas per Isthumum
dimidij miliaris interuallo, magno labore hume-
ris traduxerunt. Dein in Dikilopporum, qui feri
Loppi sunt, regionem, ad locum Dront nomine,
qui ducentis à Dwina in Septentrionem miliari-
bus abest, nauigasse. atq; eò vsq; Moscowię Prin-
cipem, vt ipsi narrant, tributa exigere solere. Reli-
ctis porrò ibi scaphis, reliquum itineris terra tra-
his confecisse. Referebat præterea, ceruorum ibi
greges, ut apud nos bouum, esse, qui Nordwego-
rum lingua Rhen vocantur, nostratibusq; ceruis
aliquanto maiores sunt: quibus Loppi vice iu-
mentorum vtantur, hoc modo. Vehiculo in sca-
phæ piscatoriæ formam factò, ceruos iungunt:
in quo homo, ne citato, ceruorum cursu exci-
dat, pedibus alligatur. Lorum, quo ceruo-
rum cursum moderatur, sinistra: dextra verò ma-
nu baculum tenet, quo vehiculi, si fortè in ali-
quam partè plus equò vergeret, casum sustineat.
atq; eo vehendi genere viginti miliaria se vno die
confecisse, ceruūq; tandè dimisisse: què ad domi-
num suum stabulaq; còsuetà sponte redijsse, dice-
bat. Eo tandem itinere confecto, ad Berges ciui-
tatem Nordwegiæ, rectà in Septentrionem in-
ter montes positam, indeq; equitatione in Da-
niam peruenisse. Cæterum apud Dront & Ber-
ges in solstitio æstiuali, dies vigintiduarum hora-
rū esse dicitur. Blasius alter Principis interpres,
qui paucos ante annos à Principe suo ad Cæsara-
rem

Loppi.

Vehendi ratio
mtra.

Sa

rem in Hispaniam missus fuerat, diuersam, ma-
gisq; compendiarium itineris sui rationem nobis
exposuit. Dicebat enim, cum ad Ioannem re-
gem Danię missus fuisset ex Moscovia, Rostow
vsq; pedes venisse: conscensiq; nauibus Pereas-
law, à Pereaslaw per Vuolgam in Castromow:
indeq; septem werst terrestri itinere ad fluui-
olum quendam se peruenisse, per quem cum in
Vuolochdam primùm, Suchanà deinde, & Dwi-
nam, ad Berges vsq; Norwegiæ urbem nauigaf-
set, omniaque pericula & labores quos Isthoma
suprà retulit, nauigando superasset, rectà tandem
Hafniã Daniæ metropolim, quę Germanis Kop-
penhagen dicitur, peruenisse. In reditu uterq; se
per Liwoniam in Moscoviam reuersos fuisse,
illudq; iter annuo spacio confecisse dicebat.
quamuis alter, Gregorius Isthoma, se media hu-
ius temporis parte tempestatibus in plerisq; lo-
cis detentum & remoratum fuisse aiebat. Vterq;
tamen constanter affirmabat, se mille & septingē-
ta werst, hoc est 340 miliaria hoc itinere pera-
grasse. Demetrius item ille, qui nouissimè apud
Iulium Pontificem Romæ Oratorem egit, ex
cuius etiam relatione Paulus Iouius Moscoviã
suam descripsit, perq; hoc ipsum iter in Nordwe-
giam & Daniam missus venerat, omnia suprà di-
cta ita se habere confirmauit. Cæterum hi om-
nes, de congelato seu glaciali mari à me interro-
gati, nihil aliud responderunt, quàm se in mariti-
mis locis plurimos & maximos fluuios, quorū
vehementi & copioso in fluxu maria longis spa-
cijs

Hafnia.

mare glacia

R

cijs

cijs ab ipsis littoribus propelluntur, vidisse, eos-
 que ab ipsis littoribus per certa spacia vnà cum
 mari congelari: vti fit in Liwonia, alijsq; Swe-
 tiæ partibus. quamuis enim concurrentium ven-
 torum impetu glacies in mari frangatur, in flu-
 minibus tamen rarò, vel nunquam, nisi inunda-
 tio aliqua superueniat, glacies tum congeſta ele-
 uatur, aut frangitur. nam glacierum frusta, flu-
 uiorum vi in mare delata, per totum ferè annum
 supernatant: adeoq; frigoris vehementia denuò
 concreſcunt, vt aliquando plurium annorum gla-
 ciam in vnum concretam, ibi cernere liceat. id
 quod ex frustis, quæ à ventis in littus propellun-
 tur, facile cognoscitur. Equidem & Baltheum
 mare in plurimis locis & sæpius congelari, à fide
 dignis audiui. Dicebant, etiam in ea regione, quæ
 à feris Loppis habitatur, Solem æſtiali solstitio
 quadraginta diebus non occidere: tribus tamen
 noctis horis corpus solis caligine quadam obdu-
 ctum, vt radij illius non appareant; videri: tan-
 tumque luminis nihilominus præbere, vt nemo
 à labore suo tenebris excludatur. Mosci iactant,
 se ex illis feris Loppis habere vectigal. quod etſi
 verisimile non sit, mirum tamen non est, cum
 alios vicinos ab ipsis vectigal exigentes non ha-
 beant. Tributi autem loco pelles & pisces, cum
 aliud non habeant, pendunt. Persoluto autem an-
 nuo tributo, nemini se quicquam debere, sui que
 se iuris esse gloriantur. Loppi quamnis pane, sale
 alijsque gulæ irritamentis careant, solis que pis-
 cibus & feris vtantur, multum tamen proni in
 libi-

libidinem esse perhibentur. Sagittarij porrò peri-
 tissimi omnes, adeò vt si quas nobiliores in ve-
 natione feras nanciscantur, eas quò pelle integra
 & immaculata potiantur, missa in proboscidem
 sagitta interficiunt. Mercatores, aliosque hospi-
 tes peregrinos, domi cum vxore, venatum eun-
 tes relinquunt. reuersi, si vxorem hospitis con-
 ſuetudine lætam ac solito hilariorem reperiant,
 munere aliquo hunc donant: sin minus, turpiter
 expellunt. Iam consuetudine hominum exter-
 norum, qui quæstus gratia eò commeant, in-
 natam feritatem deponere, ac mansuetiores fie-
 ri incipiunt. Mercatores libenter admittunt, à
 quibus ex crasso panno vestes, item secures, a-
 cus, coclearia, cultri, pocula, farina, ollæ, idque
 genus alia ipsis afferuntur: ita vt costis iam cibis
 vescantur, humanioresque mores induerint. Ve-
 stibus, quas ipsi ex diuersis ferarum pellibus con-
 ſuunt, vtuntur, eo que habitu in Moscoviam ali-
 quando veniunt: paucissimi tamen caligis, ac pi-
 leis, ex pelle ceruina confectis, vtuntur. Nullus
 illis aureæ & argenteæ monetæ vsus, sola re-
 rum permutatione contentis: & cum aliorum
 idiomata non calleant, apud exteros muti pro-
 pemodum esse videntur. Tuguriola sua cortici-
 bus arborum tegunt: & nusquam certas sedes
 habent, sed abruptis vno loco feris ac pisci-
 bus, aliò migrant. Narrabant etiam prædicti Mo-
 scowię Principis Oratores, se in eisdem partibus
 altissimos montes, ad Ætnæ similitudinem flam-
 mas semper eructantes vidisse: & in ipsa Nort-

*Sagittarij
 fin. pmi.*

*stabilis
 apponunt*

*montes flam-
 meos.*

wegia multos montes perpetua conflagratione corruisse. Quare adducti quidam, purgatorium ignem ibi esse fabulatur. de quibus montibus, dū legatione apud Christiernum Danorum regem fungerer, eadem ferè ab Nordwegiæ Præfectis, qui tum fortè aderant, accepi. Circa ostia Petzoræ fluuij, quæ sunt dextrorium ab ostijs Dwinæ, varia magnaq; in Oceano dicuntur esse animalia. Inter alia autem, animal quoddam magnitudine bouis, quod accolæ Mors appellant. Breues huic, instar castorum, sunt pedes: pectore pro reliqui corporis sui proportione aliquanto altiore, latioreq; dentibus superioribus duobus in longū prominentibus. Hoc animal sobolis ac quietis causa, cum sui generis animalibus, Oceano relicto, gregatim montes petit: vbi antequam somno, quo natura profundiore opprimitur, se dedit, vigilè, gruum instar, ex suo numero cōstituit: qui si obdormiscat, aut forte à venatore occidatur, reliqua tum facilè capi possūt: sin mugitu, vt solet, signū dederit, mox reliquus grex excitatus, posterioribus pedibus dētibus admotis, summa celeritate, tanquā vehiculo per montē delapsi, in Oceanum se præcipitant: vbi in supernatantibus glacierū frustis pro tempore etiā quiescere solēt. Ea animalia venatores, solos propter dentes infestatur: ex quibus Mosci, Tartari, & in primis Turci, gladiatorum & pugionum manubria affabrè faciunt: hisq; pro ornamento magis, quàm vt grauiores ictus (vt quidam fabulatus est) incutiāt, vtuntur. Porro apud Turcos, Moscos & Tartaros

hi dentes pondere veneunt, pisciumque dentes vocantur.

Mare Glaciale vltra Dwinam, ad Petschora, & Obi ostia vsq; longè lateq; protēditur. vltra quæ Engronelandt regionē esse aiunt. Eam cum ob altos montes, qui perpetuis niuibus obsiti rigēt, tum perpetuam glaciem mari innatantem (quæ nauigationem impediāt, periculosamq; faciat) à conuersione seu commercio nostrorū hominū seiunctam, atq; ideo incognitam esse audio.

DE MODO EXCIPIENDI ET

tractandi Oratores.

Rator in Molcowiā proficiscēs eiusq; limitibus appropinquās, nuncium ad proximam ciuitatē mittit, qui eius ciuitatis Præfecto indicet, se Oratorē talis Domini, limites Principis ingressurum. Mox Præfectus, non solum à quo Principe mittatur, sed cuius etiā conditionis, dignitatisue sit ipse Orator, item quotus veniat, diligenter inquirat: quibus cognitis, aliquem cum comitatu, habita tam Principis à quo mittatur, dignitate, quàm Oratoris ratione, ad excipiendum & deducendum Oratorem mittit. Interim etiam magno Duci, vnde & à quo veniat, continuo significat. Missus, ex itinere pariter aliquem ex suis præmittit, qui Oratori significet, Magnum hominem aduenire, qui eum certo loco (locum designans) expecturus sit. Porro Magni hominis titulo propte

Tea vtuntur, quòd illud prædicatū Magnus, tribu-
itur omnibus excellentioribus personis. neq; e-
nim quēquam strenuum, aut nobilem, aut Baro-
nem, illustrem aut magnificū vocant, aut alio de-
niq; id genus titulo ornant. Cæterum in congres-
su, missus ille ad eò nō cedit loco, vt niuem hyber-
no tempore, vbi subsistit, verrere, seu terere ita iu-
beat, quòd Orator præterire queat, ipse interim via
trita, seu publica non cedit. Præterea in cōgressu
& hoc obseruare solent. mittunt nunciū ad Ora-
torem, qui eum admoneat, vt ex equo aut vehicu-
lo descendat: si autem aliquis aut lāsitudinē,
aut ægritudinē causatus fuerit, tū respondent:
quòd nec proferre, nec audire verba Domini, ni-
si stando liceat. Imò missus diligenter cauet, ne
prior ex equo aut vehiculo descendat, ne videat-
ur hac re derogare domino suo. quin vbi Orato-
rem ex equo descendere animaduertit, tum pri-
mum & ipse descendit.

In priore mea legatione nunciabam occurre-
rēti extra Moscoviā, me fessum esse de via, & vt
in equis expediremus expedienda. At sibi id faci-
andum (repetita priore causa) nequaquā videba-
tur. Interpretes & alij iam descēderant, monen-
tes me, vt & ego descenderem. Quibus responde-
bam, quamprimum Moscus descēdet, me quoq;
descēsurum. Equidem cum viderē ipsos eam rē
tāti facere, deesse ipse quoq; Domino meo, eius-
q; minuere auctoritatem, pariter nolui. Sedenim
prior descendere cum renueret, illaq; superbia ali-
quantisper protraheretur, finem facere volēs mo-
ui pe-

ui pedem ex subijce ephippiariò, tanquam descē-
surus, qua re animaduersa, missus continuo ex e-
quo descendit: ego verò lentè me ex equo detu-
li, ita vt illum à me illufum esse pœnituit.

Sub hæc accedēs, aperto capite inquit: Magni
domini Basilij, Dei gratia regis & domini totius
Rusiæ, & magni ducis: &c. (recitando potiores
principatus) Locūtenēs & Capitaneus N. pro-
uinciæ, &c. iussit tibi significare. Postquam intel-
lexit te Oratorem tanti domini, ad magnum do-
minum nostrum venire, misit nos tibi obuiā, vt
te ad se deduceremus. (repetēdo titulum Principis,
& Locūtenentis.) Præterea nobis demanda-
tum est, vt inquireremus, quā sanè equitaueris.
(is enim modus est in excipiendo, Quā sanè e-
quitasti?) Dein Oratori dextram missus porrigit:
neq; rursus honorem prior exhibet, nisi videat
Oratorē caput suum aperire. Sub hæc, humanita-
tis fortè officio adductus, vltro Oratorem com-
pellat, quærens, quā sanè equitasset. Postremò
dat signū manu innuens, Ascende & vade. Con-
scens tandem equis, aut vehiculis, subsistit loco
vnā cū suis: neq; via cedit Oratori, sed postremus
à longe sequitur, curatq; diligēter ne quisquā re-
trocedat, aut subsequatur; procedente Oratore,
mox sciscitatur primū nomen Oratoris, & singu-
lorū seruitorū: item nomina parentum, & ex qua
quisq; prouincia oriundus sit, qualem quisq; cal-
leat linguam, & cuius sit cōditionis, an principis
alicuius seruitor, an Oratoris consanguineus, aut
affinis sit: & an prius quoq; in eorum prouincia
R 4 fuerit.

fuerit. quæ singula ad magnum ducem per literas continuo referunt. Porro cum paululum progressus est Orator, occurrit homo, mandatum dicens à se Locum tenente habere, vt sibi de omnibus necessarijs prouideat.

Dobrowna igitur, oppidulo Lithwanix, ad Borysthenē sito, egressi, octoq; eodem die miliaribus confectis, cum limites Moscovix attigissemus, sub diuo pernoctauimus: fluuiolum aquis redundantem ponte strauimus, vt post mediam noctem inde progredi, & Smolentzko peruenire possemus. Nam ab ingressu, seu limite, in principatum Moscovix, Smolentzko ciuitas duodecim miliarib. tantum Germanicis distat. Manè cum ad vnum ferè miliare Germ. progressi essemus, honorificè suscipimur: atq; inde vix ad dimidiū miliare progressi, loco sub diuo nobis constituto patienter pernoctauimus: postero die rursus ad duo miliaria progressis, locus pernoctandi constitutus fuit, vbi à deductore nostro prolixè & lautè accepti sumus. Cæterum sequenti die (quæ erat dies Palmarum) quamuis seruitoribus nostris mandaueramus, vt nullibi subsisterent, qui cum sarcinis rectà Smolentzko contenderent: eos tamen, vix ad duo miliaria Ger. progressi, in loco ad pernoctandum constituto detentos inuenimus. Nos autem cum vterius pergentes viderent, obsecrabant, vt saltem ibi prandium sumeremus. quibus parendum erat. Ea etenim die deductor noster, Oratores sui domini ex Hispania à Cæsare nobiscum reuertentes,

Knes

Knes Ioannem Poletzen Iaroslowski, & Simeonem Trophimow secretariū inuitauerat. Ego, qui sciebam causam, cur nos tam diu in his solitudinibus detinerent (miserant etenim ex Smolentzko ad magnū Ducem, nunciando aduentū nostrum, expectantes responsum, an liceret nos ducere in castrum, nec ne) volui experiri animum illorum, ingrediorq; viam Smolentzko versus. Id alij procuratores cum animaduertunt, euestigiò ad deductorem currunt, discessum nostrum nunciant: mox reuersi, orant, miscentes etiam precibus minas, vt maneremus. Sed illis interea huc atque illuc cursitantibus, cum ad tertium ferè pernoctandi locum peruenissemus, meus procurator inquit: Sigismunde quid agis? cur pro arbitrio tuo in alienis dominijs contra ordinationem domini progredieris? Cui respondi: Equidem non sum assuetus in syluis, more ferarum, sed sub tectis & inter homines viuere. Oratores domini vestri trāsierunt per regnum domini mei pro arbitrio suo, & deducti sunt per ciuitates, oppida & villas. Hoc idem & mihi liceat. Neque est mandatum domini vestri, neque causam necessitatemue tantæ moræ video. Postea aiunt sese parū deflexuros, causantes noctem iam immi-
nere: præterea serò castrum ingredi haud quaquam conuenire. Horum autem nos causas, quas prætendebant, contemnentes, rectà Smolentzko contendimus: vbi tā angustis tuguriolis procul à castris accepti fuimus, vt equos, nisi prius effraetis ianuis, inducere nō potuerimus. Sequenti die rur-

sus per Borysthenem traducti, ex opposito ferè ca-
 stri ad Borysthenem pernoctauimus. Tandem
 Locumtenens per suos nos excepit, atque quin-
 tuplici ferè potu honorat: Maluatico scilicet, &
 Græco vino, cætera erant medones varij, item pa-
 ne & certis ferculis. Mansimus in Smolentz-
 ko decem dies, expectantes responsum magni
 Ducis. Venerant autem duo nobiles à magno
 Duce, vt nostri curam haberent, nosque Molco-
 wiam deducerent. Aedes verò, vtriusque nostrum
 ingressi, ornati commodis vestitus, nequaquam
 caput aperientes, putabant id nos priores facere
 oportere: quod tamen negleximus. Postremò
 cum mandatum Principis vtrinque referendum
 & audiendum esset, prolato Principis nomine,
 honorem exhibuimus. Cæterùm quemadmo-
 dum varijs in locis detenti, tardius Smolentzko
 veneramus: ita ibi quoque diutius quàm par fuit,
 detinebamur. Ne autem longiore mora grauius
 offenderemur, aut ipsi desiderio quodammodo
 nostro deesse viderentur, semel atque iterum nos
 accesserant, dicentes, Cras manè discedemus.
 Nos itaque manè equos celeriter adornaui-
 mus, accinctique tota die expectauimus. Tandem ve-
 spera cum quadà pompa veniunt, seq; eo die haud
 quaquam expedire potuisse respondent. Cras ma-
 nè tamen rursus, vt antea, iter sese ingressuros
 pollicentur: quod pariter distulerunt. nam vix
 tertia die post, circa meridiem discesseramus, ea-
 que tota die ieiunauimus, Sequenti quoque die
 longius iter constituerant, quàm quo currus
 nostri

nostri peruenire possent. Interea temporis om-
 nes fluuij hybernis niuibus dissolutis, aquarum
 multitudine redundabant. Riui quoque nullis
 coerciti ripis, ingentem aquarum vim voluebant:
 adeò vt tutò, citraque maximos labores transiri
 non possent. Pontes enim ante horam, duas aut
 tres facti, exundantibus aquis natabant. Parum
 igitur absuit, quin Comes Leonhardus de Nu-
 garolis Cælaris Orator, altera die post discessum
 à Smolentzko, submersus fuisset. Equidem dum
 in ponte iam iam natante starem, curaremque
 vt impedimenta transportarentur: equis sub eo
 conciderat, eumque in cæca ripa reliquerat. Pro-
 curatores duo illi, proximi tum Comiti, ne pe-
 dem quidem auxiliij ferendi gratia mouissent: a-
 deò vt nisi alij à longè accurissent, eumque iu-
 uissent, actum de eo fuisset. Veneramus eo die ad
 quendam pontem, quem Comes cum suis ma-
 ximo periculo transierat. Ego, qui currus scie-
 bam haud subsequuturos, citra pontem mansi, &
 villici cuiusdam domum sum ingressus. Et cum
 procuratorem negligentius cibum curare viderè,
 propterea quòd sese commeaium præmisisse re-
 sponderet: ipse à matrefamiliàs cibum, quem li-
 benter & iusto precio dabat, comparabam. Hoc
 ille vbi rescuit, matronę illico inhiuit, ne quicquã
 mihi venderet. Quod cum animaduerti, nunci-
 um illius accersi, mandauique vt procuratori di-
 ceret, vt aut cibum tempestiuè ipse curet, aut e-
 mendi copiam permittat. quod nisi faciat, caput
 sim illi diminuturus. Noui, inquam, morem ve-
 strum:

Oratoris per
 iculum.

strum: multa conquiritis ex mandato domini, & hoc nostro nomine, quæ tamen nobis non porrigitis. ad hoc non permittitis, ut nostris sumptibus viamus, minatus sum, hæc me Principi dicturum. His verbis minui illius auctoritatem, ita ut deinceps me non solum obseruaret, sed quodammodo veneraretur. Post venimus ad confluentem Voppi & Borysthenis fluminum, ibique onerauimus Borysthenem sarcinulis nostris, quæ Mosaisko usque aduerso flumine portabatur: nos verò Borysthene superato, in quodam monasterio pernoctauimus. Sequenti die equi nostri in spacio dimidij miliaris Ger. tres fluuios, aliosque plurimos riuulos redundantes, non sine periculo natantem cogebantur. Nos illos per Borysthenem scalmis piscatorijs à monacho quodam vecti circumiuius, atque tandem xxvi. Aprilis Moscoviam attigimus. A qua cum dimidio mil. Ger. abessimus, occurrit nobis festinabundus, sudoreque diffuens, senex ille secretarius, qui in Hispanijs legatus erat, nuncians, dominum suum nobis obuiam mittere magnos homines: nominans eos, qui nos præstolarentur, excepturique essent. Ad hæc ait, decere ut in congressu ex equis descendamus, & stantes verba domini audiamus. Postea manu porrecta confabulabamur. Equidem inter alia causam tanti sudoris cum quæsiuissem, mox alta voce respondit: Sigismunde, est alius mos feruendi apud dominum nostrum, quam tuum. Porro dum ita progredimur, videmus longo ordine, veluti exercitum, quendam, stantes: atque
 mox

mox nobis appropinquantibus, ex equis descendentes: quod & ipsi vicissim fecimus. Cæterum in ipso congressu, quidam initio ita orsus est: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex & dominus totius Rusiæ, &c. (totum titulum recitans) intellexit, vos Oratores fratris sui Caroli electi Romanorum Imperatoris & supremi regis, ac eius fratris Ferdinandi, aduenisse: misit nos suos consiliarios, nobisque iniunxit, ut à vobis inquireremus, quàm sanus esset frater suus Carolus Rom. Imp. & supremus rex. Sub hæc, similiter de Ferdinando. Secundus ad Comitè Leonharde Comes, inquit, Magnus Dominus (totum titulum recensens) iniunxit mihi, ut tibi obuiam irem, teque in hospitium usque deducere, tibi que de omnibus necessarijs prouiderem. Tertius hoc idem ad me dixit. Hæc aperto capite, utrinque cum dicta & audita essent, primus rursus inquit: Magnus Dominus (recitando titulum) iussit, ut ex te, Leonharde Comes, inquirerem, quàm sanè equitasses. Hoc idem ad me. Quibus iuxta eorum consuetudinem respondimus: Deus det sanitatem magno Principi. Clementia autè Dei & gratia Magni ducis sani equitauimus. Idem hoc rursus: Magnus dux, &c. (subinde titulum reperens) misit tibi Leonharde gradarium cum ephippio, & alium quoque equum ex suo stabulo. Hæc eadem ad me. Ad quæ cum gratias egissemus, porrigunt nobis manus, & uterque utrunque nostrum ordine interrogant, quàm sanè equitallemus. Tandem dicebant, Decere ut dominum

minum eorum honoremus, equosque donatos
 conficendamus: quod quidem fecimus. atque flu-
 uio Moscua traiecto, præmissisq; alijs omnibus,
 sublequimur. In ripa porrò est monasterium: inde
 per planticiem, perque medias hominum turbas,
 quæ vndique accurrebant, in ciuitatem, atque a-
 deò diuersoria ex opposito sita deducti sumus.
 Erant autem ædes vacuæ & habitatoribus, &
 omni lupellestile. Vterque verò procurator indi-
 cabat suo Oratori, se vnà cum illis procuratori-
 bus qui nobiscum ex Smolentzko venerant, ha-
 bere à Domino mandatum, nobis vt de omnibus
 necessarijs provideant. statabant etiam co-
 ram nobis scribam, dicentes illum constitutum
 esse, vt quotidie cibum & alia necessaria afferat.
 hortantur denique, vt si quid vsquam nobis de-
 esset, illis id significaremus. Deinceps singulis fe-
 rè diebus nos inuisebant, semper de defectui in-
 quirentes. Habent autem constitutam sustinen-
 di rationem, aliam pro Germanis, aliam pro Lith-
 wanis, aliã pro aliorũ Oratoribus. Habent inquã
 certum numerum, & eum quidem præscriptum,
 constituti procuratores, quantum videlicet dent
 panis, potus, carnis, auenæ, fœni, & aliarum om-
 nium rerum, iuxta numerum singularum perso-
 narum. Sciunt quantum lignorum ad culinam, itẽ
 quantum ad vaporaria calefacienda, quantum sa-
 lis, piperis, olei, cæpe, aliarumque minimarum re-
 rum in singulos dies dare debeant. Ean dem ratio-
 nem quoque obseruant procuratores, qui Orato-
 res deducunt & reducant ex Mosçowia. Cæte-
 rum

rũm quamuis superquẽ tam cibi quàm potus sup-
 peditare solebant, tamen omnia ferè quæ petiera-
 mus, prioribus commutata dabãt. Quintuplicem
 potum semper afferebant, triplicem medonem,
 duplicem ceruisiam. Aliquando pro certis rebus
 mea pecunia ad forum miseram, præcipuẽ verò
 pro viujs piscibus, id grauitè ferebant, dicentes,
 domino eorum inde magnam fieri iniuriam. In-
 dicabam etiam procuratori, me nobilibus, quorũ
 quinque numero mecum habui, lectulos curare
 velle. At ille mox respondebãt, non esse consue-
 tudinem, lectulis cuiquam providere. Cui respon-
 di: Me nõ petere, sed velle emere: atque ideo secũ
 communicare, ne posthac, vt antea, irasceret. Se-
 quenti itaque die reuersus inquit: Retuli ad con-
 siliarios domini mei, de quibus heri colloquebar
 mur. Iniunxerũt mihi, vt tibi dicerem, ne nũmos
 pro lectulis exponeres. nam quemadmodum no-
 stros homines in partibus vestris tractastis, ea-
 dem ratione sese & vos tractaturos pollicentur.
 Cum autem per biduum quieuissemus in hospiti-
 o, quæsiuimus à procuratoribus nostris, qua
 die Princeps nos accersurus, auditurusque esset:
 Quando cunq; volueritis, respondent, referemus
 ad consiliarios domini. Mox petiuimus. Erat no-
 bis cõstitutus terminus, sed in aliũ diem reiectus.
 Pridie autem eius diei, venerat ipse procurator,
 dicens: Consiliarij nostri domini mandarunt
 mihi, vt tibi nunciarem, te cras ad Principem
 nostrum iturum. Porrò quotiescunque nos vo-
 carunt, semper interpretes secum habuerunt. Eo-
 dem

dem veiperireuertitur interpres, & dicit: Præpara te, quia vocaberis ad conspectum domini. Itē manē reuertitur, rursus commonens: Hodie eris in conspectu domini. Dein vix quartali vnius horæ elapso, similiter vtriusque nostrum venit procurator dicēs: Iā iam magni homines pro vobis venient, atq; ideo decet vos in easdem conuenire ædes. Cum itaque Cæsareum oratorem accessissem, continuo interpres aduolat, & magnos homines, eosq; præcipuos apud Principē viros, qui nos in aulam esēt deducturi, nunc adesse ait. Erat autem quidam Knes Basilius Iaroslowski, magno Duci sanguine iunctus: alter, vnus ex ijs qui nos nomine Principis exceperāt: quos comitabatur plurimi nobiles. Interim procuratores nostri mouebant nos, vt illis magnis hominibus honorem exhiberemus, & obuiam iremus. quibus respondimus, scire nos debitum officium nostrum, atque etiā facturos. Cæterum cum iam illi ex equis descendissent, atq; hospitale diuersorium Comitum ingrederentur, procuratores subinde nos vrgebant, vt illis obuiam procederemus, eorumq; Principem indeferendo honore, nostris dominis quodammodo præponeremus. nos verò interim dum illi ascenderent, nūc hoc, nunc aliud impedimentum simulantes occursum tardamus, atque rectā in medijs gradibus in illos incidimus: eosq; vt aliquantisper respirarent, in habitationem ducere voluimus, sed id facere tenuerant. Ipseque Knes, inquit, Magnus Dominus (recitando integrum titulū) iussit

iussit vos ad se venire. Mox conscensis equis, magna comitante caterua progressi, in tantas hominum turbas iuxta arcem incidimus, vt per eas vix magno latellitum labore ac opera penetrauerimus. Est enim ea apud illos consuetudo, vt quotiescunque insignes externorum principum ac regum Oratores in aulam deducendi sunt, tū vulgus nobilium, stipendiarij ac milites ex circumiacentibus ac vicinis regionibus, iussu Principis conuocentur. vrbis tabernæ omnes ac officinæ sub id tempus occludantur, vendentes ac ementes foro pellantur, ciues denique vndique conueniant. Hoc autem eò fit, vt ex tam imensa hominum multitudine, subditorumque turba, Principis apud alienigenas potentia: extantis autem externorum principum legationibus, maiestas apud omnes appareat. Porro arcē ingredientibus, diuersis in locis ceu regionibus, diuersi ordinis homines collocatos vidimus. Iuxta portam stabant ciues: milites verò & stipendiarj aream tenebant, qui pedes nos comitabantur, antecedeabant, & stando impediabant, ne ad gradus vsque perueniremus, ibiq; ex equis descenderemus. Etenim prope gradus ex equo descendere, præter Principem, nemini licet. Quod ideo quoque fit, vt maior Principi honor exhibitus videatur. Primum autem, vt ad medios gradus venimus, occurrunt nobis certi Principis consiliarij, porrigentes manum & osculum, nosque vltius deducunt. Mox superatis gradibus, occurrunt & alij, maioris auctoritatis

consiliarij : cedentibusque prioribus (est enim mos, ut priores sequentibus, ac proximis quibusque ex ordine cedant, ac loco suo tanquam regione attributa subsistant) salutando dextras porrigunt. Dein ingredientibus palatium, in quo vulgus nobilium circumstabat, primarij similiter consiliarij occurrunt, nosque ordine ac ratione prædicta con salutant. Tandem in aliud atrium, quod Kneſis, alijsque generosioribus, ex quorum ordine ac numero consiliarij leguntur, septum erat: atque inde ad Principis vsque conclauem (ante quod stabant ingenui, qui quotidiana officia Principi præstant) ita deducti sumus, ut interim nemo prorsus ex circumstantibus, vel minimum honorem nobis exhibuisset. *quasi* aliquem nobis familiariter notum prætereuntes, forte salutaremus, aut alloqueremur, adeo ille non respondebat quicquam, ut perinde se exhiberet, ac si nunquam quenquam nostrum nouisset, aut salutatus à nobis non esset. Ad Principem tandem quum ingrederemur, assurgebant nobis (fratres Principis, si forte adsunt, non assurgunt, aperto tamen capite sedent) Consiliarij. atque vnus ex primarijs ad Principem conuersus, ex more suo, non rogatus nostro nomine, in hæc verba loquebatur: Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: & rursus, Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: de tua magna gratia. itidem de Sigismundo. Primum significat, quasi, inclinat se, aut honorem exhibet: secundum, gratias agit, de gratia accepta.

*Mos solus
In summi.*

pta. Nam *frontem percutere* accipiunt pro salutatione, gratiarum actione, & alijs id genus rebus. Etenim quoties aliquis quicquam petit, vel gratias agit, tum caput inclinare solet: si enixus id facere studet, tum ita se demittit, ut terram manu contingat. Si magno Duci pro re aliqua maxima gratias agere, aut petere ab eodem quicquam volunt, tum vsque adeo se inclinant, demittuntque, ut fronte terram contingant. Princeps in loco eminentiore ac illustri, pariete imagine diui cuiusdam splendete, aperto capite sedebat, habebatque à dextra in scamno pileum Kopack, sinistra verò baculum cum cruce Posoch, atque pelum cum duobus gutturnijs, adiuncto impositoque matili. aiunt Principem, cum Oratori Romanæ fidei manum porrigat, credere homini se immundo & impuro porrigere: atque ideo, eo dimisso, continuo manus lauare. Erat ibi quoque ex aduerso Principis, loco inferiore, scamnum pro Oratoribus adornatum. Eò Princeps ipse, exhibito sibi prius (ut iam dictum est) honore, nos nutu & verbo accersit, manu scamnum demonstrans. Quò loci cum ordine salutaremus Principem, aderat interpres, qui verbum verbo reddebat. Audito autem inter cætera Caroli & Ferdinandi nomine, surrexerat, deque scabello descenderat. auditaque ad finem vsque salutatione: Frater (inquit) noster Carolus electus Rom. Imp. & supremus Rex, sanusne est? Dum Comes respondit, Sanus est: interim scabellum ascendit, & sedit. Hæc eadem, finita mea salutatione, ex me de Ferdinando

*Frontem
percutere*

quærebat. Dein vtrumque nostrum ordine ad se vocabat, dicebatq;: Porrige mihi manum, qua data, subiungit, Sanusne equitasti? ad quæ vterque nostrum, iuxta illorum morem respondit: Deus det, vt tu sanus sis ad multos annos. Equidem clementia Dei, & tua gratia, sanus. Sub hæc iusserat, vt federemus. Nos verò, priusquam id fecimus, iuxta illorum consuetudinem, Principi in primis, dein consiliarijs & Knesis, qui pro honore nostro stabant, gratias, caput ad vtramque partem inclinantes, egimus. Solent alioqui aliorum Principum Oratores, præsertim qui ex Lithuania, Liwonia, Swetia, &c. mittuntur, in conspectum Principis admissi, vnà cum comitatu ac seruatoribus, singuli singula munera offerre.

Porro consuetudo offerendi munera est eiusmodi. Audita & exposita legatione, mox consiliarius is qui Oratores ad Principem introduxit, surgens, clara & aperta voce omnibus audientibus, ita dicit: Magne Domine, N. Orator frontem percutit, N. tali munere: hoc idem de secundo & tertio repetit. Dein singulorum nobilium ac seruatorum, eodem modo & nomina & munera exprimit. Constituitur deniq; illi in latere Secretarius, qui pariter & Oratorum, & singulorum ex ordine offerentium nomina & munera nominatim signat. Eiusmodi autem munera ipsi Pominki, quasi Mne mosynon quoddam appellat. nostros verò admonebant de muneribus: quibus respondimus, Non esse moris nostri. Sed redeo ad propositum.

Salutatione exposita cum paulisper sedissemus

mus, inuitauerat ordine vtrumq; nostrum Princeps hisce verbis: Prædebis mecum. In priore mea legatione, vt hoc quoq; adijciam, iuxta illorum consuetudinem me hoc modo inuitauerat: Sigifmunde, comedes sal & panem nostrum nobiscum. Mox dein vocatis ad se procuratoribus nostris, nescio quid illis demissa voce dixerat, à quibus vicissim admoniti interpretes: Surgite, inquit, eamus in aliam habitationem. in qua dum reliquum legationis ac mandatorum quibusdam consiliarijs ac secretarijs à Principe constitutis exponimus, adornabantur mensæ. Constituto porro prandij apparatu, Principe fratribus ac consiliarijs iam discumbentibus, in cœnaculum ipsi cum essemus deducti, continuo consiliarij ceteriq; omnes ordine nobis assurrexerunt: quibus vicissim, morem eorum edocti, priusquam confederant, gratias, caput ad omnes partes inclinando, egimus: locumque in accubitu, quem nobis ipse Princeps manu designabat, cœpimus. Cæterum tabulæ in cœnaculo circumcirca adornatæ erant. In medio stabat abacus, grauis diuersis aureis & argenteis poculis. In tabula, ad quam Princeps sedebat, vtrinque tantum interualli relictum erat, quantum ipse manibus expansis spacij pertinere posset: infra quod fratres, si forte adsunt, à dextris senior, iunior à sinistris, sedent. A fratre rursus paulo ampliore spacio interiecto, seniores Knesi, consiliarij, ordine ac gratia quam quisque apud Principem obtinet obseruata, sedebant. Ex oppposito Principis in alia tabula nos sedebamus:

runtur: in quibus accipiendis, non solum ei cui mittuntur, sed alijs singulis assurgendum, adeò vt toties exhibita Principis gratia, assurgendo, stando, gratias agendo, caputq; subinde in omnes partes inclinando, non mediocriter quispiam defatigetur. In priore legatione, cum Cæsaris Maximiliani Oratorem agerem, & conuiuio acceptus fuisssem, aliquoties pro honore fratrum Principis surrexeram: sed illos cum mihi vicissim neq; gratias agere, neque vices vllas reponere viderem, deinceps quoties gratiam à Principe accepturos animaduertebam, cœpi tum continuo cum aliquo loqui, dissimulâs omnia: & quâuis quidam ex opposito mihi innuebant, meque stantibus Principis fratribus appellabant, ego tamen vsque adeò dissimulabâ omnia, vt vix post tertiam admonitionem ex eis, quidnam sibi vellet, quærerem. Cæterum, cum fratres Principis stare respondissent: ego priusquam respicerem, assurgeremque, cæremonia quodammodo finiebantur. Dein cum aliquoties tardius assurrexisssem, iterumq; statim sedissem, idq; qui ex opposito sedebant, riderent: itidem quam ob rem risissent, tanquam aliud agens, interrogabam. Sed cum nemo causam aperire vellet, tandem quasi intellecta causa, vultu in grauitatem composito dicebam: Ego nunc non adsum, vt priuata persona. certè qui dominum meum negligit, hunc & ego negligam. Præterea cum Princeps alicui ex iunioribus obsonium mitteret, equidem etiam admonitus vt non assurgerem, respondi: Qui domi-

dominum meum honorat, hûc et ego honorabo. Porro cum assos cygnos cœperamus edere, apponebant acetum, addito sale & pipere: ijs enim loco embammatis, seu iusculi vtuntur. Lac præterea acidum in eundem vsu appositum, item cucumeres falsi, ad hæc pruna eadem ratione condita, prandij tempore è mēsa non remouētur. Eadem ratio in alijs inferendis ferculis seruat: nisi quòd rursus, vt assatura, non efferantur. Apponuntur varij potus, maluaticû, Græcum vinum, varij etiam medones. Princeps cômunitè semel aut bis porrigi sibi poculum suum iubet. ex quo cum bibit, Oratores ad se ordine vocat, Leonharde, Sigismunde (dicens) venisti à magno domino, ad magnû dominû: fecisti magnû iter, posteaquâ vidisti gratiâ nostrâ, & serenos oculos nostros, bene tibi erit. bibe & ebibe, & bene ede vsq; ad saturitatē: deinde quiesces, vt tandem ad dominû tuû redire possis. Omnia & singula vasa, in quibus cibis, potus, acetû, piper, sal, & alia apposita vidimus, dicunt esse ex puro auro: id quod ex pôdere verum apparebat. Sunt quatuor personæ, quæ singulæ ex vtraq; parte abaci stantes, singula pocula tenent: ex quibus Princeps plerunque bibit, & sæpius Oratores alloquitur, monetque eos vt edant. Aliquando etiam sciscitatur aliquid ab eis, seque valde vrbani & humani exhibet. Interrogabat me inter alia, an rasisssem barbam? quod vnica dictione fit, scilicet Brill. cum fatearer, dicit, Et hoc iuxta nostrum: quasi diceret, Et nos rasimus. Cum enim alteram vxorem duxisset,

set, totam barbam abraferat: quod nunquam ab aliquo Principe factum perhibebant. Antea ministri tabulæ, instar Leuitarum sacris inseruientium, dalmaticis induti erant, cincti tamen: nunc verò habent vestes diuersas, quas Terlick vocant, gemmis & vnionibus graues. Prandet aliquando tres aut quatuor horas. In prima meatione, etiam ad vnam vsque noctis horam prandebamus. Quemadmodum enim de rebus dubijs consultantes, sæpe totum diem consumunt, neque digrediuntur, nisi re prius maturè deliberata, constitutaque: ita conuiujs pariter seu comestationibus integrum absumunt nonnunquã diem, intendentibusque tandem tenebris secedunt. Conuiuas sepe & ferculis & potu honorat. A prandio in negotijs grauioribus nihil agit: quin finito prandio dicere solet Oratoribus, Itenunc dimissos, illi ipsi qui eos in aulã deduxerãt, rursus in diuersoria reducunt: seque mandatum habere dicunt, ibi vt maneant, illosque exhilarèt. Afferuntur argentea pocula, & certa vascula multa, cum certo potu: omnesque in hoc student, quo temulentos eos faciant. Sciunt autem pulchrè homines inuitare ad bibendum, & quum nullam aliam habent occasionem propinandi, incipiunt tandem bibere pro sanitate Cæsaris, fratris eius, Principis, aliorum denique incolumitate, quos videlicet in aliqua dignitate & honore constitutos credunt. Illorum nomine quenquam recusare poculum, non debere, nec etiam posse, existimant. Ita autem bibitur. Qui incipit, sumit poculum,

poculum, ac in medium habitationis procedit: stansque aperto capite, festiuo sermone exponit, pro cuius salute bibat, quidque illi precetur: mox euacuato ac obuerso poculo, verticem tangit, quo omnes videant se ebibisse, & sanitatem illius domini, cuius nomine bibitur, exoptare. Postea ad locum supremum se confert, plura pocula implere iubet, mox suum cuique porrigit, nomenque pro cuius salute bibendum sit addit. singuli itaque ad medium habitationis ire, ac euacuatis poculis in suum redire locum coguntur. Qui verò longiorem computationem effugere velit, fingat se necesse est temulentum, aut somno oppressum esse: aut, vt illos inebriet, aut saltem post multa exicata pocula se amplius nequaquam bibere posse, affirmet. Etenim non credunt conuiuas bene acceptos, ac lautè tractatos, nisi temulenti reddantur. Hunc morem communiter nobiles, & quibus permillum est medonem ac ceruisiam bibere, obseruant. In priore legatione negotijs confectis, cum me dimitteret, finito prandio ad quod eram vocatus (solent enim legatos tam discedentes, quàm aduenientes, conuiuio accipere) surrexerat Princeps, subsistensque ad tabulam, poculũ sibi dari iusserat, dicens: Sigismunde, ego volo pro amore, quẽ habeo erga fratrem nostrũ Maximilianũ, Rom. electũ Imp. & supremũ Regem, proque sanitate sua, poculũ hoc ebibere: quod & tu ebibes, & alijs omne sordine, vt videas amorem nostrum, erga fratrem nostrum Maximilianum, &c. ei que referas, quæ videris. Dein porrigit mihi pocu-

omnes aho. mby gaudet.

alutipo hono. iam apud bar. mas usitate.

Princeps ipse pro alcoholi salute bibi

poculum, & dicit: Ebibe pro sanitate fratris nostri Maximiliani Elect. Romanorum Imperatoris, & supremi Regis. Porrigebat & alijs omnibus qui prandio intererant, aut alioqui astabant, & ad singulos iisdem verbis utebatur. Acceptis igitur poculis, parum retrocessimus, caputque erga Principem inclinantes, bibimus. Quibus finitis, me ad se vocat, manum porrigit, ac inquit: I nunc. Solet præterea communiter Princeps, negotijs Oratorum ex aliqua parte pertractatis atque constitutis, eos ad venationem & solatium inuitare. Est iuxta Moscoviam locus arbutis cõsitus, leporibus per commodus, in quo quasi quodam leporario fouetur maximus numerus leporum: quos proposita maxima pœna capere, præterea arbuta ibi secare, nemo audet. Nutrit etiã quam plurimos in viuarijs ferarũ atque alijs locis. Et quotiescunq; vult eiusmodi vti solatio, tum ex diuersis locis lepores compor-
leporarium tare iubet. nam quo plures lepores cæperit, hoc maiore solatio & honore negotium se confecisse putat. Item cum in campum venerit, tum certos suos consiliarios, adiunctis certis etiam aulicis, seu equitibus, pro Oratoribus mittit, eosque ad se deduci iubet. Deducti itaque, Principi que appropinquantes, de equis, consiliariorum admonitione, descendere, & ad Principem ire aliquot passibus coguntur. Nos eadem ratione in venatione ad se deductos, in equo exornato sedens, veste splendida indutus, chirothecis depositis, tecto tamen capite, humaniter exceperat, nudamque
 por-

porreerat manum, perque interpretem dicebat: Exiuimus ad solatium nostrum, vocauimus vos vt interessetis solatio nostro, atque inde aliquã voluptatē caperetis: proin equos cõscendite, nosque sequimini. Habuit tegmen quod Kolpakh appellat, quodque vtrinque à tergo & à fronte monilia habebat, ex quibus laminæ aureæ in modũ pœnarũ in altũ tendebant, incuruantesque sursum deorsumque ferebantur. Vestis erat instar Terlick, aureis filis contexta. ex cingulo pendebant duo oblongi patrio more cultelli, & pugio pariter oblongus. à tergo habebat sub cingulo genus quoddam armorum veluti cæstum, quo communiter in bello vtuntur. Est etenim baculus cubito aliquantulum longior, cui corium duarum palmarum longitudine est affixum: in cuius extremitate claua aut ænea, aut ferrea, ceu frustum quoddam existit. hoc tamen auro vndique exornatum erat. Claudebat eius dextrum latus, expulsus Casani rex, nomine Scheale, Tartarus: sinistrum verò, duo iuuenes Knesi. quorum alter securim ex ebore, quam ipsi Topor vocant, ea ferè forma qualis in Hungaricalibus aureis expressa cernitur, dextra ferebat: alter verò clauam pariter Hungaricæ similem, quam ipsi Scheftoero, id est sexpennatã appellant. Rex Scheale accinctus erat duplici pharetra: in vna sagittas recõditas, altera verò arcũ inclusum quodammodo habebat. Aderat in campo plusquam trecenti equites. Porro dum ita per campum incedimus, Princeps nos aliquanties, nunc hoc, iam alio loco subsistere, aliquando ad

do ad se propius venire iusserat. Dein ad locum venationis perductos, alloquebatur consuetudinem esse dicens, ut quoties in venatione ac suo solatio esset, tum ipse & alij boni viri suis manibus canes venaticos ducerent: itidemque nos ut faceremus, hortabatur. Constituerat denique vnicuique nostrum duos homines, quorum vterque canem ducebat, quibus ipsi pro solatio nostro vteremur. Ad ea respondebamus: Nos hanc suam gratiam grato accipere animo, eundemque morem apud nostrates esse. Illa autem excusatione ideo utebatur, quod apud eos *canis* immundum animal habetur: & turpe est, canem nuda manu attingere. Cæterum stabant longo ordine centum ferè homines, quorū dimidia pars nigro, altera flauo colore erat vestita. Nō longè ab ijs substiterant omnes alij equites, prohibentes ne illac transcurrerent ac elaberentur lepores. Porro nemini ab initio dimittere canem venaticum permissum erat, quàm regi Scheale, & nobis. Princeps primus inclamabat venatorem, ordiri iubens: qui continuò concitatissimo equi cursu ad cæteros Venatores, quorum magnus erat numerus, aduolat: mox vno ore omnes exclamant, canes molossos & odoriferos immittunt. vbi sanè periucundum erat audire tot, tamque varios canum latratus. habet autem quàm plurimos, & eos quidem optimos, canes. Quosdam autem ad insequendum lepores tantum, Kurtzos dictos, perpulchros pilosis caudis & auribus, communiter audaces, tamen ad longius currendi ac persequen-

sequendi spacium haud commodos. Cum lepus sese offert, dimittuntur tres, quatuor quinque aut plures canes, eum vndique adorientes: quo apprehenso, magno plaulu acclamant, ac si magnam feram capissent. Porro lepores si tardius aliquando excurrunt, solet tum Princeps continuò aliquem, quemcunque inter arbusta leporem in sacco habentem conspexerit, nominare, ac Hui hui inclamare: qua voce leporem emittendū significat. Egrediuntur itaque lepores nonnumquam quasi somnolenti, saltantes inter canes, veluti capreoli aut agnelli inter greges. Cuiuscunque canis plures capitis eo die optimum stragem præstitisse putatur. Princeps ipse pariter Oratori, cuius canis plures caperit, applaudere videtur. Porro venatione tandem finita, omnes conuenerant, leporesque comportauerant: quos tum numerabant. numerati verò sunt, circiter CCC. Aderant ibi tum Principis equi, non ita multi, nec satis pulchri. etenim in priore legatione simili solatio cum interfuissem, vidi longè plures ac pulchriores, præsertim eius generis quos nos Turcicos, illi verò Argamak vocant. Aderant quoque complures falcones, alij albi, alij phænicei coloris, magnitudine excellentes: quos nos Giro falcones, hos illi Kretzet, appellant: quibus venari cygnos, grues, & alias id genus aues capere solent, Sunt autè Kretzet, aues audacissimæ quidem: at non tam atroces, impetuque horrendo, ut alię aues quantumvis rapaces, illarū volatu, seu conspectu (quemadmodum quidam

*Numerus
leporum.*

*Falconum
descriptio.*

de

canis.

*ei
Venationis
Moscovite
vbi descriptio*

de duabus Sarmatijs fabulatus est) decidant, ex-
tinguanturque. Illud quidem experientia ipsa cō-
stat, si quis venatur accipitre, aut niso, aut alijs fal-
conibus, & interim Kretzet (quam à longè vo-
lantem continuò sentiunt) aduolauerit, quòd præ-
dam ulterius nequaquã insequuntur, sed pauidæ
subsistunt. Retulerunt nobis fide digni ac insig-
nes viri, Kretzet, quando ex illis partibus vbi ni-
dificant, afferuntur, tum aliquando IIII, V, aut
VI, in quodam vehiculo ad hoc præparato, simul
includuntur: atq; escam quæ illis porrigitur, ob-
seruato certo quodam senij ordine, capere solent.
Id autem ratione, an natura illis indita, an quo a-
lio modo fiat, incertum est. Præterea quemad-
modum in alias aues aduerso impetu feruntur, ra-
pacesque existunt: ita inter se ipsas sunt mansue-
tiores, mutuis sese moribus minimè dilaniantes.
Nunquã aqua se, vt cæteræ aues, lauant: sed sola
arena, qua pediculos excutiunt, vtuntur. Frigi-
ditate adeò gaudent, vt perpetuò aut super gla-
cie, aut lapide stare soleant. Sed redeo ad institu-
tum. Princeps ex venatione ligneam quandam
turrim versus, quæ abest à Moscovia quinque
millibus passuum, progressus est, vbi aliquot ten-
toria erant collocata. primum, magnum & am-
plum, instar domus, pro se: aliud pro rege Schea-
le: tertium pro nobis: dein alia pro alijs personis,
& rebus. in quæ cum ordine deducti essemus,
Princeps in suum pariter ingressus, vesteque cō-
mutata, nos continuò ad se accerserat, nobisque
ingrediētibus, sedebat in sede eburnea: latus eius
dextrum

dextrum claudebat rex Scheale, nos ex aduerso
loco, aliàs Oratoribus, dum vel audiuntur, vel de
negotijs tractant, destinato. Infra regem sedebāt
certi Knesi & consiliarij. in sinistro latere, Knesi
iuniores, quos fauore singulari ac gratia sua pro-
sequitur Princeps. Discumbentibus itaq; omni-
bus, apponebantur primùm confectiones (vt vo-
cant) coriandri, anisi, & amygdalorum: dein nu-
ces, amygdala, atque saccari integra pyramis:
quæ ministri genibus flexis Principi, regi, & no-
bis, tenentes porrigebant. Potus similiter de mo-
re dabatur: Princepsq; gratiam suam (vt in pran-
dijs assolet) exhibebat. In priore mea legatione
eò loci etiam prandium sumpsimus. Et cum in-
ter prandendum, panis, quem ipsi Beatæ Virgi-
nis vocant, quemque quodammodo consecra-
tum venerari, atq; etiam edere, quem denique
communiter in habitationibus loco eminentiore
honorificè seruare solent, cum fortè tentorio cō-
moto in terram decidisset: tum Princeps, atque
omnes alij eo casu grauissimè obstupefacti, tre-
pidantes stabant. Tum mox accersitus sacerdos,
hunc ex gramine, summo studio ac veneratione
colligebat. Pòst finita collatiuncula, potuque
quem nobis porrexerat Princeps, sumpto, nos
dimiserat, dicēs: Ite nunc. Dimissi, honorificè vs-
que in hospitia nostra deducti fuimus. Habet &
aliud genus solatij, pro quo alijs Oratoribus
(vt accipi) solet vti. Aluntur vrsi, capti in qua-
dam amplissima & ad hoc constituta domo: in
qua Princeps, assumptis Oratoribus, ludos exhi-

T

bere

*Panis
virg.*

*Aliud solatij
genus.*

bere tolet. Habet quosdā infimæ conditionis homines, qui iubente spectanteq; Principe, ligneis furcis occurrant vrsis, eosq; ad pugna lacellunt. Congressi tandem, si fortè à prouocatis ac in rabiem conuersis vrsis laniati fuerint, ad Principē currunt clamantes: Domine, ecce vulnerati sumus. quibus Princeps: Abite, inquit, faciam vobis gratiam. Dein illos curare, vestes præterea & certos modios frumenti illis largiri iubet.

Cæterum cum iam absoluendi dimittendique eramus, honorificè, vt antea, ad prandium inuitati, ac in aulam deducti fuimus. Vtriq; præterea honoraria vestis, zebellinis pellibus subducta, oblata fuit, qua indutis, inq; Principis conclauē ingressis, Marchaleus continuò vtriusq; nostrum nomine, ordine dicebat: Magne Domine, Leonhardus & Sigismundus, de magna tua gratia, frōtem percutit: hoc est, ob acceptum munus gratias agit. Vesti honorariæ adiunxerat zebellinorum quadragenas duas, hermelinorum verò 300. atq; aspreolorum pelles 1500. In priore legatione addiderat mihi vehiculum, seu traham, cum præstanti equo, & alba vrsina pelle, alioque tegumento commodo. Dederat deniq; multa pisciū, Belugæ, Osetri, & Sterled, in aere durata, sed infalsa frustra: meque perhumaniter dimiserat. Porro reliquas ceremonias, quibus in dimittendis Oratoribus vititur Princeps, item quando limites suæ ditionis ingressi Oratores excipiuntur, rursusque dimissi, ad eosdem vsque reducti tractantur, sustentanturque, supra in Lithwanorum

rum Oratorum dimissione copiose explicauit.

Cæterum, quia de pace perpetua tractanda, aut saltem inducijs inter Moscoviæ principem ac Poloniæ regē ineundis, à Cæsare CAROLO & fratre eius FERDINANDO Austriæ archiduce, missi fuimus, cæremonias, quibus Moscoviæ princeps tū in firmandis inducijs utebatur, subiūgere visum est. Conclufis itaq;, ac in certā formam redactis cum Sigismundo rege Polonię inducijs, in aulam Principis vocati, cum in habitationem quandam deducti essemus, aderant Lithwani Oratores: veniunt etiam eò Principis cōfiliarij, qui easdem nobiscum concluderant. atq; in hanc sententiam sermone ad Lithwanos conuerso verba faciunt: Voluit quidem Princeps noster, in singularem gratiam ac petitionem magnorum principum, pacem perpetuam cum Sigismundo rege vestro inire. Ea autem cum nullis conditionibus fieri nunc possit, se inducias ad eorundem principum adhortationem inire voluisse. Quibus constituendis, ac legitimè firmandis, vos Princeps occurrere iussit, ac præsentem esse voluit. Tenebant porro literas, quas Princeps regi Poloniæ daturus erat, confectas, sigillo appenso, & eo quidem paruo ac rubro communitas: in cuius sigilli parte priore imago erat, homo nudus equo sine sella insidens, hastaq; draconem transuerberans: à tergo verò aquila biceps, vtroq; capite coronato, cernebatur. Habebant præterea induciales literas, certa formula compositas: quarum similes, ac eodem exemplo, no-

Donaria om
nibus oblata

Rely prima
di inducia

minibus ac titulis duntaxat mutandis, rex ipse vicissim Principi erat missurus: in quibus nihil prorsus immutatum erat, excepta hac clausula, quæ ad finem literarum addita erat: Nos Petrus Giska palatinus Polocensis & capitaneus Drohitzinensis & Michael Bohusch Bohutinowtz thesaurarius magni ducatus Lithwanæ, & Stoüinensis ac Kamenacensis Capitaneus, Oratores regis Poloniæ & Magni Ducis Lithwanæ, fatemur, eoque etiam nomine crucis signum deosculati sumus, nosque obstrinximus, Regem videlicet nostrum eadem pariter osculo crucis confirmaturum: in cuius rei meliorem fidem hæc literas nostris signetis communiuimus. His itaque auditis ac visis, omnes vnâ ad Principem vocamur. Ad quem cum ingressi essemus, mox certo loco nos sedere iusserat, ac in hæc verba loquebatur: Ioannes Frincisce, Comes Leonharde, Sigismunde, efflagitastis à nobis Clementis Papæ septimi, ac fratris nostri Caroli, eiusque fratris Ferdinandi nomine, vt pacem cum Sigismundo Poloniæ rege perpetuam iniremus. Eam commodis vtrinque conditionibus facere cum haudquaquam potuimus, rogastis, vt saltem inducias imponeremus. quas quidem amore nostro in principes vestros, nunc facimus, acceptamusque: super quibus dum Regi iustitiam nostram facimus, easque confirmamus, vos præsentibus esse volumus, quo dominis vestris referatis, vos factis, ac iam legitime firmatis inducijs interfuisse, vidisse, nosque illorum amore hæc omnia fecisse. Qua oratione fi-

ne finita, Michaelem Georgij consiliarium vocat, ac crucem deauratam ex opposito de pariete fune serico pendentem, sumere iubet. Mox consiliarius, sumpto mundo lintheolo, quod super fulorio cantaro, in pelui collocato, iacebat, crucem magna cum veneratione apprehendit, dextraque tenet. Secretarius pariter literas induciales iunctas vtraque manu tenebat, ita tamen, vt Lithwanorum literæ alteris subiectæ, eatenus prominèrent, quatenus clausula, qua se Lithvani obstrinxerant, apparet: super quas simul, vbi Michael dextrâ, qua crucem tenebat, posuisset, Princeps surgens, sermone ad Lithwanorum Oratores conuerso, longa oratione narrabat, se quidem pacem ad singularem petitionem ac cohortationem tantorum Principum, quorum legatos eo nomine ad se missos viderent, non refugisse, si ea vllis sibi commodis conditionibus fieri potuisset: & cum pacem perpetuam inire cum rege illorum non posset, in horum gratiam quinquennales se inducias, vigore literarum (literas digito demonstrans) inisse: quas quidem, quoad Deus volet, seruabimus, inquit, nostramque iustitiam fratri nostro Sigismundo regi faciemus: ea tamen conditione, vt similes per omnia literas, eodemque exemplo scriptas, rex nobis det, easque præsentibus Oratoribus nostris confirmet, iustitiam suam nobis faciat, ac illas ad nos tandem per Oratores nostros transferendas curet. Interim etiam iuramento vos obstringetis, ea omnia & singula regem vestrum facturum, obseruaturumque. Dein crucem

respicit, seque ter signo crucis, capite toties inclinato, ac manu ad terram ferè dimissa munit: propiusque accedens, labia, ac si oraret, mouens, os lintheolo tergens, inque terram expuens, crucem tandem deosculatus, fronte eam primùm, dein vtroque oculo attingit. retrocedens, rursus cruce, capite inclinato, se munit. Postea Lithwanos vt accederent, idemq; ipsi facerent, monet. Oratores antequam id facerent, inscriptionem, qua se obstrinxerant, pluribus quidem verbis cõgestam ac compositam, nihil tamen aut parum admodum vltra supradictam sententiam continentē, Bogusius nomine, Ruthenus, recitabat: cuius verba singula Petrus, fide Romanus, collega repecebat. eadem nobis pariter interpres Principis ad verbum reddebat. Põst recitata ac interpretata inscriptione, Petrus ac Bogusius ordine ipsam crucem, astante Principe, deosculantur. Quibus finitis, Princeps sedens, in hæc verba loquebatur: Vidistis nos fratri nostro Sigismundo Poloniae regi, iusticiam nostram ob singularem petitionē Clementis, Caroli & Ferdinandi fecisse. Dicite ergo dominis vestris, tu Ioannes Franciscæ Pæpæ, tu Comes Leonharde Carolo, & tu Sigismũ de Ferdinando, nos ea illorum amore, & ne Christianus mutuis bellis fundatur sanguis, fecisse. Hæc cum longa oratione, additis consuetis titulis, perorasset: nos illi vicissim ob singularem eius erga principes nostros obseruantiam, gratias egimus, nosque mandata illius diligenter executuros promissimus. Dein duos ex suis præcipuis con-

consiliarijs & secretarijs, ad se vocatis, eosque legatos iam ad Poloniae regem institutos, Lithwanis innuit. Postremò multa pocula suo iultu allata, nobis, Lithwanis, atq; adeò omnibus & singulis, tam nostris quàm Lithwanorum nobilibus, manu sua porrigebat. Lithwanicæ deniq; Oratores nominatim appellans, dicebat: Quæ nũc egimus, & quæ alioqui ex consiliarijs nostris intellexistis, ea fratri nostro Sigismundo regi exponetis. Hæc cum dixisset, surgit, & rursus inquit: Petre, & tu Bogusi, fratri nostro Sigismundo Poloniae regi, & magno Duci Lithwanicæ, vos nostro nomine (caput interim parum mouens) inclinabitis. moxq; sedens, vtrumq; accersit: dextram illis, atque etiam ipsorum nobilibus ordine porrigit, dicitq;: Ite nunc. atq; sic illos dimiserat.

ITINERA IN MO-

sco viam.

Nno M. D. xv. venerant Vienne ad Cæsarem Maximilianum, Vuladislaus, & eius filius Ludouicus, Hungariæ & Bohemiciæ, ac Sigismundus Poloniae, reges: vbi contractis ac conclusis matrimonijs filiorum & nepotum, confirmataque mutua amicitia, inter cætera Cæsar pollicitus erat, se Oratores suos ad Basilium Moscorum ducem missurum, qui inter hunc & Poloniae regem pacem facerent. Ad hanc legationem Cæsar destinauerat Christophorum episcopum Labacensem,

& Petrum Mraxi. Sed dum Episcopus protraheret negotium, & interim regis Sigismundi secretarius Ioannes Dantiscus, postea Episcopus Vuarmienfis, moræ impatiens, profectioem sedulo vrgeret, hoc legationis munus mihi non ita pridem ex Dania reuerso, fuit impositum. Mandatis itaq; continuo à Cæsare Haganoæ Alfatiae oppido acceptis discedens.

Traiecto primùm Rheno, per Marchionum Badensium ditionem & oppida, Rastat, Etingen Pfortzach, in ducatum Vuirtembergensem, Constat: oppidum denique imperij Essingen ad Necarum, quem & Nicrum appellant, situm, indeq; Gopingem & Geissingen veni.

Vlmæ mox Danubio superato, per Gunspurg, ac oppidum Purgaw, à quo Marchionatus Burzougouiae nomen habet, Augustam Vindelicorum ad Lycum fluuium perrexi: vbi me praestolabantur Gregorius Sagrewski Moscus nuncius, & Chrysofomus Columnus secretarius Elizabethæ viduæ Ioannis Sfortiae Mediolani & Bharij, qui itineris erant comites.

Relicta Augusta sub initium anni M. D. XVI. ultra Lycum, per Bauariae ciuitatis & oppida, Fridberg, Inderstorff, Freysingen, id est Frisingensem episcopatum ad fluuium Ambor, Landshuet ad Isera flu. Gengkhofn, Pfarkirchen, Scharding ad Oenum transuimus. Oenoque superato, ripasq; Danubij legentes, Austriam supra Onasum attingimus. Lincium oppidum in ripa Danubij situm, caput eius prouinciae ingressi, pontemque illic

illic Danubio impositum transeuntes, per oppida Galneukirchē, Pregartn, Pierpach, Kunigswisn, Arbaspach, Rapolstain, in archiducatum Austriae, atq; adeo oppida Claram vallam, vulgò Tzwelt dictam, Rastnfeld, Horn, & Retz peruenimus.

Morauiae recta dein, vltra fluuium Teya, qui pro maiori parte Austriam à Morauia dirimit, oppidum Snoimam appulimus: vbi Petrum Mraxi collegam meum vita defunctum esse intellexi. & ita solus hoc munus, quod Cæsari gratum erat, obiui.

Ex Snoima, Vuolfernitz, Brunam, dein Olmutium sedē Episcopalis ad fluuium Morawa sita: tres illae ciuitates Snoima, Bruna & Olmutium sunt prima in Marchionatu, indeque Lipnik,

Hranitza, Ger. Vueissenkirchn.

Itzin, Ger. Tischein.

Osttraua, Ger. Ostra oppidum: vbi Ostrawitza fluuium, qui oppidum alluit, & Silesiam ab ipsa Morauia dirimit, transuimus.

Silesiae post ducum Theschinensium oppidum Freistat, ad Flsa fluuium situm.

Strumen, Ger. Schwartzwasser.

Ptzin, Ger. Ples principatum: à quo progrediendo duorum miliarium spacio, est pons trans Istulam, limes Bohemicae ditionis.

A ponte Istulae Polonica est ditio, & vsque Ofchwentzin principatum Germanicè Aufchwitz, quo loco fluuius Sola Istulam ingreditur, est iter vnius miliaris.

Extra Ofchwentzin, per pontem superamus Istulam: & confectis. 8. miliaribus,

RERVM MOSCOVITICARVM

Poloniae regni caput Cracouiam peruenimus, currusque nostros trahis imposuimus. A Cracouia progressi,

Prostowitza, 4. miliar.

Vuiflitzza, 6. miliar.

Schidlow, 5. mil.

Oppatow, 6. mil.

Sawichost, quatuor mil. ubi rursus traiccto, & ad sinistram relicto Iltula fluuio,

Vrsendow, quinque mil.

Lublin, septem miliar. Palatinatum, quo loci certo ac stato anni tempore insignes habentur nundinae, ad quas ex varijs orbis partibus homines, Moscovitae, Lithwani, Tartari, Liwonienses, Prutheni, Rutheni, Germani, Hungari, Armeni Vualachi atque Ebraei confluunt.

Cotzko, octo mil. Antequam huc peruentum est, labitur fluuius Vuipers, septentrionem versus.

Meseriz octo mil. paulo longius progrediendo, est limes Poloniae.

Lithwaniae oppidum Melnik, sex miliar. ad Buh fluuium.

Bielsco, octo, mil.

Narew, quatuor mil. ubi eiusdem nominis fluuius ex quodam lacu & paludibus, quemadmodum Buh, effusus, & in Septentrionem decurrit.

Ex Narew, transeundo syluam octo miliaribus: extra quam est oppidum Grinki, in quo regij homines, qui & commeatum suppeditabant (Pristawos appellant) & Vuilnam usque deducebant, me praestolabantur. tum in

Grodno,

COMMENTARII.

146

Grodno sex miliarib. Est ibi satis commodus pro eius regionis natura principatus. Castrum cum ciuitate ad fluuium Nemen, qui Ger. Mummel appellatur, quiq; ipsam Prufsiam alluit, quae olim a supremo Theutonici ordinis magistro gubernabatur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgensis haereditarij ducatus nomine tenet. Crononem hunc fluuium puto, alludens nomini oppidi. ibi Ioannes Saworsinski, a Michaelae Linski in ea domo, aut (vt aiunt) curia, in qua hospitatus eram, oppressus est. Porro hic reliqui Moscorum nuncium, quem rex Vuilnam ingredi prohibuit. Inde progressus,

Prelai, duo miliaria.

Vuolconick, quinque milia.

Rudniki, quatuor miliaria.

Vuilnam, quatuor miliaria quoq;.

Ante Vuilnam autem viri insignes praestolabantur, qui me regis nomine cum honorifice excepissent, atque in traham, seu amplum vehiculū puluinaribus stratum, & stragulis auro & serico contextis collocatum, regijs ministris latus vtrūque claudentibus, officiumque perinde ac si ipse rex veheretur praestantibus, in hospitium usque; deduxissent: mox aderat Petrus Tomitzki, tunc episcopus Premisliensis, regni Poloniae vicecancellarius, vir omnium testimonio virtute singulari ac vitae integritate praeditus, meque regis pariter nomine humanissimè consalutauit, excepitque. Ad ipsam denique; regē, magna aulicorum caterua sequēte, paulo post deduxit: à quo multis primarijs

rijs v. r. proceribusq; magni ducatus Litwaniæ præsentibus, honestissimè exceptus fueram.

Vuilna per deo tempore inter cætera, matrimonium inter ipsum regem, & Bonam Ioannis Galeacij Sfortiæ ducis Mediolani filiam, Cæsare promouente, me nuncio, contractum atque conclusum fuit.

Erant ibi in arctis custodijs tres Moscovitici duces, quibus summa rerum, atque adeò Moscoviticus exercitus, anno. M. D. X I I I. ad Orssam commissus fuerat: inter quos erat Ioannes Czelandin primus. Quos equidem regis permisso salutatus, eo quo potui studio consolabar.

Vuilna caput magni ducatus Lithwaniæ, eo loco sita est, quo confluent Vuelia & Vuilna fluij: inq; Nemen, seu Crononè illabuntur. In ea relicto Chrystostomo Columno, non diu detinebar.

Vuilnam die X I I I. Martij egressus, non publica atq; vsitata via. quarum vna per Smolentzko, altera verò per Liwoniam itur in Moscoviam: sed media inter has vsus, rectà Nementschin quatuor miliaribus, indeque Swintrawa octo miliaribus, superato Schamena fluuio, perueni.

Sequenti die Dissa, sex mil. vbi eiusdem nominis lacus est: atq; Driswet, quatuor mil. vbi nuncius Mosci, quem Grodno reliquerat ad me redijt.

Braslaw, quatuor miliaribus ad lacum Nawer, qui in longitudinem vno miliari patet.

Dedina, 5 mil. atq; Dwina fluuium, què Liwonienfes (quorum ditionem percurrit) Duna appellant (sunt qui Turantum esse volunt) attigimus.

Drissam

Drissam dein septem mil. properantes, rursus sub Betha oppido ad Dwina fluuium peruenimus: per quem glacie concretum vehiculis, eius gentis more, 16. miliaribus sursum verus dum verheremur, duæ nobis tritæ viæ occurrerunt. Cum itaque vtram ingrederemur, dubitarem: mox seruitorem in domum rustici in ripa sitam sciscitatum misi. quia verò sub meridiem glacies magnopere liquecebat, nuncius iuxta ripam liquefacta ac fracta glacie demersus, vix tandem extractus fuit. accidit etiam, vt quodam loco fluuius vtrinque liquefacta prorsus, & absumpta glacie, ea duntaxat glaciei parte, quam continua vestigio indurauerat, imò non nisi quatenus vehiculorum orbitæ complectebantur, nobis tanquam pons quidam, non sine graui horrore ac periculo transitum daret. Augebat metum fama communis: quia non diu antè, aliquot centum Moscoviticos prædones, pereundem fluuium glacie concretum transeuntes, ad vnum omnes fuisse submersos, ferebatur.

A Drissa Doporoski sex miliaribus, indeque Polotzco principatum, quem Vuaiwodatum appellant, ad Dwinam fluuium, quem alij Rubonem appellant, venimus: vbi honorificè, in maxima hominum occurrentium frequentia excepti, magnificè, ac lautè tractati, ad proximam denique mansionem vsque deducti fuimus.

Inter Vuilnam & Polotzco plurimi lacus, crebræ paludes, atque immensæ longitudinis sylvæ sunt, vt quæ ad quinquaginta miliaribus Ger. protenduntur.

Vlt-

*Periculum
Orssam*

Uterius progressi iter, in limitibus regni minimè tutum, ob crebras vtriusque partis excursiones, hospitia deserta, aut nulla habuimus: perque magnas paludes ac sylvas, tandem Harbise & Mi lenki, pastorum casas, venimus: in quo itinere Lichwanus deductor me deseruerat. Accedebat ad hospitiorum incommoditatem, itineris summa difficultas. siquidè inter lacus et paludes niue & glacie labescente nobis eundum erat, dum Nitcham oppidum, ad quendam eiusdè nominis lacum situm, indeque Quadassen quatuor miliaribus, quò loci cum magno pauore & periculo lacum quandam, aqua supra glaciem extante transiimus, atque ad tuguriolum rustici cuiusdam peruenimus, quò ex ditioe Mosci Georgij comitis mei cura commeatus allatus erat. Eò loci equidem limites vtriusque Principis obseruare ac discernere non potui.

Moscowiæ sine contradictione ditio Corsula: ubi, duobus fluuijs Vuelicarecka & Dsternicza traiectis, indeq; duob. mil. cõfectis, venimus ad

Opotzka ciuitatem cum castro, ad Vuelicarecka sitam. quò loci natans pons est, quem equi plerunq; genu tenus in aqua trãseunt. Hanc arcè rex Poloniæ, dũ ego Moscowiæ de pace tractarem, obsederat. In illis porrò locis, quanquã propter crebras paludes, sylvas, & innumeros fluuios, exercitus aliquò comodè duci nõ posse videatur: nihilominus tamen quocunq; volunt, restã contendunt: colonorum nimirum multitudine præmissa, qui quælibet impedimẽta arboresq; inci-

incidendo submouere, paludes ac fluuios pontibus sternere coguntur.

Vuoronecz dein octomiliaribus oppidum situm ad Sioret fluuium, qui recepto in se Vuoronecz fluuio, non longè infra oppidum Vuelicarecka ille abitur.

Fiburg quinque miliar.

Vuolodimeretz oppidum cum propugnaculo, 3. ferè miliar.

Brod coloni cuiusdam domum, pariter. 3. mil. indeque. 5. miliaribus emensis, stratoque ponte per Vsa fluuium, qui Scholonam influit.

Parcho ciuitatem, cum castro, ad Scholona fluuium sitam: Opoca villam quandã, sub quo Vuidocho fluuius Suchanam ingreditur, quinq; miliaribus. inde septem superatis fluuijs,

Reisch villam, quinq; pariter miliar.

Dwerenbutig villam, 5. mil. infra quam dimidio miliari Pschega Strupin fluuio in se recepto, influit Scholonam: in quem alij quatuor fluuij, quos eo die transuimus, illabuntur.

Sotoki homuncionis domum. 5. miliar. à qua 4. miliar. Nowogardiam tandem magnam quarta Aprilis attigimus. Cæterum à Polotzko Nowogardiam usq; tot paludes ac fluuios superauimus, vt eorum nomina ac numerum ne incolæ quidem teneant: tantum abest, vt illos quispiam commemorare ac describere posset.

Nowogardiæ paululum respiciens, ac septem diebus quiescens, ab ipso locumtenente in die Palmarũ conuiuio acceptus fui; atq; ab eodè

amanter admonitus, vt seruatoribus equisque illic reliquis, per dispersitos, seu postarum (vulgo loquuntur) equos Moscoviam irem. Cui morem gerens, egressus primum Beodnitz quatuor miliaria, indeque totius diei iter iuxta Msta fluuium, qui nauigabilis est, & ex Samstin lacu oritur, confeci. Eo porro die cum per pratum, liquecente iam niue, citato equorum cursu proficisceremur, pueri mei natione Lichvani equulus ceciderat, ita vt cum puero prorsus precipitaretur: seq; denuò in modum rotæ conuoluens, in posteriores pedes daret, consisteretque: & interea nec terram latere attingeret, nec puerum sub se prostratū ac iacentem læderet.

Post rectā Seitskow, vltra fluuiū Nischa, 6. mil.

Harosczy vltra fluuium Calacha, septem milia.

Oreat Rechelwitz ad fluuium Palamit, septem mil. Eodem die transiuimus. 8. fluuios, & vnum lacum, congelatum quidem, sed aqua supra glaciem completum.

Tandem sexta feria ante Paschatis festum, in domum postarum peruenimus, tresque lacus superauimus: primum Voldai, qui vno miliari in latitudinem, duobus verò in lōgitudinē patebat: secundum Lutinitsh, non admodum magnum: tertium Ihedra, cui eiusdem nominis villa ab Oreat octo miliaribus adiacet, quo sanè die per hosce lacus, congelatos adhuc, sed aquarum multitudine niue liquecente inundantes, tritam viam secuti, difficillimum ac periculosissimum iter habuimus: nec desistere de via publica cum ob niuis altitudinem

dinem, tum quòd nullum vestigium alicuius semite apparebat, audebamus. Confecto itaq; tam difficili atq; periculoso itinere, venimus.

Choitilowa septem milia. infra quam duobus Schlingwa & Snai fluuijs, eo loco quo conflunt, inque Msta fluuium illabuntur, superatis, Vuoloschak attigimus: ibique in die Paschatis quieuimus. Post septem miliaribus confectis, traiecto que Twerza fluuio,

Vuedrapusta oppidum in ripa situm: indeq; 7. miliar. descendentes,

Dwerschak ciuitatem, infra quam 2. mil. Schegima fluuio nauicula piscatoria transmissa, in Ossoga oppido, vno die quieuimus. sequenti die per Twerza fluuiū septē miliaribus nauigantes,

Medina appulimus. sumpto que prandio, rursus nauiculā ingressi .7. miliaribus Vuolgam, celeberrimum fluuium, atque adeò

Twer principatū attigimus. vbi sumpta maiore nauis, per Vuolgam nauigantes, non ita longè post ad congelatum, ac glacierum frustis refectum ipsum fluuium venimus: inq; quodam loco maximo labore ac sudore appulimus. altum que congesta in aceruum glacie, ripam vix tandem superauimus: indeq; pedestri itinere in coloni cuiusdam domum venientes, paruosq; ibi repertos equos conscendentes, ad monasterium diui Helie venimus. vbi commutatis equis,

Gerodin oppidum ad Vuolguam sitam, tribus inde miliaribus rectaq; post

Schoffa 3. miliaribus,

Dſchorno domum poſtarum, 3. mil.
 Clin oppidum, ad fluuium Ianuga ſitū, 6. mil.
 Piellack domum poſtarum, 3. mil.
 Schorna, ad fluuium eiuldem nominis ſitum,
 6. miliar.

Moscoviam, 3. mil. tandem decimoctaua Aprilis peruenimus: vbi quomodo conſalutatus atq; exceptus fuerim, abundè ſatis in hoc libro expoſui, cum de exceptione ac tractatione Oratorum egiſſem.

REDITVS.

Ixi ab initio, me in Moscoviã ad componendos Poloniae & Moscoviã principes, à Diuo Maximiliano Imperatore miſſum fuiſſe, ſed re infecta inde rediſſe. nam dum Moscovię præſentibus etiam regis Poloniae Oratoribus, de pace ac concordia tractarem, interim rex inſtructo exercitu Oporzka caſtrum, nequicquam tamen, oppugnabat. quare Princeps inducias cum rege facere pernegabat: meque intercepto quidem negotio, honorificè tamen dimiſerat. Relicta itaque Moscovia, rectà

Mofeisko, 18. mil.

Vuielma, 26. mil.

Drogobuſch, 13. mil.

Smolensko dein, 18. mil. perueni. abinde duabus noctibus ibi ſub dio in magnis niuibus quieuiſmus: vbi ab deductoribus meis laute ac honorificè tractabar, & ſtrato in longū aliquãto altius

ſceno,

ſceno, corticibus arborum ſuperimpoſitis, ſtra-
 tisq; lintheis, attractis more Turcarū ſeu Tartarū ^{Caſa Tarchica.}
 rum pedibus menſæ accumbentes, cibum capiebamus, bibendoq; aliquanto largius, cœnam producebamus. Altera nocte veneramus ad quendã fluuium, minimè tum quidem congelatum: ſed poſt medium noctis, ob inſeſtum frigus uſque ad eò concretum, vt per glaciem priuſquam decẽ onuſta etiam vehicula traducta ſint. equi verò alio loco, quo celerius maioreq; impetu decurrebat fluuius, compulſi. fracta glacie tranſibant. Eò loci duodecim à Smolensko milia. relictiſ deductoribus, in Lithvaniam proſectus ſum: & à limite octo mil. ad

Dobrownã veni, vbi rerum neceſſariarū iuſtã quidẽ copiam, ſed hoſpitiũ Lithvanicũ habui.

Orſam quatuor mil. quouſq; à Vuielma à dextris Boryſthenem habuimus, quem tum haud longo interuallo ſupra infraq; Smolensko trajicere cogebamur. eoq; circa Orſam relicto, rectà

Druzek, 8. mil.

Grodno, 11. mil.

Boriſow, 6. mil. ad fluuium Bereſina, cuius fontes Ptolemæus Boryſtheni adſcribit.

Lohofchakh, 8. mil.

Radochoſtye, 7. ferè mil.

Craſno Sello, 2. mil.

Modoleſch, 2. mil.

Crewa oppidum cum caſtro deſerto, 6. mil.

Mednick pariter oppidum cum caſtro deſerto, 7. mil. indeque

Vuilnam tãdem peuenimus: ibiq; post regis in
Poloniam di-^{sum}, paucis diebus, dum seruito
res cum equis meis ex Nowogardia per Liwo-
niam reuerterentur, cõmoratus sum. quibus rece-
ptis, mox inde quatuor miliaribus de via in Tro-
ki deflexi, vt ibi in quodam horto conclusos ac
conseptos Bisontes, quos alij Vros, Ger. verò Au-
roxn appellant, viderem. Palatinus porrò, etsi
meo inexpectato ac improviso aduentu quodã-
modo offendebatur, me nihilominus tamen ad
prandium inuitauit: cui intererat Scheachmet
rex Sa wolensis Tartarus: qui eò loci in duob. mu-
ratis, & inter lacus extructis castris, veluti liberis
custodijs, honestè seruabatur. Is inter pranden-
dũ varijs de rebus per interpretem mecum collo-
quebatur: Cæsarem præterea fratrem suum appel-
labat, omnesque principes ac reges inter se esse
fratres dicebat.

Sumpto prandio, acceptoq; à Palatino iuxta
Lithwanorum cõsuetudinem munere, primũ
Moroschei oppidum, dein Grodno 15 miliaria.

Grinki, 6. miliar. Sylua post superata,

Narew, 8. miliar. atq;

Bielsko oppidum venimus, vbi Nicolaum Ra-
dowil palatinum Vilnensem offendi, cui iam an-
tea Cæsaris literas reddideram: qui etsi antea me
equo gradario, duobusq; alijs pro vehiculo do-
nauerat, castratũ tamen & bonũ iã denuò equũ
dono dedit: obtrusitq; præterea aureos aliquot
Hũgaricales, adhortãdo, vt ex his annulũ mihi fi-
eri curarẽ, quo induto, quotidieq; inspecto, sui fa-
cilis,

cilius, & præsertim apud Cæsarem recorderer.
Ex Bielsko in Briesti castrũ cũ oppido ligneo, ad
fluum Buh, in quem Muchawetz illabitur,

Lamas oppidum: vbi Lithwania relicta,

Poloniã primũ oppidũ Partzow ingres-
sus, supra quod non ita longo interuallo Iasoni-
ca fluuiolus labitur, Lithwaniãq; à Polonia di-
rimit. post

Lublin, 9. miliar.

Rubin,

Vrsendoff,

Sawichott, ad traiectum Istulã.

Sandomir ciuitatem cum castro, ad Istulam si-
tam, distantemq; à Lublin 18. miliar.

Poloniza, ad fluuiũ Czerna: in quo nobilissimi
pisces, quos vulgo Lachs appellant, capiuntur.

Ciuitatem nouam Cortzin appellatam, oppi-
dum cum castro murato.

Admonet me hic locus rei prodigiosã, & penè
incredibilis, quam minimè prætereundam esse
putaui. Cum quodam tempore ex Lithwania re-
direm per hanc regionem, incidi in hominem a-
pud Polonos primarium Martinum Sworows-
ki: qui me multis precibus inuitatum, in domum
suam deduxit, ibiq; quàm lautissimè habuit. Dũ-
que, vt sit, familiariter multis de rebus colloque-
remur, narrauit idem mihi, virum quendam no-
bilem cognomento Pierstinski, quo tempore Si-
gismundus rex circa Borysthenem belligeraretur,
grauiore armaturam equestrem indutum,
sub ipsa vsque genua, inter Smolensko & Do-

*Alfonso de
bona.*
brownam ingressum Borysthenem, ibique ab e-
quo rabie correpto, in medium flumen abre-
ptum & excussum esse. & cum diu non compa-
ruisset, ac planè pro perduto & deplorato habitus
esset, subito sub aquis in ripam egressum esse, i-
pso rege Sigismundo & eius exercitu tribus ferè
hominum millibus inspectantibus. Etsi verò au-
thoritate hominis mouebar, tamen cum diffici-
lia creditu dicere visus esset, euenit, vt eodem die
ipso, Martino comitante, huc ad nouam ciuita-
tè Corczin perueniremus: vbi tum vir summa a-
pud Polonos dignitate, Christophorus Schidlo-
weczki castellanus Cracowienfis, & eiusdem lo-
ci Capitaneus, agebat. Ibi cum idem me splendi-
dissimo conuiuio cum multis alijs clarissimis vi-
ris excepisset, recurrente narrationis illius de
Pierstinski memoria, non potui mihi temperare,
quin de ea mentionem facerem: quòd sanè per-
opportunè accidit. Nam hoc non tantum conui-
uæ ipsi, etiam regem ipsum tanquam oculatum
testem citantes, confirmarunt: sed aderat in eo-
dem conuiuio ipsemet Pierstinski, qui casum
hunc suum ita exposuit, vt pro credibili haberi
possit. Dixit autem, quòd equo excussus ter se
extulerit supra aquas: atq; ibi venisse sibi in men-
tem, quòd antè dici audiisset, pro perduto ha-
bendum esse eum, cui non succurritur, cum ter-
tio effertur. Itaque se oculos aperuisse, atque
ita sublata altera manu esse progressum, ceu si-
gno dato, vt ei subueniretur. Rogatus autem, an
hausisset aquam? bis se hausisse, respondit. Hæc

vt au-

vt audita mihi sunt, ita alijs narrata volo. Sed nūc
ad continuandum iter meum reuertor.

Prostwitza, vbi optima ceruisia coquitur. Idèq;

Cracowiam, caput regni, sedem regalem, ad I-
stulam sitam, 18. mil. à Sandomir distantem, vrbè
inquam clericorum, studiosorum atq; mercato-
rum frequentia celebrem, peruenimus: ex qua, à
Rege ipso, cui opera mea grata erat, munere ac-
cepto, honestissimè sui dimissus. rectaq;

Lipowetz sub castrum, sacerdotum aliquid
grauius delinquentium carcerem:

Indèq; 3. mil. Oswentzin, Silesiæ quidem oppi-
dum. Polonica tamen ditionis, ad Istulam sitū:
quo loco Sola fluuius ex montibus, qui Silesiam
ab Hungaria diuidunt, decurrens, Istulam ingre-
ditur. Non longè sub eodem oppido Preysla flu-
uius ex alia parte Istulæ, Silesiam à Polonica &
Bohemica ditione dirimit, Istulam quoq; influit.

Ptzina, Ger. Ples, principatum in Silesia Bohe-
micæ ditionis, 3. mil.

Strumen Ger. Schwartwasser, 2. mil.

Freystaetl, ducum Teschinentium oppidum,
quod Elsa fluuius præterlabitur, qui in Oderam
exoneratur.

Morauia dein Ostrawa oppidum, quod Ostra-
witza fluuius alluit, Silesiæq; à Morauia diuidit.

Itschin, Ger. Titzein oppidum, quatuor milia.

Hranitza, Ger. V. ueissenkirchen oppidū, quòd
Betwna fluuius præterlabitur, 1. mil.

Lipnik, 1. mil. vnde cum V. uistriciam, 2. miliar.
rectà contendentes, fortè ex quodam colle

V 4 Nico-

Nicolaus Czaplitz
Dam facit
Nicolaus Czaplitz, eius provinciae nobilis, sibi nos obuios conpexisset, mox pixide arrepta, ad cõflictum se quodammodo cum duobus comitibus praeprabat. Qua re equidem non temeritatem hominis, sed ebrietatem potius animaduerteram: ac continuo seruatoribus mandaueram, ut ei nobis occurrenti media via cederent. Sed ille hoc humanitatis officio neglecto, in altam niuë se coniecerat, nosq; praetereuntes toruë intuebatur: seruosq; à tergo cum vehiculis sequentes, ad hoc ipsum genus officij, quod illi praestare haudquaquam poterant, cogebat: strictoq; gladio minabatur. Ea re exorto vtrinq; clamore, factoque seruatorum qui post erant concursu, ipse mox telo balistae laesus, equus pariter vulneratus sub eo cõciderat. Postea cum Moscis Oratoribus iter institutum profecutus, veni Olmutziũ, quò ille quoque faucius peruenerat: statimq; veluti eius regionis incolae notus, turba hominum (qui in fodendis aggerendisq; piscinis operã locãt) collecta, vlcisci sese volebat. Cuius ego tamen conatus maturo consilio repressi, ac intercepti. Ex Olmutzio, Bischow oppidulum, 4. miliar.

Niklsburg, 4. mil. arcem splendidam, cum oppido. quod et si vno miliari vltra Teyam fluum, qui multis in locis Austriam à Morauia dirimit, situm est, Morauiae tamen adiacet, eiusque ditioni subiecta est.

Austriæ inde oppidulum Mislbach, 3. miliar. Vrichskirchen, 3. miliar.

Viennam, ad Danubium sitam urbẽ, à multis scripto-

scriptoribus celebratam, tribus pariter miliaribus coniectis peruenimus: quò equidem duo integra vehicula ex Moscovia vsque deduxi.

Ex Vienna, Nouam ciuitatẽ. 8. miliar. indeque vltra montem Semring, interque Styriae montes Salisburgum vsq; veni. Post Oeniponti, in Comitatu Tirolensi oppido. Cæsarem assecutus: cuius Maiestati non solum ea quæ ex man datis gesseram, grata erant: sed etiã relatio de ceremonijs & cõsuetudine Moscouitarum, auditu valde incunda. Quare etiam Matthæus Cardinalis Salisburgensis, Cæsari admodum charus, Princeps industrius, & in rebus agendis versatissimus, iocose corã Cæsare protestatus est, ne Cæsar se absente, reliquũ ceremoniarũ ex me audiret, cognosceretue.

Expedito mox ac dimisso à Cæsare Moscorũ Oratore, equidem in Hungariam ad regem Ludouicum, cum sub id tempus institutus Orator fuisset, eundem per Oeneum ac Danubium Viennam deduxi: eoque ibi relicto, ipse continuo Pannonium currum conscendi, quo trijugis equabus curru volitante celerrimè ferebar, paucisque horis Budam triginta duobus miliar. perueni. Tanta autem caleritatis causa est, tam commoda per iusta interualla respiratio equorum, & permutatio. Quarum prima vtuntur in Pruk, oppidulo ad Leytham fluum, qui austriam ab Hungaria diuidit, distatq; à Vienna. 6. mil. Secunda in Owar castro, cum oppidulo, Ger. Altenburg, 5. mil. Tertia in Iaurino oppido, sedeque Episcopali. Hunc locum Hungari Iurr. Germani verò ab

RERVM MOSCOVITICARVM

Raba fluuiio, qui oppidum alluit, Danubiumque ingreditur, Rab appellant. Hoc quidem in loco, qui ab Owar. 5. miliaribus distat, equos permittant. Quarta, sex infra Iaurinum miliaribus, in pago Cotzi, à quo & vectores currus nomen acceperunt: Cotzi que adhuc promiscuè appellantur. Vltima in Vuark pago, quinque à Cotzi miliaribus: quò loci equorum soleas, num qui clauicillat, aut desint, inspiciunt, currus loraque sarciant: quibus omnibus relictis, Budam, sedem regalem, 5. iude mil. inuehuntur.

Budæ sede regia exposita, ac confecta legatione, finitisque comitijs, quæ haud procul ab urbe, ab eo loco quo celebrantur, Rakhusch vulgò appellantur, à rege honestissimè dimissus, ad Cæsarem redij: qui proximo Ianuario post, anno scilicet Domini. 1519. mortem obiit. Hancque in Hungariam profectionem, quòd Moscoviticæ coniuncta, vnoque propè & continuo itinere confecta fuit, adijcere volui.

Cæterùm cum in regni Hungariæ mentione inciderim, non possum equidem sine gemitu & grauissimo dolore commemorare, quomodo hoc regnum antea florentissimum & potentissimum, omnibus quodammodo intuentibus tam subito afflictissimū factum sit. Est quidem, vt cæteris rebus omnibus, ita etiam regnis & imperijs terminus quidam constitutus: sed nobilissimum Hungariæ regnum certè non tam satis trahentibus, quàm mala & iniqua administratione, plane ad interitum redactum esse videtur. Mathias

rex,

COMMENTARII.

154

rex, neque regio sanguine natus, neque vetusto dum cum aut principum stemmate clarus, non tamen nomine solum rex fuit, sed ipsa re regem præstitit: ac non modò Turcarum principi fortiter restitit, eiusque grauissimas impressiones inuictus sustinuit: verùm & ipsi Romanorum Imperatori, atque adèd Boemiæ & Poloniæ regibus negocium fecit: denique omnibus vicinis suis terrori fuit. Quemadmodum autem huius regis virtute, ac rebus præclare gestis, Hungariæ regnum ad summam potentiam ipso viuente peruenerat: ita eo sublato, quasi mole sua laborans, inclinare cœpit. Nam qui ei successit Vladislaus Boemiæ rex, Casimiri Poloniæ regis filius primogenitus, princeps quidem pius, religiosus, & vitæ inculpata: sed ad moderandam tam bellicosam gentem, in tanti præsertim hostis vicinitate, minimè sufficiens fuit. Etenim tot rebus secundis ferociores & insolentiores facti Hungari, benignitate & elementia regis abutebantur ad licentiam, luxuriam, desidiam, fastum: quæ vitia eò tandem euasere, vt etiam rex ipse contemptui haberetur. Porro Vladislao defuncto, sub eius filio Ludouico cum hæc ipsa vitia magis ac magis inualuere: tum si qua reliqua fuit belli disciplina, ea tota est amissa: nec potuit rex puer his malis ob ætatem mēderi: nec alioqui ad eam, quam decebat grauitate educatus fuit. Primores regni, ac præcipuè prælati, luxu penè incredibili distuebant: & certabant quasi æmulatione quadam tum inter se, tum cum baronibus, vt alij alios profusione & splendore

vin-

Mors in Axim
Icam Gof.

ausa desin
tes Ungariæ

Math. 154.

Vladislaus

Luxus.

Supbia

vincerent. Idem nobilitatem partim beneficijs ac præmijs, partim etiam potentia ac metu sibi obnoxiam tenebant, vt plures affectatores haberent, ac eorum studijs & acclamationibus in publicis conuentibus iuuarentur. Mirum dictu, qua pompa, quo apparatu, ac quibus equitūvtriusque armaturæ copijs Budā sunt ingressi, præcinētibus tubicinibus ad cuiusdam quasi triumphī speciē.

Porrò in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorum & stipatorum comitatu vndique septi incedebant, vt vici & plateæ vix cateruam caperent. Cum verò prandendum esset, tota vrbe ad ædes cuiusque tubæ non aliter atque in castris resonabant, & ducebantur prandia in multas horas, quæ somnus & quies excipiebant, cum contrā quasi solitudo quædam esset circa regem: & fines regni interea destituti necessarijs præsidijs, impunè ab hostibus vastarentur. Episcopatus dignitates, & præcipua quæque officia promiscuè, non pro meritorū ratione, cōferebantur: & quo plus potentiæ quisque obtinebat, hoc plus iuris habere credebatur. Itaq; laborabat iusticia, & premebantur infirmiores, ac omni bono ordine sublato atq; euerso, subinde inueniebatur aliquid, quod Reipubl. labem aliquam cum vulgi detrimento afferret: cuiusmodi fuit illa innouandæ argentæ monetæ licentia, per quam prioribus bonis numis conflatis, alij deteriores passim eudebantur: & his rursus sublatis, alij fiebant meliores: qui tamen iustum precium tenere non poterant, sed nunc pluris, nunc minoris habiti sunt

(prout

(prout locupletiorum cupiditati libuit:) qui etiā a quibusdam priuatis penè palam impunè sunt adulterati. Denique ea erat in vniuersa Hungaria omnium rerum inclinatio, vel potius cōfusio, vt quiuis vel minimam experientiam habens, regnum hoc tot malis obnoxium, etiamsi nullum vicium haberet hostem, mox perire oportere perspiceret. Ego quidem certè cum oratorē Principis mei Budę agerem, non dubitavi, quasi aliud agens, sereniss. Hungariæ regiam Mariam admonere, vt futura consideraret, sibi que in omnē euentum præsidij aliquid compararet & seponeret: neque aut domini & mariti sui potentiæ & iuuetæ, aut fratrum suorū opibus nimiū fideret. Nā hæc omnia morti & infinitis casib. obnoxia esse. Meminisset veteris prouerbij, quo fertur, **Bonū esse, habere amicos: sed miseros esse, qui his vti cogantur.** Gentem Hungaricam ferocem & inquietam, seditiosam & turbulentam, aduenis & exteris parum æquam & amicam esse. Imminere Hūgariæ hostem potentissimum: neq; quicquā magis affectare, quàm vt id suam in potestatem redigat. Referre itaq; ipsius, vt aliquid recondat, vnde sibi & suis, si quid aduersi accidat, opitulati possit. Et alioqui magis regium esse, iuuare alios, quàm alieno auxilio indigere. Etsi verò bonam in partem pro more regio accepta fuit hæc admonitio, nihilq; actæ sunt gratiæ: tamen quod mihi tū præfagebat animus, quodq; metuebam, nihil proficiētibus bonis ac fidis monitoribus, & consultoribus ingenti nostro malo euenit; neq; dum huius

ipſius Stephanus Zapolienſis, adhuc puero deſtinat. Memini enim me audiuiſſe à Ioanne Lazki, qui Caſimiri regis Poloniae ſecretarius, ac poſtea Archiepiſcopus Gneſnenſis fuit: hunc Stephanum Zapolienſem, quum, Mathia rege mortuo, apud quem ſummam authoritatem obtinuerat, de creando nouo Rege ageretur, filium ſuum Ioannem adhuc infantem complexū, dixiſſe: Si tantulus eſſes fili (modo corporis paulo maiore oſtenſo) nunc rex Hungariae eſſes. Idque idem Archiepiſcopus ceu bene ominatum, & qua ſi præiudicij cuiuſdē vim habens, nō deſtitit iactare, cū inter nos de pace inter Principem autem & Ioannem concilianda ageretur. Quod autem euenit, vt Ioannes dignitatem & ſedem Regiam cū aliqua parte Hungariae per Solimannum obtineret: idem nunc etiam ſoboles eius, aut hi potius in quorum poteſtate eſt, cōtra omnia iura & pacta affectant: nihil penſi habentes, neque cogitantes, quā perfidioſe antea à tyranno tractati, & Buda eiecti fuerint. *Sed feruntur excæcati regnādi libidine animi in interitum ſuum, eodemque vicinos trahunt.*

Si Chriſtiano orbi nullū fuiſſet in Hungaria præſidium (quod tamen fuiſſe maximum, quotidiana experientia, & iam clades additæ cladibus teſtantur) tamen vel propter ſolas opes, quas Deus optimus maximus in Hungariam largiſſimè effudit, & inde vicinis nationibus ſuppeditauit, non tantum Hungaris ipſis, ſed Chriſtianiſ omnibus, pro eius ſalute, tanquam pro communi patria,

tria, eſſet laborandum. Nam quid ferè eſt in tota rerum natura boni & precioſi, quod Hungaria non habeat? Si metalla quæras, quæ pars eſt orbis Hungariae fecundior auro, argento, cupro, chalybe, ferro? Nam plumbi minus habet, & ſtanno carere dicitur: ſi tamen carere eſt, quod nondum inueniri contigit. Quin & ſalem metallicū habet, optimum & puriſſimum, qui inſtar lapidum in lapidinis cæditur.

(Et quod iurè mireris, alicubi etiam aquæ metallorum ſpeciem vertunt, & ex ferro cuprum reddunt. Vina dat pro locorum diuerſitate, vt ſit, diuerſa: ſed plerique in locis etiam extra Sirmium, vini prouentu & bonitate clarum, quod amiſſimus, tam generoſa & excellentia, vt pro Creticis haberi poſſint. Taceo frugum ac omnis generis optimorum fructuum infinitam copiam. Porro ſeras, & quicquid venatu vel aucupio capitur, quid attinet commemorare? Ita enim his abundat Hungaria, vt interdiceretur ruſticis, ne vel uenentur, vel aucupentur, pro re valde inſolente habeatur: nec penè minus plebeiſ quam nobiliſ epulæ ſint, lepores, damæ, cerui, apri, turdi, perdices, phaliani, bonafi, & quicquid eſt eiſmodi, quod ad menſas delicioſiores alibi expetit. Pecoris certè adeò abundans eſt, vt iure mirari poſſis, vnde proueniant tot & tanta bouum & ouium agmina, quæ in exterâs regiones, Italiam, Germaniam, Bohemiam mittit. Nam cum per Morauiam, Auſtriam, Stiriam, Slauiſoniam, perque alias Hungariae vicinas prouincias multæ pate-

Pisces. ant viæ, per quas pecus agminatim expellitur: obseruatum est per solam viam Viënsensem vno anno plus quam octoginta millia bouum in Germaniam acta esse. Iam de piscium omnis generis copia quid dicam? quæ cum ad Danubiũ, Drayũ, Sauum, & alia minora flumina, tum ad Tibiscũ, mediam ferè Hungariam ab Oriëte & Septentri- onib. percurrentem, tanta est, vt ferè quã minimo veneant, ac tantum non gratis dentur pisces: sæpe etiã vel gratis dati, non auferantur. Nec est tantum vbertas quædam penè incredibilis tanta rum opum in Hungaria: sed etiam tanta bonitas, vt quæ alijs in locis nascuntur eiusdem generis, Hungaricis nequaquam conferri aut æquiparari possint. Quo maior & tristior erit nota huius se- culi apud posteritatem, quod non oēs vires suas ad seruandum regnum tam opulentum, & ad co- hercendum Christiani nominis hostem capita- lem, tam opportunum, conuerterit.

ITER SECVNDÆ LEGATIONIS.

Ortuo Cæsare Maximiliano, Styriensium Orator ad Carolũ Hispaniarum regem, archiducẽ Aultriæ, tum electum Rom. Im- peratorem, ad cuius Maiestãtẽ postea & Moscus suos miserat Oratores, qui cõföderationes cum Max. Imp. in- tas iam denuò confirmarent, missus sum. Vt au- tem vicissim Imperator Mosco gratificaretur, de- derat negocium fratri D. Ferdinando Archiduci, vt Lu-

vt Ludouicum Hùgarię regem admoneret, quo is apud suum patrum Sigismundum Poloniaę regem tantum efficeret, vt ad æquas pacis seu in- duciarum conditiones cum Mosco consentiret. Viennæ itaq; Aultriæ Leonhardus Comes Nu- garolæ, nomine Caroli Rom. Imp. & ego fratris suę Maiestatis Ferdinandi, Infantis Hispaniarũ, Archiducis Aultriæ, &c. conscensis curibus Pan- nonicis, ad Ludouicum regem Hungariæ prope- rantes, Budam venimus: ibique expositis man- datis, negotijsque ex sententia confectis dimis- si, Viennamque redeuntes, mox cum Mosci Ora- toribus, qui tum ex Hispanijs à Cæsare redierãt, egressi per oppida,

Mistbach, 6. mil.

Vuisternitz, 4. mil.

Vuischa, 5. mil.

Olmütium, 4. mil.

Sternberg, 2. mil.

Parn ferrifodinas, 2. mil. indeque duobus mil. pontem Moraua fluuio impositum transeuntes: ibique Morauia relicta,

Silesiæ oppidum & principatum ingressi,

Iagerndorff tribus miliaribus, tum per

Lubschiz, 2. mil.

Glogouia parua, 2. mil.

Crepitza, 2. mil. Et post trans Oderam flu-

uium sitam, vbi vltimus Opoliensium Dux suã sedem habebat, 3. mil.

Oleschno, Ger. Rosenberg, trans fluuium Mal-

X 2 pont,

RERVM MOSCOVITICARVM
pont, qui tum aquarum multitudine mirum in
modum redundabat, 7. mil.

Polonię oppidum Crepitza vetus, duo ferè mi-
liaria peruenimus, quo in loco cum Poloniae re-
gem, Pieterconię oppido (in quo Regnicolę ha-
bere comitia ac celebrare solent) esse intellexi-
mus, illicò eò seruitorem præmisiimus. Reuersus,
cum inde Regem iam rectà Cracouiam profectu-
rum renūciallet, iter nostrum ex Crepitza eò nos
pariter direximus, atq; primum

Clobutzko, 2. mil.

Czestochow monasterium, in quo imago di-
uę Virginis magno concursu populi, præcipue
verò Ruthenici colitur, 3. mil.

Scharki, 5. mil.

Cromolow, 3. mil.

Ilkusch insignes plumbifodinas, 4. mil.

Cracouiam inde pòst 5. mil. confectis, secun-
da Februarij die peruenimus: vbi nihil tum no-
bis honoris fuit exhibitum, neque nobis quisquā
obuiam processit, neque hospitia designata, leu
constituta erant, neque humanitatis officio quis-
quam aulicorum nos consalutauit, excepitue,
perinde ac si de aduentu nostro nihil prorsus in-
tellexissent. Impetrato pòst ad Regem aditu, cau-
sam legationis nostrę eleuabat, officiumq; Prin-
cipum nostrorum tanquam intempesium re-
prehendebat: maximè verò, cum Oratores Mos-
ci, à Cæsare ex Hispanijs vsque redeuntēs, nobis
cum videret: Moscum ideo moliri aliquid suspi-
cabatur. Quęnam tandem, inquit, vicinitas, aut san-

sanguinis coniunctio Principibus vestris cum
Mosco intercedit? quòd vltro se medios consti-
tuerent: præsertim cum Rex ipse à Principibus
nostris nihil tale peteret, hostemque suum facile
ad æquas pacis condiciones cogere posset. Nos
verò consilia pia & Christiana, mentemque syn-
ceram Principum nostrorum testabamur, illos-
que nihil magis quam pacem, ac mutuam inter
Christianos Principes amicitiam ac concordiam
ex animo optare velle, atque omni studio procur-
rare. Dicebamus etiam, si Regi non videtur, vt
nostra mandata prosequamur, tum aut re infecta
redibimus, aut Dominis nostris ea nunciabi-
mus, & responsum super ea re expectabimus.
Qua re audita, humanius aliquanto ac libera-
lius etiam in hospitij tractabamur. Eo tempo-
re data erat mihi occasio petendi mille florenos,
quos mihi mater Regina Bonę, quòd iam pri-
dem ex Cæsaris Maximiliani mandato hoc ipsum
mattimonium filię tractassem, inscriptione da-
ta, promiserat: quam Rex tum benigne à me ac-
ceperat, eamque ad reditum meum seruauerat, mi-
hi que postea reuente satis fieri curauerat.

Die Februarij quattadecima, Cracouia relicta,
trahis seu vehiculis satis commodo itinere per
Polonia oppida,

Nouam ciuitatem, Cortzin.

Poloniza,

Offek,

Pocrouitza,

Sandomeria,

lim. s. ius. X. 3. Sa-

KERVM MOSCOVITICARVM

Sawichoff,

Vrsendoff,

Lublin,

Parczow,

Lithwanix tum oppidum tribus mil. Polowi
za attigimus, vbi plurima itinera, propter crebras
paludes, pontibus strata tranſiuimus. indeque
Rostowſche, 2. mil.

Pefſiczatez, 3. mil.

Brieſti, 4. mil. magnū oppidum cum caſtro, ad
Bah fluuium, in quem Muchawetz illabitur.

Camenez oppidum, cum lapidea turri in arce
lignea, 5. mil. indeq; duobus fluuijs Ofchna & Be
ſchna traiectis, confectisq; 5. miliaribus,

Schereſchowæ recens ædificatum oppidum in
magna ſylua; ad fluuium Liſna, qui & Camenez
præterlabitur, ſitum, venimus.

Nowidwor, 5. mil.

Poroffowa, 2. mil.

Vuolkowitza, 4. miliar. quo loco commodius
hoſpitiū in tota profectione non habuimus.

Pieſki oppidum ad fluuium Selwa, qui ex
ipſius Ruſſiæ Vuolinia præſentia præcurrit, Ne
menque influit.

Moſtu vno miliari ad fluuium Nemen ſiſſim
oppidum, quod à ponte Nemen impoſito, no
men accepit: Moſt enim pons eſt.

Czutzma, 3. mil.

Baſiliski, 3. mil.

Radomi, 5. mil.

Heſtlicſhkami, 2. mil.

Rud-

Rudniki, 5. mil.

Vilnam, 4. mil. Porro per hæc loca à Vuolkho
witza uſque enumerata, hoc tempore non perue
neramus Vilnam: ſed curſum noſtrum in dextrâ
Orientem verſus ſeſtentes, per

Solwa,

Slonin,

Mofchad,

Czernig,

Oberno,

Ottmut,

Cadayenow,

Miensko oppidum, à Vuolcawitza 35. miliar.
diſtans. inde præterea omnes fluuij in Boryſthe
nem feruntur, cum alij relictī in Nemen decur
rant.

Boriſſow oppidum ad fluuium Bereſina ſi
tum, 18. miliar. de quo ſupra.

Reſchak, 40. miliar. In illis porro locis, pro
pter maximas ſolitudines, non compendioſa, ſed
communi via uſi, Mogilew oppido, ad dextram
interuallo, 4. miliar. relicto, per

Schklow, 6. miliar.

Ora, 6. miliar.

Dobrowna, 4. miliar. aliq; loca in priorē itine
rario expoſita, Moſcowiam tandem venimus:
vbi diu tractantes, nec tamen aliud extorquere
potuimus, quàm iſta: Si rex Poloniae vult nobiſ
cū pacem, mittat ad nos, vt conſuetum eſt Orato
res ſuos, & nos volumus cum illo pacem nobis
competentem. Miſimus tandem noſtros ad regē

Poloniæ (qui tum in ciuitate Gdanensi fuit) desti-
nauitque ad hortationem nostram suos Orato-
res, Petrum Gylca palatinum Plocensem, & Mi-
chaelem Bohusch Lithuanicum thesaurarium.

Porro Princeps cum Oratores Lithuanos
haud procul à Moscovia esse cognouisset, subi-
tò se venationis prætextu ac recreandi animi gra-
tia, tempore minimè tamen ad venandum con-
gruo, Mosaisko, quo loco maximam habet lepo-
rum copiam, contulerat: nosq; ad sese, ne fortas-
se Lithwani urbem ingrederetur, vocauerat. ubi
impetratis confirmatisq; inducijs, vndecima No-
uembris dimissi, sciscitabatur Princeps, qua via
nos redituri essemus, quia Turcam Budæ fuisse
intellexerat: quid autem effecisset, se ignorare aie-
bat. Eadem qua veneramus via, Dobrownam vs-
que reuersi, impedimenta nostra, quæ ex Vuies-
ma per Borysthenem miseramus, ibi recepimus:
Pristauumq; Lithwanū, qui nos eò loci expecta-
bat, reperimus: à quo, Ludouicum Hungariæ re-
gem perijisse, tum primū intelleximus.

A Dobrowna 4. mil. venimus Orsam: vnde eo
dem itinere, quo ego in priore reditu vsus eram,
Vilnam peruenimus: ibiq; ab Regis naturali fi-
lio, Ioanne episcopo Vilnensi, humaniter acce-
pti, lauteque tractati fuimus. tum

Rudnik, post 4. mil.

Vuolkonik, 3. mil.

Meretsch oppidum, quod ab eiusdem nomi-
nis illic fluuio nomen habet, septem mil.

Olse, 6. mil.

Grod

Grodno principatum ad Nemen fluuium si-
tum, septem miliar.

Grinki, 6. miliar. quò cum prima Ianuarij pro-
ficisceremur, tam durum frigus obortum fuit, im-
petusque ventorum niues in modū turbinis volz-
uens, dilpergensque, adeò vt hoc tanto tamque
infesto frigore equorum testiculi, & aliqua ex par-
te caniculæ vbera congelata, corruptaque excide-
rint. Equidè nasum, nisi tempestiuus à Pristaui
admonitus fuisset, ferè amississem. Ingressus e-
nim hospitium, vix tandem, niue, monitu Pristaui,
nasum macerando ac fricando, non citra do-
lorem sentire cœperam, scabiæque quodammodo
oborta, ac dein paulatim arescente, conualueram.
gallumque Moscoviticum, more Germanorum
super curram sedentem, frigoreque iam iam mo-
rientem, seruitor crista, quæ gelu concreta erat, su-
bitò abscissa, non solum hoc modo seruauit, ve-
rum etiam vt erecto statim collo cantaret, nobis
admirantibus, effecit.

A Grinki, per magnam syluam, in

Narew, 8. mil.

Bielsco, 4. miliar.

Milenez, 4. mil.

Mielnik, 3. mil.

Loschitzi, 7. mil. post 8. mil.

Poloniæ oppidum tandem Lucow, ad Oxi
fluuium situm. Huius loci præfectus Starosta,
quasi dicas senior, appellatur: sub cuius ditione
tria milia nobilium esse feruntur. Sunt ibi aliquot
villæ atque pagi, in quibus tantus nobilium

X 5 creuit

*Frigus du-
rissimum*

RERVM MOSCOVITICARVM
creuit numerus, vt nullus sit colonus.

Oxi oppidum ad fluuium eiusdem nominis situm. 5. mil.

Steschicza oppidum, sub quo Vuiepers fluuius Istulam ingreditur, 5. mil.

Swolena oppidum, 5. miliar. quo loco Vuiepers fluuius transmissio,

Senna. 5. mil.

Polki, 6. mil.

Schildow oppidum muro cinctum. 6. mil.

Vuislicza oppidum muratum in lacu quodam situm. 5. mil.

Prostwicza. 6. mil. indeque, 4. mil.

Cracouiam tandem reuerſi ſumus: vbi multa quidem præter mandata, ſed quæ tamen Domino meo Bohemorum regi recens electo nõ ingrata & profutura ſciebam, tractaui.

Ex Cracouia iter noſtrum Pragam verſus dirigentes, per

Cobilagora, 5. mil.

Ilkuſch plumbifodinas, 2. mil.

Benſin oppidum. 5. mil. infra quod haud longo interuallo Pieltza fluuius Poloniam à Sileſia dirimit.

Sileſiæ oppidum Pieltſcowicza, 5. mil.

Coſte oppidum muratum, ad Oderam fluuium, quem Viagram appellant, ſitum, quatuor mil;

Biela. 5. mil.

Niſſam, 6. mil. ciuitatem, Vratſlauenſium Episcoporum ſedem, in qua ab Iacobo Episcopo perhumaniter accepti ac tractati fuimus.

Othe

Othmachaw caſtrum episcopi, 1. mil.

Baart, 3. mil.

Bohemix oppidum Glacz, Comitatus, 2. mil.

Ranericz, 5. mil.

Ieromiers pariter. 5. ferè mil.

Bretſchaw, 4. mil.

Limburg, 4. mil. ciuitatem ad Albim fluuium ſitam.

Pragam tandem, caput regni Bohemiæ. 6. mil. ad Moltauam fluuium ſitam, perueni, meumque Principem iam Bohemorum Regem electum, eoq; ad coronationem vocatum reperi: cui equidem coronationi viceſima quarta Feb. interfui. Porro Oratores Moſci, qui me ſequebantur, & quibus officij atque honoris gratia obuiam proceſſeram, dum arcis & vrbis magnitudinem intuerentur, non eſſe caſtrum, aut ciuitatem, ſed regnum potius dicebant, quod ſine languine acquiri permagnum eſſet.

Ceterum rex clemens & pius, audita ac cognita relatione mea, conſultationeque de rebus tum imminentibus ſinita, grata habuit quæ geſſeram, de diligenti mandatorum ſuorum expeditione, deque his quæ præter mandata profutura tum eſſeceram: & quod me ægrotum quidem, ad omnes labores obeundos obtuleram, gratiã ſuo ore pollicebatur. Quæ omnia cum Regi grata eſſent, mihi iucundiſſima fuisse.

Nobilium
turba.

Præter mandata
tractata.

PAVLVS IOVIVS NOVOCO-
mensis Ioanni Rufo Archiepiscopo
Consentino S.

Flagitasti amplissime antistes Rufe,
vt ea quę de Moscouitarum moribus
à Demetrio eius gentis legato, qui ad
CLEMENTEM VII. Pontificem nu-
per venit, quotidianis propè sermo-
nibus didicissem, Latinarum litera-
rum memorię commendarem: quum pro vetere
tua pietate atque virtute, ad amplificandam Roma-
ni Pontificis dignitatem, pertinere arbitraris, si
homines intelligerent, non fabulosi, aut omnino
obscuri nominis regem, sed qui numerosissimis e-
xtremi aquilonis populis imperet, in causa religio-
nis, omnibus nobiscum sensibus coniungi, fœderē
que perpetuo colligari, opportunissimo tempore
cupiuisse: quando nuper aliqua Germanię gentes,
quę pietate ceteris omnibus præstare videri vole-
bant, infana atque scelestā defectiōne non modò à
nobis, sed ab ipsius etiam superis exitiali errore desci-
uerint. Ceterum id munus impostum, quod certè
grauioribus studijs occupatus iure optimo poterā
recusare, egregia voluntate, celeritateque, perfec-
ne nimia mora vel accuratiore castigatiōne gratiam
nouitatis exueret: qua vel vna re, mea erga te ve-
teris obseruantię studium, præstandique officij
voluntas manifestè declaratur: quum hono-
ris iacturam facere, si quis ex hac inge-
nij tenuitate sperandus est, quàm
desiderium tuum longè hōne-
stissimum diutius frustrari
maluerim. Vale.

PAV.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS,
de legatione Basilij Magni Principis Moscouię ad Clementem VII.
Pontificem Max. Liber, in quo situs regionis, antiquis incognitus, re-
ligio gentis, mores, & causę legationis fidelissimè referuntur.

Ceterum ostenditur error Strabonis, Ptolemæi, alio-
rumque Geographię scriptorum vbi de Ry-
phais montibus meminere, quos hac
etate nusquam esse, planè
comperium est.

Regionis primò situs, quem Pli-
nio, Strabonique & Ptolemæo
parum notū fuisse perspicimus,
pressa breuitate describetur, &
in tabula typis excusa figura-
bitur: inde gentis mores, opes,
religionem, militięque instituta, Tacitum imitati,
qui à perpetuis historijs libellum de Germano-
rum moribus se iunxit, restrictiore stilo narrabi-
mus, eadem ferè sermonis simplicitate vtentes,
qua vobis ab ipso Demetrio, curiosā ac leni vesti-
gatione lacessito, per ocium exposita fuere. De-
metrius enim haud ineptè Latina vtitur lingua,
vtpote qui in Liuonia à teneris annis in ludo pri-
ma literarū rudimenta didicerit, & insigni varia-
rū legationū munere functus, plures prouincias
Christianorum adierit. Nam quum antea ob-
spectatam fidem ac industriam, apud Suetiæ Dac-
ięque reges, & magnum Prusię magistrum,
Oratorem egisset, nouissimè apud Maximilia-
num Cæsarem, dū in eius aula omnis generis ho-
minum refertissima versaretur, si quid barbarum
quieto

quieto dociliq̄ue ingenio inerat, elegantium mo-
rum obseruatione deterfit. Causam verò huiusce
susciendæ legationis præbuit Paulus Céturio
Genuensis, qui cum acceptis à Leone X. Pontifi-
ce cōmendaticijs literis, mercaturæ causa in Mo-
scouiam peruenisset, cum Basilij principis fami-
liaribus vltro de consociandis vtriusque Ecclesiæ
ritibus agitauit. Quærebat enim Paulus infano,
vastoque animo, nouum & incredibile iter pete-
dis ab India aromatibus. Fama nanque cognoue-
rat, cum in Syria, Aegyptoque & Ponto negotia-
retur, aromata ex vltiore India aduerso amne
Indo subuehi posse, atque inde modico terrestri
itinere superatis Paropanifidis montiũ iugis, tra-
duci in Oxum Bactrianorum amnem: qui iisdem
ferè montibus, quibus Indus, oritur, aduerso fon-
te in Hyrcanum mare, raptis secum multis am-
nibus, ad Strauam portum effunditur. Porò ab
ipsa Straua tutam facilemque nauigationem vi-
deri, vsque ad emporium Citrachã, ostiumq̄; Vol-
gæ amnis: inde verò aduersis semper amnibus,
Volga scilicet, & Occha, & Moscho, in urbem
Moscham: ab Moscha autem, terrestri itinere Ri-
gam, & in ipsum mare Sarmaticum, omnesque
occiduas regiones facile perueniri posse, contem-
debat. Vehementer enim & supra equum, Lusit-
anorum iniurijs erat accensus, qui India magna
ex parte armis domita, occupatisque omnibus
emporijs, cuncta aromata coemerent, & in Hispa-
niam auerterent, atque ea grauiore quàm antea
precio ac impotenti quæstu omnibus Europæ po-
pulis

MOSCOVITARVM, LIBER. 164.
pulis venditare consueuissent: quin & diligenti
adeò cura Indici maris littora perpetuis clausibus
custodirent, vt eæ negotiationes penitus inter-
missæ atque desertæ videantur, quibus per sinum
Persicum, ac aduersum Euphratem, & per Arabi-
ci maris angustias, secundoque demum Nilo per
mare nostrum Asia omnis atque Europa abundè
& vilioze quidem precio complebantur: deterio-
re etiam Lusitanorum mercimonio, quum remo-
tissimæ nauigationis incommodo, sentinæq̄; vi-
tius aromata corrumpi, eorumque vis & sapor,
odoratusque ille spiritus, multa demum mora in
Olyssipponensibus conditorijs promercalibus e-
uanelcere atque exspirare videatur, cū asseruatis
semper recentioribus, vetera tantum, & multo
quidem situ mucida venundari quereretur. Ceterum
Paulus quanquam de ijs rebus acerbissime
apud omnes differendo, & Lusitanis ingentem
conflando inuidiam, multo auctiora fore vesti-
galia regia, si id iter aperiretur, & aromata ab
ipsis Moschouitis, qui tãtam eorum vim omni-
bus ferculis absumeret, vilius emi posse perdoce-
ret: nihil tamen quod ad eam negotiatione pertineret,
impetrare potuit. quoniam Basilus homi-
ni externo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspi-
um mare & Persiarum regna aditum præberent,
minimè aperiendas esse existimabat. Itaque Pau-
lus omnibus exclusus votis, ex mercatore legatus
factus, Basilij literas Leone iam vita functo, ad
Hadrianum pontificem retulit, quibus ille cum
multo verborum honore egregiam voluntatem
erga

PAULI IOVII DE LEGATIONE
erga Romanum Pontificem ostendebat. Paucis
enim antè annis Basilius ardente cum Polonis
bello, quum Lateranensis conuentus haberetur,
per Ioannem Daciæ regē, huius Christierni, qui
nuper regno expulsi est, patrem postularat, vt
iter tutum legatis Moschouitis ad urbem Romā
præberetur. Verum quum eodem fortè die, & Io-
annes rex & Iulius Pontifex ab humanis excelsis-
sissent, sublato ad id sequestro, consiliū mittendæ
legationis omisit. Exarsit subinde bellū inter ip-
sum & Sigismundū Poloniæ regem: quod quum
in signi ad Borysthenem parta victoriā à Polono
feliciter confectum esset, Romæ supplicationes
sunt decretæ, veluti deuictis cæsisque Christiani
nominis hostibus: quæ res & regē ipsum Basiliū,
& vniuersam gētem ab Romano Pontifice haud
mediocriter alienauit. At cum hæc Hadrianus
Sextus fato extinctus, Paulum iam secundò itine-
ri accinctū destituisset, susceptus ei Clemens VI r.
illum etiam tum Orientis iter insano animo vō-
lutantem, cum literis in Moschouiam transmisit,
quibus Basiliū propensissimis adhortationibus
inuitabat, ad agnoscendam Romanæ Ecclesiæ
maiestatem, ferendumque communibus in reli-
gione sensibus perpetuum fœdus, quod illi ma-
ximè salutare atque honorificum fore testabatur:
ita vt Pontifex polliceri videretur, se ex sacrosan-
cta autoritate Pontificia eum regem collatis re-
galibus ornamentis appellaturum, si reiectis Græ-
corum dogmatibus, ad autoritatem Romanæ Ec-
clesiæ se conferret. Cupiebat enim Basilius regij
nomi-

MOSCOVITARVM, LIBER. 165
nominis titulum concessione Pontificia prome-
reri, quum id dare sacrosancti iuris esse & Ponti-
ficiæ maiestatis iudicaret: quando & ipsos quo-
que Cæsares à Pontificibus maximis diadema
aureum & sceptrum, Romani imperij insignia, ac-
cipere inueterata consuetudine cognouisset. quā-
quam & id pluribus à Cæsare Maximiliano lega-
tionibus postulasse ferebatur. Igitur Paulus, qui
feliciore aliquanto cursu, quàm multo cum quæ-
stu percurrere terrarum orbem ab ineunte ætate
didicerat, quanquam senex & antiqua strangū-
ria tentatus, prospero celeriq; itinere Moscham
peruenit, vbi à Basilio humaniter est susceptus.
Fuit interea in eius aula mentes duos, diffususq;
viribus, & eius immensū itineris difficultate de-
territus, quū Indicæ negotiationis spes omnes
ac inexplicabiles cogitationes penitus abiiecisset,
cum Demetrio legato, priusquam eū in Moscho-
uiā peruenisse putaremus, Romam redijt. At Pō-
tifex magnificētissima Vaticanarum ædium par-
te, vbi laquearia aurata, lecti serici, aulæque exi-
mij operis visebantur, Demetrium suscipi, & to-
gis sericis vestiri iussit: attribuitque ei comitem,
ac rerum diuinarum pariter & vrbanaŕum mon-
stratorem, Franciscum Cheregatum, episcopum
Apuŕinum, longinquis sæpe ac dignissimis le-
gationibus functum, qui ipsi Demetrio vel in
Moschouia, Pauli sermonibus erat notissimus.
Porro Demetrius vbi aliquot dierum quiete re-
creatus est, deterŕis elotisq; sordibus, quas longo
ac laborioso itinere contraxerat, assumptoq; in-
Y signi

figui patrio habitu, ad Pōtificem deductus, eum de more supplex adorauit, munusq; Zebellarū pellium suo, regioque nomine obtulit. tum verò Basilijs literæ datæ, quas ipsi antea, & demum Illyricus interpres Nicolaus Siccensis in hanc sententiam Latinis verbis transtulerūt. Clementi Pæ, pastori ac doctori Romanę ecclesię, Magnus dominus Basilius Dei gratia Imperator ac dominator totius Rusiæ, nec non magnus dux Volo demarię, Moschouiæ, Nouogrodię, Pleschouię, Smoleniæ, Ifferiæ, Iugoriæ, Peremiæ, Vetchæ, Bolgariæ, &c. Dominator & magnus Princeps Nouogrodiæ inferioris terræ, Cernigouiæ, Razaniæ, Volotchiæ, Rezeuiæ, Belchiæ, Rostouiæ, Iaroslaiiæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condi niæq;, &c. Misistis ad nos Paulum centurionem ciuem Genuensem, cum literis, quibus nos adhortati estis, vt vobiscum, cæterisq; Christianorum principibus consilio ac viribus coniuncti esse vellemus, aduersus Christiani nomnis hostes, ac nostris vestrisq; legatis vltro citroq; commendandi tutum ac expeditum iter patēret, vt mutuo amicitia officio, de amborum salute & statu rerum cognosci possit. Nos autem, Deo bene atq; feliciter adiuuante, sicuti hæctenus, aduersus impios Christianæ religionis hostes impigrè constanterq; stetimus, ita & in posterum stare decreuimus. Itemque cum cæteris Christianis principibus consentire, & pacata itinera præstare, parati sumus. Quas ob res mittimus ad vos Demetriū Erasium, nostrum hominem, cum hac nostra
epi-

epistola, Paulumque centurionem remittimus. Demetrium autem celeriter remittetis, eumque incolumem & inuiolatum vsq; ad fines nostros esse iubebitis. Idem nos quoque præstabimus, si cum Demetrio legatū vestrum mittetis, vt sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic vt perspectis Christianorum omnium voluntatibus, nos etiam optima consilia capere valeamus. Datum in Domino nostro, in ciuitate nostra Moschouia, anno ab initio mundi septimo millesimo, tricesimo, tertio Aprilis. Cæterum Demetrius, vt est humanarum rerū & sacrarum præsertim literarum valde peritus, occultiora de magnis negotijs mandata habere videtur, quæ mox eum priuatis congressibus expositurum speramus: nam à febre, in quam ex cœli mutatione inciderat, pristinas vires & natium vultus ruborem recuperauit, ita vt pontificijs saceris, quæ in honorem diuorum Cosmæ & Damiani, solēni apparatu, musicisq; concentibus confecta sunt, sexagenarius senex, & cum voluptate quidem astiterit, & in senatum venerit, quū Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primū rediens, à Pontifice omnibusq; aulae ordinibus exciperetur, quin & sacrosancta vrbis tēpla & Romanę magnitudinis ruinas, prisicorumque operum deploranda caduera mirabundus inuiserit, ita vt credamus eum propediem explicatis mandatis, cum legato pontificio, Episcopo Scarense, dignisque acceptis à Pontifice muneribus, in Moschouiam esse rediturū. Moschouitarum
Y 2 rum

rum nomen recens est: quanquam de Moschis Sarmatarum affinis Lucanus meminerit, & Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra Euxinum ad Orientem constituat. Eorum regio latissimos habet fines, & ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum, Borealemq; Oceanum, sub ipsis ferè Septentrionibus extenditur: campestris magna ex parte, & pabuli quidem ferax, sed æstate pluribus in locis admodum palustris. nam ea omnis terra magnis frequentibusq; amib. irrigatur, qui vbi niuib. hybernis multo solis vapore colliguatis, & resoluta vbiq; glacie cõtumescunt, campi passim in paludes abeunt, cunctaq; itinera continentibus aquis & cœnosa illuue descenduntur, donec nouæ hœmis beneficio restagnantia flumina, ipsaq; paludes iterum cogantur, & vias solidissimo contractas gelu, vel transituris curribus præbeant, Hercynia sylua quotam Moschouiaë partem occupat, ipsaq; passim politis vbiq; ædificijs incolitur. iãq; longo labore hominũ rarior facta, non eam, sicuti pleriq; existimant, horridam densissimorũ nemorum impenetrabilemque saltuum faciem ostendit. Cæterum ea immanibus feris plenissima, per Moschouiaë perpetuo tractu inter ortum solis, & Boream, ad Scythicum Oceanum excurrere traditur: ita vt spes hominum eius finem curiosè scrutantium infinita magnitudine sua semper eluserit. ea in parte quæ vergit ad Prussia, vringentes & ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos Bisontes vocant: itemq; Alces ceruina

uina effigie, & cū carnea proboscide, altisq; cruribus, & nullo suffraginum flexu: Lozzi a Moschouitis, à Germanis verò Helenes appellati, quæ animalia C. Cæsari nota fuisse videmus. Præterea vrsi inusitatæ magnitudinis, & prægrandes lupi, atro colore formidabiles. Ab ortu Moschouia finitimos habet Scythas, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem vagam, & bello omnibus seculis illustrem. Tartaris pro domibus sunt carri, centonibus corijsq; contexti: ab quo vitæ genere Hamaxouios antiquitas eos appellauit. Pro urbibus verò, ac oppidis immensa castra, nõ fossis, aut materiæ claustris, sed infinita sagittariorum equitum multitudine vallata. Diuiduntur Tartari per Hordas: ea est eorum lingua, consentientis in vnum populi congregatio, ad effigiem ciuitatis. Hordis singuli præsumt Imperatores, quos genus, aut bellica virtus dedit. læpe enim cū finitimis bella gerunt, ac ambitiose admodum & atrociter de imperio decertant. Hordarum infinitũ propè numerum esse constat: quippe Tartari ad Cathayum vsq; celeberrimam in extremo ad orientem Oceano ciuitatem, latissimas solitudines tenent. Porro qui proximi sunt Moschouitis, mercaturæ cõmercio & frequentibus eorum irruptionibus sunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica in Chersoneso sunt Præcopitæ, quorum Principis filiam Selymus Turcarũ Imperator vxorem duxit. Ii Polonis maximè sunt infesti, lateq; inter Borysthenem & Tanaim cuncta populantur: & cū Turcis sicuti religione, ita

*Moschouia
appellatio.**Fines Mosch.
a S.**Qualitas Reg.
Paludes.**hercynia sylua**ere.**Fontes ab O.**Tartari.*

& cæteris in rebus mirificè consentiunt: qui in eadem Tauricia Cassam Ligurum coloniam obtinēt, Theodosiam antiquitùs appellatā. Ii verò Tartari, qui inter Tanaim & Volgam amnem in Asia latos cāpos inhabitant, Basilio Moschouitarum regi parent, & Imperatorem aliquando eius iudicio deligunt. Inter eos Cremij, intestinis seditionibus laborantes, quum antea opibus & belli gloria maximè valuissent, paucis antè annis vires simul ac omnem dignitatem amiserunt. Trans Volgam, Casanij Moschouitarum amicitiam religiose colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Ultra Casanios ad Boream sunt Sciabani, multitudine armentorum ac hominum potètes. Post eos sunt Nogai, qui summam hodie opum & bellicæ laudis obtinent auctoritatem. Eorum Horda quàm amplissima nullū habet Imperatorē, sed Reipublicæ Venetæ more multa seniorū prudentia, strenuorumq; virtute gubernatur. Ultra Nogaïos, haud magno ad meridiem deflexu, versus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi, oppida lapide cōstructa incolunt, regiamque habent Samarcandam urbem, eximie magnitudinis & claritatis: quam Iaxartes, maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad centum miliaria in mare Caspium effunditur. Cum ijs populis ætate nostra Hismael Sophus, rex Persarum, dubio sæpe euentu bella gessit: timoreq; eorū adductus, dum vires omnes imminetibus opponuntur, Selymo vna acie victori Armeniam, Taurisumque regni caput prædæ reliquit.

quit. Samarcanda vrbe ortus est Tamburlanes, siue vt Demetrius dicendū monet, Themircuthlu, qui Baiazetem Ottomanum, huius Solimani tritauum, apud Ancyrā Galatiæ urbem ingenti prælio superatum cepit, & per omnem Asiam ab se terribili, maximi exercitus impetu deuictā, ferrea inclusum cauea, in triumphī pompa circumduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima vestis serica adducitur. Cæterū mediterranei Tartari nihil præter equorum perniciūm greges, & nobiles nulla filiorum textura, sed coactis ex lanis, candidos centones præbent: è quibus Feltriæ vestes penulæ, ad perferendum omnem imbrīum iniuriam idoneæ atq; pulcherrimæ conficiuntur. à Moschouitis autem laneas tunicas & argenteam monetam petunt, quum ab ijs omnis corporis cultus, superfluaque supellestilis apparatus cōtemnatur: solo etenim centone ad irati cœli contumeliā fortiter sustinendam contenti sunt, & solis consili sagittis hostem arcant: quamquam dum in Europam excurrendū esse decreuissent, principes eorū ferreas galeas & loricas, gladiosq; falcatos, à Persis nostra tempestate cōemerint. A meridie Moschouitarum fines iisdem ab

A. M. Fines.

Tartaris clauduntur, qui supra Mæotim paludē in Asia, & circa fluuios Borysthenem & Tanaim in parte Europæ, planiciem ad Hercyniam vergentem tenent. Roxolani, Getæ & Barstarnæ, antiquitùs eam plagam incoluere, vnde Rusiæ nomen effluxisse crediderim. nam Lithuanie partem, Rusiam appellant inferiorem: quum ipsa

PAVLI IOVII DE LEGATIONE

Moschouia, Ruffia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Cori venti flatibus Moschouiam fpectat: ab occafu verò, mediterranea Pruffiæ atque Liuoniæ ipsis Moschouia finibus inferuntur, vbi mare Sarmaticum ab Cymbricæ Cherfonefi anguftijs irrupens, lunato finu ad Aquilonem inflectitur. In extremo verò eius Oceani littore, vbi Norbegia atq; Suetia, ampliffima regna, Isthmo veluti quodam continenti adhæret, Lapones exiftunt, gens fupraqum credibile fit, agreftris, fufpiciofa, & ad omne externi hominis veftigium, nauigijsq; confpectum, maximè fugax. Ea neque fruges, neq; poma, neq; vllam omnino vel terræ, vel cœli benignitatem nouit: fola fagittandi peritia cibum parat, varijsq; ferarum tergoribus veftitur. Gentis cubilia, cauernulæ ficcatis repletæ folijs, cauiq; arborum ftipites, quos vel intromiffa flamma, vel ipfa vetuftas, inducra carie fabricant. Aliqui ad mare, vbi ingens eft captura pifcium, ineptis, fed felicibus artificibus pilcantur, duratosq; fumo pifces tanquã fuas fruges recondunt. Laponibus exigua corporum ftatura, luridi cõtufiq; vultus, pedes verò velociffimi. Ingenia eorũ ne ipfi quidem proximi Moschouitæ nouerunt, quũ eos parua manu aggredi, exitialis infantię effe dicat: magnis verò copijs inopẽ rerum omnium vitam ducetes lacefiffiffe, neq; vtile, neq; omnino gloriofum vnquã exiftimarint. Li candidiffimas pelles, quas armelinas vocamus, cũ varij generis mercimonijs permutat: fic tamẽ, vt omne mercatorum colloquium cõfpectumq; defugiant, adeò vt mu-

MOSCOVITARVM, LIBER. 169

vt mutua rerum venalium collatione facta, & relictis medio in loco pellibus, cum abfentibus & ignotis, fynceriffima fide permutationes tranfigantur. Vltra Lapones in regione inter Corum & Aquilonem, perpetua oppreffa caligine, Pygmæos reperiri, aliqui eximia fidei teftes retulerunt: qui poftquam ad fummum adoleuerint, noftatis pueri denũ annorum menfuram vix excedat: meticulofum genus hominũ, & garritu fermonẽ exprimens, adeò vt tam fimix propinqui, quã ftatura ac fenfibus ab iuftæ proceritatis homine remoti videantur. Ab Aquilone verò innumerabiles populi Moscouitarum imperio parèt, qui ad Oceanum Scythicũ, itinere trium feiẽ mēfium extendũtur. Proxima Moschouia regio eft Colmogora frugib. abundans, quã interluit Diuidna, fluuio totius Septentrionis logè ampliffimus, qui alteri fluuio minori in mare Balthæum erumpenti, nomẽ dedit. Is ftatis & Niloticis fimilib. incremẽtis, nec incertis anni temporibus circuniecros inundat cãpos, pinguiq; alluue, argētis cœli inurijs, fœnisq; Aquilonis flatibus mirificè refiftit: quum niuib. imbribusq; auctus inflatur, adeò lato alueo in Oceanum per incognitas gentes in fpeciem ingentis pelagi defertur, vt expedito nauigio vnus diei remigatione transfire nequeat. Vbi verò aquæ mox refederũt, vafte palfim infulæ fertilitate nobiles relinquũtur. Frumẽtũ namq; terræ traditũ, nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturæ feftinantis, ac nouã fuperbi amnis iniuriã timentis, oritur fimul,

Lithuania
ab Occ.

Lapones eorũ
mores.

Pygmæoru
regio.

PAULI IOVII DE LEGATIONE
mul, & adoleſcit, atq; in ariſtas educitur. In Di-
uidnam inſluit Iuga amnis: in ipſoq; confluentiũ
angulo celebre eſt emporium, nomine Vſtiuga, à
Moſcha regia vrbe ſexcentis miliaribus diſtans.
In Vſtiagam à Permijs, Pecenis, Inugris, Vgolicis,
Pinnagisq; vltiorib. populis, preciõſa pel-
les martarum, zebellinorumq; luporum cerua-
riorum, & nigrarum albarumq; vulpium cõpor-
tatur, & ab ijs vario mercimonij genere permuta-
tur. Zebellinos verò, leuium pilorum tenui cani-
cie probatiſſimos, quibus nunc principum ve-
ſtis fulcitur, & delicata matronarum colla, expreſ-
ſa viuæ animantis effigie, conteguntur, Permijs et
Peceri præbent: ſed quos ipſi ab remotioribus
etiam gentibus, quæ ad Oceanum pertinent, per
manus traditos accipiant. Permijs & Peceri pau-
lò ante ætatem noſtram more gentilium idolis
ſacrificabant: nunc verò Deum Chriſtum colunt.
Ad Inugros, Vgolicosq; per aſperos montes per-
uenitur, qui fortalſe Hyperborei antiquitùs fue-
runt. In eorum iugis nobiliſſimi falcones capiũ-
tur. ex ijs genus vnum eſt candidum, guttatis pè-
nis, quod Herodium dicunt. Sunt & hierofal-
chi, ardearum hoſtes, & ſacri, & peregrini, quos
antiquorum principum luxus in aucupijs non a-
gnouit. Vltra eos, quos modò nominaui, popu-
los, Moſchouitis regibus tributa pendentes, aliæ
ſunt nationes extremæ hominum, nulla certa
Moſchouitarum peregrinatione cognitæ: quan-
do nemo ad Oceanum peruenerit: ſed fama tan-
tum, ac ipſis plerunque fabuloſis mercatorũ nar-
ratio-

MOSCOVITARVM, LIBER. 170
rationibus auditæ: Satis tamen conſtat, Diuid-
nam innumerabiles trahentem amnes, ingenti cur-
ſu ad Aquilonem deferri, mareq; ibi elle longè
vaſtiſſimum, ita vt illinc ad Cathayum legendo-
oram dextri littoris, niſi terra interſit, nauibus per-
ueniri poſſe, certifiſſima coniectura credendum ſit.
Pertinent enim Cathayni ad extremam Orien-
tis plagam, ad Thraciæ fermè parallelũ, Luſitanis
in India cogniti, quum proximè ad coemenda a-
romata per regionem Sinarum, Melacham vſque
ad auream Cherſoneſum nauigarint, veſtesq; ex
zebellinis pellibus attulerint: quo vel vno argu-
mento, non longè ab Scythicis littoribus Cathay
um vrbe abeſſe putamus. Cæterum cum à De-
metrio quæreremus, an apud ipſos vlla de Got-
this populis vel fama per manus à maiorib. tradi-
ta, vel ex ipſis literarum monumētis memoria ſu-
perreſſet, qui ante mille annos & Cæſarum imperi-
um, & vrbe Romam omnib. iniurijs deforma-
tã euertiſſent: reſpondebat, & Gotthicæ gentis, &
Totilæ regis nomen clarũ eſſe atq; illuſtre, in eaq;
expeditionem coiuiſſe plures populos, & ante a-
lios, Moſchouitas: creuiſſeq; eũ exercitũ ex collu-
uie Liuoniorum & Circũuolganorum Tartaro-
rũ: ſed propterea omnes Gotthos fuiſſe appella-
tos, quoniam Gotthi, qui inſulã Iſlandiã ſiue Scã-
dauiam incolerent, autores eius expeditionis ex-
titiſſent. Ijs maximè ſinibus Moſchouitæ ex om-
ni parte clauduntur, quos Modocas Ptolemæo
fuiſſe credimus: hodie autè à Moſcho amne haud
dubiè ſic dicti, qui & regiæ vrbi, quam interfluit,
ſuum

Moschor. *uhs*
 suum quoque nomen indiderit. Ea est omnium
 Moschouia: vrbiū longè clarissima, tū situ ipso,
 qui regionis medius esse existimatur, tum insigni
 fluminum opportunitate, domorumq; frequētia,
 & munitissimæ arcis celebritate. Oblongo ete-
 nim ædificiorum tractu, secundū Mosci fluminis
 ripā ad spacium 5. miliarium extenditur. domus
 in vniuersum sunt lignæ, distinctæ in triclinia,
 coquinas, & cubilia, capacitate amplæ, nec stru-
 cturis enormes, aut nimium depressæ: trabes e-
 nim ingētis magnitudinis ab Hercynia sylua sup-
 portatur, quibus ad rubricæ lineam deliberatis, et
 cōtrario ordine inter se ad rectos angulos coniun-
 ctis & confibulatis, exteriora domorum septa
 singulari firmitate, nec multa impensa, & summa
 celebritate constituūtur. Domus fermè omnes, &
 ad vsum olerum, & ad voluptatem priuatos ha-
 bent hortos, vnde raræ vrbs circuitus longè ma-
 ximus apparet. Singulæ regiones singula habent
 facella: sed conspicuo in loco templum est dei-
 paræ Virgini dicatum, celebri structura atque am-
 plitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabi-
 lium rerum artifex, & machinator insignis, ante
 sexaginta annos extruxit. ad ipsum vrbs caput,
 Neglina fluuiolus, qui frumentarias agit molas,
 Moschum amnem ingreditur, peninsulamq; effi-
 cit: in cuius extremitate arx ipsa cum turribus ac
 propugnaculis, admirabili pulchritudine Italo-
 rum architectorum ingenio constructa est. In sub-
 iectis vrbi camois capreolorum & leporū incre-
 dibilis multitudo reperitur: quos nemini plagis
 & ca-

& canibus sectari licet, nisi Princeps id ad volu-
 ptatem intimis familiaribus, vel peregrinis lega-
 tis indulerit. Tres fermè vrbs partes duobus al-
 luuntur fluminibus: reliqua verò, latissima fossa,
 atque ea multa aqua ex ipsis amnib. corruata præ-
 cingitur. Vrbs etiam ab aduerso latere alio flu-
 mine quod Iausa dicitur, munita est: id pariter in
 Moschum paulo infra urbem euoluitur. Porro
 Moschus ad meridiem excurrens, in Ocham am-
 nem multo maiore apud oppidum Columnā se-
 se effundit: nec magno inde itineris spacio Ocha
 ipse, & suis & alienis vndis magnus & tumēs, ex-
 oneratur in Volgam, vbi ad confluentes situm est
 oppidum Nouogrodia minor, de nomine maio-
 ris vrbs, ex qua deducta est ea colonia, nuncupa-
 tum. Oritur Volga, qui antiquitus Rha fuit, è ma-
 gnis vastisq; paludib. qui Candidi lacus appellā-
 tur. Sunt eæ supra Moscham inter Aquilonem &
 Corū, emittuntq; cunctos fermè amnes, qui di-
 uersas in regiones diffunduntur, vti de Alpibus
 videmus: è quorum iugis ac fontibus Rhenum,
 Padum ac Rhodanum, innumerabilesque mi-
 nores fluuios manare compertum est. Siquidem
 eæ paludes pro montibus perenni scaturigine, hu-
 morem affatim præbent, quum nulli omnino
 montes in ea regione multa etiam hominum pe-
 regrinatione reperiantur: ita vt Ryphæos montes
 & Hyperboreos toties ab antiquis celebratos,
 plerique Cosmographiæ veteris studiosi penitus
 fabulosos esse arbitrentur. Ex ijs itaq; paludibus
 Diuidna, Ocha, Moschus, Volga, Tanais atque
 Bory-

*Iausa fl.**Ocha fl.**Volga fl.*

Borysthes fl.
Tanaïs fl.
Borysthenes oriūtur. Volgam Tartari Edilū, Tanaim verò Don appellāt. ipse Borysthenes Neper hodie nūcupatur. hic paulò infra Tauricam in pōtum Euxinum decurrit. Tanaïs autē à Mæoti palude, vbi Azoum est, nobile emporium, excipitur. Volga verò ad meridiem Moscham vrbem relinquens, vasto circuitu ingentibusq; mæandris primò ad Orientē, mox in Occasum, ac demū ad Austrum magna aquarum mole præcipitatus, in Hyrcanum mare deuoluitur. Supra eius ostiū vrbis est Tartarorum, nomine Cytrachā, vbi à Medis, Armenijsq; & Persis mercatoribus nundinæ celebrantur. In vltiore Volgæ ripa Tartarorum oppidum est Casanum, à quo Casaniorum Horda nomen ducit: distat à Volgæ ostio, Caspioque mari quingentis millibus passuum. Supra Casanum autem centesimo & quinquagesimo miliari ad ingressum amnis Suræ, Basilius qui nunc regnat, Surcicum oppidum condidit, vt in ea solitudine mercatoribus ac viatoribus, qui de rebus Tartaricis ac eius inquietæ gentis motibus proximos finium Præfectos certiores reddunt, certa & tuta mansio cum tabernis hospitalibus statuere-
Nouogardia fl.
tur, Moschouitarum Imperatores varijs temporibus, vt ex vsu præsentium rerum fuit, vel libido, noua ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diuersas vrbes imperij atque aulæ sedem habuere. Siquidem Nouogardia, quæ Caucum & solem ferè occidentem spectat, versus Linnonium mare non multis antè annis totius Moschouix caput fuit, summamq; semper obtinuit

nuit dignitatem, propter incredibilem ædificiorum numerum, latissimiq; & piscosilacus opportunitatem, & vetustissimi ac venerabilis templi famam: quod ante quadringentos annos Byzantium Cæsarum æmulatione, sanctæ Sophiæ Dei filio Christo dicatum fuit. Nouogardia perpetua quasi hyeme & tenebris longissimarū noctium premitur. nam polum Arcticum ab Horizonte sexagintaquatuor gradus eleuatum videt: sex ferè gradibus ipsa Moscha ab æquatore remotior, qua cœli ratione solstitij tempore propter exiguas noctes continuatis ferè solis ardoribus æstiuare perhibetur. Vrbis quoque Volodemia regix nomen adepta est, quæ ad ortum solis ducentis amplius miliaribus à Moscha distat: eoq; sedem Imperij ab strenuis Imperatoribus necessaria ratione translata ferunt, vt ex propinquo, quum tum bella continenter cum finitimis gererentur, paratiora præsidia aduersus Scytharum irruptiones opponerent. est enim citra Volgam in ripis Clesmæ amnis sita, qui in Volgam euoluitur. Cæterum Moscha, vel ob eas, quas diximus, dotes, Regiæ nomine dignissima indicatur: quoniam medio quodam totius frequentioris regionis ac Imperij loco sapientissimè constituta, munitaque arce & fluminibus, consensu omnium, præcellentix meritam laudē, honorēq; nulla ætate defuturum sibi vendicasse ceterarum vrbium collatione videatur. Distat Moscha ab vrbe Nouogrodia quingentis millibus passuum, medioq; ferme itinere Ottoferia Volgæ amni impolita

Trasferita A.
 ampliciter occurrit. Is annis, uti fonti proximus, nondum receptis tot annis, exiguis lenisque permeat. inde per nemora & campestres solitudines Nouogrodiam peruenitur. Porro à Nouogrodia ad Rigam proximum Sarmatici littoris portum, paulominus quingentorum miliarium iter est. Isque tractus superiore commodior putatur quum frequentes habeat vicos, urbemque Plechouiam viae impositam, quam duo annes complectuntur. Ab Riga autem, quae magni magistri militiae Liuoniorum ditionis est, ad Lubecam Germaniae portum in sinu Cymbricae Chersonesi miliaria paulo plus mille periculosae navigationis numerantur. Ab vrbe Roma verò Moscham 2. milib. & sexcentis miliaribus distare compertum est, breuissimo scilicet itinere euntibus per Rhauennam, Taruisum, Carnicas alpes, Villacum; Noricum, & Viennam Pannonicam. atque inde superato Danubio, per Olmutium Morauorum usque ad Cracouiam Poloniae regiam, mille & centum miliaria existunt. Ab ipsa verò Cracouia ad Vilnam Lituaniae caput, quingenta: & totidem ab ea vrbe ad Smolenchum ultra Borysthenem situm, & à Smolenchum ad Moscham sexcenta computantur. verum id iter, quod est à Vilna per Smolenchum ad Moscham, hyeme per niues longo concretas gelu, lubricamque, sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate conficitur: aestate verò nisi difficili laboriosoque itinere campestria superare nequeunt. nam ubi niues perpetuis solibus dissolui eli-

ui eliquarique coeperint, in paludes cenosasque voragine abeunt, viris pariter & equis inextricabiles, nisi ligneis pontibus infinito propere labore consternantur. Terra Moschouia in vniuersum neque vitem, neque oleam neque paulo suauioris pomi frugiferam arborem, praeter melopepones & cerasa producit: quum teneriora quaque gelidissimis Boreae flatibus exurantur. campi tamen tritici, siliginis, milij, panicij; & omnis generis leguminum segetes ferunt. sed certissima melis in cera & melle consistit. Regio enim tota fecundissimis apibus plena est, quae non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborum cauis probatissima mella conficiunt. hinc per sylvas, & opacissimos saltus, frequentia ac nobilia apium examina ramis arborum pendentia videre est; quae nullo aeris crepitu colligere sit decesse. Reperiuntur saepe fauorum ingentes massae arboribus conditae, veteraque mella deserta ab apibus, quum singulas arbores, in vastis nemoribus rari agrestes minimè perferentur: ita ut in admirandae crassitudinis arborum stipitibus permagnos mellis lacus aliquando reperiunt. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, ut est ingenio comi & faceto, proximis annis viciniae suae agricolam, quaerendi mellis causa in praegradem cauam arborem supernè desiluisse, eumque profundo mellis gurgite pectore tenus fuisse haustum, ac biduo vitam solo melle sustinuisse, quum vox opem implorantis in ea sylvarum solitudine, ad viatorum aures penetrare nequiuisset: ad

*Qualitas Mos**Arbores**Mellis abunda*

extremum verò desperata salute, mirabili casu, ingentis vrsæ beneficio inde extractum euasisse, quum fortè eius beluæ ad edenda mella more humano se demittentis, auersos renes manibus cõprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoq; linum, & cannabum in restes, multaq; item bouum tergora, & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnè Europæ partem mittunt. Nulla auri argentive, vel ignobilioris metalli, ferro excepto, apud eos vena, secturæ reperitur, nullumque est tota regione, vel gemmarum vel preciosi lapilli vestigium. ea omnia ab externis populis petunt. naturæ tamen iniuria, quæ tot bona profusus inuiderit, vno pellium nobilissimarum mercimonio resarcitur, quarum precium incredibili hominum cupiditate & luxu ad eò creuit, vt in singulas vestes suffulturæ, millenis aureis nummis veneant. Fuit autè tempus, quo hæc vilis emebantur: quàm remotis simæ septentrionis nationes, politioris cultus, nostræq; adeò anhelantis luxuriæ penitus ignare, summa simplicitate, eas vilibus ac ridiculis sæpe rebus permutarent: ita vt vulgò Perrij, atq; Pecerri, tantum pellium Zebellinarum pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul cõnexarum ipso securis foramine, quo manubrium induitur, Moschouitæ mercatores extrahere poterant. Ante quingentos annos Moschouitæ gentium deos coluere, Iouem scilicet, Martem & Saturnum, & plerosque alios, quos sibi insano errore

*Linum.
Cannabum.*

*Metallis Coet.
ut ex Fenis.*

Pelles preciosæ

*Religio antiq.
Mosc.*

rore hominibus ex industrijs, aut regibus antiquitas finxit. Tunc verò primùm Christianis sacris initiati, quum Græci antistites haud satis constantibus ingenijs à Latinorũ ecclesia dissentire cõperunt: factumque est, vt Moschouitæ eos religionis ritus, quos à Græcis doctoribus accepisset, iisdem sensibus, & sincerissima quidè fide seque-reretur. Spiritum enim sanctum, tertiam in diuina Trinitate personam, à patre Deo solum produci persuasum habent: quum rectissima veritate à patre simul Christoq; filio proficisci credendum sit, verùm ea controuersia apud conuentum Florentinum, præsidente Eugenio quarto Pontifice, magna partium cõtentione agitata, eum exitũ habuit, vt pertinacia Græcorũ in sermone potius quàm in sensu castiganda videretur: quum Græci antistites euidentissimis conuicti rationib. spiritum sanctum à patre per filium produci fatereretur. Sacramentum quoq; non ex azymo, vt iure debemus, sed ex fermentato pane conficiunt: idq; sub vtraq; specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis scilicet, diuiniq; sanguinis, ab eorũ presbyteris vniuerso populo cõmunicatur: quo maximo errore imbuti Bohemi, paulo ante patrũ nostrorũ memoriam à Latinorum ecclesia descuerunt. Ceterum quod valde alienum à Christiana religione esse videmus, nullis sacerdotum suffragijs, nullaq; propinquorum, aut amicorum pietate iuuari mortuorum manes arbitrantur: fabulosumque esse purgatorij locum putant, è quo tandem piorum animæ, cum diuturna ignis poena, tum mul-

*Religio moder.
na.*

*Mentis Jovi.
non est error
sed Cõi manum.*

Ceremonia.
 tis parentationibus, indulgentiisq; summorū pontificum expiatae, immortalium felicitatem beata in cœli sede consequantur. Cæteris in rebus eisdem ferè ceremonias tenent, quæ à Græcis usurpatæ sunt, Romanâq; ecclesiam cæterarum omnium principatū obtinere, superbè & peruicaciter negant. sed ante alia, Iudæorū genus, vel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt, veluti pessimos atque maleficos homines: qui etiam nouissimè Turcas ænea tormenta constare docuerint. Christi vitæ miraculorumq; omnium historia ab Euangelistis quatuor conscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra sunt, è suggestu clariore, voce recitantur, probatæq; vitæ sacerdotes homelias Ecclesiæ doctorum publicè legunt, etiam ijs horis, quibus sacra minimè conficiuntur. non enim Oratores cucullatos, qui aduocato populo concionari, & ambitiose nimis atque subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putant: quoniam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quàm altissimis arcanorū interpretationib. ad sanctiorem morū frugem euadere, viri solidæ religionis arbitrantur. Hos, quos modò diximus, sacros libros, itèq; noui ac veteris instrumenti enarratores, prætetea Ambrosium, Augustinū, Hieronymum atque Gregorium, in linguam Illyricā traductos habet, religiosæq; custodiunt, Antistites, Principesque minorum sacerdotū singulis vrbibus pagisq; præfecti sacra curant, controuersias dirimunt, & moribus deprauatos summa quadā vindicandi potestate

state persequuntur. Regem sacrorū, quem ipsi Metropolitanā vocant, à Cōstantinopolitano Patriarcha petūt, Archimāditæ autè & Episcopi, coniectis in vnam meliorum nominibus, sorte ducuntur. Eorum verò hominum qui humanis cupiditatibus vltro renunciarunt, diuinarumq; rerum contemplationi & sacrorum ministerio sese dederunt, duplex est genus. vtrunq; cœnobita incolit: sed alterū est vagū, & paulo solutioris vitæ, si cuti apud nos diuorum Francisci atq; Dominici sectā profitētes: alterum constat ex sanctioribus monachis, quorū ordinē diuus Basilius instituit. ijs ne limine quidem vel in suprema vitæ necessitate pedē efferre fas est. Procul enim ab oculis profanorū singulari duritiæ vitā in occultioribus adytis degunt, summamq; subactæ carnis & confirmati in religione animi opinionē præbent. Vniuersus populus quater in anno, & pluribus semper diebus ieiunare cōsuevit, abstinētq; ab esu carniū, ouorum, & lactis. In vere primū, more Latine, post diem Cinerū: mox adulta ætate, in honorem diuorum Petri & Pauli: & initio autumnū demū, cum assumptæ in cœlū Mariæ virginis memoriā celebramus: postremò sub ipsam hyemem, cū aduentus Domini pronunciat. Per hebdomadam verò, diem Mercurij sine carnibus, diem autè Veneris sine ouis lacteque traducunt: sed Saturni dies mēsa omnibus oblonijs opiparè referta, hilariter excolitur. Cæterum secus ac nos solemus, nullas festorum dierum vigilias obseruant.

Religiosissimè tēpla venerantur, ad eò vt ea neq;

*Metropolitā**Eremitæ.**Ieiunia.**Templozum
Cura.*

viros neque fœminas venereis pollutos comple
xibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis ab
luantur. Sæpeque accidit, vt complures vtrius-
que sexus sacra audientes, extra limen confi-
stant, & propterea à petulcis iuuenibus recentis
incontinentiæ notati, faciebus aliquando nuti-
bus saluentur. In ipso natali die Ioannis Bapti-
stæ, & in Paschate, trium Magorum, presbyteri
sacros panes paruos toti populo largiuntur,
quorum esu febribus conflictatos alleuari existi-
mant. Alia quoque sacra, certo anni tempore a-
pud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa
tabernaculum constituunt, & aduocata nobilita-
te hymnos numeroso concentu pronunciant, sa-
cræque lymphæ multa aspergine profluentem
purificant, & solenni ceremonia stratum & con-
secratum circumcisa & reuulsa glacie protinus
aperiunt. Iis rebus ritè confectis, si qui adsunt
languentes vel morbofi, in flumen defiliunt, & sa-
cris aquis abluuntur, quum ob id elui morborū
fordes persuasum habeant. Defuncti, vt apud
nos, mediocri funeris pompa comitantib. pres-
byteris efferuntur, capite mappa velato: cæte-
rum non in templis, vt apud nos impia propè,
vel obominabili certè corruptela vsurpatum est,
sed in septis ac exterioribus templorum vestibuli-
bus sepulturæ traduntur, ijsque more nostro qua-
dragenis diebus parentant: quod certè mirum
videtur, quum in purgatorio loco expiari ani-
mas, & criminum pœnam vllis amicorum sup-
plicijs, vlloque pietatis officio mitigari peni-
tus

*scortationes
non aduent
ingredi te-
plum.*

Sepultura.

tus negent. In cæteris, eadem quæ à nobis de re-
ligione sentiuntur, constantissimè credunt. Mo-
schouitæ Illyrica lingua, Illyricisque literis vtun-
tur, sicuti & Sclaui, Dalmatæ, Bohemi, Poloni,
& Lituani. Ea lingua omnium longè latissima
esse perhibetur. nam Constantinopoli Ottoma-
norum in aula familiaris est, & nuper in Ægy-
pto apud Memphiticum Sulchanum & equites
Mamaluchos haud ingratis auribus audieba-
tur. In hanc linguam ingēs multitudo sacrorum
librorum, in dultria maximè diui Hieronymi &
Cyrilli. translata est. Præter quoque patrios an-
nales, Alexandri etiam Magni, Romanorumque
Cæsarum, itemque M. Antonij & Cleopatræ
memoriam iisdem literis commendatam tenet.
Philosophiam verò, & sideralem scientiam, cæ-
terasque disciplinas & rationalem medicinam
nunquam attingere. ijsque pro medicis se gerūt,
qui alicuius paulo ignotioris herbæ vires, se plu-
ries obseruasse profitentur. Anni apud eos non
à natali Christi, sed ab ipso mundi initio nume-
rantur, qui non à mense Ianuario, sed à Septem-
bri incipiunt. Leges toto regno habent simpli-
ces, summa Principum & iustissimorum homi-
num æquitate conditæ: & propterea populis
valde salutare, quoniam eas vllis caudicorum
cauillationibus interpretari atque pervertere non
licet. De furib. sicarijs & latronibus supplicium
sumunt. Quum de maleficijs quæstionem ha-
bent, reos multa gelida aqua supernè demissa
perfundunt, quod intolerandum tormenti

Illyrica lingua.

*Anno 990
tatio.*

Leges.

Supplicia.

genus esse perhibent. Nonnūquam obduratis & contumacibus, vt cōfessio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum vngues conuellunt. *Exercitiatur. Iuuentus omnis varijs ludis, sed militiæ proximis sese exercet: in stadio cursu cōtendit, in palæstra colluctatur, pernicipitati equorū studet: omnibusq; præmia & præsertim sagittariorū peritiss. proponuntur. In vniuersum Moschouitæ statuta sunt mediocri, sed quadrata, & valde torosa: ceterisq; omnibus oculi, prolixæ barbæ, crura breuia, & ventres extenti. equitant cōtractis admodū cruribus: & peritissimè, vel auersi & fugiētes, sagittas emittunt. Domi opiparè potius quàm lautè viuunt. nanque omnium fermè cibariorū quæ vel à luxuriosissimis desiderari possunt, mensæ eorū, & paruo quidem precio passim instruuntur. Gallinæ liquidè, & anates, singulis sæpe argenteolis tenuib. nummis veneunt. maioris minorisq; pecoris incredibilis est copia: & occisæ media hyeme iuuençæ, cōcretis gelu carnibus duorū feremè sū spacio nō putrescunt. Venatione & aucupio, vt apud nos, nobiliora obsonia parantur. nā venaticis canibus, & plagis omnis generis feras capiunt: & asturibus, atq; falconibus, quos mirificos regio. Pecerra præbet, non modò phasianos, & anates, sed cynnos & grues consecantur. Astures ex genere infimo aquilarum, vel miluorum, falcones verò accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoque auis subnigra, puniceis supercilijs, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phasianarum superat digni.*

*Exercitiatur. Iuuentus omnis varijs ludis, sed militiæ proximis sese exercet: in stadio cursu cōtendit, in palæstra colluctatur, pernicipitati equorū studet: omnibusq; præmia & præsertim sagittariorū peritiss. proponuntur. In vniuersum Moschouitæ statuta sunt mediocri, sed quadrata, & valde torosa: ceterisq; omnibus oculi, prolixæ barbæ, crura breuia, & ventres extenti. equitant cōtractis admodū cruribus: & peritissimè, vel auersi & fugiētes, sagittas emittunt. Domi opiparè potius quàm lautè viuunt. nanque omnium fermè cibariorū quæ vel à luxuriosissimis desiderari possunt, mensæ eorū, & paruo quidem precio passim instruuntur. Gallinæ liquidè, & anates, singulis sæpe argenteolis tenuib. nummis veneunt. maioris minorisq; pecoris incredibilis est copia: & occisæ media hyeme iuuençæ, cōcretis gelu carnibus duorū feremè sū spacio nō putrescunt. Venatione & aucupio, vt apud nos, nobiliora obsonia parantur. nā venaticis canibus, & plagis omnis generis feras capiunt: & asturibus, atq; falconibus, quos mirificos regio. Pecerra præbet, non modò phasianos, & anates, sed cynnos & grues consecantur. Astures ex genere infimo aquilarum, vel miluorum, falcones verò accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoque auis subnigra, puniceis supercilijs, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phasianarum superat digni.**Moschou. n. p. r. t. o. p. e.**opiparè viuunt.**venatio.**aucupio.*

dignitatem: Moschouitica lingua Tether nuncupata, quæ Plinio Erythratao vocatur, Alpibus populis cognita, & maximè Rhetis, qui saltus ad Abduæ amnis fontes incolunt. Ingentes etiam sapidissimosque pisces, & ante alios Sturiones, quos Siluros antiquitus fuisse putamus, Volga præbet: & ij quidem hyeme multa inclusi glacie, recentes pluribus diebus asseruantur. Aliorum verò piscium multitudinem fermè incredibilem, ex candidis, quos diximus, lacub. ex piscatur. Vino natiuo quum penitus careant, aduecticio vti solent: sed in festis cōiuijs tantū, & sacrificijs. Ante alia Creticnm sub dulce maximo in honore habetur, sed in vsum medecinæ tantū, vel principalis luxuriæ ostetationem: quum miraculi loco sit, eductū Creta per Gaditanas fauces, & tantis cōclusi maris Oceaniq; fluctibus agitatū, incorrupta suauitatis ac odoris dignitate, inter Scythicas niues, ebibisse. Populus verò medonē bibit, ex melle lupulisq; decoctū, quod picatis in cadis veterascit, & ex antiquitate nobilitatē adsequitur. In vsu quoq; sunt birra atq; ceruisia, sicuti apud Germanos Polonosq; videmus, quæ ex tritico, zeaq; vel ordeo decoctis, omni conuiuio circumferuntur. Hæc quadā cognata cū vino potestate, largius compotantib. ebrietatē inducere adfirmant. Medonē ac birra per æstatē in frigidare, infusa poculis glacie, voluptatis gratia solent. nam ingentia glaciei frusta nobiliū in cellis subterraneis singulari studio reconduntur. Sunt &, qui in delicijs habeāt, succum ex subausteris cerasis express-

*Pisces. Sturion.**Vino.**Medo.**Ceruisia.*

pressum. qui perspicui & purpurisantis vini colo-
rem & saporem iucundissimum refert. **V**xores &
fœminæ, non in eo honore sunt apud eos, vt
apud cæteras gentes. nam propè ancillarum lo-
co habentur. Viri insignes earum vestigia mirum
in modum obseruant, & pudicitiaè diligentissi-
mè cauent. non enim adhibentur conuiuijs neq;
sacrorum causa remotiora templa petere, aut te-
merè in publicum egredi permittuntur. Cæte-
rùm vel ab externis hominibus, & exiguo qui-
dem precio, ad Venerem omne vulgus fœmina-
rum facillè pellicitur, adeò vt parum earū amori-
bus studere viri nobiles existimentur. Basilius an-
te viginti annos Ioannem patrem amisit. Is So-
phiam, Thomæ Palæologi, qui latè in Pelo pon-
neso imperabat, Constantinopolitaniq; Im-
peratoris erat frater, vxorem duxit. ea tum Romę
erat, Thoma patre Turcarum armis Græcia pul-
so. ex hac quinque liberi felici fœcunditate susce-
pti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon,
& Andreas. Demetrio & Simeone iam pridem
morbo absumptis, Basilius Solomaniam Geor-
gij Soborouij, eximia fidei atque prudentiaè cõ-
filiarij, filiam, in matrimonium sibi collocauit: cu-
ius fœminæ singulares virtutes vna sterilitas ob-
scurat. Solent autem Moschouitæ, cum de vxore
ducenda deliberant, omniū toto regno puellarū
virginum delectum habere, ac forma virtuteq;ue
animi præstantiores ad se perducere iubere: quas de-
num per idoneos homines, fidelesq;ue matronas
inspiciunt, ita diligenter, vt secretiora quoque ab

*Uxores.**Cæterum**F
Principes**Nuptia Dux
M.*

ijs contrectari explorariq;ue fas sit. Ex ijs verò ma-
gna atque sollicita parentum expectatione, quæ
ad Principis animum responderit, regijs nuptijs
digna pronuntiatur. cæteræ verò, quæ de formæ
pudicitiaèq;ue & morum dignitate contenderant,
sæpe eadem die in gratiam Principum, proceri-
bus atque militibus nubunt: sic vt mediocri loco
natæ plerunq;ue, dum Principes, regiaè stirpis cla-
ra stemmata contemnunt, ad summum regalis
thori fastigium, vti & Turcas Ottomanos soliti
os esse videmus, pulchritudinis auspicijs euehan-
tur. Basilius quadragesimumseptimum ætatis an-
num non attingit, specie corporis eximia, ani-
mi virtute singulari, suorumq;ue studio ac beneuo-
lencia, & rebus gestis, progenitoribus suis ante-
ferendus. Nam, cū per sex annos cum Liouijs,
qui septuaginta duas vrbes fœderatas in eius bel-
li causam trahebant, armis contendisset, paucis
legibus datis potius quàm acceptis, victor disces-
sit. Polonos quoque initio statim ipsius Imperij,
acie profligauit: Constantinumq;ue Ruthenum
copiarum ducem, captum & catenis victum,
Moscham perduxit. Sed ipse aliquanto post ad
Borysthenem, supra Orsam urbem, ab eodem
Constantino, quem dimiserat, magno prælio est
superatus: ita tamè, vt Smoléchum oppidū quod
antea Moschouitæ occupant, post tantam etiā
victoriam à Polonis partam, in ditione Basilij re-
linqueretur. Sed aduersus Tartaros, & maxime
Europæos Præcopitas, sæpius secundo prælio à
Moschouitis est dimicatū, vlciscendis fortiter in-
iurijs,

Bellatimos
 iurijs, quas illi repentinis incursionibus intulif-
 sent. Supra enim centum & quinquaginta milia
 equitum Basilius ad bellum ducere consuevit, di-
 stinctis per vexilla turmis, quæ suos duces sequun-
 tur. Regiæ alæ vexillo inscripta est Iosua Hebræi
 imago, illius qui, vt sacræ referunt historiæ, à Deo
 maximo longissimum diem, retardato solis cur-
 su, pijs precib, impetrauit. pedestres copiæ nul-
 lo prope vsui sunt in illis vastis solitudinibus,
 tum ex ipsa veste quæ fluxa talarisque est: tum
 ex hostium consuetudine, qui cursu potius &
 equitandi celeritate, quàm vi statariæ pugnæ, vel
 ipso congressu militiam exercent. Equi eorum
 statura infra mediam existunt, sed robusti & ve-
 locissimi habentur. Equites præpilatis hastis,
 clauisque ferreis & sagittis rem gerunt. paucis
 falcati sunt gladij. Corpora verò clypeis rotun-
 dis, vt Asiatici Turcæ: vel inflexis & angulari-
 bus parmis, more Græcorum, itemque lorica
 & galea pyramidalis proteguntur. Basilius etiam
 Sclopettariorum equitum manum instituit: mul-
 taque ænea tormenta Italorum fabrorum artifi-
 cio conflata, suisque imposita currib. in arce Mo-
 schæ visuntur. Ipse insigni apparatu & singulari
 comitate, qua tamé Regia maiestas nulla ex par-
 te corrumpitur, publicè cum proceribus atque le-
 gatis epulari solet, magnumque inaurati argenti
 pondus duobus abacis expositum, eodem tricli-
 nio conspicitur. Nullam prætoriani militis co-
 hortem, præter ipsam familiam, corporis custo-
 diæ causa, circum se habere, vel alibi alere consue-
 uit.

tuit. Ab urbana enim fidei multitudine stationes
 habentur. nam vnaquæque vrbs regio foribus,
 cancellisque sepitur: nec temerè per noctem, aut
 sine lumine, in vrbe vagari licet. Aula omnis con-
 stat ex regulis, & ex ipso militum delectu, qui per
 statos mensium circuitus, frequentandæ nobilitatæ
 deq; regiæ causa per vices ad implenda comitatus
 officia è singulis regionibus accersuntur. Porro
 exercitus omnis, quum bellum ingruit, vel hosti-
 bus indicitur, ex euocatis veteranis, nouisq; pro-
 uinciarum delectibus cogitur. nã cunctis in vrbibus
 præfecti militiæ iuuentutem inspiciunt, idoneos-
 que in ordines militum transcribunt: quibus ex
 erario prouinciarum, certa, pacis tempore, sed ea
 quidem exigua, stipendia persoluuntur. Verùm
 qui militant, immunitate vectigalium gaudent,
 & cæteris paganis præstant, regiæque gratia om-
 nibus in rebus potentes existunt. Patescit namq;
 veræ virtuti nobilis locus, quum bellum geritur:
 siquidem egregio & in omni rerum admini-
 stratione salutare instituto, ad suum quisq;
 spectatum facinus, vel perpetui præ-
 mij, vel ignominia sempiternæ
 fortunam assequitur.

FINIS.

SIGISMUNDVS LIBER BARO

in Herberstein, Neyperg & Huttenbag, &c.

Georgio Vernhero, Regio Consiliario,

& apud Saros Praefecto, S.D.

EST iam olim, & à multis quidem multa de admirandis in Zepusio aquis audieram, tamen iisdem de reb. quæ plerisque incredibiles videbatur, à te in primis certior fieri, & tuum iudicium audire desiderabam. Quia verò non dubitasti, quæ comperta de his haberes, ad me scribere, facile effecisti, ut non modò, quid ipse posthac de his sentire debeam, certò scirem: sed etià multi alij excellentes viri, testimonio tuo, cui plurima apud omnes est autoritas, confirmati, addubitare desinerent. Sed cum etiam in reliquis Hungaricæ partibus multæ non minus admirabiles aquæ esse dicantur, rem valde gratam mihi, & multis alijs harum rerum cupidis, tuique studiosis facturus es, si eas quoque describendas susceperis. Scio quidè, & vidi ipsemet apud Serenis quondam Ludovicum Hungariæ regem, Diui Imp. Maximiliani legatione fungens ad Budá sedem regiá, thermas esse, quarum calorè immissa manu ferre nequeas, quodèi utiq; qui antè non vidit, mirabile videtur. Sed quod in his etiam viui pisces sunt, id non pauci pro re incredibili habent. Talia quoque videntur esse, quæ dicuntur de alijs thermis in ripa fluij Vagi, non longè ab oppido Galgocz, quod Germani & Slavi vulgò Freistat vocant: quas locum, prout crescit aut decrescit fluius, in æquali semper distantia mutare aiunt. Legi nuper apud Arrianum lib. 3. descriptum fontè, qui sub lucè tepentibus aquis manat, in meridie

ridie frigidus, vesperi calet, ac sub exortu diei rursum tepidus oritur, atq; ita per singulos dies ac noctes æstus ac frigoris vices variat. Saxo Grammaticus in Islandia fontè esse testatur, qui fumigantis aquæ vitio nativâ rei cuiuslibet originè demolitur. Nam quicquid humido eius vapore afflatur, in lapideæ naturæ duriciè, forma tantum superfite, subita conversione transmutari. Hæc & his similia, qui deinceps legent, minus mirabuntur, ubi animadvertent, summum opificem in his etiam nostris, & alijs vicinis regionibus non pauca mirabilium operum suorum monumenta posuisse, quæ tamen indignæ pro miraculis non habent: ac quandoque etiam, si interrogentur, ignorant, quemadmodum in Moschouia sapenumerò sum expertus. Nam cum nonnulla eiusmodi, quæ mihi narrarant alij, quaerere ab incolis, adedò nihil habebant quod responderent, ut mirari se dicerent, unde ea homo peregrinus accepisset. Non dubium est autem, nisi pleraque diuersis in locis obseruassent, & literis mandassent homines externi, quin ea indigenarum negligentia nunc luce, sui que memoria & admiratione carerent. Non potest igitur mihi, Vuernhere ornatissime, non valde probari studium tuum, quod hoc genus Hungaricæ tuæ rebus eruendis & illustrandis impèdis: nec

facere possum, quin te ad id continuandum cohorter. Nam eo non tantum mihi fueris gratificatus, sed etiam tibi apud omnes magnæ laudi est futurum. Bene vale

DE

DE ADMIRANDIS HVN-
GARIÆ AQVIS, HYPOMNE-

mation: Georgio Vuernhero
authore.

SIGISMUNDO IN HER-

berstain, Nieperg & Guttenhag Baroni, &c.

Georgius Vuernherus.

NOTARAM iussu tuo nõ-
nulla, SIGISMUNDE BA-
RO verè magnifice, de mirabi-
libus aquarum naturis, quæ si-
nibus Zepulij nostri continen-
tur: vt me ceu oculato teste cõfir-
mares ea, quæ quidam audita ab alijs, pro fabulo-
sis habuerunt. Quia verò non modò fides habita
est narrationi meæ, sed etiam quibusdam incensa
cupiditas, plura hoc genus cognoscendi, minimè
inuitus, vt debui, suscepi, quod mihi denuò man-
dandum duxisti, vt alia quoque aquarum miracu-
la, quæ in Pannonia nostra visuntur, non minus
penè prodigiosa, scripto complecterer.

Pannoniæ autem appellatione non eam tan-
tum comprehendo Danubij ripam, cum qua ea,
quæ dicta est secunda Pannonia, ab Arabone flu-
uio, qui Ptolemæo est Narabo, nunc vulgò Ra-
ba, ad Saum excurrit: sed quicquid præterea Hū-
gari in altera Danubij ripa tenent, quod quidem
latissimè patet. Tenent enim totam Iazygū Me-
tana-

tanastarum regionem, quam Ptolemæus flumi-
nibus Danubio, Tibisco, ac montibus Sarmati-
cis finit. Sunt autem montes Sarmatici, qui Hun-
garos à Rutenis, Polonis, Morauis, Sileijs, & ea
Austriæ parte quæ citra Danubium est, dirimūt.
ad quos pertinet Carpatūs, ita iam vulgata appel-
latione, vt omnis tractus Sarmaticorum montiū
Carpatūs vocetur. quanquam mihi Ptolemæi de-
scriptionem intuenti, Carpatūs iisdem, quibus
Dacia, finibus videtur terminari.

Porro extat nunc quoq; Iazygum natio inter
Hungaros, quos ipsi voce decurtata Iaz vocant.
ac retinent iisdem etiamnum linguam suam auitā
& peculiarem, Hungariæ dissimilimam: atque
eas sedes, quas Plinij descriptione quondam te-
nuerunt, nimirum campos & plana, Dacis, vt i-
dem ait, pulsus ad Patissum amnè, quem ego de-
tracta prima syllaba Tiffum, vel, vt nunc vulgò
vocant, Tizam accipio. Is verò Tibiscus est Pto-
lemæo, limes veteris Daciæ, cuius cultissima
pars est Transsylvania, prouincia multis habitato-
ribus frequens. Nam eā & Germani, quos appel-
lant Saxonas, & Hungari, & Hungarorum anti-
quissimi Siculi dicti, qui lingua sua sunt Zekheli,
& ad huius imitationem à quibusdam vocantur
Ceculi, incolunt. vt omittam peruetustas Roma-
norum reliquias Valachos, qui frequentes ibidè
vicos & pagos habent. Potiuntur tamen rerum
Hungari, & penes eos imperium est: eo que fit, vt
Transsylvani quoq; Hungarorum nomine cense-
antur. Est verò planè mirabilis diuersarum, nec

vnus linguæ per vniuersam Hungariam gentiũ
miftura: quemadmodum à me dicitur prolixius
ea in commentatione, qua res Hungariæ, popu-
lorum in ea origines, appellationes, leges, mo-
res, instituta conor explicare.

Cæterum Iazygum regione, qua se Carpatum
(vt hoc iam nomine omnem illorum, quos dixi,
montium tractum complectamur) latissimè pan-
dit, & in quosdam quasi ramos alibi eminentiori-
bus, alibi mitioribus iugis diffundit, continen-
tur oppida, à Germanis montana dicta, quòd in-
ter montes metallorum omnis generis fecundi-
tate & præstantia cum primis nobiles sita sunt,
& populo metallicam faciente constant. Qua ra-
tione & eos qui in metallo operantur, in monte
esse, & in genere vniuersam rem metallicã opus
montanum vulgò dicunt. Eadem regione conti-
netur Zepusium, & multi alij Comitatus.

Sunt autem Comitatus, vt hoc quoque obiter
explicem, regni partes, quas Prouincias, aut Præ-
fecturas, aut Græca voce, qua plerique Latinorũ
vsi sunt, monarchias dicere possis. Plinius & cõ-
uentus, & iurisdictiones, & conuentus iuridicos
in distributione Ciliciæ & Beticæ Hispaniæ ap-
pellare videtur. Cicero vocat Diœceses, quod no-
minis Episcopi in appellatione suarum iurisdic-
tionum, quanquam nunc vulgò corruptè, vsurpât.
Earum verò partium præfecti vocantur Hunga-
ris Comites, quibus iurisdictionis cura incum-
bit. Fuit autem Hungariæ regnum, quo facilius
& expeditius esset iuris dicendi ratio, in hoc ge-
nus

nus Comitatus plures quinquaginta diuisum, ex
quibus vix dimidium hodie retinemus.

Sed hæc tanquam vsui futura ad cognitionem
locorum, in quibus nostra de aquis narratio ver-
sabitur, præfatus dicam primùm de calidis, qua-
rum pro Hungariæ portione, vix vlla regio plu-
res aut salubriores habet. Vnde verò potius or-
diar, quàm ab ipsa vrbe Buda, quã Hungariæ re-
ges ob loci situm, opportunitatè & amœnitatem
meritò pro regia habuerunt. Hic propter ipsam
Danubij ripam calidæ sunt multæ, inter quas dif-
ferètia maior est, quàm pro loci discrimine. Quæ-
dam enim non modò tolerabili, sed ita iucundo
sunt calore, vt ad hominum lauacra naturæ beni-
gnitate singulari datæ esse videantur. Huius ge-
neris sunt infra arcem regiam aliæ, Regiæ vocatæ:
vel propter viciniam regiam, vel quia regio ope-
re ornata & conclusa, vel quia in his reges laua-
re consueuerunt. aliæ communes, quibus saxũ
ceum natua fornix impendit, quas Turcæ post oc-
cupatam Budam latius excauata rupe ampliores
reddiderunt, cæterisq; præferre dicuntur. At quæ
supra Budã sunt, quarum aliæ item regiæ, aliæ ho-
spitales à vicino ptochodochio dictæ suere, bal-
neis sunt inutiles, nisi refrigerètur. Sic enim quæ-
dam calent, vel feruent potius, vt in eas missum
ouum nõ minus citò, quàm ad luculentum ignem
elixetur. Temperantur autem in balneis frigida,
cuius ibi fons calidis ita cõtiguus est, vt qui hau-
stum veniunt duabus vris, eodem in vestigio al-
tera calidam, altera frigidam haurire possint.

Δ
Buda
me.

Ibidem est sub dio fons calidarum cæteris amplior, quem purgatorium vocauere, ea nimirum ratione, quòd, quemadmodum proditum est, in purgatorio pœnas nocentium pro noxarũ modo alias acerbiores, alias mitiores esse, ita quædam insunt aquæ hoc in fonte discrimina. Nam qua in eum à Danubij ripa aditus est, subfrigida primum, mox tepida; & quo in eam penetraris altius, hoc magis calet. In recessu verò interiore tam est calida, vt ferri non possit. Est autem is calor haud dubiè aquæ huius proprius. Nam alia, quæ dixi, temperamenta verisimile est à Danubio accedere, qui crepidinè huius fontis lambit, & cū vel modicè excrefcit, totũ inundat, neq; tamè ita restinguit, quin caleat. Quin intra ipsam ripã, qua Danubio perennis cursus est, calidè ebulliunt: vbi qui altius mergi volunt, lauare conlueuerunt.

Porro hæc ad Budam thermæ (liceat verò mihi hac voce in calidarum aquarũ appellatione vti) quod alteræ, vt dictum est, infra, alteræ supra vrbem essent, ex eo quoq; inuenère nomen, vt illæ inferiores, hæc superiores vocarentur. Vtrasque Turcæ, quibus tamen omnia vastare libido est, non modò non corruerunt, sed etiam cultiores, ac per speciem religionis quasi augustiores reddiderunt. Nam Bassa Mahometh, quem tyrannus victor Budæ captæ, ac reliquis Hungariæ à se bellatæ partibus gubernatorem imposuit, apud vtrasque Deruis domicilia, ceu cœnobia extrui curauit. Sacello etiam apud superiores in colle vicino, qui antè vitibus consitus fuit, posito,

con-

consecrauit locum memoriæ cuiusdam eius ordinis, quem, dum viueret, ceu nomen quoddam venerati sunt Turcæ: & nunc numen, illoque in loco conditum, religiose colunt.

Sunt autem Deruisæ Turcis, quod nobis monachi, qui mendicato viuunt: quibus ex religionis, quam affectant, instituto vlitatum est, sæuire in corpus proprium, quod alij per inustionem stigmatum ferro candente, alij per incisionem quæ fit nouacula acutissima, quidam vtroque modo faciunt, hoc crebrius & crudelius, quo quisq; sanctior & religiosior esse & haberi cupit. Est verò & in vestitu quædam inter eos diuersitas, & sanctimonix affectatio. nam alij veste lanæ alba ad talos vsq; demissa amicitur, & calceati incedunt, capite operto. Alij nudis pedibus, & capite, imò toto penè corpore, nisi quantũ pelles duæ ouinæ aut caprinæ crudæ, quarum altera à fronte, altera à tergo ex scapulis propendet, tegunt. Quidam etiam vnica pelle pudendas tantum corporis partes velant, cætera nudi. Gymnosophistarũ dicas esse reliquias, quales India habuisse memoratur.

Sunt quidem hæc à narratione, quam de aquis institui, aliena. Sed cum huc delapsus sim, quid obstat, quo minus de Turcarum lotionibus plusculum addam? Cum omnes aquas Turcæ, ceu præcipuam Dei munus, summo honore dignantur: tum viuas potissimum, & fluentes: idq; propter frequètes lauationes, quibus etiam crebrius per diem, non modò ad sordes corporis abluendas, sed ad scelerũ quoq; expiationes vti consue-

Aa 3 uerunt,

DE ADMIRANDIS

uerunt, quod proculdubio ab aliarū gentiū ritibus habent, quibus etiā sola aquæ aspersio inter Februa fuit. Sic Romæ olim ad portā Capenam, postea Appiā vocatā, aqua Mercurij dicta, alij alios aspergebant, inuocantes Mercuriū: vt aspersi flagitia, & præsertim periuria diluerentur. Sic traditur Peleus absoluisse Patroclum, & Acastus expiāsse Peleum à cæde fratris sui Phoci, cum antea Ægeus Medæam aquæ aspersione lustrasset. Sic Orestem à sanguine matris expiatum esse, memorat Pausanias in Corinthiacis: cum illū nemo lare suo & hospitio dignaretur. Cuius loci hoc libetius memini, quod continet exemplū ritus vetustissimi, accepti à patribus, quo rei atrocium criminū à cōsuetudine omnium & colloquio arcebatur. Sic Æneas quoq; apud Poetam nostrum:

— *Ter socios pura circumluit vnda*

Spargens rore leui.—

Et idem, ceu multa cæde pollutus, inquit:

Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates:

Me bello è tanto digressum, & cæde madentem,

Attrectare nefas, donec me flumine viuo

Abluero.—

Quin in atrijs templorum suorum positam habent aquam Turcæ eundem in vsum, neq; cuiquam nisi loto in ea ingredi fas esse arbitrantur.

Sed delectantur in vniuersum plurimum lotionibus & balneis Turcæ. eoq; præcipuum apud eos pietatis opus est, instituere & condere balnea publica: nec id tantum viuentibus gloriosum esse, sed etiam vita functis salutare putant.

Hac

□ Anno Christiano 1521 in Ungaria

HUNGARIÆ AQVIS. *est* 184

Hac ratione is qui hunc rerum potitur, Solimānus, tum alibi, tum Budę in ædibus quæ quondā fuerunt archiepiscopi Colocensis, amplissimum balneum pro sua, suorumque salute fieri curauit, in quod è Danubio per canales subterraneos aqua in multam altitudinem, vt est Budæ ad Danubium situs, ducitur. Ipsam balneum intus incrustatum & stratum est monumentis marmoris, quæ antea in templis fuere posita, imaginibus tamen, si quæ insculptæ fuerunt, relictis, & toto opere perpolitio.

Eadem gloria quæ sita est ei, quæ diximus, Bassæ Mahumeth, qui thermas Budenses ex ædificatis illis Deruisarum cœnobiis, conditorioq; eius de quo diximus, illustriores reddere studuit. Hic verò videre est mirabilem rerum commutationem. Nam quæ loca Hungaris incolumi & florente Buda voluptatis domicilia fuerunt, ea religiose ornarunt Turcæ: flagitiose contra prophantes, quæ antea habita sunt pro sacrosanctis.

In thermis superioribus, supra eos fontes quibus ad lauacra vltus est, sunt piscinæ calidæ, in quibus nascuntur & viuunt pisces, qui in frigidam translati emoriuntur. Sunt etiam calidæ in opposita Danubij ripa supra Pesthum, sed minus celebres: propterea quod ita coniunctæ sunt aluo fluminis, vt ad quæuis eius incrementa corumpantur.

Solent ferè thermę locis, in quibus sunt, aliud quod nomē, & quasi lumen afferre. Ita nobilitatus est quondā sinus Baianus in Căpania. Ita nūc

Aa 4 quo-

quoque in Italia, Germania, & in quavis penè terrarum orbis parte clara sunt hoc nomine loca. Nonnulla etiam appellationem à calidis sunt sortita: vt in Theſſalia Thermopylæ, & in Germania oppida quæ vocantur Badæ, hoc est balnea. Sed fuerunt quasi in obscuro Budenses, nec aliqua ei loco celebritas accessit, à tanta calidarum copia & varietate: quod proculdubio eò euenit, quòd reliquæ eius urbis fortunæ atque opes hoc non exiguum alioqui clementis naturæ munus obscurarunt. Nam quis fuit in tota Europa locus, qui se Budæ comparare potuerit, siue situs amenitatem, siue coeli salubritatem, siue soli fecunditatem, siue aliarum quarumcunque rerum ad quoslibet vsus, ad splendorem, denique ad luxum pertinentium vbertatem & affluentiam spectes? vt ne quid dicam de opportunitate, in qua non Hungarorum tantum, sed etiam multorum aliorum populorum defensionem & salutem sitam fuisse, quotidianis damnis & periculis experimur. Quo grauior & acerbior est iactura, quam erepto nobis per Turcas hoc loco fecimus. Sed facessant querelæ, quæ suum alibi locum sunt habituræ.

Nisi verò autoritate Chronicorum nostrorum, magno consensu urbem Budam à rege Buda Attilæ fratre conditam & nominatam esse tradentium, impediret, ego, si qua alia coniectura de eius nominis ratione facienda esset, ob insignem calidarum eo in loco celebritatem & copiam, pro eo quòd Germanis quondam fuerit Bada, vnius literæ

literæ inuersione Budam ab Hungaris dictam esse suspicarer. Nam ea secundorum Pannoniorum loca, antequam huc Hunni immigrarent, Germanos seu Teutonas tenuisse, minimè ambiguum est. Nec ita multum dissimili mutatione vocarunt Hungari Vveisprimiū, quod Germanis fuit Vveisprum, hoc est, fons albus, qui loco nomen dedit: & etiamnum ibi sub arce, quæ sedes est, Episcopi, ostenditur.

Sed redeo nunc ad calidas: ac Danubij ripam legens Istrogranum, vel, vt nunc appellant, Strigonium peruenio, qui locus secundum Budam in Hungaria semper celeberrimus fuit, sede Archiepiscopi, qui idè primas Hungariæ dictus est, insignis. Hic ad radices montis, cui imposta arx est magnificentissimè extructa, qua labitur Danubius, fons est tepidarum, inclusus turri, in quam ex arce ductis eò per præceptis muris descensus patet. Ex eo tanta manat aquæ copia, vt quondam molam frumentariam versarit: nunc machinam hauritoriam similem tympano impellat, qua aqua è Danubio per subterraneum cuniculum in eam, quam dixi, turrim admissa hauritur, & in arcem trāsfunditur. Hoc largior est fons alter haud magno inde interuallo: qui in piscinulam quandam influens, in qua etiam media hyeme coaxantes ranas audias: aquæ tantum, quantum versandis tribus quatuorue rotis molaribus satis est, fundit.

Supra Istrogranum (quod ex Istro & Grano mixtum est nomen, quòd ibi fluuius Granus Istro miscetur) non longè ab arce Comaroniensi, quæ

tenet oram cognominis insulæ, quam Danubius prope Pofonium in duos diuisus alueos facit, à Septentrione veniens influit Vagus: cuius ripa supra Galgocium, quæ arx est familiæ Thurzonum, nunc maximè nobilitata est calidis, non propter vim earum salubrem tantum, qua omnes alias in Húngaria calidas superare existimantur, sed etiã propter varium, planeque mirabilem eorum ortum. Non enim vllum certum fontem habent, sed alueum fluij sequuntur: & vt is excrefcit & decrefcit, ita aut recedunt aut accedunt. Solent autem, quo magis exundant, hoc longius recedere. eoq; qui laudare volunt, subinde alias atq; alias scrobes fodere, & quasi puteos aperire coguntur. Id, cum intra alueum est fluius, fit in glarea, quod ipsius solus est: cum verò exit, in terra solida, & argillosa, in qua alioqui non restagnate fluuius, nihil penè humoris existit. Neq; tamè in ripa tantum eruuntur calidæ, sed etiam intra amnem, si fundum eius pedibus suffodias. Calent autem immodicè: nec sunt idoneæ balneis, nisi temperentur, quod admistione frigidæ de proximo haustæ in procliu est. sed quia magis salutare esse creduntur sine mistura, qui medicinam inde petunt, deseruere eas sinunt: quod pro temporis ratione aliàs serius, aliàs citius fit. Nunquam tamen sic deseruent, quin, qui in eas descendunt, tegete, cespitiue, aut ramis in fundum scrobis iniectis, imas corporis partes aduersus ebullientis caloris vim munire cogantur. Esse autem eas aduersus diurnos, ac penè desperatos morbos efficacissimas, multis experimentis cogni-

cognitum est, & adhuc indies magis ac magis cognoscitur.

Sunt calidæ aliæ non longè à castro Trincinio quod ad eiusdem fluij Vagi ripam est, supra Galgocium. Illæ suauiter calent, & sunt limpidissimæ: atq; ideo iucundissimi secessus loco fuerunt Comitibus Zepusensibus, qui paulo superiore ætate Trincinij sedem habuerunt.

Nec multum recedunt à Vago calidæ ad arcem Baimocium, quæ itè est Thurzonum: quibus hoc honoris habuit Alexius Thurzo, qui in ea familia nomen illustre, & secundum regiam aliquamdiu summam potestatem apud Hungaros obtinuit, vt eas quadam quasi cisterna ex quadratis facta lapidibus, qui etiam descenditibus scalarum & sedilium usum præbent, includendas curauerit. Etsi verò minus spaciosæ sint, tamen manifestum in ipsis est discrimen caloris: eoq; diremptæ sunt muro. & quæ moderatius calêt, delicatoribus tantum patent: aliæ vulgi vsibus sunt relictæ.

In Comitatu Thurocio, qui eodem in tractu est, sunt pari penè interuallo à Vago distantes calidæ ad Stubnam vicum, qui est ciuium Cremnicensium. Hæ instar insulæ sunt clauduntur enim riuo, quæ ex propinquis montibus delabens, aquam vehit gratam lauatis, cum sitiunt. Nam ad temperandum calidas nunquam, nisi quis recentibus aquis admixtis continuo lauare velit, adhibentur: idque etiam tum fit modicè, quod per se minus intemperatè caleant.

Non dissimiles sunt his calidæ aliæ inter Créniciam & Semniciam, quæ sunt duo præcipua op-

oppida inter montana: de quibus suprà dixi. Manant ex rupe, sic nata, vt lauantibus tectū & vmbra præbeat.

Nec tantū ipsæ in rebus salubribus habentur, sed etiā cœnum earū (quod Plinius quoq; inter calidarum vtilitates retulit) medicam vim creditur obtinere. Itaq; in eo quidam, vlcerosi præsertim, ibi propè quâ fluunt, volutari solent.

Sunt etiam Semnicij calidæ, quæ vocâtur Roselinæ: in quibus canales, per quos fluunt, & sedilia ex lignis facta, sic sunt accreto lapide ceu cortice tecta, vt prorsus lapidea videantur.

In Comitatu Liptouensi, ad pagum qui vocatur Diui Ioannis, fons est tepidarū: ad quem plerunque confugiunt, quibus scabie, aut psoriasis fœdata est curis. Exilit verò is, & magno impetu eiaculatur potius, quâ emittit aquas, qua Vago ortus & curus est ex propinquis môtibus, qui Carpati caput esse existimantur. Nusquam enim altius sese attollunt, nusquam pluribus & horridioribus iugis assurgunt hi montes, ad quos Carpatum pertinere dixi. Altitudinis indicium est, nix in his perpetua, vnde accolis Germanis montes niuis vocantur: asperitatis, quòd ijdem montes sunt imperuij. Slauorum lingua appellâtur Tatri, hoc est, Tatari, quòd in regionem Tatarorū, qui veteribus sunt Getæ, vulgi opinione protendantur. Hungari vocant Tarczal, quod nominis lingua eorum à nudo, seu deraso vertice ductum esse videtur. Nihil enim aliud quâ eminentissimi, & prorsus nudi scopuli sunt, hi montes. Ego ru-

pes

pes Sarmatiæ esse crediderim, quarum mentio fit apud Solinum, quo loco Germaniam inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum extendi ait. Nam ex Sarmaticis montibus, neque ita longè ab his rupibus Vistula, quem Plinius alio nomine Vistillum, alij Istulam vocant, ortum ducit: quo amne, præter Solinum, plerique alij Germaniam finiunt. His verò rupibus subiectum est Zepusium, vbi aquæ sunt, quæ & ferrum erodunt, & lapidescunt, & animantes potæ enecant: de quibus, quæ alio ad te scripto complexus sum, gratiam attexam.

Et vt ab ea, cui consumiendi ferri vis inest, ordiar: hæc est ad Smolniciam, quod oppidum ad arcem Zepusiensem pertinet, intra môtēs, vnde quòdam metalla eruta sunt. Extrahitur autè haustro, quale Istrograni esse diximus, quod ab aqua superne illabente impulsus circumactu & raptu funis, cui implicati sunt crebri nodi coriacei, implet fistulas, per quas funi meatus est: quibus adiuncti canales, effusam aquam excipiunt, & emittunt sub diem in alueos in terrâ defossos, quibus ferrū, siue vetus, siue nouū, imponitur. Quæ minora sunt ferramenta, citius adeduntur. Solea ferrea equi consumitur intra horas viginti quatuor. Quæ verò sunt cassiora, cuiusmodi sunt quæ in vicini montis ferrarijs hunc in vsu sunt, postquâ per aliquot dies aquæ immersa iacuerint, ceu limo quodam obducuntur adesta: eo que statis temporibus, abluuntur, & purgantur, vt in id quod superest ferrū, aquæ vis efficacius penetret. Quod per-

elo fer-

elo ferro manet, luto simile, cuprū est (ipsi vulgō cemētū vocāt.) Id in fornace cōflatur in massam, & deinde per aliā fornacē eliquatum fit purius & purgatius, & ad oēs vsus non minus vtile, q̄ q̄ fit ex metallo: cui⁹ multæ sunt fodinæ eodē in loco.

Non dubium est autem, quin aqua hanc vim à venis metalli trahat, præsertim à pyrite aeris (vulgus Marchesitam appellat) cui ibi vim inesse acerrimam, vel ex eo satis apparet, quod aqua pluvia, aut alio aliquo humore terrā subeunte, ex ipso id quod vocāt vitriolum, quod Græcis chalcanthū, Latinis atramentum futorium est, destillat, pyramidatim concrescens stiriæ in modum. Hoc vitriolum natiuum dicitur. Est enim aliud facticiū, quod quidem eodem in loco in hūc fit modum. Solent sectores metalli ligna intra fodinas trāversim posita, in quibus itur & statur, pyrite minutius cæso conspergere, & eo quasi viam ad firmāda vestigia sternere. Ei simulatque penetrantibus in terram aquis permaduerit, innascitur vitriolum: idemque vbi madere desierit, ita consolidatur, & adhærescit lignis, vt non possit nisi ferro refecari. Refecantur autem sic concreta, & è fodinis per vtres extracta mittuntur in alueos. Hic aqua feruente superfusa vitriolū omne, quod pyriti innatum est, resoluitur, fitq; aqua tota viridis, quæ deinde in alia vasa transfunditur, vt depuretur: depurata autem, transfertur in caldarium plumbeum, in quo supposito magno igne bullit ad horas octo, aut nouem: donec per euaporationem, quam vocant, densetur; influente tamen

sem-

semper eodem liquore, vt eadē caldaria plena maneat. Post infunditur in cados ligneos, quibus insertæ virgæ sunt, quibus accrescit. Atque hoc est, quod vitriolū coctum seu facticiū vocant. Ac tantum quidē de aquæ ferrū rodentis vi & efficacia.

Nunc de lapidescente dicā, cuius generis multæ sunt in Zepusio, inter quas etiam nonnullæ non aliter quā calidæ, aut aliæ salubres frequentantur. Et inest his quoq; calor, vel potius teporis aliquid, quod cū alijs temporibus tum per hyemem manifestius sentitur. Est verò inter eos fons eximius vnus ad pagū, cui apud Zepusienses Germanos à riui murmure nomē est, qui instar piscine stagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta, lapide ceu cortice obducuntur. Alter ad pagum, qui vocatur Ioannis. Nam qui angustius scatent, statim atq; paululū profluxerint, lapidescūt, & ita in tumulos exurgūt. cuiusmodi videtur vnus ad pagū Diui Andree nomine: alter ceteris insignior, prope arcē Zepusiensem, ad ædem diui Martini, quæ sacrarum ædium in Zepusio princeps est. Hic scatunt, vel erūpit potius, aqua bulliētī similis, cū magno intus murmure et strepitu, qui admota aure nō sine admiratione auditur. Erūpit autē nō foras tātū, & sub diū: sed etiā meatus sub terra querit, & quacunq; vadit, lapis fit. quanquā qui subterranei sunt eius generis lapides, pluuijs aquis irrigata humo, & eo madore diutius manēte, dissoluūtur. Solent autē accolæ his sic dissolutis & effosis, ad opera cemētaria vīce calcis vti. Qui verò sub dio nascūtur, ipsissimū

sunt

sunt lapides, tofi dicti, leuitate & raritate non dissimiles pumicibus. Et quia veresimile est, ijs aliquid glutinis inesse, qui in propinquo ædificant, libèter his ad muros facièdos vtùtur. eoq; quidã illic dicitat, se domos ex aqua factas inhabitare.

Cæterum non minus miraculi videtur habere quibusdam, quod in monte arci contiguo, intra specum quendam aqua per hyemem fluida, æstate ita congelat, vt refrigerandis poculis glacies inde peti soleat.

Porro quod ad fontes bibentibus ex eo animã tibis letales attinet, eorum vnus est ad radices rupium Sarmaticarum, quæ, vt dictum est, Zepusio imminent. alij duo hoc famosiores sunt in Comitatu Saros, quasi in conspectu arcis cognominis, cuius ipse præfecturam teneo. Nam qui est sub rupibus, aues tantũ ex eo gustates necare dicitur. At alios duos non tantũ auibus, sed etiã alijs animantibus noxios esse ferunt. Quã ob causam, ne cui pecori ad eos aditus sit, diligentissimè caueari solet. Nascitur autem ad alterũ eorũ, qui prope modum intra Eperiensium nostrorũ fines est, plurimum aconiti, cui herbæ venenum inesse vel vnicus Ouidij versus arguit:

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Atque hinc quidem videri potest fons hic virus trahere. Tales enim, ait Plinius, sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt: qualesq; herbarum, quas lauant, succi. Sed est reuera singularis huius fontis natura, vt qui & crescente luna augeri, & deficiente minui, atq; ad eò in interlunio prorsus deficere

deficere dicitur: tanto omnium consensu, vt mihi ne libuerit quidem, an hæc aliter sese haberent, explorare.

Fontes acidos, & quas acidulas vocant, consultò prætereundos putabam, quòd minimè rari sunt in Hungaria. Ne non tamen ex his quoque aliquid delibem, celebres sunt in primis, alter in comitatu Zolienfi, ad arcem eiusdem nominis, cui oppida, quæ dixi vocari montana, subiecta sunt: alter ad oppidum, cui Mons regius nomen est: vterque spleneticis manifesto sensu mederi dicitur.

Ad oppidum Bistriciam, Germani Meusolam vocat, vbi fodinæ sunt æris opulentissimæ, quæ nunc appellantur regie, quòd in ijs impendio Regis opera fiunt, cuniculus quidam reddit aquã viridè: ex qua, vbi subsedit, chryso colla colligitur.

Quia verò in Comitatum Zoliensem, dum aquas persequimur, ventum est, non possum prætereire hiatum terræ iisdem in locis famosum ob pestilentes expirationes, quibus aues superuolantes, & quæuis alia animantia extingui constat: manifesto eorum experimento, qui eius rei periculum facturi, gallum, gallinamue, aut selem, aut canem longo hastili alligatum, supra eum hiatum, qui septo ad arcendas inde animantes circumdatus est, protrudere & efferre consueuerunt: quibus non aliter vita subitò eripitur, quàm si strangularentur.

Est item ad eum fontem, qui potus aues, vt dictum est, enecat, sub Sarmaticis fontibus acidu-

B b la: quæ

la: quæ etfi eandem cum eo ipso fonte originem habere creditur, tamen plerique ita grata est, vt etiam ægroti inde potum petant.

Alia est non longè ab arce Leua in Comitatu Barfensi, quæ nisi ab hauriētibus pleno vase perferatur domum, saporem amittit. Itaq; qui occurfantibus, vt sit, potum ex ea præbent, vel modicè exinanito vase, quod reliquum est, effundunt, & ad hauriendum denuò recurrunt. Addunt quidã aliud hoc prodigiosius, sed minus simile vero. Nempe, si pura sit, dum hauritur, & pura permaneat, donec offeratur ægrotis, qui eam mirificè appetere solent, quòd hoc certissimum ad salutem signum sit. Sin turbida reddatur, planè pro deplorato haberi ægrotum. Itaq; eos qui potum tantū in firmis, non omen petunt, antequam hauriant aquam, turbare solere. Sed hoc superstitiosorum credulitati relinquamus.

Ab hac quoq; rursus acida alia haud magnis distat spacijs: ad quam etiam prope est fons, qui tumuli in speciem assurgit, & subinde mutat fluxū, lapidescente nimirum statim aqua, quam effundit, & ideo sic excrecente ea parte, qua aliquandiu manarit, vt sese aliam in partem, quæ humilior est, effundere cogatur: quod quidem quasi circuitu quodam sit per omnem fontis oram.

Ad arcem Fileg, quæ inde in Boream euntibus occurrit, in Comitatu Neograd, specus est, in quo supernè destillans aqua, continuo durefcit. Ibi vero videas ceu statuas hominum consistere saxa, ex hac destillatione cōcreta. Albus his color est:

nec

nec per se tantum sunt alba, sed etiam coloris albicantis vsus trita pictoribus præbent.

Sunt præterea ad fines Eperiensium fontes falsi, tantæ acrimoniæ & falsuginis, vt inde sal excoquatur, qui ad omnis generis condituras, & in primis ad cocturã piscium, cæteris vtilior esse existimatur. Habetq; locus nomē ab his fontibus: Hungaris enim Sowar, hoc est, Salisburgum dicitur. Nam & arx eius nominis supra eum locū fuit, meæ item præfecturæ subiecta, antequam dirueretur. Esse autem salis vim magnam in aliqua eorum montium parte, in quibus promotōrij instar arx extat, vel hoc magno est argumento, quòd in aduersa quoq; eorum parte falsi fontes sunt, qui item sua appellatione insigniūt locum. Sed quod in eo inquirendo aut eruendo minus elaboratum est, id nō negligentia hominum, sed proculdubio Regum prouisione euenit, ne immodica copia salem vilescere contingeret.

Abundat enim Hungaria sale natiuo, qui lapidinarum modo cæditur in Maromarusio. Item in Transsylvania, vbi etiam piscinæ falsæ stagnant: à quibus omne pecus arceri necesse est. compertum est enim, earum immodico haustu, qui falsugine incitatur, enecari. Insunt tamen in his alicubi pisces, quod minus mirum videri posset, cum ipsum quoq; mare piscium parens falsū sit: nisi hic non in aqua falsa, sed in ipso penè sale viuere viderentur. Sunt autem sapidissimi, carne duriuscula: & ita impatientes aquæ dulcis, vt in eam missi, exanimantur.

Bb 2 Quia

Salis generatio.

Quia verò in salis mentionem incidimus, etsi de eius, qui cæditur, ortu diuersæ sint sententiæ, alijs nimirum eum cum ipsa conditione rerum ab initio extitisse, alijs postea natum esse affirmantibus: tamen vt verò propius sit, ex humore aut succo salso concretum esse, & adhuc concrefcere, ea potissimum ratione ostendi posse iudico, quòd in ipsis lapidicinis salis, vbi solidissimus fuit, inuenta sunt varia instrumenta ad humanos vsus facta. Quodam etiam in loco Transsylvaniæ, gallina incubans cum ipsis ouis incorrupta. Quin nunc quoq; plerumq; magna carbonum vis eruitur cum sale. In Desienfi fodina, qua nulla est in Transsylvania altior, paucis antè annis excisum est de medio sale ingens robur trahi simile, tanta duricie, vt ne ferro quidem facilè cederet. Sed idem extra fodinam extractum sic computruit intra quatuor dies, vt primis digitis concerpi & conteri posset. Idem solet carbonibus, dum exciduntur, durissimis, simulatq; sub dium prolati fuerint, euenire. Hæc verò vulgus in illa confusione rerum, quæ Noæ temporibus in cataclysmo fuit, ibi oppressa, aut alio quopiam casu eò abrepta esse interpretatur.

Flos salis alibi copiosior, alibi rarò in reliquo sale reperitur: Gemmam vocant, quòd gemmarum quarundam in morem pelluceat. Faciunt autem hoc reperto iudicium salicidæ docti experientia, sale qui sequetur, aut impurum futurum, aut citò desturum: neque temere ipsos in eo falli compertum est.

Abun-

(Abundat & vicina Polonia huius generis nativo sale saxeo, sed hic minus sincerus & solidus est Hungarico. non enim fibris tatum, aut venis, sed etiam ingenti mole terre plurimis in locis distinguitur, ac præterea longius abest à superficie terræ. At in Hungaria putei, in quibus cæditur, minus alti sunt vsq; ad sale. Quin in Transsylvania etiam scopuli instar extat supra terram ad ripam Marisi fluuij, cuius item alueus sal est, nò longè ab oppido Thorda salinis cerebri. Fitq; sæpenumero, vt arantes etiam vomerem in sale impingant. Sed eum nemini cædere licet, ne quid vectigalibus regijs decedat. Liberum est tamen Siculis, qui, vt dictum est, nonnullam Transsylvaniæ partem tenent, suo in solo, quantum domesticis eorum vsibus fatis est, sumere. Sed hæc de salis obiter dixisse sufficiat.

Restant inter calidas, quibus quidem aliquod in Hungaria nomen est, vnæ prope Vuaradinum, quæ vocantur diui Ladislai, siue quia hic diuus Ladislaus lauerit: siue quia ad eam est sacra, & sepulchro ipsius clara, ac tum ipsius, tum Sigismundi Imperatoris, qui hic quoque conditus voluit, munificentia opulentam pertinet. His plerique inter omnes Hungariæ calidas, primas tribuunt: in quò tamen amœnitatem potius eorum, quam salubritatem spectare videntur. Sunt enim calore perlicundo, & temperato: præterea tam puræ & perspicuæ, vt speciem rerum, si quæ iniiciantur, ampliorem quàm sunt ipsæ res, reddere videantur.

Bb 3 Sunt

Sunt tamen præter calidas multæ aliæ salutare frigidæ in Hungaria: cuiusmodi dixi esse in Zepulio geminas, quæ lapidescunt. Sed hoc tempore maxime prædicatur, & à multis frequentatur, fons ad Mislâ, qui locus à Cassouia haud magno distat intervallo. Huius aqua lapidibus qui prope fontem sunt, feruefactis calefit, & ita balneis idonea redditur. Nô desunt tamen, qui vim medicâ, quæ aquæ inesse creditur, ipsis potius lapidibus, quàm aquæ, tribuendam esse censeant: quòd ipsa per se pura sit, & bibentibus gratissima: & contrâ, quam solent aliæ salutare, nullam misturam respiciat.

Verùm vnde medendi vis insit aquis, & cur aliæ alijs atq; alijs morbis, nec vna ratione eadem omnibus medeantur, præterea vnde ipsis tot, tantæq; in calore, sapore, odore differentiæ: denique cur aliæ concrecant, aliæ ferrum rodant, id speculatoribus & venatoribus naturæ physicis explicandû relinquo. Georgius Agricola (cuius in hoc genus rebus inquirendis & excutiendis studium atq; iudicium exquisitissimû esse, libri ab eo doctissimè scripti arguunt) multa de his egregia prodidit eo in Opere, quod de natura eorû quæ de terra effluunt, inscripsit: & idem plura se traditurum pollicetur in ijs libris, quos se de Medicatis fontibus instituisse ait: ad quorum lectionem sese referent, qui de his volent plenius erudiri. Nâ mihi hæc scripturo propositum non fuit, vt docerem quenquam: sed vt voluntati tuæ, Sigismunde Baronum optime, quæ mihi semper imperij vice

vice est, morem gererem.

Quantum autem tuum quoque semper fuerit studium in his eruendis, quæ in cognitione naturæ rerum atq; locorum vel obscura sunt, vel aliquam admirationem habent, cum omnes qui tenorunt, sciunt: tum scriptus à te, & nuper editus de Moschicis rebus liber, abundè ostendit. Nam quid est in tota nobis ante paucos annos minus nota regione, aut in moribus gentis Moschicæ, aut in eius religione, quod non scitissimè explicaris? Quid? quod Hungaris nostris penè ignotæ essent origines suæ, nisi tu confirmasses Moschis confinem esse, & ad imperium eorum pertinere Iuhram, vel vt alij dicere malunt, Iugariam, vnde & initio profecti Hungari, & nomen traxerunt? Ex Scythia quidem venisse eos nemini erat dubium, sed de nomine disceptabatur: cû alij ab Hunnis & Auaris voce composita dictos esse assererent, alij aliud comminisceretur. At verò propius est ab Iuhra manasse Hungarorum nomen: cum nunc quoq; Slavorum lingua, qua nulla per vniuersam Europâ latius patet, Iuhri, vel prima syllaba nonnihil, vt fit leuigata Vhri vocentur. Mitto, quod te quoq; confirmante credibilius visum est, montes, quos vocant Riphæos, non extare his in locis, vnde tanto veterum scriptorum consensu Tanais decurrere dicitur. Sed hæc qui magis perspecta habere volent, ex commentarijs tuis, & his addita chorographia petent.

Mihi hic narrationem de aquis, quæ in Hungaria aliquo miraculo, aut nouitate quapiam in-

signes fant, finire libet, vel relinquere potius. Nā si omnes, quæ aliquid admirationis habent, conſectari velim, perfequendum eſſet mihi quicquid eſt in Hungaria amnium: quorum quidem tantum eſt, vt non facile dare poſſis æqualem regionem, quæ pluribus & maioribus abundet. vt nō immeritō veteres Hungari in regni ſui inſignibus quatuor ductus, totidem præcipuorum fluminum, Danubij, Savi, Draui, & Tibiſci imaginē repræſentantes, uſurparint. Sed ne nihil tamē de his dicam.

Eſt laus amnium præcipua, eſſe nauibus ferendis idoneos, & piſcoſos. Quo in laudis genere quotuſquiſq; eſt extra Hungariam fluuius, qui illis, quos dixi, quatuor conferri queat? vt ne quid commemorem de alijs Hungariſis amnibus, qui eſſi magnitudine illis minimē pares ſunt, tamen non minus ferē ſunt admirādi. Nam præter hoc, quod optimorū & ſaluberrimorū piſcium copia affluunt, feraces auri pleriq; habētur: in ea præſertim veteris Daciæ parte, quā Hungariæ attribui, & Tranſſyluaniam vocari diximus, quorum etiā nonnullis ab auro nomen eſt. Cuiusmodi ſunt tres cognomines, Chryſi dicti: & qui Hūgaris vocatur Aranyas, hoc eſt, aureus: ne quis Hungariā ea, quæ Thraciæ, Hispaniæ, Lydiæ, Indiæ amnibus gloria eſt, carere exiſtmet. Rapiunt autem non ramēta tantū auri perrēni curſu, ſed etiā plerunq; maſſulas, alias piſi, alias nucis auellanæ, caſtanææue, aut iuglandis magnitudine: quoties videlicet mundant, imbribusue, aut alia quapiam eluue,

eluue, aut arte inducta corriuatione auſcipas, & ea per quæ currunt loca, ſubruunt. Nec cōmenticiū eſt, ijs in locis effodi quandoque maſſas, aliàs puri auri, aliàs concreti ſaxi aliquide habentes, quæ aliquot vncias vſque ad ſelibram, & librā & hoc amplius appendunt. Quin liceat mihi dicere, cuius certos autores notæ fidei homines habeo, effoſſas eſſe, quæ quingentorum, imō quæ mille florenorum non modō pondus, ſed etiam præcium eleuarint.

Sed vt ad illos principes Hungariæ flumines redeam, Danubium, Drauum, Saurum norunt vicini Germani, Norici, Carni: apud quos eorū fontes ſunt, & primā incrementa. quæ eſſi præclara ſint, nequaquā tamen tantū laudis addunt amnibus, quantū hi mox, atq; ſolū Hungaricum attigerint, conſequentur. Hic enim continuo & plenius & ſpacioſius flunt, eoq; nauigationi magis habiles ſunt, piſcibusq; & maioribus & melioribus magis abundant: vt omittam, quod diuerſi generis piſcibus, quibus ferē prima eſt gloria, extra Hungariam carent. Quapropter de his, quorum origines magis notæ & celebres ſunt, plura referre ſuperſedebo: dicamq; de Tibiſco tantum, quæ Hungaria ſola totum ſibi vendicat.

Oritur in Maromaruſio, ſub altiffimis Carpati iugis, fonte quidem exiguo, ſed tantis ſubitō incrementis, vt intra tertium miliarium pro tēporis tamen, quod incrementa moderatur, ratione, patiens ſit nauigiorū, quibus ſales euehuntur. Eſt autē ferē iuſtū vnius nauigij onus, quater mille fruſta

salis, (vulgò lapides vocant) singula viginti plus minus pòdo libraru. Fertur autè intra Maromarusum cursu citatiore, vt inter montes, qui plurimos in eos torrentes & riuos effundunt: est que ibidem limpidissimus, solo glareoso. sed idem ex illis Maromarusij angustijs eluctatus, simulatque campestria attigit, incedit lentius, & fluit impurius, admissò præsertim amne Zamos, qui ex trãl sylvania ruens, viam præbet nauibus, quibus sales Transsylvanici exportantur: videturque tum sanè profus alius esse, non ob augmenti tantu, aut cursus sui modum, sed quòd etiam piscium in eo ratio est diuersa. nam intra Maromarusu non habet ferè alios, quàm quos aquæ puriores alut, & eorum quidem omnis generis copiam ingentem: at foris quem facillè dabis piscem, cui quidè in profluente vita est, quem non suppeditet Tibiscus? quiq; & sapore, & magnitudine non præstet sui generis piscib. qui alijs in fluuijs capiuntur?

Porro de copia quid dicam? habet quidem Hungaria multos amnes piscosissimos: inter quos etiam eos numero, qui ex vicinis terris immittuntur.

Sed neq; inter hos, neq; inter alios, quoru fontes apud Hungaros sunt, vllus prouentu piscium superat Tibiscu: vt eum, quòd de Pado Italiae dixit Poëta, meritò fluuiorum regem in Hungaria dicere possis. Etsi verò idem contingit fluuijs, quod terræ: nempe quòd vt hæc fruges, sic & illi pisces, nunc vberius, nunc malignius producant: tamen nullum est tempus Tibisco, quo piscibus non magis, quàm cæteri amnes, abundet. Quin,

qui

qui propius ad eius ripam in æstiuis præsertim caloribus accedunt, manifesto sensu experiuntur, eum pisculentiam quandam, vt sic dicam, redolere. Nec desunt vulgò, qui dicant, duas eius partes aqua, tertiam pisces esse: non eo quidem sensu, quòd ita sese res habeat: sed quòd planè admirandam, peneque maiorem fide multitudinem piscium significatam volunt.

Vidimus ipsi autumno superiore, cum illustrem Comitem Nicolaum à Salmis, exercituum regionum summum in Pannonijs imperatorem, vltra Tibiscum sequeremur, apud arcem Thokai, quo loco Bodrogus, idem valde piscosus amnis, Tibisco miscetur, millenos carpiones, quos nonnulli Cyprinos dicere malunt, citra dilectum tamen, sicut eos capi contigit, venire centum numis Hungaricis: hoc est, floreno, vt vocant, vsitato: quem pro præsentis rei monetariæ illis in locis ratione, aureus vnus superat similibus numis quinquaginta. Eadem est plerumq; lucioru vilitas, sub hyemis ferè initium. Vt tor autem lucij apertellatione, in designando pisce notissimo, quem quidam lupum dicendum esse contendunt.

Sed quanto longius profluit Tibiscus, quantoq; propius accedit ad Danubium, in quem sese exonerat è regione Sirmij, hoc minus est precij piscibus, propter vim eorum infinitam, præsertim cum exundat. Nam tum in plana effusus, omnia latè loca non tam aquis quàm piscibus cõplet: & quædã quasi stagna facit, quæ agrestes antè, quàm decrescit, & in alueum redit, claustris quibusdam

ob

obsepiunt, ne resluentibus aquis vnâ recedant pisces. Hic itaq; non aliter atq; in piscinas conclusi tenentur: neque tamen rarò contingit, vt impetu facto, qualis est acie cõgredientiũ, effractis septis perrumpât, spemq; & laborem agrestium frustrêtur. Quo fit, vt hi pro magno negotio habeant, inuitare populares vicinos, vt pisces emptum veniant. Sed quod prouerbio dicitur, vltroneas putere merces, vix vnquam magis quàm hic habet locum. Nam sæpe aut nulli veniunt: aut si qui veniunt tantillo licentur, vt nihil penè intersit, gratuitõne eis des, an vendas. Quin fit quandoque, vt ne gratis quidem dati, aut quasi relictĩ ad prædam, auferantur: sed porcorum gregibus, qui subsidentibus aquis immitti solent, lætam passionẽ & quasi piscationem præbeant: ipsa tamẽ pisciũ multitudinẽ nihilominus sic plerunq; superante, vt magna eorum pars emoriatur, & computrescat. vnde tam tetri nascuntur halitus, vt qui iter faciunt, ea loca non aliter, quàm quæ peste infecta sunt, vitare cõsueuerint. Nec hoc foris tantũ, sed etiam in oppidis euenire solet, dũ nimirũ tanta vis piscium in forum currib. & equis infertur, vt qui eos importarunt, destituti ab emptorib. se se clanculum relictis piscibus inde subducant. Quò fit, vt plerunque edicto cum pœna proposito, caueri soleat, ne quis illinc, nisi ablatis vnâ piscibus, discedere audeat. *Et hæc enĩ qdẽm*

Winnery Sed lógius quàm institueram, progressus sum, illustris Baro Sigismũde, non tam admiratione harum rerũ, quæ mihi iam maxima vitæ meæ parte

in

in Hungaria exacta admirabiles esse deserunt, quàm studio efficiũdi imperata tua incitatus. Nò inficior tamẽ, pleraq; à me minus explicatè tradita, neq; non multa præterita esse, quæ cũ hac narratione congruebant. Verũ id ceu data opera à me factum est, quòd his & aptius & vberius explicandis locum alibi sum habiturus.

Porrò quod in epistola ad me tua duorum admirandæ naturæ fontium, alterius quidem ex Ariani, alterius verò ex Saxonis Grammatici historia mentionem facis, equidem dubitauĩ aliquandiu, an non hoc consilio à te factum esset, vt quæ de similibus miraculis aliorum autorũ scriptis prodita sunt, ea mihi cum his nostris coniũgenda, ac cõponenda, esse innueres. Et si verò huc inclinabat animus, tamẽ cum viderem mihi nihil relictũ esse præter colligendi laborem, quẽ sibi quisq; legendis libris præstare potest: satis esse putauĩ, breuiter, vnde hæc potissimũ peti possint, indicare.

Miratur Plinius, ab Homero non esse factam calidorum fontium mentionem: neque hoc sanè iniuria. Quem enim mihi facile dabis autorem, qui non quàm accuratissimè in rerum, locorũ descriptionibus recensere soleat, si quid fortè occurrit, quod vstatum naturæ cursum excedit, aut aliqua nouitate est insigne? Imò quem dabis, in quo non aliquid eiusmodi reperias?

Sed inter eos, qui cæteris diligentius, quasi que ex professo de his latinè scripserunt, primas obtinet Plinius: qui non contentus aquarum, fontium, & fluuiũ miracula capite elegatissimo in secũdo

Na-

Naturalis historiæ suæ libro complecti, rursus iisdem aquis & aquatilib. describendis etiam peculiarem dedit librum, qui eiusdem operis est tricesimus primus. Secundum Plinium multa de his inuenias prodita à Seneca, in Naturaliū questionū libris. Nec pauciora penè à Vitruuio, de architectura lib. octauo. Quædam etiā à Strabone, Pomponio Mela, Solino referuntur: vt alios prætereā recentiores. Sed omnium instar haberi potest vnus Georgius Agricola, qui quæcunq; eiusmodi sunt vel in Græcis Latinisq; scriptoribus à se lecta, vel domi forisq; obseruata, vel accurata indagatone comperta, non modò in illos, quos supra dixi, libros retulit, sed etiam causas eorum quam scitissimè studuit explicare: quanquam quotam quæso hæc factura essent partem, si cætera quoque, quæ adhuc ignota latent, proferrentur? qua in re nescio profectò, socordiâne magis, an ingratitude hominum accusanda veniat, qui dum ista pro neglectis habent, non satis æterni illius architecti Dei potentiam & magnitudinem admirari, & eius beneficia agnoscere videntur.

Memini te mihi aliquando de quodam in Carnis lacu, cui à pago vicino Zirknitz nomen est, non minus penè miranda dicere, quàm à me de Hungariæ aquis sunt memorata: vt is videlicet quotannis ferè sub autumni finem, aquis de repente ex abdito venientibus, magnamq; piscium copiam secum trahentibus inundetur: appetente verò æstate, aquis rursus abdita petentibus exarscat, hac quasi perpetua vicissitudine, vt quo in loco

loco paulo antè piscatus fueris, in eo messem & sementem facere, simulq; si libeat venari, ac rursus vertente anno piscari possis.

Sed quid obstat, quo minus loci faciem, vt eā ab alijs delineatam accepisti, de tuo sermone describam. Claudi aiebas eum circumquaque montibus, è quibus riui quidam ignobiles suo quisque aluolo procurrant, ab orientali quidem plagas tres, ab australi quatuor: singulos quo longius fluant, hoc minus scaterere aquis, terra nimirum ipsas combibente, donec postremò absorbeantur scrobibus saxeis, ita natis, vt humano opere excise videri possint. Hic aquis ita redundantibus, vt recipi non possint, fieri, vt regurgitent scrobes: neque solum nihil aquæ admittant, sed etiam quicquid receperint, effundant tanta rapiditate, vt refluxus impetum ac cursum equiti quamuis expedito & fugienti, ægrè effugere liceat. Itaq; quacūque pateat locus (patère autem eum ad sesquimiliarium minus laxa latitudine) diffundi aquas, & lacum efficere, qui plerisque in locis decè & octo cubitos altus sit: & vbi minimum profundus est, æquet iustam humani corporis mensuram.

Hæc fortè minus mirabitur, cui constabit esse eadem in regione amnes, qui terras subeant, & vbi per longa spacia mearint, rursus effuât: quosdam, etiam vbi semel sese abdiderint, amplius nō comparere. Nam hinc occultis quibusdam canaliis illas in lacum manare aquas ratiocinabitur, præsertim si cognorit, ibidem aliquot in locis esse caua montium amplissima, in quibus aquarum

rum ruentium fremitus exaudiantur, & earum quasi stagna sint: unde illos venire riuos hoc minus dubium videri potest, quòd constat ijsdem anates viuas euehi: quas nemo nescit in locis sub terraneis, in quæ auræ aditus non sit, degere non posse. Sed quia pro comperto habetur, illâ aquarû accessiõnem nõ duci è montibus per riuos, aut alios occultos meatus, sed venire ab illa scrobium regurgitatione, & quasi vomitu, rursusque eodẽ redire, & resorberi, idque statis temporibus fieri, quis hæc miraculo carere negabit?

Auger verò hoc quoque rei nouitatem, quòd ferè non minus celeriter recedunt aquæ, quam accesserunt, non per scrobes illas tantum, sed vnica penè terra eas non aliter recipiente, quàm si per cribrum diffunderentur. Quod cum fieri sentiunt accolæ, continuò grandioribus eius meatibus, quoad fieri potest, obstructis, agminatim aduolant ad piscationem, quæ ipsis non modò iucunda, sed etiam perfructuosa est. Nam & pisciû vis ingens facillè capitur, aqua nimirum eos destituente: & apud vicinos precium habent, ad quos cõditi sale exportantur. Inuenias autem ibi plerunq; quod iurè mireris, lucios (nam his magis quàm alijs piscibus abundat hic lacus) qui duos cubitos excedant: quæ res satis magno est argumento, eos intra illas voragine nasci, aut saltè augeri oportere: cû fieri non possit, vt dũ foris stagnat aqua, ad tantam magnitudinem perueniant.

Porrò siccato lacu fit mæsis, qua parte solum consutum; & idem rursus conseritur, antè quàm inun-

inundet. Solum ipsum firmum, lætuni, & in primis ita ferax graminis, vt post vigesimum diem secari soleat. Non est tamen eadem vbique fecunditas. Nam magna eius pars, præter iuncum nihil gignit. Quo verò magis cognobilis fiat lacus, libet addere, quod tu ceu insignem notam adiecisti: nempe distare eum ad vnus miliarij spaciũ ab arce Carnis, pariter & Italis dicta Postonia, quam Venetos aiebas Maximiliano Imperatori, dum percuteretur fœdus, quod inter eos postremum fuit, ademisse: & dum pacta conuenta præstari oporteret, reddidisse: in illustri eius loco tanquam pro trophæo relictis his versibus, quos ibi tum legeris:

*Postonia victa rediens post omnia victor
Leuiades, affert pulchra trophæa domum.*

Quia verò id, quod dictum est de aquarum ad statum tempus accelsione, me quorundam fontium, quibus idem accidere dicitur, admonet: etsi mihi externa minimè persequenda duxi, facere tamen non possum, quin de duobus dicam: vt tibi illud quasi penssem, quod ex Arriano & Saxone Grammatico de totidem fontibus annotasti.

Alter est calidarum laudatissimarum, in alpestri Rhetia apud Fauarias, inter rupes eminentissimas, qui cum ferè deficiat menle Octobri, reddit menle Maio: sicq; rursus vsq; in autumnum exuberat, vt saluberrimis eius aquis mola frumentaria impelli possit.

Alter hoc magis mirabilis est in Heluetijs, quem recens Helueticorum Chronicorum scri-

ptor tradit sicari mense Augusto, quo tempore nouis ibi niuibus cadentibus pecus inde mitiora in foca depellitur: neque postea manare, nisi mense Iunio, cum nudatus niuibus mons, rursus passioni pecoris patet. Manare autem eum è petra in fossam propinquam, ad aquandum pecus comparatam: per interualla tamen, & bis tantum quotidie, mane uidelicet & uespèri: rursumque toties occultari. & has quotannis retinere ac continuare uices, donec rursus, ut dictum est, Augusto mense siccetur. Dicas aquationi pecoris, singulari Dei munere, in illa horrida solitudine datum hunc fontem esse: idque bruta ipsa agnoscere, ut quæ eum ferè vltro, quoad ibi in pascuis sunt, ad id tepus, quo fundit aquam, petere soleant. Quin additur, experimento cognitum esse, quod idem fons tam impatiens sit sordium, ut si quid impurum in eum missum, mersumue fuerit, per aliquot demde dies non compareat, nec aut manè aut uespèri aquæ quicquam reddat. Montem, in quo is fons est, Heluetij sua lingua appellant Engstle: ea in regione, cui ab amne Arula, Argew fecere nomen.

Prudenter Plinius, ad confirmanda exempla potentie aquarum, à se in illo preclaro opere prodita: Si quis, inquit, fide carere ex his aliqua arbitratur, discat, in nulla parte naturæ maiora esse miracula. Hoc quanquam ipse quoque vsurpare aduersus eos possem, quibus fortè in hac mea de aquis narratione quædam fide maiora esse uidebuntur: tamen monebo potius, non temerè quicquam

quam eorum quæ de admirandis naturæ operibus feruntur, pro incredibili haberi oportere, ne quid infinitæ Autoris sapientiæ & potentie temerè derogetur.

Habes Baro clarissime, pro epistola libellum, magis ieiunum quidem illum, quam vel ipse forte expectabas, vel materia, quam mihi tractandâ dederas, exigebat. Sed cum non ignores, me minime abundare ocio, tuæ erit æquitatis, non tam quid assecutus sim, quàm quid assequi uoluerim, estimare. Hoc unum quidem certe, ut tibi gratum facerem, sedulo sum conatus.

FINIS:

INDEX HVIUS

Libri.

M odus inaugurandi Principes	fol. 20
Institutiones Magni Ducis iam inaugu- rati	fol. 22
De Religione	fol. 28
Canones cuiusdam Ioannis Metropolitæ, qui di- citur Propheta	35
Questiones Syrilli cuiusdam, ad Episcopum Ni- phontem Novrogardiensem	36
De Baptismo	39
Bulla Alexandri Papæ qua Baptismus Rhute- norum abundè constat	40
De Confessione	42
De Communione	eodem
De Veneratione Fessorum	43
De Purgatorio	44
De Diuorum cultu	eodem
De Ieiunio	eodem
De Decimis	48
De Ratione contrahendi matrimonium	50
Ordinationes Ioānis Baslij Magni Ducis, An- no mundi 7006. factæ	56
De Ingressu in alterius domum	59
De Moneta	60
Cho-	

INDEX.

Chorographia Principatus & Domini Magni Ducis Mosconia	64
Itinerarium ad Petzorã Iugariam, & Obi vs- que fluuium	86
De Tartaris	93
De Lithvvania	111
De Feris Lithvvania	117
Nauigatio per mare Glaciale	123
De Modo excipiendi & tractandi Oratores	137
Itinera in Moscovviam	144
Reditus ex Moscovviam	149
Iter secunda Legationis	157
Pauli Iouij Nouocomensis de Legatione Basi- lij Magni Principis Moscovvix ad Clemē tem. 7. Pont. Max.	163
De Admirandis Hungariæ aquis Hypomne- mation, Georgio Vuernhero authore	180

Typis Ioannis Latij.

D. 2

180. De rebus in rebus
 181. De rebus in rebus
 182. De rebus in rebus
 183. De rebus in rebus
 184. De rebus in rebus
 185. De rebus in rebus
 186. De rebus in rebus
 187. De rebus in rebus
 188. De rebus in rebus
 189. De rebus in rebus
 190. De rebus in rebus
 191. De rebus in rebus
 192. De rebus in rebus
 193. De rebus in rebus
 194. De rebus in rebus
 195. De rebus in rebus
 196. De rebus in rebus
 197. De rebus in rebus
 198. De rebus in rebus
 199. De rebus in rebus
 200. De rebus in rebus

T. 1. 1. 1.

Hist.
Russ. Europ.
general.

